# מדרש תהלים

## המכונה

# שוחר טוב

יצא עתה פעם ראשונה לאור עולם

על פי כתב יד שבאוצר הספרים בפארמא, וע"י השואה עם שבעה כתבי יד אחרים: א) כ"י מאוצר הספרים בפלארענץ. ב) כ"י הגנוז ברומי בוואטיקאן. ג) כ"י שני מרומי. ד) כ"י כפרדי של ה"ר אברהם מערצבאכער ז"ל אשר היה לפנים בגנזי הספרים של ה"ר אליקום כרמולי ז"ל. ה) כ"י של ה"ר שזח"ה והיה מקדם בבית עקד הספרים של ה"ר שד"ל ז"ל. ו) כ"י מלאנדאן. ז) כ"י מאוצר הספרים בפאריז, ומתוקן גם ע"פ הגהות הרופא ה"ר אברהם ב"ר דוד פריווינצאלי ז"ל שהגיה את המדרש ע"פ ששה כתבי יד שהיו לפניו ונשארו הגהותיו בכתובים בכתב ידו יותר משלש מאות שנה:

ערוך ומסודר עם סימנים באותיות להפריד בין מאמר למאמר, וציונים מתנ"ך בגוף הספר, ועם הרבה הוספות עפ"י כתבי יד האחרים, וגם הערות ותקונים ומראה מקומות, ובאור להבנת דבריו, וגם פירוש המלות הזרות הבאים בתוכו:

וגם

## מבוא גדול

המפיץ אור על המדרש בכלל ובפרט.

ממני

## שלמה באבער

מלבוב.

---

## חלק ראשון מבוא המדרש

---


ווילנא

בדפוס והוצאות האלמנה והאחים ראם

בשנת חמשת אלפים ושש מאות והמשים ואחת לב"ע

# „МИДРАШЪ ТЕГИЛИМЪ“

(ШОХЕРЪ-ТОБЪ).

**ТОЛКОВАНІЕ НА ПСАЛТЫРЬ,**

изданное въ первый разъ по рукописямъ изъ библіотекъ Рима, Пармы, Флоренція, и Парижа.

Критически обработано и комментировано съ обстоятельнымъ къ нему введеніемъ

**СОЛОМОНОМЪ БУБЕРОМЪ**

**въ Лембергѣ.**

---

Часть 1-я.

Введеніе.


ВИЛЬНА.
Изданіе типографіи
Вдовы и Братьевъ Роммъ.
1891.


# MIDRASCH TEHILLIM

(SCHOCHER TOB).

**Sammlung agadischer Abhandlungen über die 150 Psalmen.**

Herausgegeben nach einer Handschrift aus der Bibliothek zu Parma cod. 1332, mit Vergleichungen der Lesearten anderer sieben Handschriften aus den Bibliotheken zu Rom cod. 76 und 81, Florenz cod. 13, Paris cod. 152, und Privat-Handschriften, wie auch mit Benützung der von R. Abraham Provenzali aus Ferrara nach sechs Handschriften vorgenommenen Correcturen, kritisch bearbeitet, commentirt, und mit einer ausführlichen Einleitung versehen

VON

**SALOMON BUBER**

**in Lemberg.**

---

Einleitung.


WILNA.
Druck u. Verlag
VON
Wittwe & Gebrüder Romm.
1891.

Дозволено цензурою. — 13 Апрѣля 1890 г. Кіевъ.

ВИЛЬНА.
Типографія Вдовы и братьевъ Роммъ.
Жмудскій переулокъ, собст. домъ № 328.

# פתח דבר

**אברך** את ה׳ שהחייני וקיימני, להביא גם בפעם הזאת מנחה חדשה במחנה העברים, הוא מדרש תהלים עם הערות ותקונים ומראה מקומות, כיד ה׳ הטובה עלי, המדרש הזה יצא לאור פעם ראשונה בדפוס קאנשטאנטינא בשנת רע״ב, ואח״כ איזה פעמים, אבל הוא מלא שבושים ונלקה בחסר ויתיר, והוצאתיו עתה לאור עפ״י כתב יד ישן נושן מאוצר הספרים בפארמא, אשר השגתי בהשתדלות המיניסטעריום של הוד אדונינו הקיסר יר״ה, שלוח אל אוצר הספרים של האוניווערזיטעט דפה להשתמש בו כחפצי, ואני נותן בזה ברכה ותודה אל שרי המלוכה אשר הואילו היטבם לעשות לי החסד הזה גם בפעם הזאת, ישלם ה׳ שכרם!, ומלבד כתב יד א) הזה, חנני ה׳ והשגתי עוד שבעה כתבי יד אחרים. ב) כ״י מאוצר הספרים בפלארענץ אשר נשלה אלי הֵנה ג״כ ע״י המיניסטעריום, וגם מהכ״י הזה עשיתי לי העתקה ע״י מעתיק אחד. ג) כ״י הגנוז ברומי בוואטיקאן אשר העתיק למעני הרב המופלג מוהר״ר מרדכי קאפוי. ד) כ״י שני ברומי בוואטיקאן אשר החכם הנ״ל העתיק לי כל השינויים וההוספות בגליון מהעתקה הנ״ל, כי הכ״י הזה משונה מכ״י ג׳ הנ״ל. ה) כ״י ספרדי ישן נושן נשלח אלי מאת הרה״ג מוהר״ר ר״ן ראבינאוויץ ז״ל ממינכען מאוצר הספרים של ה״ר אברהם מערצבאכער ז״ל אשר קנהו מעזבון ה״ר אליקום כרמולי ז״ל. ו) כ״י אשר שלח אלי החכם הגדול רשוה״ה, אשר הי׳ מקדם בבית עקד הספרים של ה״ר שד״ל ז״ל. ז) כ״י אשר קבלתי מאת החכם ד״ר גינסבורג מלאנדאן. ח) כ״י מאוצר הספרים בפאריז אשר השגתי ג״כ בהשתדלות המיניסטעריום שלוח אל אוצר הספרים דפה, ובמבוא הספר פרק י״ב ימצא הקורא תכונת שמונה כתבי יד האלה.

מלבד השמונה כ״י השגתי בחסד אל מאת החכם הגדול מו״ה רפאל קירכהיים בפראנקפורט מדרש תהלים מדפוס וויניציא עם הגהות והוספות בכתב יד של הרב ר׳ אברהם ב״ר דוד פרווינצאלי ז״ל אשר הגיה המדרש עפ״י ששה כתבי יד שהיו לפניו, והגהות שלו נשארו בכתובים בכתב ידו זה יותר משלש מאות שנה, והיו לי לעינים להגיה ולתקן הנוסחאות ודברתי אודותיו בפרק י״ג, גם היו לפני דפוסים הראשונים היקרים במציאות דפוס קאנשטאנטינא משנת רע״ב ודפוס וויניציא משנת ש״ו ודברתי אודותם בפרק י״ב.

ועתה הנני לתת דין וחשבון על מלאכתי בכלל בהמדרש הלזו. א) שקלתי במאזני הבחינה כל מאמר ומאמר וכל מלה ומלה וצרפתי והגהתי ותקנתי השיבושים והצגתי הנוסחא הישרה והוספתי את החסר בפנים הספר בתוך שני חצאי מרובע. ב) חלקתי המאמרים ועשיתי להם סימנים באותיות למען יהיה כל מאמר ומאמר נבדל מחברו ועומד בפני עצמו והקורא יוכל בקל למצוא מבוקשו. ג) נתתי ריוח והפסקות ע״י קוים ונקודות בין ענין לענין. ד) עשיתי מראה מקומות כל הפסוקים מתנ״ך וציינתי בפנים הספר הקאפיטעל והפסוק. ה) הוספתי מאמרים שלמים עפ״י כ״י האחרים החסרים בכ״י הזה אשר שמתי לפנים הספר והצגתים בשני חצאי מרובע או הוספתים בהערות, (עיין פרק ט״ו). אלה הם התקונים וההוספות אשר שמתי בפנים הספר, אולם ערכתי הערות ותקונים והגהות ומראה מקומות ובאור אשר הצגתים לבדנה נספחות אל הספר מלמטה, וזה משפטם ומהותם. ו) הצגתי מראה מקום כל מאמר ומאמר אנה הוא נמצא בתלמודים ושאר ספרי חז״ל. ז) רשמתי על כל מאמר ומאמר אנה הוא מובא בילקוט והעירותי על השינויים. ח) רשמתי בהערות אנה מובא המאמר בספרי קדמונים. ט) השויתי המאמרים עם מאמרי חז״ל בשאר מקומות והעירותי על חלופי הגירסאות והשינויים אם במאמרים עצמם אם בשמות התנאים והאמוראים בעלי המאמרים והכרעתי לאיזה מהם היתרון. י) שמתי עיני על שבעה כתבי יד האחרים אשר היו לפני והשויתי כלם זה מול זה וגם על הגהות ה״ר אברהם פרווינצאלי, ועל דפוסים הראשונים, שמתי עיני לעמוד על הנוסחא הישרה. יא) בארתי ופירשתי המקומות הצריכים באור לעמוד על כוונת המאמר. יב) תקנתי ובארתי כל מלות זרות

הנמצאות בו. יג) הפיצותי אור דרך אגב על הרבה מאמרים בתלמודים ומדרשים לבארם ולתקנם, זאת היא תכלית ההערות אשר ספחתי אל המדרש.

גם מבוא גדול הכינותי בראש הספר מכיל שמונה עשרה פרקים, וזה הוא משפטו ומעשהו. א) שם הספר. ב) מסדרו ובאיזה מקום ובאיזה זמן נסדר. ג) אם נסדר כלו בזמן אחד ומאת מסדר אחד. ד) מקורות אשר מהם שאב המסדר. ה) תכונת הספר וסגנון לשונו ואופן דרשותיו. ו) דינים ומאמרי מוסר ומדות המובאים בו. ז) שמות תנאים ואמוראים מסודרים עפ"י סדר א"ב עם הערות. ח) רשימה ממלות זרות עפ"י סדר א"ב ואנה הם מבוארות בהערות. ט) המדרשים אשר השתמשו במדרש שו"ט. י) דרכו של בעל הילקוט בהשתמשו במדרש הזה וציוניו ותכונת כתבי יד שהיו לפניו. יא) הקדמונים אשר הביאו את המדרש הזה. יב) תכונת שמנה כתבי יד אשר היו לפני. יג) אודות ה"ר אברהם פרווינצאלי ז"ל אשר הגיה המדרש עפ"י ששה כ"י. יד) המאמרים אשר הם בכ"י א' (אשר שמתי לפנים הספר) ובכ"י ו', ואינם נמצאים בכ"י האחרים ובנדפס. טו) המאמרים אשר הוספתי עפ"י כ"י האחרים ומהם אשר הוסיף המדפיס מווינציא ונדפסו אח"כ בכל הדפוסים. טז) אודות ה"ר מתתיה היצהרי אשר עשה פי' לתמניא אפי. יז) כל הוצאות מהמדרש. יח) רשימה מכל המקומות אשר הילקוט מביא מאמרים בשם המדרש הזה ואנה הם נמצאים לפנינו.

אלה הם הדברים אשר ראיתי להקדימם בראש הספר כוללים תכונת מלאכתי הזאת בכלל, למען ידע הקורא מגמת וכוונת עבודתי בהוצאת המדרש הזה לאור עולם, ולא עזבתי בזה דרכי מאז ומקדם בהוציאי לאור הפסיקתא דרב כהנא, ומדרש לקח טוב, ותנחומא, ושבולי הלקט, וספרי דאגדתא, ויתר מחברות קטנות, לחקור היטב בעיון ובשקידה רבה על תכונת הספר וזמן סדורו ועל הנוסחאות היותר ישרות ומדויקות ובאור כוונת המאמרים והוספות מאמרים רבים אשר נשמטו במשך הזמן ונמצאים בכתבי יד, והקורא המבין ידע היטב רב יגיעתי ועמלי לזרות ולהבר, כי לא מלאכה קלה היא ליום או ליומים, אבל נדרש אליה שקידה רבה, להעמיד כל דבר על בוריו, מלבד היגיעה החומרית אשר רבת יגעתי להשיג כתבי יד השונים המונחים באוצרות הספרים, ולהביאם הנה ולהעתיק אותם, ולכן אקוה כי הקוראים המבינים הישרים בלבותם יתנו אלי תודות רבות ותשואות חן על המנחה היקרה החדשה הזאת אשר הבאתי לפניהם, ויכירו גם גודל מלאכתי ושקידתי לטובת חכמת ישראל וספרותו, ולא יחפשו בנרות בחפש מחופש למצוא איזה חסרון או דופי, כי השם יודע כי בכל כחי עבדתי את העבודה הזאת, ושמתי לילות כימים להשלים את מלאכתי כפי יכלתי, לבל אוציא מתחת ידי דבר שאינו מתוקן, והכל לא למען בצע כסף, וגם לא למען כבוד, רק מאהבתי את דברי חז"ל וקדמוניות עמנו, ואם ימצא הקורא באיזה מקומות דברים אשר לא ישרו בעיניו, הלא זה הוא גורל כל בני חלוף, ואדם עלול לשגיאה, והקורא הישר ידינני לכף זכות, ושפתי תבענה תהלה לאל עליון אשר היה בעזרי להחל ולכלה מלאכתי הזאת, ועיני נשואות אליו כי עוד יחייני ויחונני בחסדו לפעול לטובת בני עמנו אוהבי ספרותנו, ולהוציא עוד לאור עולם מטמונים יקרים הטמונים באוצרות הספרים.

לבוב דמתקרייא לעמבערג ז' אדר תרמ"ט

**שלמה באבער.**

# מבוא

בטרם אקריב לפני הקוראים היקרים את המדרש תהלים עם הגהות ציונים ומראה מקומות והערות ותקונים, ובטרם יבואו אל הקודש פנימה, אמרתי לדבר ברחבה בשמונה עשרה פרקים על כל הנוגע בהמדרש הזה בכלל ובפרט, הראוי לשים לב עליהם, ואצפה כי דברי ימצאו חן בעיני הקוראים הישרים, ויפיקו רצון מהם, כי השתדלתי בכל כחי לדלות פנינים ממעמקי התקירה והדרישה, אשר יתענגו עליהם המחבבים והמוקירים דברי חכמינו ז"ל, וזה החלי בעזר הצור.

## א) שם הספר.

המדרש הזה נקרא בפי קדמונים מדרש תהלים, אגדת תהלים, הגדת תהלים, מדרש שוחר טוב (א), ועל מזמור קי"ט רשם המדפיס מווינציא מדרש אלפא ביתא (ב), בשם שוחר טוב יכונה על שם התחלת הדרש על הפסוק שוחר טוב יבקש רצון, וכן דרכם לכנות המדרשים על שם התחלתם, מדרש שה"ש נקרא „מדרש חזית" על שם התחלת הדרשה על הפסוק חזית איש מהיר במלאכתו, וכן מדרש תדשא נקרא כן כי מתחיל על הכתוב תדשא הארץ, וכן מדרש אספה (הנאבד) (ג) כי מתחיל עה"כ אספה לי שבעים איש, וכן מדרש שמואל יכנהו רש"י בס' הפרדס (דף כ"ד דפוס קאנשטאנטינא) מדרש עת לעשות לה', ג"כ על שם התחלתו, וכן מדרש לקח טוב נקרא על שם התחלתו (עיין מ"ש במבוא למדרש הזה אות א') וכמו כן מדרשים אחרים.

המדפיסים חשבו כי שוחר טוב הוא שם הכולל למדרשי תהלים משלי ושמואל, וכן חשב גם בעל אוצר הספרים (אות מ' סי' 649) ובאמת אינו כן כי הם מדרשים נפרדים ולא נולדו בזמן אחד וממסדר אחד. ונדפסו יחד רק בדפוס וויניציא בשנת ש"ו, אבל בפעם ראשון נדפס המדרש תהלים בקאנשט' בשנת רע"ב, ומדרש שמואל נדפס ג"כ שם בשנת רפ"ב (ד), ומדרש משלי נדפס בפני עצמו ג"כ שם ולא נודע לי באיזה שנה, והיו לפני הרב בעל אות אמת ובהגהותיו למדרש משלי הביא הרבה פעמים את דפוס תוגרמה.

## ב) מסדרו ובאיזה מקום ובאיזה זמן נסדר.

הראשון אשר הודיע שם המסדר, הוא בעל אהל יוסף לה"ר אברהם הספרדי, וז"ל פ' ויקרא פסוק על ירך המזבח; וידוע כי מדרש תהלים חברו ר' יוחנן בארץ ישראל ובעבור שהיה דר שם על כן יש לסמוך על דבריו עכ"ל. אבל אין אלו אלא דברי נביאות, ואולי טעה במה שזכר כי הירושלמי נתייחס לר' יוחנן, אבל כי חיבר וסידר את המדרש תהלים אין לו יסוד כלל, ואך למותר להרבות בדברים. השני הוא הרב מוהר"ר אהרן משה פאדווא מקארלין

---

(א) כינהו צדקיהו ב"ר אברהם הרופא בספרו שבולי הלקט שהוצאתי לאור ערוגה הרביעית ענין ר"ח סי' קע"ד, ודבריו מובאים גם בס' האגור ס' ר"ח, הביא ביחד מדרש שו"ט והגדת תהלים וחשב שזה לחוד וזה לחוד, באשר ראה איזה קדמונים הביאו מאמרים בשם שו"ט ואחרים הביאו בשם הגדת תהלים חשב שהם ספרים שונים. (ב) הדרשות במזמור הזה הם רק עד התחלת אות ק' ובעל אוצר הספרים כתב בסופו נדפס מדרש אלפא ביתא פי' על מזמור קי"ט בתהלים עד אות נ' לר' מתתיהו היצהרי, יש לתקן בדבריו וכצ"ל בסופו נדפס פי' האלפא ביתא והוא פי' על מזמור קי"ט בתהלים עד אות ס' לר' מתתיהו היצהרי, כי הנ"ל עשה פי' על מזמור קי"ט ונדפס בדפוסים הראשונים ודברתי אודותיו בפרק ט"ז. (ג) אודות המדרש הזה תמצא מאמר ממני בס' כנסת ישראל ח"א צד 309. עד 320. (ד) המדרש שמואל דפוס קושטא' נמצא אצלי מתוכים ובסופו כתוב כדברים האלה: ותהי השלמת הספר הזה יום ה' לחדש אדר שנת ע'ז'ר'ה בלרות נמלא מאד ונדפס בעיר קושטנטינא רבתי אשר היא תחת ממשלת אדונינו המלך סולטאן סלים יר"ה, והנבון ה"ר אפינדא ויריוטי, והנבון כ"ר יהודה בן אלטביב (היא מלה ערבית ותרגומה בן הרופא) תמכו ידי המדפיסים וכו' לעזר ולהועיל. ובסופו נדפסו תשובות שאלות לרס"ג בענין תחיית המתים נעתקים מס' האמונות מאמר ז', ובעל אוצר הספרים הביא כי נדפסו בסוף מדרש תהלים בקושטא' שנת רע"ב, ואינו כן כי נדפסו בסוף מדרש שמואל בשנת רפ"ב.

מקארלין ז"ל וכתב בהקדמתו בפי' למדרש הזה כי התנא ר' שמעון ברבי הוא יה אבן פנתו והוא החל להעריך הדרשות כסדר הפסוקים והמזמורים והביא ראי' ממאמרם (קדושין ל"ג ע"א) ר' חייא הוי יתיב בי מסחותא וחליף ואזיל ר' שמעון ברבי ולא קם מקמיה ואקפיד ואתא א"ל לאבוה שני חומשים שניתי לו בספר תהלים ולא עמד מפני, פירש"י שני חומשים שני חמישיות של ספר שניתי לו מדרש אגדותיו, ומאמר השני (ע"ז י"ט ע"א) לוי ור' שמעון ברבי יתבי קמי' דרבי וקא פסקי סדרא סליק ספרא, לוי אמר לייתו לן משלי, ר' שמעון ברבי אמר לייתי תהלים כפייה ללוי ואייתי תהלים ע"כ, מזה שער כי ר' שמעון ברבי הוא המסדר ממדרש תהלים, אבל אין זה ראי' כלל. שאם אמת הוא שהכוונה כפי' רש"י שמדבר מאגדת תהלים שכן מורה גם לשון „שניתי" וכן מוכח מכל הסוגיא אבל אין זה ראי' כלל שר' שמעון ברבי הוא המסדר כמו שלא הי' המסדר מתורת כהנים אע"פ שאמר שניתי לו ע"ש.

והנה לא נוכל לברר מי הי' המסדר, כאשר לא נודע מהרבה מדרשים אחרים מי סדרם, רק זאת נדע כי כבר בימים קדמונים הי' מסודר אגדת תהלים, כמו שתראה באמרם: אשגרית עינוי בכל ספר תהלים אגדה (ירושלמי כלאים פ"ט דף ל"ב ע"ב, כתובות פי"ב ה"ג דף ל"ה ע"א), וכן מסתכל הייתי באגדת תהלים (ב"ר פל"ג אות ב'), ולדעתי מזה בירושלמי (שבת פ"י ה"א דף ט"ו ע"ג) א"ר יהושע בן לוי אנא מן יומוי לא איסתכלית בספרא דאגדתא אלא חד זמן אסתכלית אשכחית כתוב בה קע"ה פרשיות כו' וקמ"ז מזמורים כו', כוונו בזה אל אגדת תהלים הנמצא גם לפנינו במזמור כ"ב, ואין ספק שבמדרש שלפנינו נשארו שיורים מן אגדת תהלים שהי' לפניהם, ואחד מרבני דאגדתא סידר אחת לאחת מאגדת הקדומים, גם ממקומות מפוזרים אשר דרשו דרשות על פסוקים מספר תהלים וסדרם יחד ואספם לאסיפה, ובמשך הזמן נוספו הוספות הרבה, וברור כי מסדר אחד לא סידר כל הספר רק היו מסדרים שונים, כי לפעמים נמצאים דרשות אשר משונים ממזמור אחד למזמור שני, ונכתבים בסגנון אחר, ונבדלים זו מזו, גם בדרכי הדבור, המקום אשר בו נתחבר המדרש ברור כי נסדר בארץ ישראל ונושא עליו את מטבע א"י, הן בבחינת הלשון, וכן בסגנון ואופן דרשותיו, וגם שמות אמוראים הנזכרים בו הם כלם שמות בני ארץ ישראל, ובעבור זה תמצא שהעתיק הרבה מתלמוד ירושלמי אשר הי' למראה עיניו עיין בפרק ד' סי' 5.

ועוד לנו לברר הזמן אשר נתחבר המדרש, אולם קשה מאד לצמצם בבירור, אבל נוכל לשער כי הוא מן המדרשים הקדומים, מלבד איזה הוספות מאוחרות, ושאב הרבה מירושלמי, וראה כבר את המדרש בראשית רבה פסיקתא דרב כהנא והתנחומא, (א), רק מן מזמור קי"ט עד סוף מזמור קכ"א ומן מזמור קל"ח עד סוף הספר הוא הוספה מאוחרת

(א) אם ראה המסדר את תלמוד בבלי לא אוכל להחליט, ואשר נמצאים מאמרים מש"ס בבלי הם נוספו אח"כ מאת המעתיקים, כמו שהוסיפו הרבה מאמרים אחרים, (עיין פרק י"ד ופרק ט"ו) ובעבור זה תראה כי ההוספות נמצאים רק באיזה כתבי יד ואינם נמצאים בכ"י האחרים, גם נמצאים הרבה מאמרים אשר הם מתנגדים להבבלי. גם נמצאים שינויים רבים כמו שתראה (מזמור א' אות י"ג) נחלקו לג' כתות כו' עד תבואנה נוסף מאת מעתיק אחד מגמרא סנהדרין ק"ט ע"א, ונמצא רק בכ"י ב' ד' ז' ונוסף בדפוס וויניציא. ואח"כ בכל הדפוסים וליתא בכ"י א' ג' ו' ובדפוס ראשון. (מזמור ז' אות ז') נמצא בכ"י ב' ד' ז' הוספה א"ר יוחנן תלמיד הי' לר' מאיר וסומכוס שמו כו' והוא הוספה מגמרא בבלי עירובין י"ג ע"ב ולא נמצאת בכ"י א' ג' ו' ח' ולא בנדפס. (מזמור ט' אות ז') שעבר על חמשה עבירות כו' וכולן מגזירה שוה, נוסף בדפוס וויניציא כמו שהוא בכ"י ב' ד' ז' וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ובדפוס ראשון ונוסף מהמעתיק מגמרא ב"ב ט"ז ע"ב, (מזמור י"ח אות ל') מן ד"א תרחיב צעדי תחתי אימתי בזמן שנלחם עם ישבי בנוב עד לכך נאמר תרחיב צעדי תחתי נמצא בכ"י א', וכ"י ו' הוספה מאת המעתיק מגמרא סנהדרין צ"ה ע"א וליתא בכ"י האחרים ובנדפס. (מזמור י"ט אות י"ג) נמצא בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה: ז' רקיעין הם כו' וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס, וזה הוסיף מעתיק אחד באמצע המאמר מגמרא חגיגה י"ב ע"ב. (מזמור כ"ב אות כ') כשהקב"ה נותן גדולה לצדיקים כו' נוסף מאת המדפיסים מוויניציא מגמרא חולין פ"ט ע"א, ולא נמצאת באיזה כ"י ולא בדפוס ראשון. (מזמור כ"ז אות ז') תני בש"ר יוסי למה נקוד על לולא, הוא הוספה מאיזה מעתיק מגמרא ברכות ד' ע"א, והובא אח"כ פנימה, (מזמור ס"ג אות א') נמצא בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה ת"ר את משפטי תעשו כו', לקוח מגמרא יומא ס"ז ע"ב, וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס. (מזמור ע"ג אות א') ד"א אין חרצובות למותם אמר הקב"ה לא דיי להם כו' עד ד"א השני, היא הוספה מגמרא שבת נ"ה ע"ב. (מזמור ע"ח אות י"ד) נמצא מאמר גדול מגמרא גיטין ס"ח ע"א ונוסף מן מעתיק אחד ואח"כ בא בהעתקות האחרות, והכתבי יד שנמצאים לפנינו אינם כתבי יד הראשונים, רק העתקות מן העתקות



מאוחרת מן דרשן מאוחר, ומן מזמור קכ"ב עד סוף מזמור קל"ז הוא מועתק מלה במלה מהילקוט (עיין בפרק ג'), והנה החוקר הגדול מהריט"ל צונץ ז"ל הראה לדעת בספרו גד"פ כי המדרש תהלים הוא מהמדרשים המאוחרים ומה גם מן קי"ט ואילך, והביא ראיות כי נמצא בהם סימן נערות, אולם אין מהצורך לפרטם כי מן קי"ט כולו נוסף בזמן מאוחר, וכאשר אשער במאה הראשונה לאלף הששי. ובתוך המזמורים ההם (היינו מן קי"ט ואילך) נמצאים י"ד מזמורים לקוחים מהילקוט, לכן מה שמצא בדף מ"ז ע"ד ומ"ח ע"א הלשון „אמרו רבותינו" ולדעתו הוא ראי' כי מאוחר הוא, המאמר הראשון שהביא הוא במזמור קל"ו (החכם צונץ הי' מציין הדפים משו"ט עפ"י דפוס אמסטערדאם) והוא מן ההוספות שהוסיפו מן הילקוט, ומובא בילקוט ונובע מתנחומא דברים אות ה' וגם בתנחומא שם כתוב אמרו רבותינו, ועיין שם בהערה י"ד, ומאמר השני הוא במזמור קל"ז אמרו הכמים סד אדם את ביתו בסיד כו', וגם המזמור הזה הוא מהמזמורים שנוספו מהילקוט, ובילקוט שם ברמז תתפ"ה הביא זה מגמרא ב"ב ס' ע"ב וכך איתא שם אמרו חכמים סד אדם כו', מלבד כל אלה אין להביא ראיות כאלה על איחור זמנו של המאמר, כי גם במכילתא נמצאים בהרבה מאמרים הלשון „אמרו" והוא כמו אמרו חכמים, או אמרו רבותינו, ועיין מה שהעירותי במבוא להתנחומא צד 209 הערה מ"ח, וגם ידידי הרב הגדול מהראה"וו בספרו דד"ו

וכתבי יד הישנים נאבדו באורך הזמן ואין זכר להם. (מזמור פ"ז אות ב') א"ר ברכי' בש"ר אבא בר כהנא, עיין מה שהעירותי בפסיקתא פסקא שניה שופרה הערה כ"ח אשר אחד המעתיקים הביא במקומו דרשת ר"ש בר נחמני אשר בש"ס בבלי ב"ב דף ע"ה ע"א ובקשו שלא לקרוא את שמו עליו והניח את ר' אבא בר כהנא על מקומו בשלום, וכזה קרה גם לדרוש ר' יוחנן שם שבאר כמו שהוא בש"ס בבלי שם, וכן תראה (מזמור ז' אות ב') ר' יוחנן אמר הפוק והאליס כו', הוא לשון הירושלמי מגילה פ"א הי"ד (ע"ב ע"ג) אבל בבבלי ע"ז כ"ה ע"א הלחיטו הלשון, והמדרש הביא כמו שהוא בירושלמי. (מזמור י"ח אות ל"ב) הובא כי יהודה הרג את עשו בשעת שמת יצחק, ובגמרא סוטה י"ג ע"א איתא כי חושים בן דן הרגו, ועיין לקח טוב ויחי מ"ט כ"א ובהערה ל"ג. (מזמור כ"ב אות ב') אמרו רבותינו מאה בנים היו להמן, ולא כן מובא בבבלי מגילה ט"ו ע"ב ע"ש. (מזמור כ"ב אות ה') יכול יהיו לחים לילה ויום שלשה ימים ולא היו מתים אלא היו מפסיקים מעמוד יום, אבל בגמרא בבלי יבמות קכ"א ע"ב פליגי על זה וס"ל דלופין ממש היו, וכן במגילה ט"ו משמע בהדיא כי התענו ג' ימים רצופים. (מזמור כ"ב אות ח') א"ר לוי חלון הי' פתוח למעלה ממטתו כו', אולם בבבלי ברכות ג' ע"ב נאמר בסגנון אחר א"ר אחא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא כנור הי' תלוי למעלה ממטתו של דוד כו' עיין מה שהעירותי על זה בפסיקתא ויהי בחצי הלילה הערה י"ז. (שם אות י') א"ר בנימין בר יפת א"ר אלעזר מה שאמר זה סוף כל הלילה כו' ובבבלי יומא כ"ט ע"א מובא זה בשם ר' אסי, אבל בשם ר' בנימין בר יפת בש"ר אלעזר מובא מאמר אחר ע"ש. (שם אות כ"ז) א"ר תחליפא מליט שהאריך הערבים ל"ב אמה ויש טפחאות ס"ב אמה, אבל בבבלי מגילה ט"ו ע"ב לא נמצא מספרים כאלה. (מזמור כ"ג אות ו') כוסי רויה וכמה שיעוריה אמר רב רכ"א לוגין כמנין רויה, ובבבלי יומא ע"ו ע"א מובא זה בשם אביי שאמר כסא דדוד לעלמא דאתי רכ"א לוגין מחזיק רויה בגימטריא רכ"א. (שם שם אות ז') ועליה לתרופה רב ושמואל חד אמר להתיר פה אלמים וחד אמר להתיר פה עקרות, אבל בבבלי סנהדרין ק' ע"א מנחות צ"ח ע"א מובא זה בשם חזקיה ובר קפרא. (מזמור כ"ד אות ג') שנו רבותינו כל פרשה שאמר דוד בספר תהלים כנגד עצמו וכנגד כל ישראל אמרה כו', אולם בגמרא פסחים קי"ז ע"א הגירסא ת"ר כל שירות ותושבחות שאמר דוד בס' תהלים ר"א אומר כנגד עצמו אמרן, ר' יהושע אומר כנגד צבור אמרן כו'. (מזמור כ"ז אות ז') יום אחד מיתה של זעף כו' ובבבלי מ"ק כ"ח ע"א הוא בסגנון אחר והמסדר מהמדרש הביא כמו שהוא בירושלמי בכורים פ"ב ה"א (ס"ד ע"ד). (מזמור כ"ח אות ב') ומכיין דכשו חכמי' מישאל ועזרי' להשליך נפשם על קדושת השם כו', ואח"כ מובא מאמר אחר בשם תודוס איש רומי, אבל בבבלי פסחים נ"ג ע"ב מובא המאמר הראשון בשם תודוס איש רומי. (מזמור ל"א אות ט') א"ר תנחום ב"ר חייא ארבעה דברים מתישין כחו של אדם, ובבבלי גיטין ע' ע"א איתא ג' דברים מכחישין כחו של אדם. (מזמור נ"ט אות ב') אמרו רבותינו כל מי שאין לו אשה שרוי בלא ברכה כו', וביבמות ס"ב ע"ב הוא בשינויים, ולא חשב כולם, גם איתא בגמרא שם במערבא אמרי אף בלא תורה כו', והוא כמובא בשו"ט. (מזמור נ"ט אות ב') בא וראה כמה קשה הוא הזיווג מן התורה מן הנביאים ומן הכתובים כו', ובגמרא מ"ק י"ח ע"ב מובא זה בשם רב שאמר משום ר' ראובן בן אצטרובלי מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים מה' אשה לאיש. (מזמור נ' אות ג') עשר נסיונות נסו ישראל להקב"ה, ובבבלי ערכין ט"ו ע"א הוא בסגנון אחר ע"ש בהערה שלי. (מזמור ק"ב אות ב') ר' מאיר ור' יוסי חד אמר שובע לרכיו ואח"כ יתפלל וחד אמר כו', ובבבלי ע"ז ז' ע"ב הוא בשם ר' אלעזר ור' יהושע. (מזמור ק"ד אות י"א) בענין ברכת המוציא, הוא בירושלמי ברכות פ"ו ה"א. ובבבלי ברכות ל"ח ע"א מוחלפת השיטה, דהתם ר' נחמי' אומר מוציא ורבנן אמרי המוציא. (מזמור ק"ו אות ג') שאלו תלמידיו את ר' טרפון מי הוא זה שעושה צדקה בכל עת כו', ובגמרא כתובות נ' ע"א הוא באופן ובסגנון אחר. (מזמור קט"ו אות ד') ר' יהודה אומר טוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם טוב מי שאינו נודר כלל, ור' מאיר אומר טוב שנודר ומשלם, כ"ה בירושלמי נדרים פ"א ה"א (ל"ו ע"ד), אבל בבבלי חולין ב' ע"א ונדרים ט' ע"א הוא להיפך בשם ר' מאיר טוב שאינו נודר כל עיקר ובשם ר' יהודה טוב נודר ומשלם, גם אינו מובא שם ראיות מן הכתובים והירושלמי מובא כמו שהוא באדרת אלי' מן נדרו ושלמו, ועיין ברמ"ע ותוס' שם:

דר"ו ח"ג צד 259 השיג בטוב טעם ודעת על החוקר צונץ במה שכתב כי מצא בב"ר הלשון אמרו רבותינו וכתב האין זה משפט מעוקל כו', והאמת הדבר שהדקדוק הזה של החוקר צונץ אשר נועד להוכיח נערותו של המדרש טוב היה שלא נברא משנברא, גם מה שהביא עוד החכם צונץ לראי' על איחור זמן של המדרש שו"ט, כי בדף מ"ז ע"ג נמצא מאמר לקוח מן תדב"א פי"ד, כוונתו למזמור קל"ו שמובא שם תני דבי אליהו פעם אחת הייתי עובר ממקום למקום כו', גם מזמור זה הוא מועתק מהילקוט והילקוט כשהביא מאמרים מן תדב"א הביא תמיד בלשון „תאנא דבי אליהו", והחכם הנ"ל דן דינו שגם עד מזמור קי"ח הוא מן מדרשים המאוחרים ונתחבר בזמן הגאונים, ונמצא בו מאמרים מש"ס בבלי ומפסיקתא ומפדר"א ותנחומא ופסיקתא רבתי, ובהערה שם הביא ראיות מלשונות המדרש שמצא בהם רושם נערות, אולם החכם הגדול הזה דן דין קשה על המדרש הזה כי מה שנמצא מאמרים מש"ס בבלי הם מהוספות שהוסיפו המעתיקים כמו שהעירותי לעיל בפרק הזה בהערה א', וכן ראיתי כעת בהגהות הרד"ל למדרש שמואל שכתב בהקדמתו וז"ל עוד לא שלטו בו זרים המעתיקים להוסיף דברים ממדרשים וחיבורים אחרים כאשר עינינו הרואות בדברי המדרש שו"ט שהוסיפו הרבה מש"ס בבלי ופדר"א ושאר חיבורים וערבום תוך דברי השו"ט תהלים עכ"ל. ומה שנמצא בו מאמרים הנובעים מפסיקתא דר"כ אין מזה ראי' כי צעיר לימים הוא, כי גם פסיקתא דר"כ הוא מהמדרשים הקדומים (ראה בפרק ד' סי' 7. הבאתי כל המאמרים אשר שאב המדרש שו"ט מהפסיקתא דר"כ) ומה שהביא כי לקוחים מאמרים מפדר"א והביא לראי' במזמור צ"ב כל עדיות נאמנות לישראל בעשרה, וכן עו' שם מנחם בן עמיאל בן יוסף כו', הוא מפדר"א פי"ט, גם מזה אין ראי' כלל, כי המאמרים ההם ועוד מאמרים אחרים נוספו אל השו"ט מאת מעתיק אחד ולא נמצאים ההוספות ההן בכ"י א' וכ"י ו' וגם הרא"פ רשם עליהם „אינו בכתובים" ועיין בפרק ד' סי' 9 מה שהעירותי על ההוספות מפדר"א. עוד הביא החכם צונץ כי לקוחים דברים מתנחומא והביא רק ב' ראיות היינו במזמור ל' ונמצא בילקוט איוב ד' קנ"ד ע"ד בשם תנחומא, כוונתו במזמור ל' אות ב' המתחיל ד"א מזמור שיר חנוכת הבית זש"ה מי הקדימני ואשלם מי הושב בלבו לעשות מצוה כו', ונמצא בילקוט איוב ברמז תתקכ"ז ד"ה מי הקדימני בשם תנחומא, (הוא בפ' אמור אות י') אם כי התנחומא הי' כבר מסודר לפניו, כאשר העירותי בפרק ד' סי' 8. אולם מזה המאמר אין עוד ראי' כי הוא מדרש מאוחר, כי כל המאמר נוסף באיזה כ"י ואח"כ בדפוס וויניציא ולא נמצא בכ"י א' ג' ו' ח' ולא בדפוס ראשון, והראי' השנית שהביא במזמור י"ח שוה עם המובא בילקוט שמואל רמז קס"א, כוונתו להמאמר כל מי שמעלה עצמו סופו לילך באש וכה"א בדור המבול ובדור הפלגה כו'. והילקוט שמואל רמז קס"א הביא זה בשם תנחומא (הוא בפ' צו אות ג') אולם המעיין יראה כי מה שהילקוט הביא בשם תנחומא הוא בשינויים מאשר הוא בשו"ט, גם הביא כי לקוחים דברים מן פסיקתא רבתי, והביא לראי' מן מזמור קל"ז שהוא נובע מפסיקתא רבתי פכ"ז פכ"ט פל"ב (כוונתו פסקא כ"ו כ"ח ל"א והחוקר צונץ ציין עם פסקא אחת מאוחרת) ונעלם ממנו כי המזמור הזה הוא מן י"ד מזמורים המועתקים מלה במלה מהילקוט היינו כי נוספו בזמן מאוחר אל המדרש תהלים מן והילקוט הביא שם כל המאמר מפסיקתא רבתי, המאמר כיון שהגיע ירמי' לנהר פרת הוא מפסקא כ"ו פסקא ויהי בעת שסרחה הצאן, והמאמר שם ישבנו גם בכינו הוא מפכ"ח פסקא על נהרות בבל, והמאמר א"ל נבוכדנצר הוא מפסקא ל"א ראה בהערות שלי למזמור הזה, וראי' השנית שהביא שבמזמור י"ד נובע מאמר אחד מפסיקתא רבתי פמ"ב כוונתו במזמור י"ד בסופו על מי יתן מציון ישועת ישראל הוא מפסיקתא רבתי פמ"א הוא פסקא תקעו, אבל ראה בפרק ט' הבאתי המאמר הזה ועוד מאמרים אחרים אשר מוכרח כי הפסיקתא רבתי שאבם מן השו"ט, וגם ידידי הרב הגדול מהר"ם פרידמאן אשר דרכו להראות קדימת הרבתי כתב שם בהערה מ"א אין להכריע בקידום ואיחור שכשם שיש רגלים לאחורו סגנון הפסיקתא רבתי, כך יש רגלים סגנון המדרש שו"ט, ומה שהעיר החוקר צונץ כי בפסיקתא רבתי סיים „כך דרש ר' תנחומא ברבי" מזה אין ראיה כלל, עיין במבוא להפסיקתא סי' ג' שם העירותי כי כן דרכו של המסדר מהרבתי לרשום בראש „כך פתח ר' תנחומא ברבי", וכמו כן סיים „כך דרש ר' תנחומא ברבי", עוד שם הביא ראי' לאחר זמן השו"ט כי לרוב נמצא הלשון „וכן הוא אומר" אבל באמת אין זה משפט צדק,

כי



כי הלשון הזה נמצא גם בספרא וספרי ומכילתא. גם הביא כי במזמור א' נמצא „אבא תנחומא אומר" וכוונתו כי לא נמצא במדרשים הלשון „אבא תנחומא" אבל לדעתי ברור כי צ"ל ר' תנחומא ב"ר אבא אמר, גם הביא כי נמצא ביאורים על הלכות ישנות כי בתוס' ברכות ל"א ע"ב הביאו כל היושב בתענית בשבת פירש ר"ח בתענית חלום במדרש תהלים ע"כ, אולם בפרק י"א אות י"א הבאתי כי אין זכר מזה במדרש תהלים וע"ש מה שהעירותי על זה, עוד שם הביא לראי' כי נזכר ארבע כריעות בקדיש אשר בראשונה דיבר מזה רב נחשון גאון ראה אבודרהם דף כ"ד ע"ד עכ"ל, אולם המעיין באבודרהם (סדר שחרית של חול) הביא וז"ל כתב רב נחשון שיש בקדיש ארבע כריעות של חובה ואחת של רשות כו' וסיים וכן כתב רבינו סעדי', ואחר זה הביא וז"ל ואומר במדרש תהלים שארבע כריעות אלו הם כנגד ארבעה שמות שבפסוק כי ממזרח שמש עד מבואו וגו' (מלאכי א' י"א), כל קורא בצדק יראה שאין למידין מזה כי דיבר ר' נחשון גאון בתחלה מזה, חוץ לכל אלה אין זכר מזה במדרש תהלים, ואין ספק שהי' לפני האבודרהם באיזה מדרש ובטעות הביא „במדרש תהלים", עוד הביא שם לראי' כי במזמור י"א בפ' כי צדיק ה' צדקות אהב נמצא הלשון „עתידין לעמוד לפני חי וקיים קודשא בריך הוא", גם מזה אין להביא ראי' כי בכתבי יד נאמר עתידין לעמוד לפני הקב"ה, וידוע כי המעתיקים עשו כרצונם, וכמו כן מה שהביא, בדף ה' ע"א נמצא הלשון יתברך שמו של הקב"ה (הוא במזמור ד' אות ד'), הוא ג"כ לשון המעתיק. ועוד הביא כי נזכר בשו"ט (ד' ל"ה ע"א) מסכתות דרבנן בבלאי, כוונתו כי במזמור ק"ד אות כ"ב מובא שם רמש אלו המסכתות דבר קפרא ור' חייא ודרב, ודרבנן בבלאי, אם כי כוונת הדורש על רבנן מבבל, אין ראי' מזה כי צעיר לימים הוא, כי מצינו בירושלמי הרבה פעמים „רבנן דתמן" וכוונתם על רבני בבל, עוד הביא שם שנמצא נזכר ישמעאל ואדום, כמו מזמור ו' ישמעאל ואדום, במזמור ס"ג צמאה לך נפשי כמה לך בשרי בארץ ציה זו אדום נפשנו עיפה לדברי תורה ואין מניחין אותנו, אולם כבר העיר בצדק ידידי הרב החוקר הגדול מהרא"ה וויס בספרו דד"ו צד 263 מה שהביא צונץ על מדרש איכה שמזכיר בו אדום וישמעאל שזה מכוון על ממשלת הערביים, וכוונתו מבוארת שחושב שרמז בזה על מלכות המחמדים, ואינו כן אלא הכוונה על הערביים בימי האמוראים, כי הרבה יהודים היו שרוים בתוכם, וכן תמצא בירושלמי תענית פ"ד ה"ז.

עוד הביא כי ממה שהזכיר במזמור ט' (אות ח'), פילום בנה פוליא סקילוס בנה סציליא נראה כי המחבר חי בארץ איטלי', כוונתו ממה שהזכיר פוליא אשר לדעתו הוא מחוז Apulia באיטלי' בהשמטת א' בראש, וכן כוונתו ממה שהזכיר סקיליא אשר הכוונה Siciliên, וכן הביא בעל ערך מלים צד 179 בערך אפוליא וז"ל מאיי כתים (יחזקאל כ"ז ו') תרגום ארמי ממדינת אפוליא והוא מחוז Apulia סמוך לנעאפעל וכולל הפלכים אוטרנטי וקאפיטאנאטא והוא חלק מארץ איטלי', ובמדרש תהלים ט' האויב תמו חרבות לנצח פוליום בנה פוליא, אין ספק שכוון ג"כ למחוז זה בהשמטת אות א' כמו שהי' נקרא בזמן מאוחר וכן היום Puglia אך מי זה פוליום אשר בנה כל הגליל הזה? לא ידעתי עכ"ל. אולם הראיה הלזו שהביא החוקר צונץ כי המחבר חי בארץ איטלי' אין לה יסוד כי הגי' משובשת וצ"ל פליפוס בנה פיליפיא ר"ל שפיליפוס מלך מקדוניא בנה עיר ששמה Philippi וכן צ"ל סיליקוס בנה סליקיא וכוונת המדרש על עיר Seleucia בסוריא וזה שחושב שם קוסטנטינוס בנה קוסטנטיא פיליפוס בנה פוליא אנטיוכס בנה אנטיוכייא סליקוס בנה סליקיא.

וראיתי בס' דד"ו ח"ג צד 275 לידידי הרב החוקר הגדול מהראה"וו, שכתב וז"ל במדרש תהלים נמצא הרבה שיורים ממדרש תהלים הישן, וחלו בו ידי מאוחרים ושנו הלשון והמליצה והסגנון, ורוב המדרשים הישנים אשר הובאו בו העתיק ללשון אחרת, ולפעמים משתמש במליצת פסוק שלם מן המקרא כמו מזמור ב' „אבל ישראל לא יגעו לריק ולא ילדו לבהלה" ונמצא בו כמה לשונות זרות אשר אינן נמצאות במדרשים קדמונים, כמו שמעו דבר מופלא (מזמור ג') אין אנו עוסקין בהן כאופן וכהלכה (מזמור ו') מייתי לה מטעם אחר (מזמור י"ח) רוצה לומר (שם פ' כי אתה) ועוד אחרים דוגמתם כו' כו'. גם הרב החכם הזה דן משפט קשה על המדרש הזה, הכי בעבור הרושמים הקטנים נחליט על כל המדרש כי מאוחר הוא, מה שהביא רוב המדרשים הישנים אשר הובא בו העתיק המסדר ללשון אחרת, לא אדע על מה כוון בזה, ומה שהביא שמשתמש במליצת פסוק שלם אין מזה ראי'

כי

כי צעיר לימים הוא, הלוא נמצא גם במדרש ב"ר שהוא ממדרשים הקדומים שהביא לישנא דקרא כמו לדוגמא ב"ר פמ"ו כך בתחלה אחד הי' אברהם ויירש את הארץ הוא לשון הכתוב יחזקאל ל"ג כ"ד וכן עוד שם פנ"ו א"ל הקב"ה אברהם לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה והוא לשון הכתוב תהלים פ"ט ל"ה וכמו כן נמצא בירושלמי ובבלי ובמדרשים אחרים ואין פה המקום לפורטם. ואשר הביא כי נמצא איזה לשונות אשר ניכר בהם רושם נערות כמו שמעו דבר מופלא מזמור ג' [אות ג'] בכ"י שלפנינו נאמר שמעו דבר גדול, ומזה אין ראי' כלל, וכן מה שהביא לראי' מן הלשון אין אנו עוסקין בהן כאופן וכהלכה מזמור ו' [אות א'], אולם כל המאמר הזה מן חביבה המילה עד שנאמר אם לא בריתי יומם נמצא רק בכ"י ב' ד' ז' אשר נמצא הרבה הוספות מאוחרות ונוסף בדפוס וויניציא ואח"כ בכל הדפוסים, ולא נמצא בכ"י א' ג' ו' ח' ולא בדפוס ראשון, וההוספה נוסף שלא במקומו עיין מבוא פרק ט"ו, וראיתי במדרש תהלים עם פי' מהרא"ם שהרגיש בזה וכתב שם בהערה ז': דע כי כל המאמר נראה שהוא הוספה מאיזה מעתיק אחרון כי אין זה לשון המדרשות בידוע למבין עכ"ל, והראי' שהביא עוד מהלשון מייתי לה מטעם אחר מזמור י"ח [אות י"א] גם במאמר שלפניו נמצא ר' יהודה אומר מטעם אחר, ונמצא בדרז"ל בהוראה זו הרבה פעמים כמו מקרא אחד יוצא לכמה טעמים (סנהדרין ל"ד ע"א) וכן טעמי תורה (שם כ"א ע"ב) וכן מה טעם, ולטעמיך, מה טעמא ודומיהם הרבה. וכן מה שהביא כי נמצא הלשון רוצה לומר במזמור י"ח פ' כי אתה [הוא אות כ"ג] אולם באמת המלות רוצה לומר אם אתה תשמור את נרי כו' נוסף מאת מעתיק אחד ולא נמצא בכ"י שלפנינו, לכן כל קורא משכיל יראה כי אין לדון מזה שהמדרש הוא מאוחר.

## ג) אם נסדר כלו בזמן אחד ומאת מסדר אחד.

המדרש תהלים נסדר רק עד סוף מזמור קי"ח, ועל יתר המזמורים עד סוף הספר לא נתחברו דרשות כלל, אם כי המסדר בעצמו לא השלים מלאכתו, או כי נאבדו באורך הזמן, ובכל שמונה כתבי יד אשר לפני לא נמצא יותר רק עד סוף מזמור קי"ח, רק בכ"י א' (אשר שמתיו לפנים הספר) וכן בכ"י ו' הדומה לו ממש בנוסחאות נמצא התחלת מזמור קי"ט מגוף המדרש, היינו דרשות מהמסדר בעצמו, לא כמו שנוספו אח"כ מדרשן מאוחר, וגם בהגהות הרא"פ בגליון המדרש הביא את התחלות הדרשות ההן,ועפ"י ההגהות ההן הדפיסם ידידי הרב החכם הכולל מוהר"א יעללינעק בבית המדרש ח"ה. וכן בדפוס ראשון דפוס קאנשטאנטינא משנת ה"א רע"ב (1512) לא נדפס רק עד סוף מזמור קי"ח. ואחר תום המזמור הזה סיים המדפיס: ותשלם המלאכה בעשרים וחמשה לחדש אדר שנת כי קולך ער"ב פה קושטנדינא רבתי, רק אח"כ בשנת רע"ה (1515) הדפיסו בשאלוניקי (כי מהאותיות ניכר שהוא דפוס שאלוניקי והמדפיס לא רשם כלל לא המקום ולא שנת ההדפסה) את החסרון מן מזמור קי"ט עד סוף הספר, ואחר תום ההוספה הזו הדפיסו את פירוש ה"ר מתתיה היצהרי ז"ל (עיין אודותיו בפרק ט"ז) על מזמור קי"ט, (ורק עד התחלת אות ש' ומשם ואילך חסר) ואחר זה בשנת ש"ו כשחזרו והדפיסו בוויניציא את המדרש תהלים ספחו אליו גם ההוספות מן מזמור קי"ט ואילך כאשר נדפס בשאלוניקי ונעשה מדרש שלם על כל ספר תהלים והמדפיס כתב בסופו וז"ל: בהדפיס מדרש תהלים היו מובאים לפנינו מדפוס ומקולמס כלם חסרים בסופם מדרשי התהלות, רק אחד אנה האלהים מדפוס ישן תוגרמה, נמצאו בו תשלום קצת חסרונות ובפרט מדרש האלפא ביתות עם פרושם יפה ונחמד מאד וכן הדפסנו אותו כו' ע"כ, וכוון המדפיס אל ההוספה אשר נדפסה אח"כ לבדנה מן קי"ט ואילך עד תום המדרש, ומי הוא אשר ערך הדרשות ההן מן מזמור קי"ט והלאה לא נוכל לברר, כי גושפנקא של המסדר ההוא לא חתום עליהן, ואולי ה"ר מתתיה היצהרי בעצמו אסף אותן כי הוא חיבר ספרים ודרשות כאשר הבאתי בפרק ט"ז. הדרשות ההן משונות מן הדרשות עד מזמור קי"ט ואין להן דמיון כלל, והם בסגנון ולשון אחר ממדרשים הקדומים, ולא נמצא בהם שמות בעלי המאמרים, כי נתחברו מאת דרשן מאוחר, אמנם גם ההוספה ההיא מצאתי ראיתי כי נלקה בחסר ולא היתה בשלימות לפני המדפיס הראשון, מן מזמור קי"ט לא נמצא רק עד התחלת אות ק' והשאר חסר גם היו חסרים לפניו דרשות על י"ד מזמורים ואלה הם: קכ"ב קכ"ד קכ"ה קכ"ו קכ"ז קכ"ח קכ"ט ק"ל קל"ב קל"ג קל"ד קל"ה קל"ו קל"ז והשלימם מן

הילקוט



הילקוט והעתיקם מלה במלה משם לא הוסיף ולא גרע, ובעל הילקוט לקט בילקוטו מאמרים ממקומות שונים בבלי ירושלמי תוספתא תנחומא פסיקתא רבתי ודומיהם, כאשר נרשם בילקוט בגליון וכאשר הם מלוקטים בילקוט אחת לאחת כן העתיקם המדפיס להשלים החסרון, ויען כי על מזמור קכ"ג ומזמור קל"א לא נמצא מאומה בילקוט לכן לא נמצא גם בהוספה ההיא על ב' מזמורים האלה (ואני הוספתי לקוטי דרשות גם על ב' מזמורים ההם), וא"כ עולה ס"ה החסרון על ט"ז מזמורים. והמזמורים אשר נמצאים הדרשות שהוסיף בעצמו הלא הם: מזמור קי"ט ק"כ קכ"א ומן קל"ח עד סופו העולים ג"כ ט"ז, והרב החוקר הגדול מהריט"ל צונץ (גד"פ 266) אף כי לא ראה כתבי יד מהמדרש ולא דפוס קאנשט' שלא נמצא יותר רק עד סוף מזמור קי"ח, בבינתו הזכה והחודרת הרגיש כי לשון הדרשות ממזמור קי"ט והלאה משונה מהקודמות, רק זאת נעלם ממנו כי נוספו על י"ד מזמורים מהילקוט ועל ב' מזמורים קכ"ג קל"א לא נמצא בילקוט הדרשות לכן חסר גם במדרש תהלים בהוספה שהוסיף המדפיס, והחכם צונץ הביא כי חסר במדרש הדרשות על קכ"ג ועל קל"א בלי טעם, והאמת כמו שהבאתי, כי המדפיס לא מצא עליהם מאומה בילקוט, גם הביא שם כי מן קי"ט והלאה מתחילים המזמורים קכ"ב קכ"ה קכ"ו קכ"ח ק"ל קל"ה עד קל"ז בשמות הדורשים, והמזמורים קכ"ד קכ"ז קכ"ט קל"ב עד קל"ד מתחילים בדברי הגדה, ובאמת כל המזמורים ההם נוספו מהילקוט, והילקוט הביא כמו שהם בהמקור אשר שאב משם, גם הביא החכם הנ"ל כי המזמורים קי"ט עד קכ"א ומן קל"ח עד קמ"ז וגם מזמור קמ"ט מתחילים במלות אמר שלמה ודומיהם, והמזמור ק"נ מתחיל „אמרה רוח הקודש ע"י יחזקאל", אולם מאשר הבאתי המזמורים ההם אינם מגוף המדרש רק הם הוספה מאוחרת שהוסיף דרשן אחד אל המדרש, וכל אשר הביא החכם הנ"ל הם בהוספות ההן ועיין לעיל בפרק שלפניו כי מה שהביא לראי' כי מצא מאמרים מפסיקתא רבתי גם מתדב"א הם ג"כ במזמורים הנוספים מהילקוט.

והנה הילקוט לא ראה ההוספה מן קי"ט ואילך הנוסף מן דרשן מאוחר, ואם כי נמצא בילקוט במזמורים מן קכ"ב עד קל"ז (אשר נוספו אל המדרש מהילקוט), ובילקוט נרשם בגליון „מדרש" אין הכוונה אל המדרש תהלים במזמורים ההם, רק הכוונה במלת מדרש, למקומות במדרש תהלים עד סוף מזמור קי"ח, (עיין להלן בפרק י' אות ט').

ומאשר כי מן מזמור קי"ט נוסף בזמן מאוחר תראה מה שהעירותי בבית תלמוד שנה רביעית צד 53—55 על דברי הרב החוקר המהולל מהר"י רייפמאן שהביא (בית תלמוד שנה שלישית צד 333) כי נמצא במדרש תהלים מזמור קמ"ו מאמר זר מאד מהו מתיר אסורים יש אומרים כל הבהמה שנטמאת בעולם הזה מטהר אותה הקב"ה לע"ל כו' כו', ולדעתו נוסף זה במדרש מאת אחד המשגים עור בדרך, אולם נעלם ממנו כי מן קי"ט ואילך נוסף מן דרשן מאוחר, אמנם אל מי כוון הדורש הזה במה שהביא „יש אומרים" ואנה מצא המאמר הזה נעלם ממני, רק ראה זה מצאתי בספר ישועות משיחו להרב מהר"י אברבנאל העיון הרביעי פ"ג שם הביא מה שהמפקר הביא להוכיח בטול התורה מהגדה אשר אמר שהוא בב"ר של רבי משה הדרשן בפ' מקץ, ומתחיל: ה' מתיר אסורים כל בהמה שנטמאת בעוה"ז הקב"ה מטהר אותה לעתיד כו', וא"כ לקח זה המסדר אשר הוסיף למדרש תהלים, ההוספות ההן מן מדרש רבי משה הדרשן, וכוונת המאמר היטב אשר דיבר בו הרב האברבנאל ידרשנו הקורא משם.

וגם הדרשות מן מזמור א' עד סוף מזמור קי"ח נראה כי אב אחד לא הולידם כי נמצא שינויים בין מזמור אחד למזמור שני, ועל כלם העירותי בהערות שלי, ופה אביא איזה דוגמאות במזמור ז' אות ה' פסוק קומה ה' באפך א"ר שמואל בר נחמני בשעה שעלה משה למרום כו', ובשינויים במזמור י"ח אות י"ג, מזמור י"ח אות כ"ה עשרה נסיונות, ומשונה במזמור צ"ה אות ד', שם שם אות כ"ו הצייר הזה אינו יכול לצייר באפלה כו', ובסגנון אחר במזמור ק"ג אות ב'. מזמור כ"ז על הכתוב לולא האמנתי ובשינויים במזמור צ"ד אות ה', וכן מזמור נ"ו אות ד' ומזמור ק' אות ד' כל הקרבנות בטילות לע"ל ע"ש, וכן מזמור צ"א אות ו' ר' יהודה אומר מי גדול הפוטר כו' ר' יוסי אומר מי גדול הנושא כו', ובמזמור ק"ד אות ג' מובא א"ר מאיר גדול הנושא וע"ש במזמור צ"א בהערה שלי,

מקורות

## ד) מקורות אשר מהם שאב המסדר.

1) **המשנה.** הרבה פעמים הביא דברים ממנה כמו שתראה (מזמור א' אות י"ב) כדתנינן כו', הוא במשנה סנהדרין ק"ז ע"ב. (מזמור ה' אות ט') תמן תנינן שלשה מלכים כו' הוא במשנה סנהדרין ריש פי"א, וכן (מזמור ה' אות י"א) תמן תנינן לא יצא אדם לא בסייף כו', הוא במשנה שבת ס"ג ע"א. (מזמור ו' אות א') דתנן כו', הוא במשנה ברכות י"א ע"א. (מזמור ז' אות ט') תמן תנינן רשב"ג אומר מיום שחרב בית המקדש כו', הוא במשנה סוטה מ"ח ע"א. (מזמור ט' אות ג') דתנינן ירדו ובאו למטה מן המערכה כו', הוא במשנה תמיד פי"ד ל"א ע"ב ובמשנה הלשון משונה. (מזמור י"ז אות ב') ושנו רבותינו המלך לא דן ולא דנין אותו, הוא במשנה סנהדרין י"ח ע"א. (שם אות ה') שכך שנו רבותינו בכל יום היו מקיפין את המזבח כו', הוא במשנה סוכה מ"ה ע"א. (מזמור י"ח אות ל"ב) כדתנן אין בין מצורע מוסגר למצורע מוחלט, הוא במשנה מגילה ח' ע"ב. (מזמור כ"א אות ב') שנו רבותינו מלך בשר ודם אין רוכבין על סוסו, הוא במשנה סנהדרין כ"ב ע"א. (מזמור כ"ו אות ה') דתנן בכל יום היו מקיפין את המזבח, הוא במשנה סוכה מ"ה ע"א. (שם שם) דתנן לולב הגזול והיבש פסול, הוא במשנה סוכה ל"ט ע"ב. (מזמור נ"ה אות א') כדתנן תמיד נשחט בשנים עשר, הפר בעשרים וארבע, וארבע פייסות היו שם, המאמר הראשון הוא במשנה יומא כ"ו ע"ב, המאמר השני וארבע פייסות הוא דף כ"ב ע"א, ובמקום נשחט צ"ל קרב. (מזמור ע"ח אות א') ושנו רבותינו משפט דור המבול י"ב חודש, הוא בעדיות כ"ב. (מזמור ק"א אות א') תמן תנינן על הטוב מברך הטוב והמטיב ועל הרעה ברוך דיין האמת, הוא במשנה ברכות נ"ד ע"א, ושם הגי' על בשורות טובות מברך הטוב והמטיב ועל בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת. (מזמור ק"ה אות ג') כמה דתנינן תקוע אלפא לשמן, הוא במשנה מנחות פ"ה ע"ב. (מזמור ק"ז אות ה') תמן תנינן ארבעה צריכין להודות, לא נמצא במשנה רק בבבלי ברכות נ"ד ע"ב. (מזמור ק"ח אות א') שנו רבותינו אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש, הוא במשנה ברכות ל' ע"ב, והמאמר ולא מתוך שחוק כו', הוא מתוספתא ברכות פ"ג. וכן תמצא במזמור י"ט אות י"ד רבי תנחומא פתר לה בשיתא סדרי משנה תורת ה' תמימה זה סדר נשים כו' (א).

2) **התוספתא.** גם בה השתמש, כמו: (במזמור ט' אות ט"ו) ר' אליעזר אומר כו' א"ל ר' יהושע כו', הוא לקוח מתוספתא סנהדרין פי"ג ושם הלשון מתוקן. (מזמור ט"ו אות ו') א"ר שמואל המוט הזה איני יודע מה הוא כו', הוא מתוספתא ב"מ סוף פ"ו. (מזמור פ"א אות ב') במידה שאדם מודד בה מודדין לו אין לי אלא סאה כו', הוא מתוספתא רפ"ג דסוטה. (מזמור ק"ח אות א') שנו רבותינו אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד הראש ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים, המאמר הראשון הוא במשנה ברכות ל' ע"ב, והמאמר השני ולא מתוך שחוק כו' הוא מתוספתא ברכות פ"ג.

3) **מכילתא.** גם ממנה שאב הרבה דברים, כמו: (מזמור ח' אות ה') ד"א מפי עוללים ויונקים רב ור' יוסי הגלילי עוללים אלו שבפנים כו', הוא ממכילתא בשלח פרשה השירה סוף פ"א ועיין שם בהערה שלי שיש לתקן עפ"י המדרש את דברי המכילתא. (מזמור ט' אות י') תני בש"ר אליעזר שבועה נשבע כו', הוא ממכילתא סוף בשלח ושם איתא ר' אלעזר המודעי אומר עיין בהערה שלי. (מזמור י"ב אות ה') מה לך יוצא ליהרג על שמלתי את בני כו', הוא ממכילתא יתרו סוף פ"ו. (מזמור י"ח אות י"ג) כתוב אחד אומר מן השמים השמיעך את קולו כו', נובע ממכילתא יתרו סוף פ"ט, ולפנינו במדרש הלשון משובש, ותקנתי עפ"י המכילתא. (מזמור מ"ה אות ז') תחת אבותיך יהיו בניך א"ר אלעזר בר יוסי הגלילי

(א) ונמצא במדרש שו"ט שהביא בלשון שנו רבותינו ולא נמצא במשנה, כמו (מזמור ב' אות י"ב) שנו רבותינו כל הנשיקות הם של תפלות חוץ משלש נשיקות. יש לתקן שנ"ל אמרו רבותינו עיין תנחומא שמות הערה קנ"ד מה שהעירותי שם, וכן במדרש שמ"ר פ"ה הגי' אמרו רבותינו. (מזמור כ"ב אות ז') שנו רבותינו מתוך כעס רצון מתוך אפילה אורה כו', לא נמצא במשנה ולא נודע לי המקור. (מזמור כ"ד אות ג') שנו רבותינו כל פרשה שאמר דוד בספר תהלים כו', זה ליתא במשנה, ועיין פסחים קי"ז ע"א ושם מתחיל ת"ר כל שירות ותושבחות שאמר דוד בס' תהלים. (מזמור פ"א אות ז') שנו רבותינו בראש השנה יצא יוסף מבית האסורים, ואין זה לשון המשנה, ועיין ר"ה י"א ע"א:



הגלילי עתיד כל אחד ואחד מישראל להוליד בנים כיוצאי מצרים כו', הוא ממכילתא יתרו מסכתא דבחדש פ"ב. (מזמור ע"ו אות א') בשעה שהיו ישראל עומדים על הים כו', הוא ממכילתא בשלח מסכתא ב' פ"ה פסוק ויבואו בני ישראל. (שם שם אות כ') שאלה זו שאלו התלמידים לר' טרפון כו', הוא ממכילתא שם שם. (מזמור ע"ח אות ט"ו) ר' יוסי הגלילי אומר עשר מכות לקו המצרים במצרים כו' עד סוף אות ט"ו, הוא ממכילתא מסכתא דויהי בשלח פ"ו בהוספות דברים, עיין בהערה שלי. (מזמור צ"ד אות ב') ר' מאיר אומר וידעת עם לבבך כו', לקוח מן מכילתא יתרו פ"י. (מזמור ק"ו אות ה') ר' יהודה ור' נחמי' ר' יהודה אומר אפילו פרעה כו', הוא ממכילתא בשלח מסכתא ב' פרשה ו' פסוק וישובו המים. (מזמור ק"ו אות ו') ר' פפיים אמר כו', הוא ממכילתא בשלח מסכתא ב' פ"ו פסוק ובני ישראל הלכו ביבשה. (מזמור ק"ז אות ד') כשם שהציפור הזה נתון ביד הצייד כו', הוא ממכילתא בשלח מסכתא ב' פ"ו פסוק ויושע.

4) ספרי. נמצא איזה דברים אשר מקורם בספרי, כמו: (מזמור י"ז אות ד') אתה מוצא שכל מי שקורא עצמו עבד כו', הוא מספרי ואתחנן פיסקא כ"ז. (מזמור י"ח אות י"ז) מלך בשר ודם שהוא יוצא למלחמה כו', הוא מספרי בהעלותך פיסקא כ"ב. (מזמור צ"ד אות ב') ר' מאיר וידעת עם לבבך אתה ולבך יודעים מעשים שעשית עמך כו', כל המאמר הוא מספרי ואתחנן פיסקא ל"ב ד"ה ובכל נפשך.

5) תלמוד ירושלמי. הרבה מאמרים נובעים מהירושלמי, והי' לו למקור להרבה דרשותיו, וקי"ז מאמרים מצאתי אשר מקורם בירושלמי, כמו: (מזמור א' אות ב') וכן תני ר' חייא כו', הוא בירושלמי פסחים סוף פ"ה ה"י דף ל"ב ע"ד, יומא פ"ג מ' ע"ב, סוטה פ"ז ה"ז כ"ב ע"א. (שם שם) ולא כן אמר רב הונא בש"ר ישמעאל אין ישיבה למעלה, הוא בירושלמי ברכות פ"א ה"א ב' ע"ג. (מזמור א' אות ו') בעשרה מיני זמר, ירושלמי סוכה פ"ג הי"ב נ"ד ע"א. (שם אות ז') רשב"י אמר אם ישב אדם, ירושלמי קידושין פ"א ה"י ס"א ע"ד, מכות פ"ג הי"ז ל"ב ע"א. (שם אות ח') א"ר ירמי' בש"ר יוחנן אגורה באהלך עולמים, ירושלמי ברכות פ"ב ד' ע"א, מ"ק פ"ג פ"ג ע"ג, שקלים פ"ב מ"ז ע"א. (שם אות י') שלש מתנות טובות, ירושלמי קידושין פ"ד ה"א ט"ו ע"ג, סוטה פ"ט הי"ו כ"ד ע"ג. (שם שם) תנן בשחר מברך כו', ירושלמי ברכות פ"א ג' ע"א. (שם אות י"ט) תני עץ חיים מהלך חמש מאות שנה, ירושלמי ברכות פ"א ב' ע"ג. (מזמור ב' אות ה') כל עסקיו של הקב"ה בקדושה, ברכות פ"ט ה"א י"ג ע"א. (מזמור ג' אות ג') ארשב"י שלשה עשר עגלות, ירושלמי סנהדרין פ"י ריש ה"ב כ"ח ע"ב. (מזמור ד' אות ג') ר' יודן בש"ר יצחק בשר ודם יש לו פטרון כו', וכל המאמרים שלאחריו, מירושלמי ברכות פ"ט ה"א י"ג ע"א וע"ב. (שם שם) א"ר פנחס ע"ז נראה קרובה, ירושלמי שם במאמר שלאחריו. (שם אות ט') תנן הקורא ק"ש בבית הכנסת, ירושלמי ברכות פ"א ה"ב ב' ע"ג. (שם אות י"ב) ר' אליעזר אומר כל הנביאים פתחו בתוכחות, ירושלמי ברכות ריש פ"ה. (מזמור ה' אות ה') כנגד שלשה צדיקים כאברהם, ירושלמי ע"ז פ"ב ה"א מ' ע"ג. (שם אות ח') א"ר יששכר כו', ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג נ"ז ע"א. (שם אות י"א) זבדי בן לוי כו', ירושלמי ע"ז פ"ג ה"א מ"ב ע"ג. (מזמור ו' אות א') ר' מאיר היה אומר אדם מעוטף כו', ירושלמי ברכות פ"ט י"ד ע"ד. (מזמור ז' אות ב') וירם הטבח את השוק והעליה ר' יוחנן אמר השוק והאליה, ר' אלעזר אמר השוק והחזה, ירושלמי מגילה פ"א הי"ד ע"ב ע"ג. (שם אות ד') כד אתי למעגל מה א"ל הלא תענה אבנר, ירושלמי פאה פ"א ה"א ט"ז ע"א, סוטה פ"א ה"ח ט"ז ע"ב. (שם אות ז') שהיו בהן דלטורין הה"ד נפשי בתוך לבאים, ירושלמי פאה פ"א ט"ז ע"א. (שם אות ט') א"ר זעירא אע"פ שזועם בכל יום, סוטה פ"ט הי"ד כ"ד ע"ב. (מזמור ט' אות ג') ר' אחא בש"ר אבא בר כהנא טלטל הקב"ה מתן שכרן של מצות, פאה פ"א ה"א ט"ו ע"ד, קידושין פ"א ה"ז ס"א ע"ב. (שם אות ז') מעולם לא נזקק הקב"ה, סוטה פ"ז ה"א כ"א ע"ב. (שם אות י"א) א"ר לוי בשעה שהוא דן את האומות בלילה הוא דן אותם, ר"ה פ"א ה"ג נ"ז ע"א. (שם שם) אריב"ל כתוב אחד אומר יתרא הישראלי, יבמות פ"ח ה"ג ט' ע"ג. (שם אות ט"ו) א"ר נחמי' כל תיבה שאין למ"ד בתחלתה, יבמות פ"א ה"ו ג' ע"א. (מזמור י' אות ג') מאן דאמר רחמנא וותרן, שקלים פ"ה ה"א מ"ח ע"ד, תענית פ"ב ה"א מ"ח ע"ד, ביצה פ"ג ה"ח ס"ב ע"ב. (שם אות ד') ר' אליעזר בן יעקב אומר הרי שגזל סאה כו', סנהדרין פ"א ה"א י"ח ע"ב. (שם אות ז') תכין לבם תקשיב אזנך אריב"ל אם הניבו שפתיו כו', ברכות סוף פ"ה. (מזמור י"א אות ה') ארבע כוסות של פורעניות,

פסחים פ"י ה"א ל"ז ע"ג. (מזמור י"ב אות ב') קשה לשון הרע מג' עבירות כו', פאה פ"א ה"א
ט"ו סע"ד. (שם שם) א"ר יוסי בר חנינא אין אדם מספר לשון הרע, פאה שם ט"ז ע"א.
(שם שם) למה נקרא לישן תליתאי, פאה שם ט"ז ע"א, סנהדרין פ"ד ה"ב כ"ב ע"א. (מזמור
י"ג אות א') אלא בשעה שהקב"ה גוזר להביא טובה בעולם, תענית פ"ב סוף ה"א ס"ה סע"ב.
(מזמור ט"ו אות ו') א"ר שמואל המוט הזה כו', ב"מ סוף פ"ה. (מזמור ט"ז אות א') וש"ה לה'
הארץ ומלואה מכאן אמרו חכמים כל הנהנה בעולם הזה בלא ברכה מעל כו', ברכות ריש
פ"ו. (מזמור י"ז אות ו') כשאדם קם משנתו מתפלל ברוך מחיה המתים, ברכות פ"ד ה"ב ד'
ע"ד. (שם שם) ד"א הקשיבה רינתי זו רינונה של תורה כו', ר"ה פ"ד ה"ח נ"ט ע"ג. (מזמור
י"ז אות י"ג) כגון רשב"י שעשה הוא ובנו במערה י"ג שנים, שביעית פ"ט ה"א, והמסדר
מהמדרש הביא כל המאמר בקצרה ובלשון עברי. (מזמור י"ח אות י"א) אליהו זכור לטוב שאל
את ר' נהוראי על מה הזיעות באות לעולם כו', ברכות פ"ט ה"ג י"ג ע"ג. (שם אות ט"ז) ר' יהודה
בר יחזקאל אמר כך היה אבא מברך על הגשמים כו', ברכות פ"ט ה"ג י"ד ע"א. (מזמור י"ט אות ב')
ר' אבהו בש"ר יוחנן אמר אם יבקש לומר שבחו של הקב"ה יותר מדאי כו', ברכות פ"ט
ה"א י"ב ע"ד. (שם שם) ר' חנינא ור' יונתן אזלין למעיבד באלין קרייתא, ירושלמי שם. (שם שם)
א"ר שמואל בר נחמני כו', ירושלמי שם. (שם שם) א"ר אבין כו', ירושלמי שם. (שם שם) א"ר פנחס
הכהן בר חמא, ברכות פ"ז ה"ד י"ד ע"ג, ובירושלמי ליתא המלות „הכהן בר חמא" ובשו"ט הוא בקצת
הרחבת לשון. (מזמור י"ט אות י"א) מה שהחמה מהלכת, ר"ה פ"ב ה"ה נ"ח ע"א. (מזמור כ' אות ב')
את מוצא י"ח מזמורים כו', ברכות פ"ד ה"ג ז' ע"ד, תענית פ"ב ה"ב ס"ה ע"ג. (מזמור כ"ב אות ח')
אמר דוד אעיר יקרי כו', ברכות פ"א ה"א ב' ע"ד. (שם אות י"ג) ר' חייא בר אבא ור"ש בן חלפתא
היו מהלכין בקרוצתא בחדא בקעתה דארבל, ברכות פ"א ה"א ב' ע"ג, יומא פ"ג ה"ב מ' ע"ב,
ובירושלמי שם ר' חייא רבה. (שם אות י"ט) אריב"ל יבא עלי כך וכך אם נסתכלתי בספר
אגדה מימי אלא פעם אחת מצאתי ספר אגדה וראיתי בו קע"ה פרשיות שכתוב בתורה
כו', שבת פי"ו ה"א ט"ו ע"ג, ובירושלמי הגי' אנא מן יומוי לא איסתכלית בספרי דאגדתא
אלא חד זמן אסתכלית אשכחית כתוב בה כו'. (שם אות כ"ט) ר' חזקיה ורבי אבהו בש"ר אלעזר
אמרי אם באין הן גירי צדק לעתיד לבוא אנטונינוס בא בראש כלם, מגילה פ"א הי"ג ע"ב
ע"ב ופ"ג ה"ג ע"ד ע"א, סנהדרין פ"י ה"ו כ"ט ע"ג. (מזמור כ"ד אות ו') והוא על ימים יסדה
זו היא א"י שהיא יושבת על שבעת ימים כו', כלאים פ"ט ה"ד ל"ב ע"ג, כתובות פי"ב ה"ג
ל"ה ע"ב. (שם שם) ונשקפה על פני הישימון כל מי שעולה כו', ירושלמי שם. (שם אות י"א)
מה נשתנו תכלת מכל מיני צבעונין כו', ברכות פ"א ה"א ג' ע"א. (מזמור כ"ה אות ו') כל
מבקש משה אין כתיב כאן כו' מלמד כל מי שמקבל פני זקן כאילו מקבל פני שכינה, עירובין
פ"ה ה"א כ"ב ע"ב. (שם אות י') א"ר פנחס למה טוב לפי שהוא ישר כו', מכות פ"ב ה"ז
ל"א ע"ד. (שם שם) ר' אבין אמר על כל מיל ומיל היה בורגן כו', ירושלמי שם. (מזמור כ"ו
אות ו') א"ר אבין בצאת ישראל ממצרים לשעבר כו', ברכות פ"ב ה"ד ד' ע"ד, מגילה פ"ב
ה"א ע"ג ע"א. (שם אות ז') אל תאסוף עם חטאים אלו הנסקלין והנשרפים, ועם אנשי חיי אלו
הנהרגים והנחנקים, סנהדרין פ"ו הי"ב כ"ג סע"ד. (שם שם) דתניא יום אחד מיתה של זעף,
עד שמא יעשה תשובה ולא עשה, בכורים פ"ב ה"א ס"ד ע"ד. (מזמור כ"ז אות ו') א"ר יוסי
בר חנינא אין הבמה ניתרת אלא ע"י נביא כו', מגילה פ"א סוף הי"ג ע"ב ע"ג, ותענית פ"ב
ה"ח ס"ה ע"ד. (שם שם) א"ר אבא בר כהנא שבע עבירות נעשה בפרות של גדעון, ירושלמי
מגילה שם. (שם שם) א"ר אבא בר כהנא שלש עבירות נעשה בעולתו של שמואל, ירושלמי
מגילה שם, ובמדרש הוא קצת בהרחבת לשון. (מזמור כ"ט אות א') א"ל ראה מה יש לי
להשיב א"ל אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע כו', תענית פ"ב ה"ב ס"ה ע"ד.
(מזמור ל' אות א') א"ר חסדא לית מילתא פליגי, ברכות פ"ד ה"ה ח' ע"ג, ושם הוא בש"ר
פנחס. (שם אות ג') כך אמר דוד אגורה באהלך עולמים וכי עלה בדעתו של דוד כו', ברכות
פ"ב ד' ע"א, מ"ק פ"ג דף פ"ג ע"ג, שקלים פ"ב מ"ז ע"א. (שם אות ד') מדת פורענות עקרה
ואינה עושה פירות, פאה פ"א ה"א ט"ז רע"ב, וקצת בסגנון אחר. (שם אות ד') ר' אלעזר
ור' יוסי בר חנינא ר' אלעזר אומר כך מאזנים מעויין כו', פאה פ"א ה"א ט"ז ע"ב, סנהדרין
פ"י ה"א כ"ז ע"ג. (שם שם) חשב אדם לעבור עבירה, פאה שם וקצת בסגנון אחר. (מזמור
ל"א אות ד') א"ר יודן בש"ר נחמן עתיד הקב"ה ליתן ממש בע"ז כו', ע"ז פ"ד ה"ז מ"ד ע"א.





(שם אות ז') א"ר יונתן ארבע לשונות הן לשון רומי לקרב כו', מגילה פ"א הי"א ע"א ע"ב,
סוטה פ"ז ה"ב כ"א ע"ג. (מזמור ל"ב אות ב') ר' אליעזר בן יעקב אומר עבירות שהתודה
עליהם שנה זו כו', יומא פ"ח ה"ט מ"ה ע"ג, ובירושלמי שמות האומרים הם מהופכים ע"ש
בהערה שלי. (שם שם) א"ר הונא בש"ר אבהו בשביל כבודך כתבתי על עצמי שאני שכחן
כו', פאה פ"א ה"א ט"ז ע"ב, קידושין סוף פ"א סל"ו ע"ד, סנהדרין פ"י ה"א כ"ז ע"ג,
שבועות פ"א ה"ו ל"ג ע"ג. (מזמור מ"א אות ג') א"ר יונה אשרי משכיל אל דל כו', פאה פ"ח
ה"ט כ"א ע"ב. (מזמור מ"ח אות ד') ר' ברכיה כו' עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים לע"ל
כו', מגילה פ"ב ה"ג ע"ג ע"ב, מ"ק פ"ג ה"ז פ"ג ע"ב. (מזמור נ' אות א') שאלו המינין כו',
ברכות פ"ט י"ג ע"א. (מזמור נ"ב אות ב') כמה קשה לשון הרע אין אדם מוציאו מתוך פיו
עד שכופר בעיקר, פאה פ"א ה"א ט"ז ע"א. (שם שם) כמה קשה לשון הרע שהורג ג' כו',
ירושלמי שם. (מזמור נ"ה אות ב') א"ר שמואל מיכן שאדם צריך להתפלל ג' תפלות ביום ומי
תיקן אותם כו', ברכות פ"ד ה"א ז' ע"א. (מזמור נ"ו אות ב') ותחס עליך צניעות שהיתה בך
היא תסתה עליך, סוכה פ"ה ה"ו נ"ה ע"ג, סנהדרין פ"ב ה"ד כ' ע"ב. (שם אות ג') באלהים
אהלל דבר בה' אהלל דבר אם במדת הדין אתה דן אני מקבלך, ברכות פ"ט ה"ז י"ד ע"ב.
(מזמור נ"ז אות ב') א"ר סימון בשם ריב"ל בשלשה מקומות הסכים הקב"ה עם ב"ד של מטה
כו', ברכות פ"ט י"ד ע"ג. (שם אות ד') עורה כבודי עורה איתער איקרי עד סוף אות ד' כל
המאמר נמצא בכ"י א' וכ"י ו' וכן הוסיף הרא"פ ולקוח מירושלמי ברכות פ"א ב' ע"ד וליתא
בכ"י האחרים ובנדפס. (מזמור ס"ב אות א') ברא שני עולמים בשתי אותיות כו', חגיגה פ"ב
ה"א ע"ז ע"ג. (מזמור ע"ב אות ב') א"ר סימון צריך הדיין לחזור טענותיהן, סנהדרין פ"ג ה"ט
כ"א ע"ב. (מזמור ע"ה אות ד') ארבעה כוסות לטובה וארבעה לרעה, פסחים פ"י ה"א ל"ז
ע"ג. (מזמור ע"ח אות י"ח) כתוב אחד אומר ויטש משכן שילה, מגילה פ"א הי"ד ע"ב ע"ג
(שם אות כ"א) ר' אבהו בש"ר יוחנן ישב והישב שלא יהא משמר נוטל עם חבירו כו', סוף
סוכה. (מזמור פ"א אות ג') ר' חייא בר אבא אמר הוא נבל הוא כינור, סוכה פ"ה ה"ו נ"ה
ע"ג. (מזמור פ"ו אות ז') ואתה ה' אל רחום וחנון ארך אפים א"ר שמואל בר נחמני מאריך
רוחו עם הרשעים כו', תענית פ"ב ה"א ס"ה ע"ב. (מזמור פ"ט אות ד') א"ר אלעזר בש"ר
יוסי בן זימרא אמן אמנה כו', סוטה פ"ב ה"ה י"ח ע"ג. (מזמור צ"ב אות ד') א"ר לוי בש"ר
נזירא שלשים ושש שמות כו', ברכות פ"ח ה"ו י"ב ע"ב, בקצת שינויים. (מזמור צ"ג אות ד')
א"ר ברכי' בשם בן זומא המים היו עולים ומגיעים לכסא הכבוד כו', חגיגה פ"א ה"א ע"ז
סע"א. (מזמור צ"ד אות ו') א"ר יוסי בן חלפתא יום שחרב בית המקדש כו'. תענית פ"ד ה"ח
ס"ח ע"ג. (מזמור צ"ה אות ב') א"ר לוי אם היו משמרים אפילו שבת אחד כתקונה מיד היו
הן נגאלין, תענית פ"א ה"א ס"ד ע"א. (מזמור צ"ט אות ד') א"ר אלעזר בר' יוסי כל שבעת
ימי המילואים שמש משה בכהונה גדולה כו', יומא פ"א ה"א ל"ח ע"ב. (מזמור ק"א אות א')
א"ר הונא בש"ר אחא כך אמר דוד לפני הקב"ה כל המאמר עד סוף אות א' הוא בירושלמי
ברכות פ"ט ה"ה י"ד ע"ב. (מזמור ק"ב אות ב') ר' מאיר ור' יוסי כו', ברכות פ"ד ה"ד ח' ע"ב.
(מזמור ק"ג אות ז') ר' ינאי היה מניח תפילין בתר בישיה תלתא יומין כו', ברכות פ"ב ה"ג ד'
ע"ג. (שם אות י"א) ארשב"נ מאריך רוחו עם הרשעים, תענית פ"ב ה"א ס"ה ע"ב. (שם אות ט"ו)
א"ר יוחנן בש"ר לוי חסד ה' מעולם ועד עולם כו', פאה פ"א ט"ו ע"ג. (מזמור ק"ד אות ב') אם בקש
אדם לומר שבחו של הקב"ה מתבלע, ברכות פ"ט ה"א י"ג ע"ד. (שם אות י"א) ר' יעקב בר אחא ור'
נחמי' ורבנן לענין ברכת המוציא, ברכות פ"ו ה"א י' ע"א. (שם אות ט"ז) א"ר שילא מכפר תמרתא
בש"ר יוחנן כו', ר"ה סוף פ"ב נ"ח ע"ב. (שם אות כ"ג) א"ר יצחק בר טריון אלולי שכתוב הנותן
בים דרך כו', שבת פ"ב ה"ג ה' ע"ב. (שם אות כ"ה) אליהו ז"ל שאל לר' נהוראי מפני מה הזועות
באות לעולם כו'. ברכות פ"ט ה"ג י"ג ע"ג. (מזמור ק"ו אות ט') א"ר אלעזר אין ישראל נגאלין
אלא מתוך חמשה דברים כו', תענית פ"א ה"א ס"ג ע"ד. (מזמור ק"ו אות ט') א"ר אלעזר בש"ר
יוסי בן זימרא אמן שבועה כו'. סוטה פ"ב ה"ח י"ח ע"ב. (מזמור ק"ח אות א') ארשב"נ אם כוונת
לבך בתפלה, ברכות סוף פ"ה. (מזמור קי"ג אות ב') התחיל פרעה צוח כו', פסחים פ"ה ה"ה
ל"ב ע"ג. (מזמור קי"ד אות ג') ר' יהודה הנשיא שאל את רשב"נ כו', חגיגה פ"ב ה"א ע"ז ע"ג.
(מזמור קט"ו אות ד') נדרי לה' אשלם ר' יהודה אומר טוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם
טוב מזה ומזה מי שאינו נודר כל עיקר כו', נדרים פ"א ה"א ל"ו ע"ד.

6) בראשית רבה. מהמדרש הזה שאב המסדר הרבה דברים, כמו: (מזמור א׳ אות כ״ב) א״ר ברכי׳ כשבא הקב״ה לבראות אדם כו׳, הוא מב״ר פ״ח אות ד׳. (מזמור ב׳ אות י׳) א״ר יוחנן ג׳ צדיקים אמר להם הקב״ה שאל, ב״ר פמ״ד אות ח׳, והמסדר משו״ט הוסיף ולמה נקרא שמו אחז כו׳ והוא מאמר מוסגר עיין בהערה שלי. (שם אות י״א) אחד מגדולי ציפורי כו׳, הוא מב״ר פי״ד אות ז׳. (מזמור ה׳ אות ח׳) ר׳ סימון פתר קריא בישמעאל, ב״ר פנ״ג אות י״ד. (מזמור ח׳ אות ב׳) כשבקש הקב״ה לבראות את האדם, ב״ר פי״ז אות ד׳. (מזמור ט׳ אות ז׳) מעולם לא נזקק הקב״ה כו׳ אף היא ע״י עילא, ב״ר פ״כ אות ו׳, ופמ״ד אות י׳, ופס״ג אות ז׳. (מזמור ו׳ אות ג׳) מאן דאמר רחמנא וותרן, ב״ר פס״ז אות ד׳. (מזמור י׳ אות ג׳) ר׳ פנחס בש״ר הושעי׳ אמר שבטים גרמו לקרוע, ב״ר פפ״ד אות ב׳. (מזמור י״א אות ו׳) אמרו חכמים יקום איש צרורות היה בן אחותו של יוסי בן יועזר כו׳, ב״ר פס״ה אות כ״ב. (מזמור י״ד אות א׳) שאתם מדמים צורה ליוצרה לארכיטקטום שבנה מדינה כו׳, ב״ר ריש פכ״ד. (שם אות ב׳) הרשעים ברשות לבן, ב״ר פל״ד אות י׳, ופס״ז אות ח׳. (מזמור ט״ז אות ז׳) הראה הקב״ה ארבע דברים התורה והקרבנות כו׳, ב״ר פמ״ד. (מזמור י״ח אות כ״ה) אמר רב לא נתן הקב״ה את המצות אלא לצרף בהן את ישראל כו׳, ב״ר פמ״ב אות א׳. (שם אות כ״ח) שלשה דברים ניתנו במתנה לעולם תורה גשמים ומאורות כו׳, ב״ר פ״ו אות ו׳. (שם אות כ״ט) ר׳ ברכי׳ בש״ר לוי בקש אברהם לעמוד כו׳, ב״ר פמ״ח אות ז׳. (שם שם) א״ר סימון תיקון סופרים הוא כו׳, ב״ר פמ״ט אות ז׳. (שם אות ל״ב) כמה נתחבט יהושע כו׳, ב״ר פצ״ח אות ו׳. (מזמור י״ט אות ד׳) א״ר אושעי׳ כחלל שבין מים התחתונים, ב״ר פ״ד אות ג׳. (מזמור כ״ב אות כ״ב) ארשב״ל בג׳ לשונות של חיבה כו׳, ב״ר פ״פ אות ז׳. (מזמור כ״ד אות ד׳) זש״ה מי אתה ה׳ לבדך אימתי נבראו המלאכים, ב״ר פ״א אות ג׳ ופ״ג אות ח׳. (שם אות ח׳) מי יעלה מדבר באברהם כו׳, ב״ר פנ״ט אות ה׳. (מזמור כ״ה אות ב׳) ר׳ שמעון בש״ר סימון ממה שאתה מחדשנו לבקרים כו׳, ר׳ אלכסנדרי אומר כו׳, ב״ר ריש פמ״ח. (שם אות ח׳) אריב״ל חסדים שנהגת עם אדם הראשון, ב״ר ריש פכ״ב. (שם אות י״א) א״ר שמלאי מצינו שהקב״ה מקשט כלות כו׳, ב״ר פ״ח אות י״ג. (מזמור כ״ו אות ז׳) א״ר הושעי׳ מלמד שתלה להם הקב״ה שבעת ימי אבלו של מתושלח כו׳, ב״ר פל״ב אות ז׳, ואין ספק שכוון הדורש במלות „א״ר הושעי׳״ אל מחבר המדרש ב״ר כי בב״ר שם מתחיל מלמד שתלה ואינו מובא בשם ר׳ הושעי׳ כלל. (מזמור נ״ז אות א׳) ר׳ יהודה בר סימון אמר הבדילו לעצמו ורבנן אמרי הבדילו לצדיקים כו׳, ב״ר פ״ג אות ו׳. (שם אות ז׳) זבדי בן לוי אמר כל מקום שכתוב לולא כו׳, ב״ר פע״ד אות י״ב. (מזמור כ״ח אות ד׳) א״ר אבא בר זעירא כו׳, ב״ר פפ״ד אות ט׳. (מזמור כ״ט אות א׳) א״ל ה׳ ראה מה יש לי להשיב א״ל אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע, ב״ר פנ״ו אות ט׳. (מזמור ל״א אות ז׳) א״ר יודן בש״ר אלעזר בר אבינא לשני בני אדם גילה להם הקב״ה את הקץ, ב״ר פצ״ח אות ב׳. (מזמור נ״ט אות ב׳) אמרו רבותינו כל מי שאין לו אשה, לקוח מב״ר פי״ז אות ב׳, וקה״ר פ׳ ראה חיים בקצת שינויים, והמדפיסים תקנו במדרש עפ״י הבבלי יבמות ס״ב ע״ב. (שם שם) בא וראה כמה קשה הוא הזיווג כו׳, ב״ר פס״ח אות ג׳. (מזמור ע״ו אות ג׳) א״ר ברכי׳ כו׳, ב״ר פנ״ו אות י׳. (מזמור פ׳ אות ז׳) ר׳ נחמן בש״ר יעקב דקיסרין אמר אותו שאמר לאברהם כו׳, ב״ר פנ״ג אות ד׳. (מזמור פ״ח אות ב׳) א״ר אחא אמר הקב״ה הם קראו לע״ז בשמי כו׳, דרש ר׳ אבהו כו׳, א״ר אלעזר בר׳ מנחם כו׳, הוא מב״ר פכ״ג אות ז׳. (מזמור פ״ט אות ב׳) א״ר אלעזר, משל הפרנסה כגאולה, עוד שם א״ר שמואל בר נחמני הפרנסה גדולה מן הגאולה, הוא מב״ר פ״כ אות ט׳. (מזמור צ״א אות ו׳) ר׳ יהודה אומר מי גדול הפוטר או הנפטר, ב״ר פע״ח אות א׳ בקצת שינויים. (שם שם) ר׳ יהודה ור׳ נחמי׳ ורבנן ר׳ יהודה אומר בשעה שהי׳ יעקב מהרהר כו׳, ב״ר פס״ח אות י״א בקצת שינויים. (מזמור צ״ב אות י״ג) עוד ינובון בשיבה זה אברהם כו׳, ב״ר פס״א אות ב׳ ואות ה׳. (מזמור צ״ד אות א׳) רבי ור׳ נתן בשר ודם חימה כובשת אותו כו׳, ב״ר פמ״ט אות ח׳. (מזמור ק״ג אות י״ד) א״ר חייא אוי לה לאותה עיסה שהנחתום מעיד עליה שהיא רעה, ב״ר פל״ד אות ט׳. (מזמור ק״ד אות ד׳) ר׳ שמשן בן יהוצדק שאל את רשב״נ כיצד ברא הקב״ה את האורה, ב״ר פ״ג אות ד׳. (שם אות י״א) ר׳ יעקב בר אחא ור׳ נחמי׳ ורבנן כו׳, ב״ר פט״ו אות ז׳. (שם אות י״ב) ר׳ יצחק בשלשה מקומות שמענו שהלחם סועד לבב כו׳, ב״ר פמ״ח אות י״א. (שם אות י״ג) ר׳ חנינא אמר ישבעו מיטיהם ישבעו ימיהם

ישבעו



ישבעו מטעתן כו׳, ב״ר ריש פט״ו. (שם שם) אמר ריש לקיש לא היה זהב צריך להיבראות כו׳, ב״ר פט״ז אות ב׳. (שם אות ט״ז) א״ר שילא מכפר תמרתא בש״ר יוחנן כו׳, ב״ר ריש פ״ו. (שם אות י״ח) כך דרשו הכמים שתהא היציאה של בעל הבית, ב״ר פע״ב אות ד׳. (מזמור ק״ה אות א׳) א״ר עזרי׳ כתיב כי ביצחק כו׳, ב״ר פנ״ג אות י״ב. (שם אות ג׳) א״ר לוי בש״ר שמואל בר נחמני תשע מאות ושבעים וארבע דורות כו׳, ב״ר פכ״ח אות ד׳. (מזמור ק״י אות ב׳) מהו כעפר חרבו ר׳ יהודה ור׳ נחמי׳, ב״ר פמ״ג אות ג׳. (מזמור קי״ד אות ג׳) ר׳ יהודה הנשיא שאל את רשב״נ מהו שכתוב ביה שמו כו׳, ב״ר פי״ב אות י׳:

7) גם הפסיקתא דרב כהנא הי׳ לו למקור ושאב ממנה הרבה דרשות, כמו: (מזמור ג׳ אות ו׳) רבים אומרים לנפשי, לקוח מפסיקתא פסקא שקלים דף י׳ ע״ב. (מזמור ד׳ אות ז׳) בני איש זה דואג ואחיתופל כו׳, הוא מפסקא עניה סוערה בהתהלה קל״ד ע״א. (שם אות ט׳) א״ר אחא ארגיז יצרך, הוא מפסקא שובה קנ״ח ע״א. (שם שם) תניא ר׳ אליעזר בן יעקב אומר מקוה ישראל ה׳, הוא ג״כ בפסקא הנ״ל. (מזמור ט׳ אות ז׳) גערת גוים זה עמלק, פסקא זכור כ״ה ע״א. (שם אות י׳) ר׳ לוי בש״ר אחא אומר לא השם שלם, פסקא זכור בסופה. (מזמור ט״ז אות י״ב) א״ר יודן אמר דוד לפני הקב״ה רבש״ע תודיעני אורח חיים כו׳, פסקא ולקחתם לכם קע״ט ע״ב. (מזמור י״ז אות י״ג) רשב״י עשה במערה הוא ובנו י״ג שנים עד שהעלה גופם חלודה כו׳, פסקא ויהי בשלח פ״ח ע״ב, והמסדר משו״ט הביא המאמר בלשון עברי כאשר יראה המעיין. (מזמור י״ח אות כ״א) יצילני מאויבי עז ר׳ סימון פתר לה בחודש השלישי יצילני מאויבי זה פרעה כו׳, הוא מפסקא בחדש השלישי ק״א ע״א, וזה הכוונה שהביא „בחודש השלישי״ אשר אין לזה ענין כלל, רק ר״ל בפסקא בחדש השלישי עיין בהערה שלי, ובמדרש המאמר בקצת הרחבת לשון. (שם אות כ״ט ומזמור כ״ב אות י״ט) ר׳ ברכי׳ בש״ר לוי אמר בקש אברהם לעמוד כו׳, פסקא החודש י״ח ע״ב. (מזמור כ״ב אות ט״ו) ד״א למנצח על אילת השחר זש״ה אמרו לאלהים מה נורא מעשיך ר׳ אלעזר בנו של ריה״ג אומר מה דהלין אינון מנגניא דילך הנהרגין הורגין הורגיהן כו׳, פסקא ויהי בשלח פ׳ ע״ב. (שם אות כ״ב) פומא דיליה סליק, פסקא בחדש השלישי ק״א ע״ב. (מזמור כ״ג אות ד׳) שאל ר׳ אליעזר את ר׳ שמעון כשיצאו ישראל ממצרים כלי קורים יצאו עמהם כו׳, פסקא ויהי בשלח ל״ב ע״א. (מזמור כ״ה אות י׳) א״ר פנחס למה טוב לפי שהוא ישר, הוא מפסקא שובה קנ״ח ע״ב. (מזמור כ״ו אות ה׳) א״ר לוי מי שהוא נוטל לולב גזול למה הוא דומה כו׳ עד לפיכך אמר דוד ארחץ בנקיון כפי במקח ולא בגזל, פסקא ולקחתם לכם קפ״ב ע״א, (שם שם אות ו׳) א״ר אבין יש הלל שיש בו לשעבר כו׳, פסקא ולקחתם לכם קפ״א ע״ב. (מזמור כ״ז אות ג׳ וד׳) הוא מפסקא אחרי מות קע״ד ע״ב. (מזמור ל׳ אות ד׳) ר׳ אליעזר ור׳ יוסי בר חנינא אמר כף מאזנים כף מעוין הוא כף עונות וכף זכיות כו׳, מפסקא סליחות קס״ז ע״א. (מזמור ל״ב אות ג׳) אל תהי כסוס כפרד הסוס הזה אדם מקרדו ומקרצפו והוא בולם כו׳, פסקא זכור כ״ד ע״ב, ובמדרש שו״ט הוסיף המסדר איזה מלות עיין בהערה שלי. (מזמור ל״ד אות ב׳) א״ר שמואל בר נחמני מדבר ביצר הרע, פסקא ויהי בשלח פ׳ ע״א. (מזמור ל״ו אות ו׳) רשב״ל אמר כך אמר הקב״ה לישראל מבקשים אתם לספות עם או״ה כו׳, פסקא קומי אורי קמ״ד ע״ב. (שם שם) א״ר שמואל בר נחמני ע״י שהיו ישראל משמשין כו׳, פסקא שם קמ״ה ע״א. (שם שם) א״ר פנחס בש״ר ראובן עתיד הקב״ה להביא סיני ותבור וכרמל כו׳, בפסקא שם. (מזמור ל״ח סוף אות א׳) ר׳ חיננא בר פפא אמר רבת עשית אתה ה׳ נפלאותיך ומחשבותיך אלינו כו׳, עד סוף המזמור מפסקא החודש מ״ב ע״ב. (מזמור מ׳ אות ד׳) לא הי׳ יודע אברהם שיברור לו את המלכיות א״ר ברכי׳ הי׳ אברהם כל אותו היום עומד ודומם כו׳, פסקא החודש מ״ג ע״א. (מזמור מ״ז אות ב׳) ר׳ יהודה בר נחמן בש״ר שמעון בן לקיש אמר כיון שהקב״ה עלה לדין כו׳, עד סוף המזמור, הוא מפסקא ר״ה קנ״א ע״ב, ובשו״ט הלשון משובש, והבאתי בהערה שלי כל המאמר מהפסיקתא. (מזמור נ״ב אות ח׳) א״ר שמעון בר אבא כו׳ פסקא החודש מ״ב ע״ב. (מזמור ס״ה אות ג׳) ר׳ יוסי בר חלפתא אומר ואני תפלתי לך ה׳ עת רצון עתים הם לתפלה כו׳, פסקא שובה קנ״ז ע״ב. (מזמור ע״ה אות ג׳) ד״א זה ישפיל מדבר בישראל בשעה שעשו אותו מעשה ואמרו כי זה משה בזה הושפלו כו׳, פסקא שקלים י״ב ע״א. (מזמור ע״ח אות ו׳) בכל זאת חטאו וגו׳ ר׳ ברכי׳ ור׳ לוי כו׳, פסקא ר״ה בחדש השביעי קנ״א ע״א, ובשו״ט קטע המסדר את המאמר ונמצא לנכון בפסיקתא שם, וכן בוי״ר פכ״ט

אות

אות ב׳ הוא כמו בפסיקתא. (שם אות י״ז) א״ר אבא בר אחא בכור לאיש בכור לאשה כו׳, פסקא ויהי בחצי הלילה ס״ד ע״ב. (מזמור פ״א אות ד׳) א״ר יאשי׳ והלא או״ה כמה קרנות יש להם כו׳, פסקא בחדש השביעי קנ״ב ע״א. (שם שם) תקעו בחדש שופר באיזה חדש, מפסקא שם קנ״ב ע״ב. (מזמור פ״א אות ו׳) גזרו ב״ד למטה ואמרו היום ר״ה כו׳, פסקא החודש נ״ג ע״ב. (מזמור פ״ו אות ב׳) כף מאזנים מעויין כמה עונות וכמה זכיות כו׳, פסקא סליחות קס״ז ע״א. (שם אות ז׳) א״ר שמואל בר נחמני מאריך רוחו עם הרשעים כו׳, פסקא שובה קס״א ע״ב. (מזמור פ״ז אות א׳ ואות ב׳ ג׳) לקוח מפסקא עניה סוערה בשינויים קצת. (מזמור צ׳ אות ג׳) א״ר חלבו בש״ר הונא שלש עשרה ספרי תורות כתב משה כו׳, פסקא וזאת הברכה קצ״ז ע״א. (מזמור צ״א אות א׳) א״ר יהודה בר סימון שלשה דברים שמע משה מפי הגבורה ונרתע לאחוריו כו׳, פסקא שקלים כ׳ ע״א. (מזמור צ״ב אות ג׳) שעה ראשונה עלה במחשבה בשנייה נמלך כו׳, פסקא בחדש השביעי ק״נ ע״ב. (מזמור צ״ט אות ד׳) משה ואהרן בכהניו כל אותן ארבעים שנה כו׳, הוא מפסקא פרה ל״ח ע״א. (מזמור ק״א אות ד׳) ועד כמה הן קיימות כו׳, פסקא ויהי ביום כלות משה ט׳ ע״א בקצת שינויים. (מזמור ק״ב אות א׳) א״ר פנחס בש״ר ראובן איני עומד על דעתו של דוד, פסקא ולקחתם לכם ק״פ ע״ב. (שם אות ג׳) ד״א פנה אל תפלת הערער א״ר יצחק כלפי הדורות אמרו כו׳, פסקא ולקחתם לכם קפ״א ע״א. (מזמור ק״ג אות ח׳) בשעה שקבלו ישראל את התורה כו׳, פסקא נחמו קכ״ד ע״ב. (שם אות י״ד) תני ר׳ חייא כרחמן של אבות ומי הוא זה, ר׳ יהודה הנשיא אמר זה אברהם, פסקא אנכי אנכי קל״ט ע״א. (מזמור ק״ה אות י׳) א״ר אבא בר כהנא בכור לאיש בכור לאשה כו׳, פסקא ויהי בחצי הלילה ס״ה ע״א. (מזמור קי״ג אות א׳) ר׳ אייבו אמר אמרה כ״י לפני הקב״ה רבש״ע מדכרא אנא תיברי כו׳, ריש פסקא ותאמר ציון. (מזמור קי״ד אות ד׳) א״ר אלעזר הקפר בזכות ד׳ דברים נגאלו ישראל ממצרים כו׳, פסקא ויהי בשלח פ״ג ע״ב:

8) התנחומא גם ממנו שאב דברים. (מזמור א׳ אות כ״ב) א״ר תנחומא אומרים לזיברתא לא מדובשך ולא מעוקצך, הוא בתנחומא בלק אות ט׳ ונמצא גם בתנחומא הנדפס מכבר בלק אות ו׳, אמרו לו לצרעה לא מדובשך ולא מעוקצך, וברור כי המסדר ממדרש שו״ט לקח זאת מהתנחומא, ובתנחומא מובא סתמי, והמסדר מהשו״ט הביא זה בשם ר׳ תנחומא, וכוונתו למדרש תנחומא. (מזמור ב׳ אות י״ב) זש״ה חסד ואמת נפגשו, לקח מתנחומא שמות אות כ״ה, ותנחומא הנדפס מכבר אות כ״ח. (מזמור ג׳ אות ו׳) רבים אומרים לנפשי כו׳, תנחומא כי תשא אות ג׳, ובנדפס מכבר אות ד׳. (מזמור ד׳ אות ט׳) אחרי המלות בדי להברית מן המזיקין נוסף בכ״י ב׳ ד׳ ז׳ מאמר אחד מתנחומא פ׳ קדושים אות ו׳ ע״ש בהערה שלי. (מזמור ט׳ אות ג׳) א״ר אבא בר כהנא אורח חיים פן תפלס שלא תהא יושב ושוקל מצותיה של תורה, תנחומא עקב אות ג׳, ובנדפס מכבר אות ב׳. (מזמור י״א אות ג׳) ה׳ בהיכל קדשו כו׳, תנחומא שמות אות י׳. (מזמור י״ח אות כ״ט) ר׳ לוליאני בש״ר ישמעאל בנוהג שבעולם כו׳, תנחומא בראשית אות ד׳ ע״ש בהערות שלי. (מזמור י״ט אות ז׳) מניין היה יודע משה אימתי הוא יום כו׳, תנחומא הנדפס מכבר סוף כי תשא אות ל״ו, והמסדר ממדרש תהלים הרחיב הדברים, ושם בתנחומא איתא רק ב׳ טעמים וידוע כי מדרש תנחומא הנדפס מכבר לס׳ שמות הוא הילמדנו מס׳ שמות, ובוודאי שאב המסדר של השו״ט מילמדנו הנאבד (א). (מזמור כ׳ אות ז׳) מעשה שהי׳ ברוה כו׳, הוא מתנחומא קדושים אות ט׳, גם בנדפס מכבר אות ט׳, וגם הילקוט תהלים רמז תר״פ הביא כלשון התנחומא ולא כלשון השו״ט. (מזמור כ״א אות ב׳) מי הוא זה מלך הכבוד שנו רבותינו כו׳, נובע מתנחומא וארא אות ז׳, ובשו״ט הוא קצת בסגנון אחר, והילקוט תהלים רמז ת״ש הביא כל המאמר כמו שהוא בתנחומא ובטעות נרשם שם בגליון „מדרש״ וצ״ל „תנחומא״, ובמדרש שמ״ר פ״ה מובא כמו שהוא בתנחומא. (מזמור כ״ד אות ד׳) אימתי נבראו המלאכים, תנחומא ריש בראשית. (מזמור נ״ב אות ב׳) זש״ה מות וחיים ביד לשון, נובע מתנחומא מצורע אות ד׳ ה׳, עיין בהערות שלי למדרש שו״ט.

וראיתי כי הרב החוקר מהריט״ל צונץ ז״ל בספרו גד״פ הביא ג״כ כי במדרש תהלים לקוחים דברים מן תנחומא. והביא רק ב׳ ראיות וכתב ראה מזמור ל׳ דף כ׳ ע״ג וילקוט איוב קנ״ד

(א) הילקוט תהלים רמז תתנ״ס ד״ה תפלה לעני הביא מאמר אחד בשם ילמדנו ונמצא בשו״ט מזמור ק״ב אות א׳.



קנ״ד ע״ד, כוונתו בילקוט איוב רמז תתקכ״ז ד״ה מי הקדימני תר שם שם תנחומא והוא בתנחומא אמור אות ו׳, אולם כל המאמר נוסף באיזה כתבי יד ואח״כ בדפוס וויניציא וליתא בדפוס ראשון ובכ״י א׳ ג׳ ו׳ ח׳. והראיה השנית הביא ראה מזמור י״ח דף י״ג ע״ד וילקוט שמואל דף כ״ה ע״א רמז קס״א, כוונתו להמאמר כל מי שמעלה עצמו סופו לילך באש וכה״א בדור המבול ובדור הפלגה כו׳, והילקוט הביא זה בשם התנחומא, והוא בתנחומא צו אות ג׳, אולם המאמר בתנחומא הוא בשינויים.

9) והנה נמצא בשו״ט מאמרים הנובעים מפדר״א, כמו: (מזמור צ״א אות ז׳) המתחיל ורבנן אמרי הוא מפדר״א סוף פל״ה וריש פל״ו. (מזמור צ״ב סוף אות ב׳) נמצא מאמר גדול המתחיל הרי שבעה, לקוח מפדר״א פי״ח. (שם אות ג׳) אחרי המלות שנאמר מזמור שיר ליום השבת נמצא מאמר אחד בשש שעות בערב שבת נכנס אדם בגן עדן והיו מלאכי השרת מקלסין לפניו ומכניסין אותו, הוא מפדר״א ריש פי״ט. (שם סוף אות ג׳) אחרי המלות ופינהו משם נמצא מאמר אחד והיו מלאכי השרת קוראין לו אדם עד כתה של שבת הוא מפדר״א פי״ט. (שם אות ד׳) אחרי המלות שנאמר אך חשך ישופני ולילה אור בעדני, נמצא מאמר מפדר״א פ״כ, והי׳ יושב ומהרהר בלבו שמא יבא הנחש כו׳. (שם אות ו׳ ז׳) הוא מפדר״א פ״כ, (שם אות י׳) לקוח מפדר״א פי״ט. (שם אות י״א) מן ומה הארז שבלבנון שרשיו מרובין הוא ג״כ מפדר״א פי״ט. (מזמור צ״ג אות ה׳) כשהי׳ הדבור יוצא עד לרוקע הארץ על המים הוא מפדר״א פ״ה. (מזמור ק״ב אות ב׳) וכשנולד יצחק עד ביום הגמל את יצחק הוא מפדר״א פכ״ט, והנה כל המאמרים האלה נמצאים בכ״י ב׳ ג׳ ד׳ ה׳ ז׳ ח׳ ובנדפס גם בדפוס ראשון, ולא נמצאים בכ״י א׳ (אשר שמתי לפנים הספר) ולא בכ״י ו׳, והרא״פ בהגהות שלו בגליון המדרש מחק המאמרים וכתב „אינו בכתובים״ ר״ל אינם נמצאים בכתבי יד שהיו לפניו, ואני הוספתי כל המאמרים ההם אל גוף המדרש שו״ט, ועיין בהערות שלי במקומותם.

10) תרגום אונקלוס. כבר השתמש המסדר בו, כמו: (מזמור י״ח אות ז׳) כמה דמתרגמינן ואהבת את ה׳ אלהיך (דברים ו׳ ה׳) ותרחם ית ה׳ אלהיך וכ״ה בת״א. (שם אות ל״ב) לצמיתות (ויקרא כ״ה כ״ג) ומתרגמינן לחלוטין. (שם אות ל״ד) ומחדרים אימה (דברים ל״ב כ״ה) ומתרגמינן ומתווניא חרגת מותא וכ״ה בת״א. (מזמור כ״ד אות ג׳) ותחי רוח יעקב (בראשית מ״ה כ״ז) ותרגום ושרת רוח קודשא וכ״ה בת״א. (מזמור מ״ח אות ה׳) ראש הפסגה (דברים ג׳ כ״ז) ומתרגמינן רמתא וכ״ה בת״א. (מזמור ע״ו אות ג׳) כדמתרגמינן והוא כהן לאל עליון והוא משמש קדם אל עילאה וכ״ה בת״א. (מזמור ע״ח אות ט׳) דמתרגמינן תרדה תיוהא. (מזמור פ״א אות ז׳) סיר הבשר ומתרגמינן דודא דבשרא כ״ה בת״א. (מזמור ק״י סוף אות ה׳) שבו נא בזה (במדבר כ״ב י״ט) ומתרגמינן אוריכו כ״ה בת״א. (ובמזמור נ״ו אות ב׳) הביא גם תרגום נביאים וכתובים השואפים אביון (עמוס ח׳ ד׳) ומתרגמינן דדהקין, שאפו שוררי (תהלים נ״ו ג׳) דחקין לי מעקיי ובתרגום שלנו אינו כן וכן (מזמור ס׳ אות ב׳) ויהי כקרוא יהודה שלש דלתות (ירמיה ל״ו כ״ג) ומתרגמינן פצימין, לפנינו בתרגום פצין, והערוך ערך פצם הביא התרגום פצים:

## ה) תכונת הספר וסגנון לשונו ואופן דרשותיו.

המדרש הזה כולל קבוץ דרשות על ספר תהלים, וגם מפרש לפעמים כעין פירוש לפי דרכי פירושי המקראות בימיהם, רוב הדרשות מתחילות בדבור „זהו שאמר הכתוב״ מהן רק בהתחלת המזמור (א) ומהן מתחילות איזה פעמים זש״ה במזמור הזה בעצמו. (ב) ומזמור אחד מתחיל במלת „כתיב״ (ג) ומעט מן המזמורים אשר יצאו מהכלל ואינם מתחילים

(א) מזמור יא יב יד טז יז כ כב כט לב לג לד לו לז לח לט מ מב מד מו מז מט נא נג נד נה נו ס סא סב סד סה סו סז סט ע עב עג עד עה עו עז פ פב פג פד פה פז פט צ צא צב צד צה צח קא קב קג קד קו קז קח קט קי קיא קיב קיג קטז קיז קיט: (ב) מזמור א׳ אות א ב ג ד טז יח כ כא כב: מזמור ב׳ אות א ב יב יג: מזמור ג׳ אות א ב: מזמור ד׳ אות ג יג: מזמור ה׳ אות א ב ג ו: מזמור ו׳ אות א׳ ז׳: מזמור ז׳ אות א ג ה: מזמור ח׳ אות א ג: מזמור ט׳ אות א ב ה: מזמור י׳ אות א ב ח: מזמור יג אות א ג: מזמור טו אות א ב: מזמור יח אות א ב ה: מזמור יט אות א ב ד ה: מזמור כא אות א ב: מזמור כב אות א ב ד יא טו: מזמור כג אות א ב ג: מזמור כה אות א ב: מזמור כז אות א ב: מזמור כח אות א ב: מזמור ל אות ב ג ד ה: מזמור לא אות א ב ג ד: מזמור מא אות א ב: מזמור מה אות א ג: מזמור נב אות א ב ג: מזמור נט אות א ב: מזמור סג אות א ב: מזמור סח אות א ד ז: מזמור עח אות א ח: מזמור עט אות א ג: מזמור פא אות א ד: מזמור לב אות ב ג: מזמור קיד אות א ב: מזמור קיא אות א ג: (ג) מזמור ט

מתחילים בלשון זש"ה (ד) וכל זה עד מזמור קי"ח והמזמורים המאוחרים מן מזמור קי"ט עד סוף הספר דרך אחר להם כמו שבררתי בפרק ג', המזמורים קכ"ב עד קל"ז (ועד בכלל) נוספו מהילקוט מהם מתחילים בשמות הדורשים ומהם מתחילים בדברי אגדה, כמו שהם נמצאים בילקוט, והמזמורים קי"ט ק"כ קכ"א ומן קל"ח עד קמ"ז וגם מזמור קמ"ט מתחילים „אמר שלמה" „אמר ישעי'" „אמר ירמי'" „אמר איוב" „אמר משה" ומזמור ק"נ מתחיל אמרה רוח הקדש ע"י יחזקאל, כי כלם נוספו מאת מסדר אחרון. ולא השתמש כשאר מדרשים המתחילים בדבור הצעה „פתח ר' פלוני" או „ר' פלוני פתח" רק באיזה מקומות (ה). מדרכו בדרשותיו להתאונן על גזירות ושמדות (ו) גם מזכיר הרבה פעמים ארבע מלכיות (ז) ד' גליות (ח) אדום וישמעאל (ט) וכן ידבר מענין משיח (י) וכן נמצאו בו מאמרי מוסר ומדות ופסקי דינים במקומות מפוזרים ויעדתי לזה פרק בפני עצמו ורשמתים אחת לאחת (ראה פרק י), גם הרבה מעשיות נמצאו אשר יש בהן תועליות לחוקרי קורות האומה וקדמוניותיה (יא) גם נמצאו בו משלים יפים ונעימים (יב). ותמצאו בו כמה משלי חכמה גם משלי עם על דרך מרגלא

מתחיל אות א' במלת „כתיב" רק אות ב' מתחיל בלשון זש"ה. וכן מזמור ל מתחיל בשם האומר. ומאות ב' מתחיל זש"ה: (ד) מזמור מג מח כ כז כח עא פו פח לו לז לט ק קה ובמזמור ד לא נמצא בהתחלה רק באות ג יג:

(ה) כמו ר' יודא פתח (מזמור א אות ה). ר' נחמיה פתח (מזמור א ו). ר' שמואל פתח קריא (ג ה). ר' הונא בשם ר' אידי פתח (לא א). וכן נמצא ר' שמואל בר נחמן היה פותחו (עז א). ר' אבין פתר קריא (עז יב). ר' יהודה פתר קרא (יח כב). ר' אלעזר פתר קרייא (כו ג). רבנן פתרין קרא (כו ד). ופעם אחת נמצא לשון תשובה ר' יודן גרס לה (א ה). ר' פנחס עביד לה אריכה (שם): (ו) כמו שלשה חלקים נחלקו היסורין אחת נטלו אבות העולם וכל הדורות ואחת דורו של שמד ואחת דורו של מלך המשיח. בכמה צרות בכמה שעבודים בכמה הריגות מסרנו עצמנו על קדושת השם (מזמור ד' אות ו'): כמה שמדות וגזירות רעות גזרו עלינו כו' (ה ו): כך או"ה משעבדין על ישראל בכל מיני שעבוד קשה ושמדות וגזירות רעות (ו ד): ולא דמן של צדיקים בלבד אלא כל מי שנהרג בימי השמד (ט יג): מפני הגזירות שאו"ה גוזרין עלי לבטל תורתך ומצותיך (יג ד): לדור של שמד ומתו על קדושת שמך כו' ואחת דורו של שמד כו', מה היו עושין בדורו של שמד כו' (עז ד): מדבר בדורו של שמד כו' ומסרו נפשם על קידוש השם כו' אלו הנחבאים מפני הגוררים (יז יג): גזירות שמד (יח י): אליך נפשי אשא זה דורו של שמד שהם נתמשכנו על קדושת השם (כה א): כצאן שתו אלו או"ה שטבחו ישראל כצאן לשאול להמיתו על קידוש השם (מט ג): ולא שתתנו עליהם פחד של שמד כו' לפי שמסרו עצמם למיתה והנשארים מהם ניצולו בזכות הרוגי שמד (נג ג): אין אומה בעולם נהרגת על קדושת שמו ומוסרת עצמה להריגה כישראל (נו א): שכותבין דימוסיאות של שמד על ישראל וגוזרין עליהם שיפתחוו לע"ז (לח ט"ו): כי כל ימינו פנו בעברתיך בגזירות ושמדות (צ יד): זה הים גדול זו מלכות אדום כו' ואין מספר לגזירות שגוזרין ומכתיבין בכל יום ויום. שם אניות יהלכון אלו האוניות שעושין לישראל שהן מכתיבין וגוזרין עליהן שמדות (קד כא): שם רמש ואין מספר אלו הרשעים והמינין והאפיקורסים (קד כג): (ז) מזמור א אות כא. מזמור ג אות ז, ה ו, ה יא, ו ב, ח א, ח ה, ח ח, יג א, יג ד, טז ז, יז ט, יח ה, יח י, יח לה, יח יא, כב ה, כב ט, לו, לו ו, נב א, סג ב, סט ב, עח ו, פ ה, פ ו, ל יז, לג א, קט א: (ח) מזמור ח אות ח, כב ה, לו: (ט) מזמור יח אות כג, יח לה, עא ג: (י) מזמור ב אות ג, ב ט, ב י, ג ז, מז י, יח כט, כא א, כא ב, שם שם: (יא) וכמעשה דר' יוסי שהלך אל רבו ללמוד תורה כו' (מזמור א' אות יז): מעשה היה באחד מגדולי ציפורי (ב יא): עובדא הוה בחד אכלין כו' (ג ג): עשרה הרוגי מלכות (ט יג): פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שמד שיהרג ר' יהודה הנחתום כו' (שם שם): רומים ורומילוס זימן להם זאיבה אחת שהניקה אותן ועמדו ובנו שני צריפין ברומי (י ו): יקום איש צרורות היה בן אחותו של יוסי בן יועזר איש צרידה הוה רכיב על סוסיא הוה אשתמד כו' (יא ז): מעשה בחסיד אחד כו' (יב א): מעשה בעיר אחת כו' (שם שם): מעשה בר' יונתן כו' (שם שם): ר' חייא צפוראי אזיל למזבן חמים (שם שם): מעשה באחד שהיה יושב ודורש כו' (יג א): מעשה שהיה ברוח שהיה עומד על המעין כו' (כ ז): מעשה בר' גמליאל שהלך אצל ר' חלבו כו' (שם אות ט): אגריפס המלך בקש להקריב אלף עולות (כב לא): מעשה בשור אחד כו' (שם שם): מעשה באשה אחת כו' (שם שם): מעשה באדם אחד כו' (שם שם): מעשה היה בקסרין כו' (כה ה): מעשה בר' יוסי בן דורמסקית שהלך להקביל פני ר' אליעזר בלוד כו' (כה יג): מעשה בר' יהושע בן לוי שהיה אליהו עוסק עמו בדברי תורה כו' (לו ח): מעשה היה במלך פרס כו' (לט א): מעשה בבנו של ר' עקיבא שנשא אשה כו' (נט ג): מעשה היה בשלטון אחד כו' (פ ו): מעשה באדם אחד כו' (פז א): מעשה בתלמיד אחד של רשב"י כו' (צב ח): מעשה בר' שמעון בן חלפתא כו' (שם שם): מעשה בתמרה אחת כו' (צב יא): מעשה באחד שהיה עושה דייתיקי כו' (צב יג): מעשה באדריינוס קיסר כו' (צג ו): מעשה באדם אחד ששאל לרבן גמליאל (קג ה): פעם אחת גזרה מלכות הרשעה גזירה שכל מי שמניח תפילין יפלעו את מוחו כו' (קג ז): (יב) כמו משל למלך שהיה לו פרדס ומסרו לאריס כו' (מזמור א אות ה): משל לחבורה של כוסקין כו' (א ו): למה הצדיקים דומים בעוה"ז כו' (א כ): משל לגבור שהיה במדינה כו' (ב ג'): משל למה"ד למלך שכעס על בני המדינה (ב יז): משל למה"ד למלך שכעס על בנו (ג ג): משל למלך שעשה סעודה כו' (ד יא): משל לשני בני אדם שהלכו בדרך (ד יג): משל לאשה שהיתה רוצה לכת לבית בעלה (ה א): משל למלך שהיה



מרגלא בפומי דאינשי (יג): גם דרכו להעריך מנהגו של עולם כלפי דרכו של הקב"ה ואומר בנוהג שבעולם הוא כך אבל הקב"ה . . . . . ולפעמים חסרים המלות „בנוהג שבעולם" ומתחיל בשר ודם . . . אבל הקב"ה . . . . (יד), ויש בו ג"ב טעמים על שנויי קרי וכתיב (טו): ומלא וחסר (טז): וגם דורש גימטריאות (יז) ונוטריקון (יח): וכן

יושב על שלחנו (ה א): משל למלך בו"ו שהיו לו שתי לגיונות קשים (ה ז): משל למלך שהיו לו שני קוסטנרין (ו ב): למלך שכעס על בנו (ו ג): משל לאיש אחד (ו ד): משל לחולה (ו ה): למה"ד לפעמון שלזהב (ז ח): משל לאחד שהיה מהלך בדרך (ז טו): משל לאדם שהיה לו בן והיה חסר אצבע אחת (ח ב): משל למי שהיה צריך ללות (ח ד): משל למלך שהיו לו ב' בנים (ט א): משל למלך שהיה לו פרדס (ט ג): משל לאדם שיש לו כרם (י א): משל לשיירא שהיתה מהלכת בדרך (י ב): משל למלך שהיה לו עבד (יא א): משל לאיכר שיש לו פרות הרבה (יא ד): ספסתני הזה כו' (שם שם): למה הדבר דומה כו' (יד א): משל לבן מלך שאירס לבת המלך (יד ו): משל למי שמשיא את בתו (יד ז): משל לטירוני שנכנס למדינה (טו ג): משל לאחד שבא בדרך (טז יג): משל לאדם שהיה נטוי למיתה (יז ד): משל לאחד שהיה מכה את בנו (יז ד): משל לשני בני אדם (יז ח): משל לגבור שהוא עובר בנהר (יז ט): משל למלך שבאו שבאין (יח טו): משל למלך שהיו לו מדינות הרבה (יט ג): משל לגבור שנכנס למדינה (שם ו): משל למלך שהיה מתח וילון (שם שם): משל לאשה מעוברת (כ א): משל לאב ובן שהיו מהלכין בדרך (כ ד): משל לאשה עוברה (שם שם): לבן מלך שנתנו לו קורה (כב כב): משל למלך שהיה לו בן בית בעיר (כד ב): משל למלך שהיו לו שני אפוטרופין (כד כד): משל לרופא שהיה לו תלמיד (כה ו): משל למלך שעשה סעודה גדולה (כה ח): משל למלך שעשה סעודה זימן האורחים (שם שם): משל למלך שראה מנה יפה (כו א): משל למלך שהיה לו מרגלית אחת (כח ו): לפועל שהיה כל ימיו עושה אצל המלך (לז ג): משל לאדם שהיה עובר בנהר (לח ב): משל למטרונה אחת שראתה שלשה יואלין ניגלב (מה ה): משל למי שהיה עולה לבימה (שם שם): למה היה דוד דומה (נא ב): משל למלך שהיו לו עבדים (סח ב): למה היה דוד דומה (ע א): משל לחולה שעלה הרופא לבקרו (עג א): משל למלך שהיה לו בן (עט ג): משל למלך שהיו לו ג' אוהבים (פא ב): משל למלך שהיו לו שני לגיונות (פו ז): למה עולם דומה למלך כו' (פט ג): משל לשור (צ ג): משל לשלשה בני אדם (צ ז): משל למלך שכעס על בנו (צ ח): משל למה"ד למלך אחד (צב ב): משל לחולה שהיה מוטל למטה (צב יד): למלך שמלך תחילה (צג ב): לשתי קערות כו' (צג ה): משל למלך שהיו לו שתי לגיונות (צג ז): משל לאלמנה שהיה לה בן (קג טז): משל לשני אנשים אחד גבור ואחד חלש (קו א): משל למלך שיצא הוא וחיילותיו למדבר (קטז ח): משל למה"ד לבעל הבית שהיה מתנהג יפה עם אריסין (קיח ז): משל למה"ד לבני אדם שהן באין לדון אצל הבימה (קיח י): למה"ד לאדם שהיה מהלך בדרך (קיט יח): למה"ד לאחד שהתקין אנפוריא (קיח יט): משל לאחד שהיה עושה מיטלא לכוכבים (קיח כא): (יג) כאינש דאמר לחבריה זעירא הדא באפך (מזמור א אות ב): כל אומן שונא בר אומנותיה (א ט): כל אומן שונא בני אומנתו (יח ו): והוא דאמרי ברייתא על מאן קאים עלמא על ג' עמודים (א טו): איסתרא בלגינא קיש קיש קריא (א כא): כאינש דאמר קם פלוני בדינא ולא הות ליה הקמת רגל (שם שם): אומרים לזיבורתא לא מדובשך ולא מעוקצך (א כב): אין אדם מעיד על עצמו (ו ח): אזיל לכותל (ז א): אני מחזיר לך תשובה לכל מי ששבר קדרותו בשבילי (ז יז): לבא לפומא לא גליא פומא למאן גליא (ט ב): מאן דאמר רחמנא וותרן יתוותרון בני מעוהי (י ג): כאינש דאמר פלונית נפלה לפלן (טז ו): המשל הוא אומר לפום זוזי רקוד לי (טז יג): אוי לאזנים שכך שומעות (יז ד): אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים (יח ל): בר בדך קירא תזבן ואת לא תלמעד (שם שם): בין הכין גורין אריא מגו קטליה (שם שם): שמא דכולא משתוקא (יט ב): במדה באדם מודד מודדין לו (כא ב): המשל אומר הא קורא והא קולתא אכלתון בקורה לקון בקולתא (כב ה): חזיך חיא דבעי למיתא, חזיך גברא דבעי לחולשא, חזיך פתיח דבעי לסמייא, חזיך דלא דאיתתא דברייתא (כב כ): דיו לעבד להיות כרבו (כז ה): אתה הוא החבית של זיתים (לא ג): אילולי הקנאה אין העולם עומד (לז א): משל הדיוט לא כמה דאמלת אמה, אלא כמה דאמרין מגוריא (מח ב): משל הדיוט אומר עקרבא רמית לגמלא ושופא בעיקבא (כח ב): המשל אומר קדים קטליה עד לא יקטלך (נו א): אין חלום שאין לו פתרון (עח ו): כאינש דאמר מתי אנה לבכי (עח ט): מה בולין עב קומוי סימבק (ל ה): יקוב הדין את ההר (שם שם): נפשי מן דכלתא ועיינא מן קרחתא (ל יט): אוי לה לאותה עיסה שהנחתום מעיד עליה שהיא רעה (קד יד): משל הדיוט יהי אלהיך לווייתך (קד ג): כלך מדבכותיך ולך אצל תפוחים ואגלות (קד ט): אם ברח כאן האומנויות ברחה כל האומנויות (קיד ט): אריה וכלבא ואנקקיתא הוו קיימי בעיי אריה למינזקא כלבא כו' (קד יט): (יד) כמו שמצאה מזמור ה אות יא, יז ג, יז ה, יז ח, יז יד, יח יז, יח כט, כב ג, כב ל, עוד שם ב' פעמים, כג ג, כד ה, כה א, כה ב, כז א, נה ו, נז ב, סה ב, עט ה, פז ג, צא ד, צה ב, ק ב, קג ב, קג יא, קד ו, קו ב, קיט ג: (טו) כאשר ישאל איש, איש קרי ולא כתיב שלא היה כאיש אלא כמלאך (מזמור ב אות ד): שני גוים גיים כתיב (ט ז): ידכא יתום ודכה כתיב (י ה): עדו כתיב עודי קרי (יא א): ושכנתי כתיב ושכנת קרי (יא ג): ללשננו כתיב (יב ב): כרום זולת כרם כתיב (יב ה): ישב כתיב (כב יט): (טז) פלגש חסר י' (מזמור ג אות ב): העלם חסר ו' (ט א): ונתבאתם חסר א' כתיב ונחבתם (כח כ): ולכה מלא הוא (פ ג): (יז) מסכה בגימטריא מאה ועשרים וחמש (מזמור ג אות ג): הנחילות לשון נוטריקון (ר"ל לשון גימטריא) (ה ה): יהיה בגי' תלמן (שם שם): כל בגי' נו"ן (יא ג): ואתחנן בגי' תקט"ו כמנין ישרה (יח כב): דודי בגי' כ"ד (יט ז): רכ"א לוגין כמנין רויה (כג ו): השטן בגי' שס"ה כמנין ימות השנה חסר חד (כז ד): מחספס בגי' כמ"ח (עח ג): ברשית בגי' תתקע"ד (ל יג): זה בגי' י"ב כחדשי השנה (קג יח): אליעזר בגי' שי"ה (קי ד): (יח) נמרצת נוטריקון כו' (מזמור ג אות ג): הנחילות נוטריקון (ה ה):

וכן דורש לפעמים בלשון אל תקרי (יט) גם נמצא בו הרבה באורי מלות ע״ד הדרש בלשון „אין זה אלא זה״ (כ) וכן כך וכך אין כתיב כאן אלא .... (כא) וכן מבאר הרבה מלות ושמות ונותן גם טעם למה נקרא כן (כב). גם אהב לדרוש דרשות על המספרים (כג). ונמצא באיזה מקומות

---

זלמתם נוטריקון (נ״ג): (יט) והעובד יעבדוהו יאבדוהו (מזמור א אות י): אל תקרי אפפוני אלא עפפוני (יח י): אל תקרי בהבראם אלא בה״א בראם (קב א): אל תקרי שמו אלא שמו (פא ז): אל תקרי וכתב אלא וכהב (נד ג): אל תקרי רודם אלא רד ים (קיד ח): (כ) כמו אין הלום אלא מלכות (מזמור א אות ג): אין הכה אלא עלה (א יג): אין עיר אלא אלוה (שם שם): אין אים אלא אברהם (ד ז): אין אים אלא נח (ד ח): עוז זו תורה (ז ג): תושיה זו תורה (שם שם): אין זאת אלא תורה (ח ג): אין רהב אלא מלכות (שם שם): אין בן אלא ישראל (ט ד): אין בוקר אלא הגייה (י ד): אין סדה אלא בית המקדש (יא ג): אין אם אלא תורה (טז ז): אין לבן אלא שבועה (יז י): אין ממתים אלא גבורים (יז יא): אין חלד אלא ארץ (שם שם): אין רעם אלא הפסק מלכיות (יח יב): אין עוז אלא תורה (כה ב): אין עוז אלא ארון (שם שם): אין עוז אלא מלכות (שם שם): אין עוז אלא ביהמ״ק (שם שם): אין ירננו אלא לשון קילוס (ל ג): אין נגזרתי אלא לשון חיתוך כלי ברזל (לא ח): אין ידך אלא לשון מכה (לב ג): אין כריתה אלא לשון הפירה (מ ד): אין עמידה אלא תפלה (נה ב): אין שיחה אלא תפלה (שם): אין פגיעה אלא תפלה (שם): אין הלל אלא תורה (נט ב): אין מן אלא מזומן (סא ג): אין יעטוף אלא לשון לידה (סג ב): אין פית אלא מזיקים ובעלי מומים (שם): אין הדרך אלא עלים הדר (ל יח): אין גבורות אלא מלכות (עג ו): אין עתה אלא לשון תשובה (ק ב): אין לאם אלא ישראל (קד א): אין קדוש אלא ישראל (שם): אין טוב אלא בית המקדש (קד יג): אין תפלה אלא תקל (קיט א): (כא) נשוע אין כתיב כאן אלא נשול (מזמור א׳ אות יא): ובתורת ה׳ אין כתיב כאן אלא ובתורתו (א טז): כהנים לוים ישראלים לא נאמר אלא האדם (א יח): שופט אין כתיב כאן אלא נשפט (א כ): במשפטים אין כתיב כאן אלא במשפט (א כא): שפטשו בי לא נאמר אלא הפושעים (א כב): כלי חרס אין כתיב כאן אלא כלי יוצר (ב יא): זבח אין כתיב כאן אלא זבחי (ד ט): על הנחלה אין כתיב כאן אלא על הנחילות (ה א): מי כתיב אלך להם מהם כתיב (י ח): ישועה לא נאמר אלא ישועות (יא ה): פניו לא נאמר אלא פנימו (יא ו): ישר יחזו פנימו, היה לו לומר ישרים, או ישר יחזה פניו (יא ו): יגל אברהם וישמח יצחק אין כתיב כאן (יד ז): מי ידור אין כתיב כאן אלא מי יגור (טו ג): לא נאמר ימסרו מלך אלף אלא יפול מלך אלף (יז ח): ולפונס אין כתיב כאן אלא ולפונך (יז יג): כאילים אין כתיב כאן אלא כאילות (כב א): אלהים עומד אין כתיב כאן אלא נצב (כב יט): ויהי כראות אין כתיב כאן אלא ויהי כראות (כב כז): אשר הם בונים אין כתיב כאן אלא בהבנותו (כה י): כל מבקש משה אין כתיב כאן אלא כל מבקש ה׳ (כה ו): נרדוף כניג אין כתיב כאן אלא נרדוף השיג (כו ג): נחלק אין כתיב כאן אלא אחלק (שם): עולם אינו אומר אלא עולמים (לא ב): וגואלו אין כתיב כאן אלא וגאלו (שם): גואל אין כתיב כאן אלא גאלתיך (שם): ישתחוו אין כתיב כאן אלא והשתחוו (לא ד): וכל משכנות לא נאמר אלא וכל ישר משכנות (עח ד): דברו ויקראו אין כתיב כאן אלא דבר ויקרא (נ א): במכנן אין כתיב כאן אלא כמכנגן סמכנגן (נז ד): תמשהו אינו אומר אלא כמעשהו (סב ד): שמח אין כתיב כאן אלא ישמח (עב ב): אמרו אין כתיב כאן אלא יביעו (קד ג): מי כתיב תועים תעים כתיב (קד כז): (כב) כמו: ואני נסכתי אמשחתיה כמד״א וסוך לא סכתי, ד״א אסכתיה כמד״א עגל מסכה, ד״א גדלתיהו כמד״א נסיכי אדם (מזמור ב אות ח): כרתי אלו כורתי בריתות, פלתי מופלאי שב״ד, ורבנן אמרי שהן אומרין דבר ואין מי שמפליא אחריהן (ג ג): למה נקרא חושי הארכי כו׳ (ג ג): מתכימה זו דיתבום (ג ג): שובי בן נחש זה חנון בן נחש כו׳ (שם שם): מתבר וספות וכלי יוצר, מתבר אלו פלוקמיא מלמות כו׳ (שם שם): וכן דורש שם חטים ושעורים וקלי וכו׳ ע״ש: למה נקרא שמו שובך למה נקרא שופך (ג ד): למה נקרא שמה תושיה (ז ג): מהו בוגג ומבגה (ז ג): למה קראהו טוב כו׳ (ז יג): מהו מגור (ז יז): ויילך לשון כיתום (ח ב): עוללים אלו שבחוץ יונקים אלו שבמעי אמן (ח ב): מהו יהושפט (ח ח): פחים גומרין דאשא כמד״א פחם לגחלים (יא ה): פחים מגודים כמד״א כמהר נפול אל פח (שם): דומה זה מלאך המות (יא ו): למה נקרא שר של הרוחות דומה (יא ו): מאי מקוראי מזומני (יד ז): בל עליך, דורש לפרש מלת בל (טז א): הכריעהו שברהו כד״א כרעו ונפלו (יז י): ארחמך, מפרש בכמה אופנים (יח ז): אפפוני, מפרש בכמה אופנים (יח י): למענהו, מפרש בכמה אופנים (יט א): גוחי כמד״א בגיחו מרחם (כב כג): כתרוני, מכתרין לי, כמד״א כתרו את בנימין (שם): כלוגג כהדין שמוהא (שם): למה נקרא מלקחיים שהן כמין מלקחיים ליקח את האוכל (שם): למה נקרא שמה עגלה כו׳ (נח ד): למה נקרא שמו פשחור (פ א): למה נקרא שמו נבל (פא ד): מהו סלה, סדור, כמו סלוה (ל יח): אקוש לשון מאיסה כמו נקטה נפשי בחיי, ר״ל אמר לשון נידוי הוא (לה ג): למה נקרא אלילים כו׳ (לו ב): מהו פסילים (שם): מהו חוענה (שם): מהו עלצים (שם): למה נקרא שמה חסידה (קד יד): אין נגינות אלא שברוני (קיג א): מהו שולו קילסו (קיד ב): (כג) כמו שמראה עשרים אשרי כתיב בס׳ תהלים, כנגד עשרים הוי שכתוב בס׳ ישעיה (מזמור א אות ח): עשרים ושתים אשרי כנגד עשרים ושתים אותיות (שם שם): חמש קימות כיבא דוד להקב״ה בספר תהלים, ד׳ כנגד ד׳ מלכיות, ואחת כנגד גוג ומגוג (ג ז, ומזמור יז אות ט): חנני שלש נוני״ן כנגד ג׳ מלכיות (ט יד): ז׳ מדורי גיהנם כתובים בפסוק (יא ה): ארבעה כוסות של פורעניות וארבעה של ישועה (יא ה): כלפי שנפלו לפניו עשרה שולחין אמר עשרה קילוסין (יח ח): לפי שקילסו בעשרה קילוסין, לפיכך קילסו בעשרה הלולים בסוף תהלים (שם שם): תשעה פסוקים יש במזמור יענך ה׳ כנגד תשעה חדשים שהאשה מעוברת הולד (כ ב): שמונה עשרה מזמורים מראש תהלים עד מזמור זה כנגד שמונה עשרה ברכות (שם שם): מאה ושבעים וחמש פרשיות שכתוב בתורה דבור ואמירה וציווי כנגד קע״ה שנותיו של אברהם (כב יט): קמ״ז מזמורים שבס׳ תהלים כנגד שנותיו של יעקב (שם שם): קכ״ג פעמים שעונין אחר הקורא את



מקומות שקצר בדרשה ולא גמר כל הענין כי כבר אמור למעלה וסיים „וכו׳״ או ציין באיזה מזמור נמצא המאמר, ובאיזה מקומות הם דברי המעתיק שקצר ולא העתיק בשלימות (כד): ולפעמים סיים „וכל הענין״ (כה): ונמצא כי השתמש בהרבה מקומות במלות זרות, וכולן בארתי בהערות וברשימה אשר ערכתי (בפרק ח) תמצא כלם ערוכים ע״פ סדר א״ב ואנה מבוארות בהערות.

ובכלל המדרש הזה לשונו צח וקל, והוא מדרש יפה מאד, אשר יתענגו עליו הקוראים הישרים המוקירים והמכבדים דברי קדמונינו ז״ל:

דינים

---

הלל הגלויים כנגד שנותיו של אהרן (שם): י״ח אזכרות יש בפרשה הבו לה׳ בני אלים לכך אתם מתפללין י״ח ברכות (כט ג): י״ח אזכרות יש בפרשיות המשכן כנגד תקנו י״ח ברכות (שם בהוספה): חמשה פעמים כתיב כאן ברכי נפשי כו׳ (קג ג): (כד) (במזמור א אות יח) וכמעשה דר׳ יוסי שהלך אצל רבו ללמוד תורה וכו׳, סיים במלת וכו׳ ולא הביא המעשה בשלימות: (מזמור ט אות ז) משל למלך ב״ו שהיו לו שתי לגיונות קשים וכו׳ במזמור תפלה למשה, יש לתקן שצ״ל במזמור תפלה לדוד והוא מזמור פ״ו אות ז׳ ע״ש בהערה שני: (ז יז) וכו׳ כדלעיל, כ״ה בכ״י א׳ וכ״י ו׳ אבל בכ״י האחרים ליתא וגם חסר כל המאמר וכי שאול כוש היה: (מזמור יב אות ד) וכו׳ מפורש לעיל במזמור אשרי האיש, הוא מזמור א׳ אות ג׳: (יב ד) כמפורש במזמור ז׳, הוא שם אות ז׳: (טו ד) לא רגל על לשונו דאר״י הקב״ה מקים שלש תיבות וכו׳ כדכתיב לעיל, כ״ה בכ״י א׳ ו׳ ובילקוט, אולם בכ״י ב׳ ג׳ ד׳ ז׳ ובנדפס ליתא והכוונה למזמור ז׳: (טז ז) וכולה כדתרגינן במזמור האזין: (טז יב) וכו׳ כדתריך במזמור בה׳ חסיתי, כ״ל במזמור יא אות ו׳: (יט כג) אחרי המלות שמור נכרי ואמור לך נתנא בכ״י ב׳ ג׳ ה׳ ובדפוס ראשון „כו׳ במזמור יז״ ובדפוס וויניציא בטעות במזמור י״ו, ואח״כ הגיהו בדפוסים אחרים ע״ז, והוא במזמור י״ז אות ה׳: (יט ה) וכו׳ במזמור תמימי, ובכ״י ג׳ ובדפוס ראשון הגי׳ כולן במזמור תמימי, והוא כמו וכו׳, כי במקום וכולי היו כותבין כולן והמדפיס מן דפוס וויניציא הגיה כללן במזמור תמימי וצ״ל כולי במזמור תמימי והוא מזמור ה׳ אות ג׳: (כ ה) כמו שכתוב במזמור ע״ו, וכ״ה בכ״י ד׳ ו׳ ח׳ וצ״ל במזמור י״ד אות ו׳ ובכ״י ב׳ ד׳ ה׳ ז׳ נאמר לנכון במזמור י״ד, ובדפוס ראשון נשתבש מן אותיות ע״ו נעשית י״א וכן נדפס בטעות בכל הדפוסים: (כא ד) וכו׳ במזמור למה רגשו, ובכ״י האחרים וכו׳ במזמור למעלה והוא במזמור ב׳ אות י׳: (כא ה) כו׳ כדכתיב לעיל, ובכ״י ו׳ כדכתיב לעיל במזמור למעלה מזה, ובכ״י ב ג ד ה ז ח, וכו׳ במזמור של מעלה, ובדפוס ראשון וכו׳ במזמור השמים מספרים, ובדפוס וויניציא וכו׳ במזמור השמים מספרים של מעלה, הוא במזמור יט אות יג: (כז ד) לאכול את בשרי שהם באים לקטרג את ישראל ליום הדין כ״ה בכ״י א ו, אולם בכ״י האחרים הגי׳ שהן באין לקטרג את ישראל ואומרים לפני הקב״ה אלו עובדי ע״ז ואלו עובדי ע״ז וכו׳, ובדפוס ראשון ואח״כ בכל הדפוסים נשמט מלת „וכו׳״ ונמצא המאמר בשלימות במדרש תהלים מזמור א׳ אות כ׳, וכן בפסיקתא אחרי, ובוי״ר פכ״א אות ד׳: (לא בסוף) אר״ש בר אבא בש״ר יוחנן ד׳ דברים הראה לו הקב״ה לאברהם בכ״י א וכ״י ו כתוב כל המאמר בשלימות, אבל בכ״י ב ג ד ה ז ח ובנדפס המאמר מקוטע וכתיב הראה הקב״ה לאברהם את המלכיות וכו׳ במזמור כ״ב: (מ ד) רבות עשית אתה ה׳ כתוב בכ״י א ו המאמר בשלימות, אבל בכ״י האחרים המאמר מקוטע וכך איתא: רבות עשית ה׳ אלהי שיגדל לו אברהם את הגלות וכו׳ במזמור כ״ב, והוא במזמור כ״ב אות ס׳: (מב א) זש״ה אורח חיים למעלה למשכיל וכו׳ במזמור ל״ב, הוא במזמור ל״ב אות א׳, ובכ״י ב ג ז כתוב במזמור לב והמלה „וכו׳״ ליתא ובדפוס ראשון נשארה המלה „במזמור״ וחסר הציון „לב״ ועפ״י דפוס ראשון נדפס כן בדפוס וויניציא ואח״כ בכל הדפוסים וחשבו כי המלה במזמור מוסבת למטה למלות כאיל תערוג על אפיקי מים, ובאמת מן כאיל תערוג מתחיל מאמר חדש, והרא״ת רצה להגיה במזמור אילת השחר והוא מזמור כ״ב וטעה בזה כי לא נמצא מאומה במזמור כ״ב רק צ״ל במזמור ל״ב, ואח״כ מתחיל כאיל תערוג מאמר בפני עצמו: (נב א) וכו׳ למעלה, הוא במזמור כ״ב אות י״ד, ובדפוס ראשון הגיה המדפיס וכו׳ במזמור כ״ב ונדפס כן בכל הדפוסים: (מט ג) כמו שכתוב במזמור מ״ה צ״ל במזמור מ״ו, וכן הוא בכ״י ו׳ ובהוספת הרא״פ, אבל בכל כ״י האחרים ובנדפס חסר מאמר שלם וגם המאמר הזה איננו: (נב ג) מעשה ברוכל אחד שהיה מחזר בעיירות של ציפורי וכו׳, כ״ה בכל כ״י והוספתי בפנים סיום המעשה כמו שנמצא בתנחומא מצורע אות ה׳. (סמ ג) אחרי המלות ר׳ יוסי בן חלפתא אומר עתים הן לתפלה נמצא בכ״י האחרים ובנדפס „במזמור למעלה מזה״, הכוונה למזמור ס״ה: (עח כ) ויבן כמו רמים מקדשו כשהיה רועה את אביו וכו׳ במזמור כ״ב, כ״ה בכ״י ג ח ובדפוס ראשון, ובדפוס וויניציא בטעות במזמור כח, והוא במזמור כב אות כח, ובכ״י ב ד ה ז לא נמצא גם התחלה סדרא ולא נרשם כלל, ולאיתי כי גם בעל א״א תיקן שצ״ל במזמור כ״ב, ועפ״י הא״א תיקן כן המפרש בדפוס פראג ואח״כ נדפס אמשטרדם: (פו ד) בכל כ״י (חוץ מכ״י א׳ ו׳) גם בנדפס ר׳ חנינא ור׳ יוחנן אמרי בשני נבראו המלאכים „במזמור למעלה״ הכוונה למזמור כ״ד ובכ״י א׳ וכ״י ו׳ כתוב כל המאמר בשלימות: (צא א) במזמור כ״ב, הוא באות כח, אבל בכ״י א ו מובא פה סיום המאמר כלו כמו שהוא במזמור כב, וגם הרא״פ הוסיף פה את החסר: (קד ז) ר׳ יוחנן אמר בשני נבראו המלאכים כו׳ במזמור של מעלה כ״ה בכ״י האחרים ובנדפס וכוונתו למזמור כ״ד, אבל בכ״י א ו נמצא פה המאמר בשלימות: (שם שם) נמצא בכ״י האחרים ובנדפס (מלבד כ״י א ו) א״ר איבו משל למלך שמלך תחלה וכו׳ במזמור ל״ב, צ״ל במזמור ל״ג: (קד כד) א״ר ברכיה בשם ר׳ לוי בכ״י א וכ״י ו כתוב כל המאמר בשלימות אבל בכ״י האחרים ובנדפס נמצא רק התחלת המאמר וסיים וכו׳ במזמור ע״ג וצ״ל במזמור פ״ה: (קו בסוף) בכ״י האחרים ובנדפס נאמר „כדכתיב במזמור פח״ יש לתקן במזמור פט בסופו וזה ליתא בכ״י א וכ״י ו: (קיד א) א״ר ברכיה משל לבעל בשר שהיה רכב על החמור בכ״י האחרים (מלבד כ״י א ו) נאמר אחר זה „וכו׳״ כי נמצא כל המשל בשלימות במזמור ק״ה אות י״א: (כה) כמו מזמור ח אות ב מזמור ט אות ב ועוד ב׳ פעמים שם סיים „וכל הענין״:

## ז) דינים ומאמרי מוסר ומדות המובאים בו.

בפרק הזה אספתי לאספה דינים ומאמרי מוסר ומדות הנמצאים במדרש הזה, ואקוה כי לא למותר יהי׳ בעיני הקוראים וימצאו בהם דברי חפץ.

אין ישיבה בעזרה אלא למלכות בית דוד בלבד (מזמור א׳ אות ב׳): עמוני ומואבי אסורין איסור עולם אבל נקבותיהן מותרין מיד (שם שם): מצוה גוררת מצוה עבירה גוררת עבירה (א׳ ז׳): אם ישב אדם ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כאלו עושה מצוה, והוא שבא דבר עבירה לידו וניצל ממנה (שם שם): אל יהו קורין בהם, כקורין בספרי מירוס אלא יהיו קורין בהם והוגין בהם ונוטלין עליהם שכר כנגעים ואהלות (א׳ ח׳): בית דין של מעלה אין עונשין אלא מן מאה שנה ואילך (א׳ י״ב): כל דבר שהי׳ בכלל ויצא מן הכלל לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא (א׳ י״ד): לא הי׳ רשות לאחד מן הכהנים לשרת פחות משלשים שנה (שם שם): המקיים מצות תפילין כאילו יגע יום ולילה בתורה (א׳ י״ז): אין מצות תפילין מתקיימת אלא ביום (א׳ י״ז): אם קורא אדם ק״ש שחרית וערבית מעלה עליו הכתוב כאילו יגע בתורה יומם ולילה (שם שם): כל מי שהוא קורא שני פרקים שחרית ושני פרקים ערבית, קיים ובתורתו יהגה יומם ולילה כו׳ (שם שם): ילמד את בנו יונית בשעה שאינו לא מן היום ולא מן הלילה (שם שם): לא ילמד אדם את בנו אפילו אומנות כדי שלא יבטל מדברי תורה (שם שם): בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה, ובערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה שתהא הגיות היום והלילה שוים (שם שם): אפילו הגוים שעוסקים בתורה שקולין ככהן גדול (א׳ י״ח): כשאתה מתפלל התפלל בבית הכנסת שבעירך, ואם אין אתה יכול להתפלל בבית הכנסת התפלל בתוך שדך, ואם אין אתה יכול להתפלל בתוך שדך התפלל בתוך ביתך, ואם אין אתה יכול להתפלל בתוך ביתך התפלל על מטתך, ואם אין אתה יכול להתפלל על מטתך הרהר בלבך (ד׳ ט׳): תיכף לסמיכה שחיטה, תיכף לנטילת ידים ברכה, תיכף לגאולה תפלה (שם שם): כל מי שהוא תוכף לסמיכה שחיטה אין פסול נוגע באותו קרבן (שם שם): כל מי שהוא תוכף לנטילת ידים ברכה אין השטן מקטרג באותה סעודה (שם שם): כל מי שהוא תוכף גאולה לתפלה אין השטן מקטרג באותו היום (שם שם): שתי כוסות יין לברכת המזון (ד׳ י״ג): חייב לבטל סחורתו ולעסוק בתורה שתורה קודמת לכל (ה׳ ב׳): כמה כחה של צדקה (ה׳ ז׳): עד היכן מתן שכרן לעושי צדקה (שם שם): העושה תשובה כאלו לא חטא (ה׳ ח׳): אינו דן את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה ולא כשעה שהוא עתיד להיות (שם שם): בק״ש יש שבע מצות (ו׳ א׳): אין מצות ציצית בערבית מוסיפין פורס סכת שלום בשבת ויו״ט ובחול שומר עמו ישראל (שם שם): שבע פעמים שליח צבור אומר קדיש בכל יום (שם שם): שבע מצות אדם עושה בכל יום היינו ב׳ פעמים ק״ש ג׳ פעמים שמ״ע ב׳ פעמים ברכת המזון (שם שם): מילה שקולה כנגד כל המצות (שם שם): כל מי שהוא מהול אינו יורד לגיהנם (שם שם): חייב אדם בכבוד חמיו כבכבוד אביו (ז׳ ד׳): בזכות ברכת כהנים ישראל עומדים (ז׳ ט׳): בשעה שהזקן מתמנה נעשה ערב על הציבור (ח׳ ג׳): כל העוסק בפרה אדומה מטמאין בגדים והיא עצמה מטהרת טמאים (ט׳ ב׳): קורין בכל שנה ושנה עבדים היינו לפרעה במצרים (י׳ ג׳): כל אדם השותה מים בין השמשות גוזל את מתיו (י״א ו׳): לשון הרע קשה משלש עבירות ע״ז גילוי עריות ושפיכת דמים (י״ב ב׳): כל הנהנה בעולם הזה בלא ברכה מעל (ט״ז א׳): צריך אדם לומר בשעה שמברך ברוך אתה ה׳, וכל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה (ט״ז ח׳): כל ברכה שאין בה מלכות שמים אינה ברכה (שם שם): כל מי ששומע קללתו ושותק נקרא חסיד (שם י״א): התקינו חסידים הראשונים שיהא מתפלל שלש תפלות בכל יום, והתקינו ב׳ אנא רחום ברחמיך הרבים השב שכינתך לציון וסדר העבודה לירושלים, ותקנו בונה ירושלים בברכה בפני עצמה בתפלה ובברכת המזון (י״ז ד׳): הדס ולולב וערבה ניטלין בימין (י״ז ה׳): לולב בימין ואתרוג בשמאל (שם שם): בהושענא רבה נוטלין ערבי נחל ומקיפין שבע הקפות וחזן הכנסת עומד כמלאך אלהים וספר תורה בזרועו והעם מקיפין אותו דוגמת המזבח (שם שם): כשאדם קם משנתו מתפלל ואומר ברוך מחיה המתים (שם ו׳): גדולה תורה מן המצות (י״ז ח׳): גדול כח הצדקה בשביל פרוטה אחת שנותן לעני זוכה ומקבל פני שכינה (י״ז י״ד): רשעים שאין בידן אלא זכותן של צדקה בלבד זוכין בה ומקבלין פני שכינה (שם שם): כל העושה תשובה מעבירה שבידו הקב״ה מוסיף לו כבוד וקורא לו שם חביב (י״ח ג׳): בשעה שהי׳ דוד וחיילותיו עוברין על מקום שנעשה להם נס היו יורדין מעל סוסיהן ומשתחוין ונופלין על פניהם ומברכין ברוך שעשה לנו

נסים



נסים במקום הזה (י״ח ז׳): כשם שאומרים מגן אברהם בתפלה כך אומרים מגן דוד אחר הפטרה (י״ח ח׳): לא נתן הקב״ה את המצות אלא לצרף בהן את ישראל (י״ח כ״ה): גדול הכנסת אורחים מקבלת פני השכינה (י״ח כ״ט): אין רוכבין על סוס של מלך ואין יושבין על כסאו ואין משתמשין בשרביטו (י״ח ל׳): אם מבקש אדם לומר שבחו של הקב״ה יותר מדאי נטרד מן העולם (י״ט ב׳): המלאך שהוא ממונה על התפלה הוא ממתין עד שמתפלל כניסה אחרונה שבישראל ועושה מהן עטרה ונותנה בראשו של הקב״ה (י״ט ז׳ ופ״ח ב׳): דרך ארץ שלא יהא אדם דוחה בשתי ידיו אלא יהא דוחה בשמאל ויקרב בימין (כ״ב ה׳): יכול צמים לילה ויום שלשה ימים ושלשה לילות ולא היו מתים אלא היו מפסיקין מבעוד יום (כ״ב ה׳): אין הקב״ה מניח לישראל בצרה יותר משלשה ימים (שם שם): מכאן סמכו חכמים לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום (כ״ב ל״ב): אם עשה אדם הרי הוא מתברך ואם לאו אינו מתברך (כ״ג ג׳): אין רוח הקודש שורה לא מתוך עצלות ולא מתוך עצבות לא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש לא מתוך דברים בטלים אלא מתוך שמחה (כ״ד ג׳): בתענית צבור שבשעה שהצבור מתענין שליח צבור יורד לפני התיבה לפי שעיניהם של צבור תלויות בו ועיניו תלויות בהקב״ה שהוא שומע תפלתם (כ״ה ה׳): כל מי שמקבל פני זקן כאילו מקבל פני שכינה (כ״ה ו׳): לא ירד אדם לגדול ממנו שלא יאמר אני ערב לבי (כ״ו ג׳): אם נתפללת וחזר ונתפללת תהא מבושר שנשמעה תפלתך והוא עתיד לעשות בקשתך (כ״ז ז׳): אין מתפללין בשבת י״ח אלא שבע כנגד שיש בה שבע הזכרות, אבל בחול מתפלל אדם שמונה עשרה שאם יהי׳ לו חולה בתוך ביתו נוכר ברכת חולה והוא מיצר, והשבת נתנה לעונג לקדושה ולמנוחה ולא לצער (כ״ט ג׳): בשעה שהזקן יושב ודורש ואומר כך אומר פלוני שפתותיו דובבות בקבר ורוחשות (ל׳ ג׳): חושב אדם לעשות עבירה אין הקב״ה חושבה עד שיעשנה, ואם חושב לעשות מצוה ולא הספיק לעשותה, עד שלא עשאה מיד הקב״ה כותבה כאלו עשאה (ל׳ ד׳): לא יעשה אדם דברי תורה קרדום לחתוך ולהשתמש בהן ולא עטרה לעטר בהן (ל״א ט׳): אם עשה אדם תשובה שלימה שלבו עוקר עליו הקב״ה מוחל לו (ל״ב ב׳): עבירות שהתוודה עליהם שנה זו אסור להתודות שנה אחרת ואם חזר עליהן הרי הוא מתודה עליהן שנה אחר כו׳, ורבנן אמרי עבירות שנתודה עליהם שנה זו אעפ״י שלא חזר עליהן צריך להתודות עליהן שנה אחרת (שם שם): כשקורא ק״ש משים הציצית כנגד הלב (ל״ה ב׳): הטלית משליך מאחוריו ומלפניו (שם שם): ביד שמאל אוחז הציצית בזמן ק״ש (שם שם): במוצאי שבת מריח בחוטמו (שם שם): מסתכל בצפרנים אור להבדלה (שם שם): בתפלה כורע כריעת ברכיים (שם שם): בברכי נעשה סנדיקום לילדים (שם שם): רגל ימין מצות חליצה (שם שם): רגל שמאל קודם לשלש פסיעות (שם שם): קשה לשון הרע יותר מע״ז (ל״ט א׳): כל מי שהוא מבקר את החולה מעבירין מחליו אחד מששים וכל מי שאינו מבקר מוסיפין על חליו אחד מששים (מ״א ב׳): קשה לשון הרע משפיכות דמים ומגילוי עריות וע״ז (נ״ב ב׳): צריך אדם להתפלל ג׳ תפלות ביום (נ״ה ב׳): כל התפלות בטלות לע״ל והודיה אינה בטלה לעולם, וכל הקרבנות בטלות לע״ל, והתודה אינה בטלה לעולם (נ״ו ד׳): הקב״ה מייחד שמו על הזיווג (נ״ט ב׳): עד היכן חייב אדם לעמוד בתפלה (ס״א ב׳): הקב״ה משלם לו שכר זכיותיו אבל אינו מדקדק על עבירות שבידו ואינו מדקדק על עבירה להפרע ממנו במה שחטא (ס״ב ד׳): אין תפלתו של אדם נשמעת אלא א״כ משים לבו כבשר (ס״ה ב׳): שערי תפלה פעמים פתוחים ופעמים נעולים אבל שערי תשובה אינן ננעלין לעולם, התשובה כל שעה שאדם רוצה לעשות תשובה הקב״ה מקבל, אבל לתפלה יש עתים (ס״ה ד׳): כשישראל יושבין ועוסקין בתורה הקב״ה משרה שכינתו ביניהם (ס״ח ט׳): כל הרואה פני הקב״ה אינו מת (ס״ח י׳): עתים הם לתפלה ואימתי עת רצון בשעה שהציבור מתפללין (ס״ט ב׳): אמר הקב״ה הוו מזכירים אותי בכל פעם ופעם, שכל זמן שאתם מזכירין אותי מעי הומים עליכם (ע׳ א׳): ישב והישב שלא יהיה משמר נוטל עם חבירו בשדה אחוזה (ע״ח כ״א): כל מי שהוא נכנס לבתי כנסיות ובתי מדרשות זוכה ונכנס בבתי כנסיות ובבתי מדרשים לעולם הבא (פ״ד ג׳): כל היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש עליו הכתוב אומר ילכו מחיל אל חיל ולא עוד אלא שזוכה ומקבל פני שכינה (פ״ד ג׳): כל מי ששומע קללתו ושותק וספוקה בידו למחות נעשה שותף להקב״ה (פ״ו א׳): המלאך שהוא ממונה על התפלה כו׳ (פ״ח ב׳ ולעיל י״ט ז׳): כל מי שקדמוהו יסורין בעולם הזה יש לו חלק לעולם הבא (צ׳ י״ב): בזמן שישראל מתכסין בציצית לא יהיו סבורין שמא תכלת הן לובשין אלא כך יהיו ישראל מסתכלין בציצית כאלו הדר

שכינה

שכינה עליהן (צ' י"ח): ר' שמואל בר רב יצחק הוה מפקד לספרייא דיהון מפנין לטלייא בארבע שעות, ר' יוחנן הוה מפקד לספרייא דלא ליהוי מחיין לטלייא בין י"ז בתמוז לט"ב (צ"א ג'): נטל אדם הראשון שני האבנים והקישן זו לזו ויצא מהם אש והבדיל עליו בורא מאורי האש לפיכך אנו מבדילין על האור במו"ש, אף ביום הכפורים מבדילין ששבת האש באותו היום (צ"ב ד'): כל מי שמודה על פשעים ועוזב ניצל מדינה של גיהנם (צ"ב ז'): צריכין עשרה בקבורת המת (שם שם): צריכין עשרה בברית מילה (שם שם): צריכין עשרה לברכת השם (שם שם): צריכין עשרה להליצה (שם שם): צריכין עשרה בברכת נשואין (שם שם): תובע צרכיו בשומע תפלה (ק"ב ב'): צריך אדם להיות עלוב בתוך ביתו כ"ש בביתו של הקב"ה (ק"א ג'): תפלה שהם מתפללים בראש השנה ויום הכפורים מכפר עליהם (ק"ב ג'): תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים (ק"ב ז'): לא ליהוי לימא אינש רחמנא ירחיק יתנא מן הטאה אלא ירחיק הטאה מינן (ק"ב י"ג): כל דבר ודבר מלאך ממונה עליו אם זכה אדם מלאכי שלום מסורין לו, ואם נתחייב אדם מלאכי חבלה נמסרין לו (ק"ד ג'): שיחתן של ישראל תורה היא (שם שם): זוכה אדם מלאכי השרת מלוין אותו ומשמרין אותו ואין נוגע בו דבר רע (ק"ד ג'): מי הוא זה שעושה צדקה בכל עת, מי שכותב ספרים ומשאילן לאחרים (ק"ו ג'): אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים (ק"ח א'): אם כוונת לבך בתפלה תהא מבושר שתפלתך נשמעת לפני הקב"ה (ק"ח א'): חביבין יסורין שהן מרצין כקרבנות (קי"ח ט"ז):

## ז) שמות התנאים והאמוראים המובאים בשו"ט מסודרים עפ"י סדר אלפא ביתא עם הערות.

בפרק הזה אני נותן לפני הקוראים רשימה משמות תנאים ואמוראים מסודרים עפ"י סדר א"ב, מה שאמרו בעצמם, ומה שאמרו בשם אחרים, ומה שאמרו אחרים בשמם, ובכלם ציינתי באיזה מזמור ובאיזה אות נזכרים, כמו לדוגמא ציינתי כ' י' הכוונה מזמור כ' אות י', ונרשמים עד סוף מזמור קי"ח, כי מן מזמור קי"ט עד סוף הספר היא הוספה מאוחרת. גם ערכתי הערות קצרות על השינויים הנמצאים בכתבי יד האחרים ובנדפס, גם במקומות אחרים, במבוא התנחומא אות ז' אספתי לאספה שמות תנאים ואמוראים הנמצאים בתנחומא ודברתי שם בהערות שלי קצת על זמנם ומקומם ומי היו רבותיהם וחבריהם ותלמידיהם, אבל פה במבוא שלפנינו לא עסקתי בזה רק באיזה מקומות, כי רובם נזכרים גם בתנחומא, ידרשם הקורא בשם וימצא מבוקשו, ובפרט כי לחקירות כאלה קצר פה המצע מהשתרע, ולזה נדרש ספר שלם.

### אות א'

ר' אבא. א' ט"ז, ד' ג' ר' חלבו בשמו (א). ט' ד', י"א ב' ר' ברכי' בשמו (ב). י"ד ג', ט"ז י"ז (ג). י"ח ז', שם ט"ז, שם י"ז ר' יודן בשמו, שם י"ח, שם שם ר' סימון בשמו, שם כ"ט (ד). י"ט ז' ר' פנחס בשמו, שם י"א ג"כ כן, כ"ה ו' (ה). ל' ה' ר' חייא בשמו, שם שם, ל"ב ג' ר' אלעזר בשמו, מ"א ב' (ו). פ"א ה' ר' ברכיה בשמו, פ"ו א' ר' אלכסנדרי בשמו (ז).

ר' אבא בר אחא. ע"ה י"ז (ח).

ר' אבא בר אלישע. כ"ב כ"ב (ט).

ר' אבא בר זבדא. ט' ט"ו (י).

ר'

(א) שם בהערה ל"ח הערותי כי בירושלמי הגי' ר' חלבו בש"ר אבא סמוקה, והוא ר' אבא האדמוני הנזכר בתנחומא ע"ש במבוא אות ז' הערה ג': (ב) שם בהערה ז' הערותי כי בוי"ל הגי' בש"ר אבא בר כהנא: (ג) באיזה כ"י ונדפס הגי' רבא אמר ואין ספק שהיה כתוב ר' בא אמר, ובירושלמי ר' בא הוא כמו ר' אבא, ונתחלפו האותיות ונעשית רבא אמר כן כתבתי שם בהערה מ"ו: (ד) בתנחומא הגי' ר' אבא בר אחא, עיין שם הערה כ"ח: (ה) בכ"י האחרים ונדפס הגי' ר' אחא, עיין שם הערה כ"ג: (ו) בוי"ל הגי' ר' אבא בר ירמיה בש"ר מאיר ע"ש הערה י"ד: (ז) בילקוט הגי' ר' אבא ור' אחא בש"ר אלכסנדרי, ע"ש הערה ה': (ח) עיין סדר הדורות בערכו, ובמזמור ק"ס אות ו' הגי' ר' אבא בר כהנא, ובפסיקתא דר"כ ר' אבא בר אמא ע"ש במזמור ע"ח הערה קכ"ז: (ט) לא נזכר ביוחסין ובסה"ד, ומצאתי ביוחסין השלם צד 100 שהביא ר' אבא בר אלישע בזמן ר' מני בריה דר' יונה, ובעל סה"ד כתב לא מצאתי זכרו, ואולי צ"ל לפנינו ר' אבא בר אלישע: (י) הוא



ר' אבא בר זעירא. כ"ח ד' (יא).

ר' אבא בר יודן. ל"א ז' (יב).

ר' אבא בר ירמיה. ד' ט' ר' זעירא בשמו (יג).

ר' אבא בר כהנא. א' כ', שם כ"א, ג' ג', שם שם, ט' ג', שם שם ר' אחא בשמו, י"ח י', כ"ב י"ט, כ"ז ה', שם ו', שם שם, ל"א ז', ל"ו ז', מ"ט א' יחד עם ר' יצחק, נ"ב ד', ע"ח ג' בשם ר' זבדי בן לוי, פ"ז ב' ר' ברכיה בשמו, צ' י"ד, שם ט"ז, צ"ג ה', ק' ב', ק"א ד', ק"ג ו', שם ח' בשם ר' יוחנן, שם י' ר' ברכיה בשמו, ק"ה ו', ק"ו ד', שם שם בשם ר' לוי, ק"ז ד' בשם רבותינו (יד), קי"ד ה'.

ר' אבא בר פפא. ל"ב ב' ר' פנחס הכהן בשמו (טו).

ר' אבדימי דמן חיפה. ל"א ו', ס"ח י'.

ר' אבדימי בר נחוניא. ק"ג א' (טז).

ר' אבהו. ט' י"ג בשם ר' אלעזר, שם י"ד, י"ב ד' בש"ר יונתן, י"ג ד', ט"ז א', שם י', י"ז ח', י"ח ו' (יז), י"ט א', שם ב' בש"ר יוחנן (יח), שם י"א ר' חנינא בשמו, כ"ב כ"ט יחד עם ר' חזקיה בשם ר' אלעזר, כ"ג ג' ר' ברכי' בשמו, כ"ד י', ל' ה' ר' יעקב בר זבדא בשמו, ל"ב ב' ר' הונא בשמו, מ"ה ז', ע"ח כ"א בשם ר' יוחנן, פ' ג' ר' חלקיה בשמו, פ"א ד', פ"ח ב', צ' י"ז, צ"א ו' ר' חנינא בשמו בש"ר שמעון בן יוחי, שם שם ר' חנינא בשמו בש"ר יוחנן, צ"א ז' בש"ר יוחנן, שם ח' (יט), צ"ב ד' ר' הונא בשמו, צ"ו א', ק' א' ר' יעקב בשמו, ק"ג ג', שם ט"ז ר' ברכיה בשמו (כ), ק"ד י"ח בשם ר' שמעון בן לקיש.

ר' אבהו בר זעירא. צ' י"ב (כא).

ר' אבין. ד' ג', שם ד' בשם ר' אחא, ו' א', ט"ו ד', ט"ז י"ב, י"ז ה', י"ט ב', כ"ה י' (כב), כ"ו ו', כ"ז א', מ"א ב', ע"ח י', שם ט"ז רב הונא בשמו, פ' ב' ר' מנחמא בשמו, שם ד', צ' ה', קי"ד ו' בש"ר סימון.

ר' אביתר. ד' ג' (כג).

ר' אהבה. ג' ז' (כד).

ר' אוניא. א' י"ח (כה).

ר' אושעיא. ד' ג' (כו).

ר' אחא. א' ו' רב הונא בשמו, שם י"ב ר' חייא בשמו, ב' ו' בש"ר שמואל

בר

תלמיד רב הונא, והוא ר' בא בר זבדי המובא בירושלמי עיין בסה"ד בערכו. (יא) לא נזכר בסה"ד ושם במזמור כ"ח הערה נ"ו הבאתי במדרש ב"ר הגי' ר' אהבה בר זעירא, ובילקוט הגי' ר' אחא בר זעירא, ועיין בסה"ד בערך אסבה בריה דר' זירא, גם בערך ר' אחא בר זעירא שהביא הוא ר' אחייא בר זעירא והוא ר' אמוה בר זעירא והוא ר' אהבה בר זירא כי בלשון ירושלמי אחוה הוא אהבה, ועיין במבוא התנחומא ר' אחא בר זעירא ובהערה י"ח. ואולי צ"ל במדרש ר' אבא בש"ר זעירא והוא הנזכר בירושלמי נדרים פ"ח ה"א (דף מ' ע"ד) ר' בא הסידא בשם ר' זעירא ובירושלמי ר' בא הוא כמו ר' אבא. (יב) כ"ה גם בכ"י ו' אבל בכ"י האחרים ובנדפס הגי' ר' יודן לבד עיין שם הערה כ"ה, ור' אבא בר יודן נמצא במדרשים והוא כמו ר' אבא בר יהודה בירושלמי. (יג) נמצא גם בנדה י"א ע"ב ר' אבא בר ירמיה ועיין סה"ד בערך רבה בר ירמיה. (יד) כ"ה גם בכ"י ו', ובכ"י האחרים ובנדפס הגי' א"ר אבהו בר אחא בשם רבינו. ועיין שם במזמור ק"ז הערה י'. (טו) בעל סה"ד בערכו הביא בשם הירושלמי ריש פ"ק דברכות שנזכר שם ר' פנחס בשמו כמו שהוא לפנינו במדרש. (טז) בעל סדה"ד (דפוס ווארשוי דף י' ע"א) הביאו בשם המדרש שו"ט שציינתי. (יז) כ"ה גם בכ"י ו', ובאיזה כ"י ובנדפס ר' אבהו בשם ר' אבא, ובילקוט ר' איבו בש"ר אבא, ובמדרש שמואל ר' ברכיה בש"ר אבא בר כהנא ע"ש במזמור י"ח הערה י"ד. (יח) בדפוס ראשון ואח"כ בכל הדפוסים נשמטו המלות "בש"ר יוחנן" ע"ש הערה ז'. (יט) כ"ה גם בכ"י ו' אבל בכ"י האחרים ובנדפס מובא סתמי: (כ) כ"ה גם בכ"י ו', ובכ"י האחרים ובנדפס ר' ברכיה בש"ר אבין ובתנחומא הגי' א"ר אבין הלוי ע"ש במזמור ק"ג הערה פ': (כא) כ"ה גם בכ"י ו' אבל בכ"י האחרים ובנדפס המלות "בר זעירא" ליתא כמו שהבאתי שם בהערה ס"ו, ולא נמצא שר' זעירא היה לו בן בשם ר' אבהו רק נמצא ר' זעירא בריה דרבי אבהו עיין סדה"ד ואולי צ"ל ר' אבהו בש"ר זעירא. (כב) בילקוט תהלים רמז תש"ב הביא הגי' ר' אבין בש"ר יעקב עיין שם הערה ל"ד. (כג) המאמר משו"ט נמצא גם בירושלמי ברכות פ"ט דף י"ג ע"א ונזכר גם שם והיה בימי רב יהודה עיין גיטין ו' ע"ב. (כד) עי' לעיל הערה י"א והוא כמו ר' אחוה. (כה) הביאו בעל סדה"ד (ד' ווארשוי דף י"ח ע"א) בשם המדרש שו"ט גם בשם מדרש חזית פ' השבעתי אתכם. (כו) הוא כמו ר' הושעיא עיין לקמן באות ה'.

בר נחמני, ג' ב' ר' יעקב בשמו, ד' ב' ר' אבין בשמו, שם ז', שם ט', שם שם ר' נתן בשמו (כז), שם י' רב הונא בשמו, ז' ג', שם ט', ח' ב', ט' ג' בש"ר אבא בר כהנא, שם י' ר' לוי בשמו (כח), י' ז' ר' יודן בשמו, י"א א', שם ג', ט"ז א', י"ח י', שם י"א יחד עם ר' פנחס בש"ר חמא בר חנינא (כט), שם י"ב, שם ט"ו (ל), י"ט י"ז, כ"א א' ר' חנינא בשמו, כ"ב כ"ה, כ"ד י' בשם ר' יוסי (לא), ל' א', ל"ד ב', ס"ח ב', ע"ה ד', ע"ח ג', שם ה' בש"ר יונתן, פ' א', פ"א ד' ר' יוסי בן יעקב בר אידי בשמו, פ"ג ו' (לב), שם ז' בשם ר' תנחום בר חייא, פ"ז ו', פ"ח ב' (לג), ק' א' ר' יעקב בש"ר אבהו בשמו, שם ג', שם ד' ר' הונא בשמו, ק"ב ג' בש"ר אלכסנדרי, ק"ג י"ב בש"ר תנחום (לד), שם י"ח, ק"ד כ"ה, ק"ו א' (לה), שם ד' יחד עם ר' הונא, קי"ד ו' בש"ר יונתן (לו), קי"ט א' ר' הונא בר אבין בשמו.

ר' אחא בר אדא. ל"א ט' (לז).

ר' אחא בר חנינא. ק"ה י"ב (לח).

ר' אחא בר פפא. ט"ז ב' (לט).

ר' אידי או רב אידי. ב' י"ג, ב' ט"ז ר' חונייא בשמו, ט' ז' ר' יהושע בשמו, ט"ז ד' ר' לוי בשמו (מ), מ' ד' עם ר' יודן ור' חמא בר חנינא בשם זקן אחד שאמר בשם רבי, פ"ז ה' רב הונא בשמו, צ"א א' ג"כ כן, צ"ב ט' ג"כ כן.

ר' אייבו. ב' ב', ג' ג', ו' ב', ז' י', ח' ב' ר' יהודה בשמו, שם ו', כ"ג ג', כ"ד י"א ר' יודן בשמו, כ"ו ז' ר' חלפתא בשמו, ל"ו ח' עם רבנן, נ"ט ד' ג"כ כן, ע"ב א', ע"ח ד', צ"ג ב', צ"ד ג' יחד עם ר' שמואל בר נחמני, ק' ג', ק"א ד' בש"ר מאיר, ק"ז ד' בש"ר יוסי בן זימרא, קי"ג א' עם ר' יהודה בר סימון.

איסי בן עקיבא. כ"ג ה' (מא).

ר' אליעזר. א' י"ז, שם שם, ד' י"ב, ט' י' תני בשמו (מב), שם ט"ו, י"ח ז', שם ט"ז, שם כ"ג, כ"ב י"ב עם ר' יהושע, כ"ג ד' שאל את ר' שמעון (מג), כ"ה י"ג, ע"ב ג', ע"ח ט"ו, שם י"ח ר' ברכי' בשמו, צ' י"ז, צ"ב ו', קי"ט ו'.

ר' אליעזר המודעי. א' כ', ק"ו ג' (מד).

ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי או ר' אליעזר בר יוסי הגלילי. כ"ב ט"ו, מ"ה ז', ע"ה ד', ע"ה י"ז ר' יוחנן בשמו.

ר' אליעזר בן יעקב. ד' ט' (מה), י' ד', ל"ב ב', שם ד' בש"ר פנחס בן יאיר, צ"ג ח', צ"ד ב', קי"ד ה' (מו).

ר'

(כז) כ"ה בכל כתבי יד רק בכ"י ג' ובנדפס ר' נתן בש"ר אבא ז"ל בש"ר אחא עיין שם הערה פ'. (כח) שם בהערה ע"ה הבאתי כי בפסיקתא הגי' ר' לוי בש"ר חמא בר חנינא. (כט) כ"ה גם בכ"י ו', ובכ"י האחרים ובנדפס המלות ור' אחא ליתא והגי' שם ר' פנחס בש"ר חמא בר חנינא כמו שהבאתי שם בהערה מ"ה. (ל) כ"ה גם בכ"י ו' אבל בכ"י האחרים ובנדפס מובא סתמי בלי שם האומר. (לא) שם בהערה נ"ב הבאתי במדרש במ"ר הגי' ר' יהודה בש"ר יוסף, בתמ"ר הגי' רב הונא בש"ר יוסי, ובחזית הגי' ר' הונא בש"ר יוסף וכ"ה בפסיקתא רבתי ר' הונא בשם רב יוסף. (לב) כ"ה גם בכ"י ו', ובכ"י האחרים ובנדפס הגי' א"ר חייא ע"ש הערה כ'. (לג) בילקוט הגי' א"ר אחא א"ר אבהו ע"ש הערה ב'. (לד) כ"ה גם בכ"י ו', ובכ"י האחרים ובנדפס הגי' ר' אבא בש"ר תנחום וצ"ל ר' אחא בש"ר תנחום ע"ש הערה ס"ח. (לה) כ"ה גם בכ"י ו', אבל בכ"י האחרים ובנדפס מובא סתמי. (לו) כ"ה גם בכ"י ו', ובכ"י האחרים ובנדפס הגי' א"ר אבא בר אחא בשם ר' חנין ע"ש בהערה כ"ע. (לז) נזכר רק פעם א' בשו"ט, ומובא הרבה פעמים בבבלי עיין סה"ד בערכו. (לח) עיין מה שהעירותי אודותיו במבוא התנחומא אות ז' הערה י"ט, ובכ"י האחרים ובנדפס הגי' ר' חמא בר חנינא ע"ש במזמור ק"ה הערה מ"ב. (לט) כ"ה גם בכ"י ו', ובכ"י האחרים ובנדפס הגי' ר' חמא ובילקוט ר' חמא בר חנינא, ובילקוט במקום אחר הגי' ר' חנינא בר פפא ע"ש הערה ע"ו ואולי נשמט בכ"י האחרים ואח"כ בנדפס המלות „בר פפא" ובסה"ד נזכר ר' חמא בר פפא. (מ) בכ"י האחרים א"ר בש"ר אידי צ"ל ר' לוי בש"ר אידי ובמזמור ב' ע' הגי' א"ר הונא ובכ"י ב ג ד ז ובילקוט ר' הונא בש"ר אידי. (מא) בבבלי הגי' איסי בן יהודה והכל אחד ע"ש הערה מ"ב ובמכילתא איסי בן שמיי והגר"א ז"ל תיקן בן יהודה והאיתי בסה"ד ערך איסי בן עקיבא הביא את השו"ט שלפנינו וע"ש מה שהביא אודותיו. (מב) במכילתא הגי' ר' אליעזר המודעי עיין שם הערה ע"ב. (מג) במדרשים ובפסיקתא הגי' ר' אליעזר בר' שמעון שאל את ר' שמעון בן יוסי בן לקוניא ע"ש הערה כ"ב. (מד) נזכר תמיד בשם ר' אלעזר עיין מבוא התנחומא ובהערה ל"ב. (מה) בכ"י ג' ח' ובנדפס הגי' ר' אחא בן יעקב ע"ש הערה ס"ה. (מו) כ"ה גם בכ"י ו', ובכ"י האחרים ובנדפס חסרים המלות „בן יעקב" ע"ש



ר' אליקים. א' כ"ב.

ר' אלכסנדרי. ד' ג', ה' י', ט' י"א, ט"ז י"א רב הונא בשמו, כ"ה ב', פ"ו א' ר' אבא בשמו, צ"ט ג', ק"ב א', שם ג' ר' אחא בשמו.

ר' אלעזר. א' כ' ר' יודן עמו, שם כ"ב, ג' ב', ו' ג', ז' ב', שם שם, שם ז' בש"ר יהודה ב"ר אלעאי, ט' ז' ר' יהושע בשמו, שם שם בש"ר יוסי, שם י"ג ר' אבהו בשמו, י"ח י"ד ר' ברכיה בשמו, כ' ג' יחד עם ר' פנחס ור' יוחנן, כ"ב י' ר' בנימין בר יפת בשמו, שם י"א בשם ר' יוסי בן זימרא (מז), כ"ב ט' ר' חזקיה ור' אבהו בשמו, שם ל"ב, כ"ג ג' ר' יהודה בשמו, כ"ה כ"ז, כ"ז ג', ל' ד' עם ר' יוסי בר חנינא, ל"ב ג' בש"ר אבא, ל"ז ג', מ"א ב', מ"ח ה' עם ר' ברכיה ור' חלבו בש"ר יוסי בר חנינא, ע"ב ב', ע"ח י"ח עם ר' יוסי בר חנינא (מח), ע"ט א', פ' ד', פ"ד ג', פ"ז ו', פ"ח ב' בש"ר מנחם (מט), פ"ט ב', שם ד' בש"ר יוסי בן זימרא, צ' ד' ג"כ כן, שם שם ג"כ כן, שם ה', שם ט"ז, ק"ד ד' ר' ברכי' בשמו, ק"ו ט', שם שם בש"ר יוסי בן זימרא, קי"ג ג' ר' ירמי' בשמו, קי"ד א'.

ר' אלעזר בר אבינא. ל"א ז' ר' יודן בשמו (נ).

ר' אלעזר בר יוסי. צ"ט ד' (נא).

ר' אלעזר בר מנחם. כ"ב ח' ר' פנחס בשמו, נ"ז ד' ג"כ כן (נב).

ר' אלעזר בן פדת. י"א ג', שם שם, ס"ח י', ק"ו א', קי"ד בש"ר יוסי בן זימרא.

ר' אלעזר בן ערך. א' י"ט.

ר' אלעזר הקפר. י"ז ח', קי"ד ד'.

ר' אלעזר בן שמוע. כ"ב ל"ב, ק"ה י"ב (נג).

ר' אלעשה. ט' ט' (נד).

ר' אמי. א' ב' בשם ר' שמעון בן לקיש, שם שם, ו' ג' ר' יודן בשמו, צ' י' רב הונא בשמו.

ר' אסי. מ"א ב', פ"א ג' רב הונא בשמו.

## אות ב

רב ביבי. י"ב ב' בש"ר יהושע (נה), כ"ב כ"ב בשם רב.

ר' בנימין. כ"ב כ"ט, נ"ב א', ע"ב ב' בשם ר' יהודה (נו).

ר'

הערה כ"ה. (מז) בתנחומא ומדרש במ"ר הגי' ר' אלעזר בן פדת ע"ש הערה כ"ד. (מח) בכ"י ג' וכ"י ח' ובנדפס חסר שם האומר, ובכ"י ב' ד' ה' ז' חסר כל המאמר, ובמדרש שמואל הגי' ר' אליעזר בש"ר יוסי בר חנינא ע"ש הערה קל"ח. (מט) כ"ה גם בכ"י ו', ובכ"י האחרים ובנדפס וגם במדרש ב"ר הגי' ר' אלעזר בר מנחם עיין שם הערה ד', והיוחסין הביא וז"ל ר' אלעזר בן מנחם אמר לר' אבהו, ובעל סה"ד הביא את דבריו כדרכו וכתב: לא מצאתי, ואח"כ הביא בעל סה"ד ר' אלעזר בר מנחם ור' פנחס אמר בשמו ירושלמי ברכות סוף פסקא א'. מה שכתב לא מצאתי, כוון היוחסין למאמר השו"ט שלפנינו מזמור פ"ח אות ב' דאיתא שם דרש ר' אבהו כו' אמר לו ר' אלעזר ברבי מנחם כו', וכן מובא בפסיקתא דר"כ פסקא ויהי בחצי הלילה דף סב ע"ב וע"ש בהערה ע"ו וכן נזכר בתנחומא אמור אות ע' ועיין במבוא התנחומא הערה ד', ולהלן תמצא שהבאתי ר' אלעזר בר מנחם שנזכר ב' פעמים בשו"ט. (נ) מובא בסה"ד דף ל"ה ע"א. (נא) נזכר הרבה פעמים בירושלמי ר' לעזר בי ר' יוסי, עי' סה"ד דף ל"ה ע"ב ומבוא הירושלמי קי"ג ע"ב, ועיין שם במזמור ל"ע הערה. (נב) עיין לעיל הערה מ"ט. (נג) עיין מבוא התנחומא ושם בהערה ל"ז. (נד) בעל סד"ה בערך בן אלעשה כתב חכם ועשיר חתנו דרבינו הקדוש ובשו"ט סי' ע' שאלו פילוסוף אחד כו' עכ"ל. (נה) בילקוט הגי' ר' יהושע אמר והמלות „ר' ביבי בשם" ליתא, ובמקומות אחרים המאמר סתמי ע"ש הערה כ"ג. (נו) בעל סה"ד לא הביא את ר' בנימין סתם ואולי הוא ר' בנימין בר יפת או ר' בנימין בר לוי, ומה שהבאתי שמו מן מזמור כ"ב אות כ"ט העירותי שם בהערה קכ"ה כי בוי"ר הגי' ר' בנימין בר לוי, וכן מה שהבאתי מן מזמור נ"ב אות א' באיזה כ"י הגי' ר' אבין, ובנדפס א"ר לוי ובוי"ר ר' בנימין בן לוי, ובילקוט ר' בנימין בר יפת וגם בקה"ר ר' בנימין סתם

ר' בנימין בר יפת. כ"ב י' בשם ר' אלעזר (נז).

ר' בנימין בר לוי. פ"ז ג' (נח).

ר' ברכיה. (נט), א' ז', שם י"ז, שם כ', שם כ"ב, ב' ד' בש"ר לוי, ג' ג', ג' ז', ד' ג', ה' ז' בש"ר לוי, שם י' עם ר' חלבו בש"ר שמואל, ח' ז', ט' א' בש"ר יהונתן, שם ב' עם ר' סימון בש"ר יהושע בן לוי, י"א ב' בש"ר אבא, י"ג א', ט"ז ח', י"ח י"ד בש"ר אלעזר, שם כ"א בש"ר שמעון בן לקיש, שם כ"ב, שם כ"ה בש"ר יעקב, שם כ"ט בש"ר לוי, י"ט א' בש"ר שמעון, שם י"א, כ"א ד', שם ה' בש"ר שמואל, כ"ב י"ז, שם י"ט בש"ר לוי, כ"ג ג' בש"ר אבהו, כ"ד ה' עם ר' עזרי' ור' נחמיה, שם י', שם י"א בש"ר סימון, כ"ה ו' בש"ר יוחנן, כ"ו ז' בש"ר שמואל (ס), כ"ז ב', ל"ב ד' בש"ר יודן (סא), מ' ד',מ"ד ב',מ"ח ב' יחד עם ר' חלבו ור' אלעזר בש"ר יוסי בר חנינא, נ' ב' ר' נחמן בשמו, נ"ז ב' בש"ר יוחנן,ס"ב ד' יחד עם ר' חלבו ורב ענן בר יוסף בשם רבי,ס"ח י' (סב),ע"ה ב' בש"ר לוי,שם ג' ג"כ כן,ע"ו ג',ע"ח ו' יחד עם ר' לוי ור' שמעון בן יוסי בש"ר מאיר,שם י"ח בש"ר אליעזר,פ' ד',פ"א ה' בש"ר אבא,פ"ו ו' בש"ר יצחק,שם ז' בש"ר לוי,פ"ז ב' בש"ר אבא בר כהנא, שם ו' בש"ר יהודה,שם שם,פ"ח א',צ' ו' יחד עם ר' חלבו בש"ר שמואל בר נחמני,שם י"ז יחד עם ר' דוסא סבא, שם י"ח בש"ר חייא, צ"א ג' (סג),צ"ב ט' (סד), שם י"א,צ"ג ה' בשם בן עזאי ובן זומא (סה),שם שם בש"ר יודן בר לוי ור' יהודה בר שלום (סו), שם שם בשם ר' עזאי,צ"ט ד' בש"ר יהושע בן קרחי, שם שם בש"ר סימון,ק"א א' בש"ר לוי,ק"ג י' בש"ר אבא בר כהנא, ק"ג י"ד, שם ט"ז בש"ר אבהו, שם שם, ק"ד ד' בש"ר אלעזר, שם שם בש"ר יצחק, שם ט"ז, שם כ"ד בש"ר לוי, ק"ה ב' בשם רבנן, שם ד', שם ז' ר' לוי בשמו, ק"ה י"א, ק"ו ו' בש"ר יהודה בר סימון, שם ח', ק"ז א' בש"ר חלבו בש"ר שמואל, קי"ד א', קי"ט ד' בש"ר חנינא בר אבהו.

ר' ברכיה בר אבא. פ"א ה' (סז).

ר' ברכיה בר חנינא בר איקא. ע"ח י"א בשם ר' יהודה (סח).

## אות ג

רבן גמליאל. י' ה' פילוסופוס אחד שאלו, ט"ז ז', ק"ג ה'.

## אות ד

ר' דוסא סבא. צ' י"ז יחד עם ר' ברכיה (סט).

## אות ה

רב הונא או ר' הונא. א' ב' בש"ר ישמעאל, שם ו' בש"ר אחא (ע), שם כ"ב בש"ר

---

ע"ש בהערה ג'. (נז) הוא תלמידו של ר' יוחנן ונמצא שאמר הרבה פעמים בש"ר אלעזר עיין מבוא הירושלמי דף ס"ע ע"א ומבוא התנחומא. (נח) עיין סדה"ד שמזכירו וציין הרבה מקומות שנזכר בם. (נט) יש שני ר' ברכיה בדור ספני ובדור האמוראי ועיין בספר דור דור ודורשיו ח"ג 91. 141. (ס) שם בהערה ל"ח הערותי בירושלמי ובאגדת שמואל הגי' ר' הגיי בש"ר שמואל בר נחמן. (סא) כ"ה גם בכ"י ו' אבל בכ"י האחרים ובנדפס הגי' ר' יודן בש"ר ברכיה ע"ש הערה כ'. (סב) בפסיקתא הגי' ר' ברכיה הכהן ברבי ובתנחומא ר' ברכיה הכהן ע"ש במזמור ס"ה הערה כ"ח. (סג) בתנחומא הגי' ר' ברכיה הכהן ברבי ע"ש במזמור ל"ח הערה כ'. (סד) בירושלמי ובוי"ר הגי' ר' ברכיה בש"ר לוי ע"ש במזמור ל"ב הערה ע"ו. (סה) עיין שם במזמור ל"ג הערה ע"ז. (סו) כ"ה גם בכ"י ו', ובכ"י האחרים ובנדפס הגי' בשם ר' יודן והמלות „בן לוי" ליתא, ובב"ר הגי' ר' יודן בש"ר לוי ור' ברכיה בש"ר יודן בר שמעון ע"ש במזמור ל"ג הערה כ"ג. (סז) במדרש שו"ט שם איתא ר' ברכי' בר אבא ואמרי לה ר' ברכיה בשם ר' אבא והגי' בש"ר אבא היא הגי' הנכונה, וכן הגי' בכ"י האחרים ובנדפס והגי' ר' ברכי' בר אבא ליתא שם, ובילקוט הגי' ר' ברכיה בש"ר ירמיה נ"ל בש"ר אבא ע"ש במזמור פ"א הערה כ"ו, ועיין מבוא התנחומא לד 46 תמצא ג"כ ר' ברכיה בש"ר אבא. (סח) בכ"י האחרים ובנדפס ליתא למלות „בר איקא", ובילקוט הגי' א"ר ברכיה אמר ר' חנינא בר איקא, ולפי זה לפנינו במדרש בר חנינא הוא כמו בש"ר חנינא וע"ש הערה ע"ח ור' חנינא בר איקא נזכר בסה"ד דף ע"ב ע"א ערך רב חיננא בריה דרב איקא אבל ר' ברכיה בר חנינא לא הביא. (סט) כ"ה גם בכ"י ו' אבל בכ"י האחרים ובנדפס הגי' ר' ברכיה לבד והמלות ור' דוסא סבא ליתא, ובפסיקתא רבתי ר' ברכיה בש"ר דוסא הגדול, ובילקוט ר' ברכיה בש"ר חייא הגדול נ"ל בש"ר דוסא הגדול ע"ש במזמור נ' הערה ל', ובסה"ד הביא את ר' דוסתי סבא בשם ירושלמי חגיגה ספ"א. (ע) שם בהערה פ"ז הבאתי



בש"ר שמעון, ב' ט' (עא), ד' י' בש"ר אחא, ט' ו', שם ז', י"ד ג', ט"ז י"א בש"ר אלכסנדרי (עב), י"ט ב' בשם רב, שם י"א, כ"ב כ"ח, כ"ד י' בשם רב יוסף, ל' ד', ל"ב ב' בש"ר אבהו (עג), ס"ד א' בש"ר יוסי, ע"ח י"ג בש"ר שמעון בן לקיש, שם ט"ז בש"ר אבין, פ"א ג' בשם רב אסי, פ"ז ה' בשם רב אידי (עד), צ' ג' ר' חלבו בשמו, שם י' בשם ר' אמי, שם י"ב בש"ר שמעון בן לקיש,שם י"ט,צ"א א' בש"ר אידי,שם ג' בש"ר יוסי,צ"ב ד' בשם ר' אבהו בשם ר' יוחנן,שם ט' בש"ר אידי,צ"ג ה', ק' ב' בש"ר חנינא בר יצחק, שם ד' בש"ר אחא, ק"ב ב' ר' זעירי בשמו, ק"ג י"ח בש"ר אחא, ק"ה י' בש"ר שמעון בן לקיש, ק"ו ד' יחד עם ר' אחא, ק"ו ז' בש"ר שמואל בר נחמן, קי"ט ב'.

ר' הונא בר אבין. קי"ט א' בש"ר אחא (עה).

ר' הונא הכהן בר אבין. ק"ז א' (עו), ק"י ג' בש"ר ביבי (עז).

ר' הונא הכהן. ק"ו ב' בש"ר ירמי' בש"ר חייא (עח).

ר' הונא בר אידי. כ"ב כ"ח (עט).

ר' הונא בר אחא. י"ח ט' (פ).

ר' הונא בר יצחק. כ' ט' (פא).

ר' הונא בר פפא. ק"ד י"ד ביחד עם ר' סימון (פב).

ר' הונא דציפורין. ק"ג ח' (פג).

ר' הושעיא. ג' ז' ר' פנחס בשמו, ד' ד', י' ג' ר' פנחס בשמו, י"ב ג', י"ז ט' ר' פנחס בשמו, י"ט ד', כ"ב י"ח ר' פנחס בשמו, כ"ו ז', כ"ז א', נ"ד ג' (פד), ס"ה ג' בש"ר שמואל בר שילא משמיה דרב (פה), פ"א ו'.

## אות ז

ר' זבדי בן לוי. ה' י"א עם ר' יהושע בן לוי ור' יוסי בר פנחס, כ"ז ז', ע"ח ה' ר' אבא בר כהנא בשמו, צ"ד ה'.

בן זומא. צ"ג ה' ר' ברכיה בשמו ובשם בן עזאי.

ר' זימרא. צ"ב ד' ר' לוי בשמו (פו).

ר' זכריה בן הקצב. ו' ח' (פז).

ר' זעירא או ר' זעירי. א' ז', שם י"ד בש"ר יהושע בן לוי, ד' ג' ר' פנחס בשמו, שם שם, שם שם, שם ט' בש"ר אבא בר ירמי' (פח), ה' ה', ז' ט', י"ב ב' שלח לר'

---

בכ"י ב' ג' ד' ז' ובנדפס הגי' ר' הונא בש"ר אחא. (עא) שם בהערה ל"ו הבאתי בכ"י ב' ג' ד' ז' ובילקוט הגי' ר' הונא בש"ר אידי ובמזמור ע"ז אות ד' הגי' ר' לוי בש"ר אידי ע"ש הערה ל"ו. (עב) במזמור פ"ו הגי' ר' אבא בש"ר אלכסנדרי ואולי כ"ה הגי' בש"ר חייא כמו שהבאתי שם בהערה מ"ג. (עג) בכ"י האחרים ובנדפס הגי' א"ר הונא בר אבהו נ"ל בש"ר אבהו וכן הוא לנכון בירושלמי ובפסיקתא רבתי כמו שהבאתי שם בהערה ע'. (עד) כ"ה גם בכ"י ו', ובכ"י האחרים ובנדפס ר' חנינא בר אידי, ובילקוט ר' חנינא א"ר אמי כמו שהבאתי שם בהערה כ"ו. (עה) בילקוט הגי' א"ר יודה בר אחא ע"ש הערה ג'. (עו) בכ"י האחרים ובנדפס בטעות א"ר הונא הכהן בשם ר' אבין ע"ש הערה ג'. (עז) בנדפס ר' יהודה הכהן בר אבין נ"ל כמו לפנינו ר' הונא הכהן. ובעל סדה"ד הביא בטעות בערך רב כהן בר אבון בש"ר ביבי שמ"ע סי' ק"י והרב ר' נפתלי תשביל לאיתן הביא שם הגי' ר' יהודה הכהן בר אבין ובאמת היא גי' משובשת ונ"ל כמו בכ"י ר' הונא הכהן בר אבין. (עח) הוא ר' הונא בר אבין והוא ר' הונא הכהן בר אבין הנזכרים פה, ומובא בסה"ד בערך רב הונא הכהן בשם המדרש שו"ט ועיין מבוא התנחומא דף כ"ד. (עט) נמצא הרבה פעמים ר' הונא בשם ר' אידי ואולי נ"ל גם בכאן בש"ר אידי. ובילקוט הגי' ר' יעקב בר אידי כמו שהבאתי שם בהערה קל"ח. (פ) בעל סדה"ד דף כ"ד ע"ב הביא בשם הירושלמי סוף מע"ש רב הונא בר אחא. (פא) לא נזכר ביוחסין וסה"ד. (פב) בעל סדה"ד לא הביאו ובילקוט הגי' ר' חנינא בר פפא כמו שהבאתי שם בהערה ל', ובמזמור ח' אות ו' בנדפס ר' הונא בר פפא אולם בכל כ"י הגי' ר' חנינא בר פפא ע"ש במזמור ח' הערה מ"ח. (פג) בתנחומא רב הונא מציפורין ע"ש במבוא הערה כ"ד. (פד) גם בכ"י ו' בשם ר' הושעי', ובכ"י האחרים ובנדפס מובא סתמי. (פה) כ"ה גם בכ"י ו' אבל בכ"י האחרים מובא סתמי. (פו) בכ"י האחרים ובנדפס ר' לוי לבד, ובילקוט ר' לוי בש"ר זעירא כמו שהבאתי שם בהערה מ"ז, ועיין בסה"ד דף ק"מ ע"א ערך זעירא שהביא וז"ל ב"ר פי"ב ר' לוי בש"ר זעירא ובילקוט תהלים רמז סי' ל"ב ב' פעמים זעירא עכ"ל, והביא זה בשם הילקוט והוא במדרש שו"ט שם. (פז) עיין תולדותיו בסה"ד. (פח) בנדפס

לר' סימון (פט), ט"ז ח' עם ר' יהודה, י"ח כ"ח בש"ר שמעון בן לקיש (צ), י"ט ט' (צא), כ"ה ו' בשם ריש לקיש, נ"ט א', ע"ח י"ה, קצ"ב בש"ר הונא, ק"ד ג'.

ר' זירא. ד' ג' ר' שמעון בשמו (צב).

## אות ח

ר' חגי או רב חגי. כ"ב י"ט בש"ר יצחק, כ"ב ל', צ"ג ה'.

ר' חגי בר אלעזר. קי"ט ג' (צג).

ר' חונייא. ב' ט"ז בשם רב אידי (צד).

חזקיה. כ"ח ה', ע"ט א', ק"ה י"ב (צה).

חזקיה בר חייא. א' ד', י"ט ט"ו, פ"ז ב' עם יהודה אחיו, קי"ט ד' (צו).

ר' חזקיה. א' כ"א, כ"ב כ"ט עם ר' אבהו בש"ר אלעזר, כ"ד י"ב, צ' י"ח, שם שם (צז).

ר' חייא. א' ב', שם ה', שם י"ב בש"ר אחא (צח), שם ט"ז, שם י"ח (צט), ב' ט"ז יחד עם רב (ק), ד' ט', ט' ג', י"ז ח', י"ח כ"ד בש"ר לוי, שם כ"ט, כ"ב י"ב, ל' ה' בש"ר אבא, ל"ב ג' ר' יוסי בשמו, שם שם עם רב, נ"ב ג', ע"ה ד' ר' יודן ור' חמא ור' יצחק בשמו, ע"ח י"ט ר' שמעון אמר לו, ע"ט א' עם ר' תנחום, צ' י"ח ר' ברכי' בשמו, צ"א ח' ר' יצחק בשמו, ק"ג י"ד, שם שם, ק"ד כ"ב, ק"ה ח' בש"ר יוחנן, קי"ד ו' ר' ירמי' בשמו.

ר' חייא בר אבא. א' י"ז, י"ח ט"ז עם רבנן, כ"ב י"ג עם ר' שמעון בן חלפתא (קא), כ"ד ו' (קב), כ"ז ז', פ"א ג', ק"ה ו' יחד עם רבנן, ק"ה י"ג ר' חנינא שאל ממנו (קג).

ר' חייא בר אבא דמן יפו. ס"ב ג' (קד).

ר' חייא בר אבין. א' ד' (קה).

ר' חייא בר אסי. ע"ב ו' בשם ר' יוחנן (קו).

ר' חייא הגדול. ל' ג', ק"ז ב' ר' הונא הכהן בש"ר ירמי' בשמו (קז).

ר' חייא בר יוסי. ל' ג' (קח).

ר' חייא צפוראה. י"ב א' (קט).

ר'

---

בטעות ר' זעירא בר ירמיה ע"ש במזמור ד' הערה ע"ד. (פט) במדרש איכה הגי' ר' הושעי' אלא לר' סימון ואולי צ"ל בכאן ר' הושעי' זעירא ע"ש במזמור י"ב הערה ל'. (צ) בב"ר הגי' ר' עזריה בש"ר יהודה בר סימון ובמת"כ הגי' ר' עזרי' בש"ר שמעון ע"ש מזמור י"ח הערה קנ"ב. (צא) בילקוט ר' עזריה עיין גם מזמור י"ט הערה נ"ס. (צב) כ"ה גם בכ"י ו', ובכל כ"י האחרים ונדפס המלות „בש"ר זירא" ליתא ובירושלמי הגי' ר' שמעון בן לקיש ע"ש מזמור ד' הערה כ"ו, ור' זירא הוא כמו ר' זעירא ונבלע העי"ן ועיקר שמו זעירא. (צג) היוחסין והאחריו בעל סדה"ד (דף ס"ג ע"א) הביאו את ר' חגאי בן אלעזר ולא רשמו המקור והוא לפנינו בשו"ט. (צד) גם במזמור ב' הערה ק"ה העירותי כי בכ"י האחרים (מלבד כ"י ו') ונדפס הגי' ר' הונא בש"ר אידי ובירושלמי חוניא והוא הכל אחד. (צה) חזקיה סתם בודאי הוא חזקיה בר חייא המובא אחריו. (צו) הוא רבו של ר' יוחנן ועלה עם אביו מבבל, ובמזמור א' אות ד' הערה מ"ו העירותי בכ"י ג' ז' ח' הגי' חזקיה בר אבא צ"ל בר חייא וכ"ה לנכון בנדפס. (צז) הוא תלמידו של ר' ירמי'. (צח) בכ"י ב' ג' ד' ז' ח' ונדפס הגי' ר' חייא בש"ר אבא ע"ש במזמור י"ב הערה קנ"ח. (צט) כ"ה גם בכ"י ו' אבל בכ"י האחרים ונדפס מובא המאמר הזה סתמי בלי שם האומר. (ק) גם במזמור ב' הערה ק"ח הבאתי בכ"י ב' רב ורב אדא ובכ"י ג' ד' ז' ונדפס ובילקוט הגי' רב ור' אחא. (קא) בירושלמי ברכות פ"א ה"א הגי' ר' חייא רבא, ובירושלמי יומא פ"ג ה"ב ר' חייא רובא, ובאסתר רבה ר' חייא רבה, ובחזית ר' חייא סתם ועיין מבוא הירושלמי דף פ"א ע"ב ר' חייא רובה או רבא והוא בעל מסדר התוספתא. (קב) בכ"י האחרים ונדפס בטעות ר' אבא בר חייא ע"ש במזמור כ"ד הערה כ"ז. (קג) עיין מבוא התנחומא פרק ז' הערה ע"ג. (קד) יש לתקן צ"ל ר' חייא בר אדא דמן יפו, ומובא בסה"ד דף ס"ז ע"א בשם המדרש שו"ט מזמור ס"ב ועוד ממקומות אחרים וגם בנדפס הגי' ר' חייא בר אבא דמן יפו, ועיין מבוא הירושלמי דף פג ע"א ר' חייא בריה דר' אדא דיפו. (קה) הוא תלמיד שמואל עיין סדה"ד דף ס"ז ע"א והוא ר' חייא בר בון בירושלמי עיין מבוא הירושלמי דף פ"ג ע"א. (קו) מובא בסה"ד דף סו ע"א. ובכ"י אחר הגי' ר' חייא בר יוסי ע"ש במזמור ע"ב הערה כ"ט. (קז) הוא ר' חייא רובא או רבה בירושלמי. (קח) עיין סדה"ד דף ס"ז ע"א בערך רב חייא בר יוסף, והוא ר' חייא בר אסי המובא לעיל. (קט) עיין סדה"ד דף כ"ג ע"א ערך רב הונא לפורהא שם הביא המקומות אבל נזכר גם ר' חייא דציפורין.



ר' חייא רבה. י"ז ד' (קי).

ר' חיננא. ל' א' (קיא).

ר' חיננא בר פפא. ז' ג' (קיב).

חכמים, אמרו חכמים, וחכמים אומרים. ג' ג', ו' ח', י"א ז', ט"ז א', כ"ב י"ח, קי"ג ג'.

ר' חלבו. ד' ג' בשם רב אבא (קיג), ה' י' בשם ר' שמואל, י"ח כ"ב, כ' ט' (קיד), מ"ח ה' יחד עם ר' ברכיה ור' אלעזר בש"ר יוסי בר חנינא, ס"ה ד' עם ר' ברכיה ורב ענן בר יוסף בשם רבי, פ"ח ב', צ' ג' בשם ר' הונא (קטו), שם ו' יחד עם ר' ברכיה בש"ר שמואל בר נחמני, ק"ז א' ר' ברכיה בשמו.

ר' חלקיה. ח' א' ר' פנחס בשמו, פ' ג' בש"ר אבהו, שם ו' עם ר' פנחס בש"ר סימון, שם ג"כ כן, פ"א ו' ג"כ כן.

ר' חלפתא. כ"ו ז' בשם ר' איבו (קטז), ק' ב' ר' סימון ור' יהושע בן לוי בשמו (קיז).

ר' חלפתא בן שאול. כ"ו ז' (קיח).

ר' חלפתא בן יעקב. קי"ד ב' בשם ר' יהודה בר סימון (קיט).

ר' חמא. א' ה' ר' לוי בשמו, י"ח כ"ט ר' יודן בשמו, כ' ח', כ"ב כ"ד ר' לוי בשמו, ע"ה ד' עם ר' יודן ור' יצחק בש"ר חייא, ע"ח י"א עם ר' יהושע, ק"א ב' בשם ר' שמעון בן לקיש, ק"ג ב' ר' לוי בשמו.

ר' חמא בר חנינא. י"ח י"א ר' פנחס ור' אחא בשמו, מ' ד' עם ר' יודן ור' אידי בשם זקן אחד שאמר בשם רבי, ע"ח ב' (קכ), ק"א ד' (קכא).

אבא חנין. ע"ח י"ח (קכב).

ר' חנין. י' ג' (קכג).

ר' חנין בר אדא. ה' ב' (קכד).

ר' חנינא. א' כ' ר' ראובן בשמו, ב' י"ג, ד' ג' שאל את ר' שמואל (קכה), ר' ג', ט' י"ב, י' ב', י"ג ב', י"ד ו' (קכו), י"ז ח', י"ח י"ט, שם כ"ט ר' יודן בשמו, י"ט ב' יחד עם ר' יונתן, שם י"א בש"ר אבהו (קכז), כ"א א' בש"ר אחא, כ"ב ג', שם י"ט ר' שמואל בשמו, כ"ד א', נ"ב ד', ע"ח ט', פ"ו ד' עם ר' יוחנן, פ"ז ג', צ' ה' ר' לוי בשמו, שם ט"ז, צ"א ה', שם ו' בש"ר אבהו בשם רשב"י, שם שם בש"ר אבהו בש"ר יוחנן, צ"ג א', צ"ט א', ק"א ד' בשם בר קפרא, ק"ב ב', ק"ד י"ג, ק"ה י"ג שאל לר' חייא בר אבא.

ר'

---

(קי) הוא ר' חייא הגדול המובא לעיל. (קיא) עיין מבוא הירושלמי דף פ"ד ע"א. (קיב) הוא כמו ר' חנינא בר פפא. (קיג) כ"ה גם בכ"י ו', ובכ"י האחרים ונדפס המלות „בש"ר אבא" ליתא. וגם במזמור ד' הערה נ"ח הבאתי בירושלמי הגי' א"ר ברכיה ור' חלבו בש"ר אבא סמוקה ע"ש. (קיד) לפנינו בכ"י א' ו' מעשה בר' גמליאל שהלך אצל ר' חלבו בקרויס, אולם בכ"י האחרים ונדפס הגי' חלפא בן קרויי כמו שהבאתי גם במזמור כ' הערה ל"ג, וחליפא קרויא מובא בסה"ד דף ס"ח ע"ב ע"ש. (קטו) בכ"י ו' א"ר אבא בר חלבו בש"ר הונא, ובכ"י האחרים ונדפס א"ר חלבו סתם והמלות „בש"ר הונא" ליתא, ובפסיקתא ר' בנייה בש"ר הונא, ובדב"ר הגי' בשם ר' ינאי וע"ש במזמור ל' הערה י'. (קטז) בירושלמי חילפיי בר בריה דר' אבהו, ובילקוט ר' חלפתא בש"ר אבהו ע"ש במזמור כ"ו הערה נ"ז. (קיז) בפסיקתא הגי' ר' שמעון בן חלפתא ע"ש במזמור ק' הערה א'. (קיח) מובא בסה"ד דף ק"ע ע"ב והביא גם המקומות בירושלמי אשר נזכר בם. (קיט) בנדפס ר' תחליפא בן יעקב, ובסה"ד לא נזכר לא ר' חלפתא בר יעקב ולא ר' תחליפא בר יעקב. (קכ) כ"ה גם בכ"י ו', ובכ"י האחרים ונדפס הגי' ר' יוסי בר חנינא ע"ש במזמור ע"ח הערה ז'. (קכא) עיין תולדותיו בסה"ד בערכו. (קכב) נזכר גם בפסיקתא דר"כ אחרי דף קע"ב ע"ב, ואבא הוא לשון חשיבות עיין סדה"ד ערך אבא אריכא. (קכג) בעל סדה"ד הביא הרבה בשם הזה ואין לברר מי הוא. (קכד) בנדפס נשמטו המלות בר אדא כמו שהבאתי גם במזמור ה' הערה י"ט, ובעל סדה"ד הביא רב חנא בר אדא תלמיד רב יהודה. (קכה) גם במזמור ד' הערה נ"ע העירותי במזמור ס"ה אות ד' הגי' ר' חנינא בר פפא שאל לר' שמואל בר נחמני. (קכו) לפנינו גם לפני ר' חנינא באיזה כ"י ונדפס ובילקוט הגי' לפני ר' נהוריא ובכ"י אחר לפני ר' נחוניא בן הקנה ע"ש במזמור י"ד הערה ל'. (קכז) בכ"י האחרים ונדפס בטעות ר' אבהו בש"ר חנינא וצ"ל כמו שהוא לפנינו ונמצא עוד באיזה מקומות ר' חנינא בש"ר

ר' חנינא בר אבהו. פ"ו ה', צ"א ד' (קכח).
ר' חנינא בר יצחק. צ' ט"ו, שם ט"ז, ק' ב' ר' הונא בשמו (קכט).
ר' חנינא בר פפא. ח' ז', י' ה', י"ה ט"ו, ל"ח ב', ט' ד', ס"ה ד' שאל לר' שמואל בר נחמני (קל).

ר' חנינא בר תרדיון. ט' י"ג (קלא).
ר' חנן בר פזי. צ"ב י"ב (קלב).
ר' חנניה. י"ז א' ר' יהושע בשמו. צ"ב י"ב עם ר' נחמיה ור' פנחס (קלג).
ר' חנניא בר פפא. ה' ח', ק"ד י"ז (קלד).
רב חסדא. ל' א' (קלה).
ר' חוצפת המתורגמן. ט' י"ג.

## אות ט

ר' טביומי. ז' ח' (קלו).
ר' טרפון. ז' י"ג, ע"ז ב', ק"ו ג'.

## אות י

ר' יאשיה. ל' ג' ר' יהודה בר סימון בשמו, ע"ח י"א, פ"א ד' (קלז).
ר' יאשיה הגדול. ל"ו ה' (קלח).
ר' יהודה. א' ה', שם י"ב, ג' ג' עם ר' נחמיה ורבנן, ד' א', שם ג' ר' פנחס בשמו (קלט), ה' א', שם ו', ז' ב' בש"ר לוי, שם ד', שם שם, שם ה', ח' ב' ר' נחמיה בשמו, שם שם בש"ר איבו, ט' ב' ר' שמואל בשמו, י' ו' ר' יודן בשמו, י"ב ה', י"ד ג' בש"ר שמואל, שם ד', ט"ו ה' ר' עזריה בשמו, ט"ז ה' בש"ר שמעון בן לקיש, שם ח' עם ר' זעירא, י"ז ד', י"ח א' ר' יודן בשמו, שם ח', שם י"א, שם שם, שם י"ד, שם כ"ב, שם ל' בשם רב, כ"א ד', כ"ב כ"ו, כ"ג ג' בש"ר אלעזר, שם שם, כ"ה ג', שם ו', ל' ד' עם ר' נהמיה, ל"א ד' ג"כ כן, נ' ב' (קמ), נ"ג ב' (קמא), ס"א ב' (קמב), ס"ב ד' עם ר' נחמיה, ע"ב ב' ר' בנימין בשמו, ע"ח י"א, שם שם בשם רבי, שם שם ר' ברכיה בר חנינא בר איקא בשמו, ע"ט א', פ"ז ב' בשם רב שמואל בר יצחק (קמג), שם ו' ואמרי לה שר' ברכיה אמר בשמו, צ"א ג' בש"ר יוסי (קמד), שם ו', שם שם עם ר' נחמי' ורבנן, צ"ב ו', צ"ט א' בש"ר שמואל, ק"א ב' יחד עם ר' נחמיה, ק"ד ח' ג"כ כן, שם י"ד, שם כ"ז יחד עם ר' נחמי', ק"ו ה', ק"ז ה', ק"י ב', קי"ד ב' עם ר' נחמיה, שם ה' ג"כ כן, קט"ז ד'.
ר'

---

(קכח) מובא בסה"ד דף פ"כ ע"א. (קכט) בעל סה"ד דף ... אבהו, ור' חנינא היה בנו ועי"ש במזמור י"ט הערה פ'. ... וסי' ק' ר' חנינא בר יצחק, יש לתקן בדבריו סי' נ' פ"ב ע"ב בערך רב חיננא בר רב יצחק הביא בשו"ט סי' ו' ... במקום סי' ו' ועיין בתחלת התנחומא פרק ז' הערה פ"ז. (קל) עיין מבוא התנחומא פרק ז' הערה פ"ט. (קלא) הוא ר' חנניה בן תרדיון עיין סדה"ד. (קלב) הוא כמו ר' חנינא בן פזי עיין מבוא התנחומא דף כ"ה ע"א. (קלג) כ"ה גם בכ"י ו', ובכ"י האחרים ונדפס איתא ר' נחמיה ור' פנחס לבד, ובילקוט ר' הונא ורב הונא ור' פנחס ע"ש במזמור נ"ב הערה קמ"א. (קלד) הוא כמו ר' חנינא בר פפא, ובמזמור ק"ד אות י"ז בכ"י האחרים ונדפס חסר שם האומר ובכ"י ו' הוא כמו לפנינו וע"ש הערה כ"ז. (קלה) נזכר רק פעם א' בשו"ט והוא רב חסדא האמורא הבבלי רבו וחמיו של רבא ונזכר הרבה פעמים בירושלמי ועיין מבוא הירושלמי דף פ"ט ע"ב. (קלו) נזכר בהרבה מקומות בירושלמי. (קלז) בעל סדה"ד בערך ר' יאשיה הביא מירושלמי ברכות פ"ב ה"א. (קלח) בעל סדה"ד בערך ר' יאשיה הביא מירושלמי ... ועיין רש"י מנחות פ"א ע"א שכתב וז"ל בשו"ט סי' ל"ו ר' יאשיה הגדול אולי הוא ר' יאשיה הנ"ל שהיה הגה, ועיין רש"י מנחות ... לאפוקי ר' יאשיה הגדול שהיה הגה. (קלט) שם במזמור ד' הערה ל"ג העירותי בירושלמי הגי' בשם רב יהודה בר סימון. (קמ) שם במזמור נ' הערה י"ד הבאתי בפסיקתא דר"כ הגי' ר' יהודה בר זבידא, והוא רב יהודה בר זבדא המובא בסה"ד דף ל"א ע"א והוא ר' יודה בר זבידא הנזכר בירושלמי סוטה פ"ז ה"ד דף כ"א ע"ד. (קמא) כ"ה גם בכ"י ו' אבל בכ"י האחרים ונדפס מובא סתמי. (קמב) כ"ה גם בכ"י ו' אבל בכ"י האחרים ונדפס מובא סתמי בלי שם האומר. (קמג) שם במזמור פ"ז הערה י"א העירותי בפסיקתא הגי' ר' ירמיה בש"ר שמואל בר יצחק, ובכ"י האחרים ונדפס חסרים המלות "בר יצחק" ומובא בשם ר' שמואל לבד. (קמד) בכ"י



ר' יהודה הלוי. ד' ב' (קמה).
ר' יהודה בן בבא. ט' י"ג (קמו).
ר' יהודה בר אלעאי. ז' ד' ר' אלעזר בשמו, ס"ח ז', ע"ב ב', ע"ו א', פ"א ג' (קמז).
ר' יהודה בן ר' חייא. ע"ח י"א, פ"ז ב' (קמח).
ר' יהודה בר חנינא. ג' ד' (קמט).
ר' יהודה בר יחזקאל. י"ח ט"ז (קנ).
ר' יהודה בר יצחק. נ"ה א' (קנא).
ר' יהודה בר נחמן או נחמני. ב' ב', ט"ז ב' בש"ר שמעון בן לקיש, ק"ה ה' ג"כ כן (קנב).
ר' יהודה הנשיא. י"ח י"ז, ק"ג י"ד (קנג) קי"ד ג' (קנד).
ר' יהודה הנחתום. ט' י"ג (קנה).
ר' יהודה בר סימאי. כ"ח ב' (קנו).
ר' יהודה בר סימון. ח' ב' עם ר' יהודה בש"ר איבו, י"א ו', כ"ב י"ד, שם י"ז, כ"ח א', ל' ג' בש"ר יאשיה, ל"ב ד', ע"ח ח', פ' א' עם רבנן, פ"ז ו', שם ז' בש"ר מאיר, צ' ב' עם רבנן, שם ה' בש"ר שמעון בן לקיש, שם י"ד, צ"א א' (קנז), שם שם ר' פרודק בר נחשא בשמו, צ"ב ב' (קנח), ק"ב ב', שם ג' (קנט), ק"ג י"ז, ק"ד כ"ו, ק"ה ח', ק"ו ו', קי"ג א' יחד עם ר' איבו, קי"ט א' ר' יהודה הלוי בר שלום בשמו.
ר' יהודה בר פלייא. צ"ר ט', ק"א א' (קס).
ר' יהודה הלוי בר שלום. ג' ג', ע"ב א' (קסא), צ"ג ה', ק"ז ב', שם שם, קי"ט א' בש"ר יהודה בר סימון, שם ב' בש"ר חגיי בר אלעזר.
ר' יהונתן. ט' א' ר' ברכי' בשמו, ק"ד כ"ד ביחד עם רבי (קסב).
ר' יהושע. א' י"ז, שם שם, ג' ד', ט' ו' בש"ר אידי, שם שם בש"ר אלעזר (קסג), שם ט"ו, י"ב ב' ר' ביבי בשמו, ט"ו ד', י"ז א' בש"ר חנניה, י"ח ט"ז, שם שם, שם כ"ח (קסד), כ"ב י"ב עם ר' אליעזר, כ"ח ה', ע"ח י"א עם ר' חמא, צ' ט"ו, שם י"ז, צ"ב ג', ק"ד ד' ר' ברכי' בשמו.
ר'

---

האחרים ונדפס ר' יהודה ברבי יוסי, ובאוצה"ב כ"י ר' יוסי בר יהודה ויען כי לא נמצא ר' יהודה ברבי יוסי אין ספק שצ"ל כמו לפנינו גם בכ"י ו' בשם ר' יוסי, או צ"ל ר' יוסי בר יהודה. (קמה) הוא ר' יהודה הלוי בר שלום המובא לקמן. (קמו) עיין סדה"ד. (קמז) הוא ר' יהודה סתם ומובא הרבה פעמים בש"ס. (קמח) עיין סדה"ד דף פ"ט ע"ב בערך יהודה בריה דר' חייא והוא בנו של ר' חייא רבה וחתנו של ר' ינאי. (קמט) עיין סדה"ד דף נ' ע"א בערך ר' יהודה בר חנינא. (קנ) עיין בסדה"ד דף נ' ע"א באריכות ממנו ועיין מבוא התנחומא פרק ז' הערה ק"ב. (קנא) כ"ה גם בכ"י ו', אבל בכ"י האחרים ונדפס מובא סתמי בלי שם האומר ובעל סדה"ד דף נ"ב ע"ב הביא רב יהודה ברב יצחק מגמרא תענית ו' ע"ב. (קנב) היה מתורגמניה דריש לקיש עיין סדה"ד בערך ר' יהודה בר נחמני, ועיין מבוא התנחומא פרק ז' הערה קמ"ו והוא ר' יודן בר נחמיה. (קנג) בכ"י האחרים ונדפס הגי' א"ר יהודה בר סימון כמו שהבאתי שם במזמור ק"ג הערה פ"א. (קנד) הוא רבינו הקדוש ונקרא רבי סתם. (קנה) עיין בגמרא ב"ב קל"ב ע"א. (קנו) כ"ה גם בכ"י ו', ובכ"י האחרים ונדפס ר' יהודה בר סימון. (קנז) שם במזמור נ"א הערה ה' הבאתי כי במקומות אחרים הגי' ר' יהודה בר סימון בש"ר יוחנן. (קנח) כ"ה גם בכ"י ו' ר' יהודה בר סימון פתח, אבל בכ"י האחרים ונדפס מובא סתמי. (קנט) כ"ה גם בכ"י ו' אבל בכ"י האחרים ונדפס א"ר יוסי ברבי שמעון כמו שהעירותי שם במזמור ק"ב הערה כ"א. (קס) בירושלמי ר' יודן בן פילה, ובוי"ר ר' יודן בר פיליא, ובכ"י האחרים ונדפס א"ר יהודה בר שילא צ"ל בר פילא כמו שהעירותי שם מזמור ק"א הערה ג'. (קסא) בכ"י האחרים ונדפס ר' יוסי בר שלום ויש לתקן ר' יהודה בר שלום והיה כתוב בר"ת ר"י בר שלום והליג המעתיק ר' יוסי במקום ר' יהודה, וראיתי בסדה"ד דף ק"י ע"ב שהביא וז"ל ר' יוסי בר שלום אמר עזים היו לאבא טו' שו"ט סי' ע"ב המאמר שהביא בשמו נשתרבב מערך שלפניו ופה הביא רק ר' יוסי בר שלום שו"ט סי' ע"ב ע"ש מזמור ע"ב הערה ג'. (קסב) כ"ה גם בכ"י ו' רבי ור' יונתן, ובכ"י האחרים ונדפס רבי ור' נתן כמו שהעירותי שם במזמור ק"ד הערה ע"ח. (קסג) שם במזמור ט' הערה ת"ז העירותי שצ"ל ר' יוחנן בש"ר אלעזר בר שמעון, ובאוצה"ב כ"י ונדפס הגי' ר' אלעזר בש"ר יהושע צ"ל להיפך ר' יהושע בש"ר אלעזר. (קסד) בב"ר ובוי"ר הגי' ר' יהושע בר נחמיה כמו שהעירותי שם מזמור י"ח הערה

ר' יהושע הכהן. כ' ב', ע"ח כ"א (קסה).

ר' יהושע הכהן בר נחמיה. פ' א' בשם רב שמואל בר רב יצחק, צ' ד' (קסו).

ר' יהושע בן לוי. א' י"ד ר' זעירא בשמו (קסז), שם י"ז ר' יוסי בר אבין בשמו, ג' ב', ד' א', שם ג', שם י"א, ה' ה', שם שם, שם י"א עם זבדי בן לוי ור' יוסי בר פנחס, ו' א', שם ו', ז' ג', שם ה', שם ז' עם ר' יוסי, שם י"ב, ח' ו', ט' ב' ר' ברכיה ור' סימון בשמו (קסח), שם י"א, י' ז', י"ב ד' (קסט), שם שם, י"ד ו' ר' יודן בשמו, ט"ו ג', י"ז ח', י"ח כ"ג, שם ל', שם ל"ב, י"ט ו', שם י"א, שם י"ג, כ"ב י"ט, שם כ', שם כ"ט, כ"ה ח' (קע), ל"א ג', שם שם, שם ה' יחד עם ר' שמואל בר נחמני ורבנן, שם ו', ל"ו ח' מעשה בריב"ל, נ"ב א', נ"ה א' (קעא), שם ג', נ"ז ב' ר' סימון בשמו, ס"ג ב', ע"ד ב', שם ט"ז, ע"ח י"ז ר' יודן בשמו, פ"ד ג', צ' ג', צ"א ה' בש"ר פנחס בן יאיר, צ"ב ט' עם ר' יוסי בן נהוראי, צ"ד ה', ק' ב' יחד עם ר' סימון בש"ר חלפתא, ק"א ג', ק"ג ג', קי"ד ה'.

ר' יהושע בן חנניא. קי"ז א' (קעב).

ר' יהושע דסכנין. א' ט' בשם ר' לוי, י"ז י' ג"כ כן, שם שם ג"כ כן, צ' ג' ג"כ כן,

ר' יהושע בן קרחה. א' ח', ע"ח ט' בש"ר שמעון בן יוחאי, צ"ב ו', שם י"ג. שם שם שאלו אותו ר' יוסי בר יהודה ורבי, צ"ט ד' ר' ברכיה בשמו (קעג).

ר' יודא. א' ה' (קעד).

ר' יודן. א' ג', שם ה', שם י"ב, שם ט"ז, שם י"ט, שם כ' יחד עם ר' אלעזר, שם כ"א עם ר' פנחס, ב' ט', שם ט"ו, ג' ג', שם שם יחד עם רב, ד' ג' בש"ר יצחק, שם שם ג"כ כן, שם שם, שם שם, שם שם, שם ט', ה' ז', ו' ג' בש"ר אמי, ט' ו', שם ט"ו, י' ג' (קעה), שם ו' בש"ר יהודה, שם ז' בש"ר אחא (קעו), י"א ה', י"ב ג', י"ד ג' בש"ר סימון, שם ו' בשם ר' יהושע בן לוי, ט"ז י"ב, י"ז ח' בש"ר לוי, י"ח א' בש"ר יהודה, שם ה', שם ז', שם ט', שם י"ז בש"ר אבא, שם י"ט, שם כ', שם שם, שם כ"ט בש"ר חנינא (קעז), שם שם בש"ר חמא, שם ל"ו, כ' א', כ"א ד', כ"ב ל"ב, שם שם, כ"ג ג', כ"ד י"א בש"ר אייבו, כ"ה ט', ל"א ד' בש"ר נחמן, שם ז' בש"ר אלעזר בר אבינא, ל"ב ד' ר' ברכיה בשמו, מ' ד' עם ר' אידי ור' חמא בר חנינא בשם זקן אחד שאמר בשם רבי, נ"ה ג' בש"ר לוי, ע"ה ד' עם ר' חמא ור' יצחק בש"ר חייא (קעח), ע"ח ג' בשם ר' שמעון בן יוחאי, שם י"ז בש"ר יהושע בן לוי, שם כ"א (קעט), פ"ו ו', פ"ז ג', צ' ג', שם ט"ו, צ"ג ה' ר' ברכיה בשמו ובשם ר' יהודה בר שלום (קפ), צ"ט ד' בש"ר יוסי בר חנינא, ק"א ד' בש"ר שמואל בר נחמני, ק"ג ה' (קפא), שם שם, ק"ד ט' בש"ר ישמעאל, שם ט"ו, ק"ה א', שם ד' בש"ר יצחק, ק"ה ח' בש"ר צדוק, ק"ו ב', שם ז'.

ר'

---

קנ"ד. (קסה) הוא ר' יהושע הכהן בר נחמיה המובא אחריו. (קסו) בכ"י האחרים ובנדפס חסרים המלות בר נחמיה ע"ש מזמור ל' הערה כ"ח ועיין מבוא התנחומא פרק ז' הערה קכ"ה וקנ"ג. (קסז) שם במזמור א' הערה קנ"ג העירותי בכ"י ג' ד' ז' ח' ובנדפס הגי' ר' זעירא בש"ר יהושע והסרים המלות „בן לוי". (קסח) כ"ה בכל כ"י גם בילקוט אבל בקס"ד הגי' ר' יהודה בר סימון בשם ריב"ל כמו שהבאתי שם מזמור ט' הערה י"ט. (קסט) שם מזמור י"ב הערה מ"א העירותי באיזה כ"י הגי' ר' יהושע אמר וחסרים המלות „בן לוי", ובנדפס הגי' ר' יהושע בשם ר' לוי, ובפסיקתא ובוי"ר ובמ"ר ובתנחומא הגי' ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי. (קע) שם במזמור כ"ה הערה כ"ח הבאתי בב"ר הגי' א"ר יהושע בר נחמי' ובילקוט ר' הושעי' בר נחמי'. (קעא) כ"ה גם בכ"י ו', אבל בכ"י האחרים ובנדפס מובא סתמי. (קעב) עיין מבוא התנחומא פרק ז' הערה קכ"ג. (קעג) עיין מבוא התנחומא שם הערה קנ"א. (קעד) בכ"י האחרים ובנדפס הגי' ר' יודן, ובכ"י ו' הוא כמו לפנינו. (קעה) שם במזמור י' הערה י' הבאתי כי במקומות אחרים שרשמתי שם הגי' א"ר הונא במקום א"ר יודן. (קעו) שם במזמור י' הערה נ"ח העירותי בכ"י ו' השוה תמיד עם כ"י א' שלפנינו הגי' ר' לוי בש"ר חמא, ובכ"י האחרים ר' לוי בש"ר יהושע. (קעז) שם נאמר ר' שמואל בר חייא ור' יודן בש"ר חנינא נ"ל ר' שמואל בר חייא בר יודן בש"ר חנינא עיין לקמן בערך ר' שמואל בר חייא. (קעח) לפנינו שם הגי' ר' יודן ור' חמא ור' יצחק בש"ר חייא, ובכ"י האחרים ובנדפס ר' יודן ור' נחמי' בר חנינא ור' יצחק בר חייא ולא נזכר בשום מקום ר' נחמי' בר חנינא. (קעט) שם במזמור ע"ח הערה קנ"ד העירותי בילקוט הגי' א"ר יוחנן. (קפ) בכ"י א' שלפנינו הגי' בשם ר' יודן בן לוי אולם בכ"י האחרים ובנדפס המלות „בן לוי" ליתא ואולי נ"ל בשם ר' יהושע בן לוי. (קפא) בכ"י האחרים ובנדפס הגי' ר' יוחנן ובילקוט ובתנחומא הגי' ר' סימון ע"ש מזמור ק"ג הערה ל"ג.



ר' יודן בריה דר' יודן. ק"ו ז' (קפב).

ר' יודן בר מנשה. א' ג' (קפג).

ר' יוחנן. א' ח' ר' ירמיה בשמו, שם ט"ז, שם י"ז, שם כ' בש"ר שמואל בן יהוצדק, שם כ"ב, ב' י' (קפד), ג' א', ד' ב' (קפה), שם י', שם י"ב, ה' ו', ו' ג', ז' ב', שם ג', ט' י"ב, שם שם, ט"ז ו', י"ז ב', שם ח', י"ח ט"ז, י"ט ב' ר' אבהו בשמו, י"ט י', כ' ג' יחד עם ר' פנחס ור' אלעזר, כ"א ד', כ"ב כ"ב, שם כ"ז, שם ל"ב, כ"ג ג', כ"ד ד', כ"ה ו' ר' ברכיה בשמו, כ"ו ז', כ"ז ו', שם ז', כ"ח ב', שם ו', ל' ג', ל"א ג', שם שם, שם ד', ל"ו ו', ל"ח ב' ר' שמעון בר אבא בשמו, מ"א ב', נ"ב ה' ר' שמעון בר אבא בשמו, נ"ה א', נ"ו ד' בש"ר מנחם גלילאה, נ"ז ב', שם ר' ברכיה בשמו, ס"ו א' (קפו), ס"ח ב', ע"ב ו' ר' חייא בר אסי בשמו, ע"ח י"ב, שם י"ג, שם י"ז בש"ר אלעזר בנו של ריה"ג, שם כ"א ר' אבהו בשמו, פ' ד', שם ח', פ"ד ג', שם שם, פ"ו ד' עם ר' חנינא, פ"ל ב', צ' י"ג, שם שם (קפז), צ"א ג', שם ה', שם ו' ר' הונא בש"ר אבהו בשמו, שם ז' ר' אבהו בשמו, צ"ב ד' רב הונא בש"ר אבהו בשמו, שם י"ד, צ"ד ה', צ"ט א' (קפח), ק' ד' יחד עם ר' פנחס ור' לוי בש"ר מנחם, ק"א ד', ק"ב ב', ק"ג ג', שם ז', שם ח', שם שם ר' אבא בר כהנא בשמו, שם ט"ו בש"ר לוי (קפט), ק"ד ז', שם ט"ז, שם ר' שילא בשמו, ק"ה ח' ר' חייא בשמו, ק"ה ט', שם י', ק"ו ז' (קצ).

ר' יוחנן בן זכאי. כ"ה י"ג (קצא).

ר' יוחנן בנו של ר' יוסי בן קיסמא. ק"י ד' (קצב).

ר' יוחנן בן שאול. ק"ה ז' ר' לוי בש"ר ברכי' בשמו (קצג).

ר' יונה. מ"א ג', פ"ד ד' בשם ר' לוי, ק"ב ג' ר' שמואל בר נחמני בשמו (קצד),

ר' יונתן. א' י"ג ר' שמואל בר נחמני בשמו, ג' ג', שם שם (קצו), ט' א', י' ב' (קצז), י"ב א', שם ד' ר' אבהו בשמו (קצח), י"ט ב' יחד עם ר' חנינא, שם י"א ר' שמואל בר נחמני בשמו, ל"א ז', ע"ח ה' ר' אהא בשמו, שם ז' יחד עם ר' נתן (קצט), ק"ב א' ר' שמואל בר נחמני בשמו, קי"ד ו' ר' אהא בשמו.

יונתן איש הבירה. ג' ג' (ר).

ר' יוסי. א' י"ה, ב' י"א, ז' ז' עם ר' יהושע בן לוי (רא), שם י' (רב), ט' ז' ר' אלעזר בשמו (רג), י' א', י"א ד', כ"ד י' ר' אהא בשמו, כ"ז ז', ל"ב ג' בש"ר חייא,

שם

---

(קפב) בעל סדה"ד דף ל"ב ע"א בערך ר' יהודה בר שלום הביא התקומות אשר נזכר בירושלמי ר' יודן בר שלום והביא ג"כ בשו"ט מזמור ק"ו מובא ר' יודן בריה דר' יודן. (קפג) בעל סדה"ד דף ל"ב ע"ב הביא רב יהודה בר תנחומי מגמרא מגילה י"ד ע"א ובכים כלאים איתא מנשה והביא שם ג"כ שמובא במדרש תהלים מזמור א'. (קפד) שם במזמור ב' בהערה ס"ו העירותי בב"ר פמ"ד אות ח' הגי' ר' יונתן. (קפה) כ"ה גם בכ"י ו' אבל בכ"י האחרים ובנדפס מובא סתמי. (קפו) כ"ה גם בכ"י ו' בשם ר' יוחנן אבל בכ"י האחרים ובנדפס מובא סתמי. (קפז) כ"ה גם בכ"י ו' בש"ר יוחנן אבל בכ"י האחרים ובנדפס מובא סתמי. (קפח) כ"ה בכל כתבי יד אבל הילקוט הביא הגי' א"ר יודן ע"ש במזמור נ"ט הערה ג'. (קפט) בכ"י האחרים מלבד כ"י ו' ובנדפס המלות בש"ר לוי ליתא ע"ש במזמור ק"ג הערה ע"א. (קצ) כ"ה גם בכ"י ו', ובכ"י האחרים ובנדפס גם בילקוט הגי' א"ר יודן ע"ש במזמור ק"ו הערה כ"ז. (קצא) נודע למכביר והיה כהן וקבל מהלל ומשמאי, וחי ק"כ שנה. (קצב) כ"ה גם בכ"י ו', ובכ"י האחרים ובנדפס המלות „בן קיסמא" ליתא, ובעל סדה"ד דף ק"ד ע"א הביא ר' יוחנן ב"ר יוסי משו"ט סי' ק"י, ולדעתי יותר נכון לגרוס ר' יונתן בר יוסי עיין סדה"ד דף ק"ה ע"א בערך יונתן בר יוסי ובערך ר' יונתן בר יוסף דף ק"ה ע"א. (קצג) בעל סדה"ד דף ק"ד ע"א הביאו וציין הנה נזכר בבבלי והביא ג"כ ר' לוי בשמו משו"ט סי' ק"ה. (קצד) עיין אודותיו במבוא הירושלמי נ"ט ע"א. (קצו) כ"ה גם בכ"י ו' א"ר יונתן כתיב ועשה עגל בחורב, ובכ"י האחרים ובנדפס מובא סתמי. (קצז) בכ"י ב' ג' ז' ובנדפס הגי' ר' יוחנן ונ"ל כמו לפנינו ר' יונתן ע"ש במזמור י' הערה ה'. (קצח) בגמרא עירובין י"ג ע"ב הגי' ר' אבהו בש"ר יוחנן ע"ש במזמור י"ב הערה מ'. (קצט) בכ"י האחרים ובנדפס ובילקוט הגי' רבי ור' נתן ע"ש מזמור ע"ח הערה ל"ז. (ר) בנדפס ר' יוחנן של הבירה ע"ש במזמור ג' הערה מ"ח ונמצא רב אחא של הבירה (ב"ב קמ"ו ע"א) וכן יועזר איש הבירה (ערלה פ"ב מי"ב). (רא) בפסיקתא ובוי"ר ותנחומא הגי' ר' יוסי מלחיא ור' יהושע דסכנין בש"ר לוי, ובנדפס הגי' ר' יהושע בן לוי בש"ר יוסי ובאיזה כ"י ריב"ל ור' יוסי ע"ש מזמור ז' הערה מ"ז. (רב) במדרש קהלת הגי' ר' יעקב דכפר חנין ע"ש מזמור ז' הערה כ"ז. (רג) בב"ר

שם שם, נ"ב ב', ס"ד א' רב הונא בשמו, ס"ח ט', צ' י"ז, צ"א ג' ר' יהודה בשמו, שם שם ר' הונא בשמו, שם ו', צ"ב א', צ"ו ב', ק"ב ב' יחד עם ר' מאיר.

ר' יוסי בר אבין. א' י"ז בשם ר' יהושע בן לוי (רד).

אבא יוסי בן דוסתאי. כ' ז' (רה), ק"ג י"ד (רו).

ר' יוסי בן דורמסקית. כ"ה י"ג (רז).

ר' יוסי הגלילי. ח' ה' עם רבי, ע"ח ט"ו.

ר' יוסי בן זימרא. כ"ב י"א ר' אלעזר בשמו (רח), נ"ב ו', ע"ח ו' בש"ר שמעון בן יוסי (רט), פ"ט ד' ר' אלעזר בשמו, צ' ד' ג"כ כן (רי), שם שם ג"כ כן, ק"ו ט' ר' אלעזר בשמו, ק"ז ד' ר' אייבו בשמו (ריא), ק"י ד' ר' אלעזר בן פדת בשמו.

ר' יוסי בן חלפתא. נ' ג', ס"ה ד', ס"ט ב', ע"ב ד' (ריב), צ"ד ו', ק"ה א'.

ר' יוסי בר חנינא. י"א ד', י"ב ב', כ"ג ב' (ריג), כ"ה ט', כ"ז ו', ל' ד' עם ר' אלעזר, מ"ח ה' ר' ברכי' ור' חלבו ור' אלעזר בשמו, ע"ב א', ע"ח י"ח עם ר' אלעזר, צ"ב ג', צ"ט ד' ר' יודן בשמו.

ר' יוסי בר יהודה. ל"ב ב', צ"ב י"ג עם רבי שאלו את ר' יהושע בן קרחא, צ"ד ב'.

ר' יוסי בן יעקב. פ"א ד' בר אידי בשם ר' אחא (ריד).

ר' יוסי בן יועזר. י"א ז'.

ר' יוסי בר נהוראי. צ"ב ט' עם ר' יהושע בן לוי (רטו).

ר' יוסי בר פנחס. ד' י"א (רטז).

ר' יוסי בן קצרתה. ע"ח י"ז ר' שמעון בן חנן בשמו (ריז).

ר' יוסי בר שלום. (עיין ר' יהודה בר שלום ובהערה קס"א).

רב יוסף. כ"ד י' רב הונא בשמו, נ"ד א' ר' מאיר בשמו (ריח).

ר' יהוזקיהו. צ"ב ח' בשם ר' ירמי' (ריט).

ר' ינאי. ד' ג', ה' א', י"א ג', י"ב ד', י"ח ז', י"ט י"ג עם ר' שמעון בן לקיש, ל"ו ז', נ"ב ב', ק"ד כ"ו.

ר' יעקב. ג' ב' בש"ר אחא (רכ), ז' ד' (רכא), י"ד ג', י"ח כ"ה ר' ברכי' בשמו

הגי' ר' אלעזר בה"ל יוסי בן זימרא ע"ש מזמור ע' הערה מ"ט. (רד) הוא ר' יוסי בר בון בירושלמי עיין מבוא הירושלמי דף ק"ב פ"א. (רה) שם במזמור כ' אות ז' לפנינו ובכ"י ו' אבא יוסי בן דוסתאי ושם בהערה כ"ט הערותי כי בנדפס הגי' רבי אבא בר דוסאי צ"ל אבא יוסי בר דוסתאי ועתה ראיתי בסה"ד ערך אבא יוסי בן דוסתאי שהביא מאחרים אשר נזכר שמו וכיים ובשו"ט סי' כ' ר' אבא בר דוסתאי שהרג הפד לדעתי צ"ל אבא יוסי בן דוסאי פב"ע וכאשר תיקן כן הוא נכון לפנינו בכ"י ובהערה שם הבאתי כי בתנחומא הגי' ר' יוסי איש ליימור. (רו) בכ"י האחרים ובנדפס בן דוסי, ובב"ר אבא יוסי התורתי ע"ש מזמור ק"ג הערה ע"ה ועיין בסה"ד דף קי"ג ע"ב בערך אבא יוסי בן דוסתאי. (רז) הוא ר' יוסי איש דורמסקית ובעל סדה"ד דף ק"ח ע"ב הביא ג"כ שנזכר בשו"ט סי' כ"ה. (רח) בעל סדה"ד דף קי"ו ע"ב בערך ר' יוסי בן זימרא הביא ר' אלעזר בן פדת בשמו ועיין שו"ט סי' כ"ב וסי' ק"י. (רט) בילקוט הגי' ר' יוסי בן קיסמא ע"ש מזמור ע"ח הערה ל"ו. (רי) בכ"י האחרים ובנדפס חסרים המלות בן זימרא ע"ש מזמור ל' הערה ל'. (ריא) בעל סדה"ד דף ק"י ע"ב הביא ר' יוסי בן זמרא ר' אייבו בשמו ועיין שו"ט סי' ק"ז. (ריב) באוזה כ"י ובנדפס ר' יוסי והמלות בן חלפתא ליתא. (ריג) בילקוט ר' חמא בר חנינא צ"ל ר' יוסי בר חנינא ע"ש במזמור כ"ג הערה ג'. (ריד) בכ"י האחרים ונדפס ר' יוסי בן יעקב בשם רבי אחא, ובב"ר ר' יוסי בריה דרב יעקב בר אידי בש"ר אחא כמו שהבאתי שם מזמור פ"א הערה ע"ז, ונזכר בסה"ד דף ק"י ע"ב בערך ר' יוסי בן יעקב בשם מדרש שו"ט סי' פ"א גם בשם ירושלמי ע"ש ואולי המלות בר אידי הכוונה בש"ר אידי. והמלות "ב"ל" הוא ר"ת בשם ר'. (רטו) עיין רש"י ב"מ מ"א ע"ב והוא רבו של ר' יוחנן. (רטז) צ"ל ר' יוסי בר פיטרס והמעתיקים הגיהו בר פנחס, עיין סדה"ד דף ק"י ע"ב בערך ר' יוסי בן פטרוס, ועיין ב"ר פס"ב ופנ"ב וירושלמי ע"ז פ"ג. (ריז) עיין סדה"ד דף קי"א ע"ב בערך ר' יוסי קוזילה והביאו שם גם בשם השו"ט סי' ע"ח. (ריח) נזכר גם בתנחומא עיין שם במבוא, ועיין מבוא הירושלמי דף ק"ג ע"א. (ריט) הוא כמו ר' חזקיה והוא תלמיד של ר' ירמי', זבחים ע"ה ע"א, ובכ"י האחרים ובנדפס הגי' ר' יחזקיה ברבי ירמי' בטעות וצ"ל בש"ר ירמי' וע"ש מזמור ע"ב הערה ס"ז. (רכ) שם במזמור ג' הערה א' הערותי בכ"י ב' ג' ד' ז' א' ובנדפס הגי' ר' יעקב בר אחא, ועיין להלן בערכו. (רכא) באוזה כ"י ובנדפס הגי' ר' יוחנן ובמזמור כ"ה הגי' ר' יצחק ועיין שם במזמור ז' הערה כ"ס.



בשמו, כ"ג ג' (רכב), כ"ז ו', ק' א' בש"ר אבהו בש"ר אחא, ק"ג ז'.

ר' יעקב בר אלעזר. י"ט ב' (רכג).

ר' יעקב בר אחא. ק"ד י"א (רכד).

ר' יעקב בר זבדי. י"ט ו', ל' ה' בש"ר אבהו (רכה).

ר' יעקב בריה דר' יהודה בר יחזקאל. כ"ד י' (רכו).

ר' יעקב דקסרין. פ' ז' ר' נחמן בשמו (רכז).

ר' יצחק. ב' ב', שם י"א, ד' ג' ר' יודן בשמו, שם שם, שם שם, ה' ז', ז' י"ג, ט' ב', י' ה', י"ג א', ט"ז י', י"ח י"ג, כ"ב י"ט ר' חגי בשמו, שם כ"ז, כ"ד י"א ר' לוליאני בשמו, כ"ה ה', ל"ו ז', שם ה', ל"ח ב', מ"ד ב', מ"ט א' עם ר' אבא בר כהנא, נ"ב ד', נ"ה א', ע"ה ד' עם ר' יודן ור' חמא בש"ר חייא, פ' א' ר' ירמי' בשמו, פ"ו ה', שם ו' ר' ברכי' בשמו, שם ז', פ"ז א', צ' י', צ"א ד', שם ח' בש"ר חייא (רכח), צ"ב א', צ"ג ח', ק"ב ג', ק"ג ט', שם י"ח, ק"ד ד' ר' ברכי' בשמו, ק"ה ד' ר' יודן בשמו.

ר' יצחק בר אדא. צ"ב י"א (רכט).

ר' יצחק בר חייא. א' י"ט (רל).

ר' יצחק בר חמא. ב' ו' (רלא).

ר' יצחק בר מנחם. ל"ד ב' (רלב).

ר' יצחק בר מרון. ע"ח י"ט, ק"ד כ"ג (רלג).

ר' יצחק בן תרדיון. ל"א ו' (רלד).

ר' יקום איש צרורות. י"א ז' (רלה).

ר' ירמיה. א' ח' בש"ר יוחנן (רלו), ז' א' (רלז), י"ד א', י"ט י"ד עם רבנן, פ' א' בש"ר יצחק, צ"ב ח' ר' יחזקיהו בשמו, ק"ג י"ג, ק"ו ב' ר' הונא הכהן בשמו, קי"ג ג' בש"ר אלעזר, קי"ד ו' בשם ר' חייא (רלח).

ר'

(רכב) בכ"י האחרים ונדפס הגי' ר' אליעזר בן יעקב וע"ש מזמור כ"ג הערה ד'. (רכג) בגמרא בבלי א"ר אלעזר וצ"ל ר' יעקב בר אלעזר כמו שהבאתי שם מזמור י"ט הערה ל"ג. (רכד) הי' בימי ר' חזקיה ומובא בתנחומא עיין שם במבוא ובהערה קס"ט ועיין לעיל הערה ר"כ. (רכה) מובא בסה"ד דף קי"ח ע"ב ועיין שם איזה מקומות מירושלמי ועיין במבוא התנחומא. (רכו) במדרש חזית יצחק בריה דר' יהודה ע"ש במזמור כ"ד הערה כ"א, ועיין סדה"ד דף קכ"א ע"ב שהביא יצחק בריה דר' יהודה בר יחזקאל מדרש חזית אבל במדרש פ' נשא פי"ד ר' יעקב ברבי יהודה ע"ש, ונעלם ממנו כי גם במדרש שלפנינו כתוב ר' יעקב ולא ר' יצחק. (רכז) בעל סדה"ד דף קי"ט ע"א הביא וז"ל ר' יעקב דקסרין ר' מנחמא ור' נחמן דיפו בשמו עיין ר"י דקסרין עכ"ל, ושם לא נמצא מאומה רק בשם נאמר עיין ר' יעקב דקסרין והמקור הוא במדרש שמואל פט"ו. (רכח) כ"ה גם בכ"י ו', ובכ"י האחרים ובנדפס הגי' בש"ר אחא ע"ש מזמור צ"א הערה ס"ג. (רכט) עיין בסה"ד דף קכ"א בערך ר' יצחק בר אגא ובהערת הרב ר' נפתלי משכיל לאיתן. (רל) היוחסין הביא ר' יצחק בר חייא מדרש שמואל והובא כן גם בסה"ד דף קכ"א ע"א ואולי צ"ל מדרש תהלים וכוון למאמר שלפנינו ובמזמור ע"ה אות ד' ר' חמא ור' יצחק בש"ר חייא, ובכ"י האחרים ובנדפס ר' נחמי' בר חנינא ור' יצחק בר חייא, ובילקוט ור' חמא בר חנינא ע"ש הערה י"ג. (רלא) כ"ה גם בכ"י ו', ובכ"י האחרים ובנדפס א"ר יצחק לבד, והמאמר נובע מירושלמי ברכות פ"ט דף י"ג ע"א ושם הגי' א"ר יצחק קדוש בכל מיני קדושות דאמר ר' יודן בש"ר אחא הקב"ה דרכו בקדושה ואולי הי' לפני המסדר מדרש שו"ט הגי' דאמר ר' יצחק בש"ר אחא. (רלב) מובא גם בסה"ד דף קכ"א ע"א בשם השו"ט. (רלג) מובא בסה"ד דף קכ"א ע"א בערך ר' יצחק בר מרון והביא שם ג"כ את השו"ט מזמור ע"ח, ועיין מבוא התנחומא, ונזכר גם בירושלמי סוכה פ"ב ה"ה דף נ"ג ע"א. (רלד) בעל סה"ד דף קכ"ב ע"א הביאו ועיין שם השו"ט שלפנינו ובכור אלגזי שצ"ל ר' יצחק בן תריון והסופר השיג בטעות תרדיון ונמצא לנכון המאמר הזה בשמו במזמור ע"ח אות י"ט ונזכר בירושלמי ומדרשים ועיין במזמור ע"ח הערה קמ"ד. (רלה) הי' בן אחותו של ר' יוסי בן יועזר איש צרידה והביאו היוחסין ובעל סדה"ד בערך יוסי בן יועזר ומה שציין שם במדרש תהלים הוא סוף מזמור י"א וכן במדרש ב"ר פס"ה אות כ"ב ע"ש. (רלו) שם במזמור א' הערה ק"ל הערותי בכ"י ג' ד' ז' ובנדפס הגי' ר' ירמי' בר שלום בש"ר יוחנן, המלות "בר שלום" הם בטעות ולא נמצא שם ר' ירמי' בר שלום, גם בעל סדה"ד לא הביאו כלל, והמאמר נובע מירושלמי ברכות פ"ב דף ד' ע"ב, ומ"ק פ"ג דף פ"ג ע"ג ושם הגי' ר' פנחס ר' ירמי' בשם ר' יוחנן. (רלז) בוי"ל ובקה"ל הגי' א"ר ירמי' בר אלעזר כמו שהבאתי שם במזמור י"ז הערה ב', ועיין בסה"ד דף קכ"ב ע"א שהביא שנים היו בשם ר' ירמי' בן אלעזר ועיין מבוא התנחומא הערה קפ"ד. (רלח) בכ"י האחרים ובנדפס הגי' אמר ר' חייא בש"ר ירמי' ומצינו עוד באיזה מקומות של' ירמיה אמר

ר' ישמעאל. א' ב' רב הונא בשמו, ג' ב' (רלט), י"ח כ"ט ר' לוליאני בשמו (רם), ק"ד ט' יחד עם ר"ע, שם שם ר' יודן בשמו (רמא).

ר' ישמעאל בן אלישע כהן גדול. ט' י"ג.

ר' ישמעאל בר יוסי בן חלפתא. ק"ה א'.

ר' ישבב הסופר. ט' י"ג (רמב).

ר' יששכר. ה' ח', י' ג' (רמג).

## אות כ

רב כהנא. ו' ה'.

## אות ל

ר' לוי. א' ה' בש"ר חמא, שם ט' ר' יהושע דסכנין בשמו, שם י', שם שם, שם י"ב, ב' ד' ר' ברכי' בשמו, שם ט"ו, ג' ז', ד' ג', ה' ז' ר' ברכי' בשמו, ז' ב' ר' יהודה בשמו, שם שם, שם י"א, שם י"ב, ח' ה' עם רב, ט' ז', שם י' בש"ר אחא, שם י"א, י"א ו', י"ד א', שם ו', שם שם, ט"ז ד' בש"ר אידי, י"ז ג', שם שם, שם ה', שם ח' ר' יודן בשמו (רמד), שם י' ר' יהושע דסכנין בשמו, שם שם ג"כ כן, י"ח כ"ד ר' חייא בשמו, שם כ"ט ר' ברכי' בשמו, י"ט י"א, שם ט"ו, שם י"ז, כ' ג', כ"א ב', שם ה', כ"ב ח', שם י"ט ר' ברכי' בשמו, שם כ"ד בש"ר חמא, כ"ו ה', כ"ז ז', נ"ה ג' ר' יודן בשמו, נ"ו ד' ר' פנחס בשמו, נ"ז ב', שם ד', ס"ב ג' ר' נחמני בשמו, ס"ח י', ע"ה ב' ר' ברכי' בשמו, שם ג' ג"כ כן, ע"ח ו' עם ר' ברכי' ור' שמעון בן יוסי בש"ר מאיר (רמה), ע"ט ב', פ"ד ד' ר' יונה בשמו, שם שם, פ"ו א', שם ז' ר' ברכי' בשמו, צ' ג' ר' יהושע דסכנין בשמו, צ' ה' בש"ר חנינא (רמו), צ"א ח' (רמז), צ"ב ג', שם ד' בש"ר זימרא (רמח), שם שם בש"ר נזירא (רמט), צ"ג ה', צ"ד ג', שם ה', צ"ה ב', שם ג', ק"א א' ר' ברכי' בשמו, שם ד', ק"ב ב', ק"ג ב' בש"ר חמא (רנ), שם ט"ו ר' יוחנן בשמו, ק"ד כ"ד ר' ברכי' בשמו, ק"ה ג' בש"ר שמואל בר נחמני (רנא), שם ז' בש"ר ברכי' (רנב), ק"ו ד' ר' אבא בר כהנא בשמו.

ר' לוליאני. י"ח כ"ט בש"ר ישמעאל (רנג), כ"ד ד' (רנד), שם י"א בש"ר יצחק.

ריש לקיש. א' ט"ז, כ"ה ו', ק"ד י"ג, (עיין ר' שמעון בן לקיש).

## אות מ

ר' מאיר. ו' א', נ"ד א' בש"ר יוסף (רנה), ס"ח י"ד, ע"ח ו' ר' ברכי' ור' לוי ור' שמעון

בש"ר חייא פי' סדה"ד דף קכ"ב ע"ב לכן הגי' שלפנינו ר' ירמי' בש"ר חייא היא הנכונה. (רלט) שם מזמור ג' הערה י' העירותי בכ"י ג' ד' ז' ח' ובנדפס הגי' ר' שמואל בר יוסי ואולי צ"ל ר' ישמעאל בר יוסי. (רם) שם מזמור י"ח הערה ל"ד העירותי כי צ"ל ר' לוליאני בר סבריני בש"ר יצחק וראיתי בסה"ד בערך ר' לוליאני בר סברי הביא בשו"ט מזמור י"ח מובא בש"ר ישמעאל. (רמא) לפנינו ר' ישמעאל ואמרי לה ר' יודן בש"ר ישמעאל, בכ"י האחרים ובנדפס ובילקוט הגי' א"ר יודן סתם צ"ל בש"ר ישמעאל ע"ש מזמור ק"ד הערה נ"ה. (רמב) עיין סדה"ד ומה שהביא שזאת מערכה הכותי מלכות כוון למאמר שלפנינו בשו"ט ואיכה רבה פסוק בלע. (רמג) עיין מבוא התנחומא. (רמד) בכ"י ג' ובכל הדפוסים ר' יודן בשם רבי צ"ל בשם ר' לוי, וכ"ה לנכון בכל כ"י האחרים ובילקוט גם במזמור נ"ה אות ג'. (רמה) שם במזמור ע"ח הערה נ"א העירותי בפסיקתא הגי' ר' ברכי' ור' חלבו בש"ר שמעון בן יוסינא בש"ר מאיר. (רמו) בילקוט תהלים שם א"ר לוי בשם ר' חייא בר חנינא, ובילקוט ברכה א"ר לוי בשם ר' חמא בר חנינא צ"ל בשם ר' חייא או בשם ר' אחא בר חנינא כמו שהעירותי שם מזמור צ' הערה נ"ב. (רמז) כ"ה גם בכ"י ו' אבל בכ"י האחרים ובנדפס מובא סתמי בלי שם האומר. (רמח) כ"ה גם בכ"י ו', ובכ"י האחרים ובנדפס ר' לוי סתם, ובילקוט ר' לוי בש"ר נזירא כמו שהבאתי שם מזמור צ"ב הערה מ"ו. (רמט) בירושלמי הגי' בש"ר בזירה צ"ע נזירא כמו שכתבתי שם מזמור צ"ב הערה מ"ז. (רנ) בכ"י האחרים ובנדפס הגי' ר' לוי בשם ר' הונא ע"ש מזמור ק"ג הערה ד'. (רנא) כ"ה גם בכ"י ו', ובכ"י האחרים ובנדפס ר' חייא בש"ר שמואל בר נחמן כמו שהבאתי שם מזמור ק"ה הערה ח'. (רנב) כ"ה גם בכ"י ו', ובכ"י האחרים ובנדפס ובילקוט המלות בש"ר ברכי' ליתא כמו שהבאתי שם במזמור ק"ה הערה כ"ג. (רנג) שם בהערה ל"ד העירותי כי צ"ל ר' לוליאני בר סבריני בשם ר' יצחק ע"ש. (רנד) שם במזמור כ"ד הערה י"ז הבאתי בשם מדרש ב"ר הגי' ר' לוליאני בר סברין אמר בש"ר יצחק, ועיין מבוא התנחומא פרק ז' והערה קל"ט ושם במבוא אוני הוא אבוי של ר' חייא צ"ל אביו של ר' חייא. (רנה) כ"ה גם בכ"י ו' ר' מאיר בש"ר יוסף, אבל בכ"י האחרים



שמעון בן יוסי בשמו, שם שם, פ"ז ז' ר' יהודה בר סימון בשמו, צ' י"ה אית דאמרי בשמו, צ"א א', צ"ד ב', ק"א ד' ר' אייבו בשמו, ק"ב ב' ביחד עם ר' יוסי, ק"ד ג', שם ו' ר' פנחס בשמו, שם כ"ז, ק"ה י"ב, ק"ו ה', קט"ז ד'.

ר' מנחם. פ"ח ב' ר' אלעזר בשמו (רנו).

ר' מנחמא. פ' ב' בשם ר' אבין (רנז).

ר' מנחם גלילאה או דמן גליא. נ"ו ד' ר' יוחנן בשמו (רנח), ק' ד' ר' פנחס ור' לוי ור' יוחנן בשמו.

ר' מני. א' י"ז ר' נחמן בשמו (רנט).

ר' מנסיא. א' י"ט.

## אות נ

ר' נהוראי. י"ח י"ב אליהו שאלו, שם שם, נ"ו ג' (רס).

ר' נזירא. צ"ב ד' ר' לוי בשמו (רסא).

ר' נחמיה או ר' נחמיא. א' ה', שם ו', ג' ג' עם ר' יהודה ורבנן, ז' ד', ח' ב' בש"ר יהודה (רסב), ט' ט"ו, י"ב ה', י"ח ז' בש"ר שמעון בן לקיש, שם ט"ז, שם כ"ב, כ"ב כ"ו, כ"ג ג', כ"ד ה' עם ר' עזריה ור' ברכי', ל' ד' עם ר' יהודה, ל"א ד' ג"כ כן, מ"ו ג', ס"ב ד' עם ר' יהודה, ע"ח ה', שם י"א, צ"א ו' עם ר' יהודה ורבנן, צ"ב י"ב עם ר' חנניה ור' פנחס, צ"ד ב', צ"ח ב', ק"א ב' עם ר' יהודה, ק"ד ח' ג"כ כן, שם י"א עם רבנן, ק"ד כ"ז עם ר' יהודה ורבנן, ק"ו ה' עם ר' יהודה, ק"י ב' ג"כ כן, ק"ד ב', שם ה' ג"כ כן.

ר' נחמן או ר' נחמני. א' י"ז בש"ר מני (רסג), ל"א ד' ר' יודן בשמו, ט"ח ד', שם שם, נ' ב' בש"ר ברכיה, נ"ב ד', נ"ה א' (רסד), ס"ב ג' בש"ר לוי (רסה), פ' ד' בש"ר יעקב דקסרין.

ר' נתן. ד' ט' בש"ר אחא, י"ב ב' בר קפרא בשמו (רסו), ס"ח ט', ע"ח ז' עם ר' יונתן, שם י"א, צ"ד א' ביחד עם רבי (רסז).

ר' נתן בר' יוסי. צ"ד ב' (רסח).

## אות ס

ר' סימון. ה' ח', ז' ב', ט' ב' עם ר' ברכיה בש"ר יהושע בן לוי, י' ה', שם שם, י"א ג', י"ב ב', י"ד ג' ר' יודן בשמו, ט"ו א', שם ד', י"ח ו', שם י"ח, שם שם בש"ר אבא, שם כ"א, שם כ"ב, שם כ"ג, שם כ"ט, שם שם, כ"א ב', כ"ד י"א, שם שם, שם שם ר' ברכי' בשמו, כ"ה ב' ר' שמעון בשמו, שם י"ג, כ"ח ו', ל"ד א', נ"ג א', נ"ז ב' בש"ר יהושע בן לוי, ע"ב ב', פ' ו' ר' פנחס ור' חלקיה בשמו, שם שם ג"כ כן, פ"א ו' ג"כ כן, צ"ט ד' ר' ברכי' בשמו, ק' ב' יחד עם ר' יהושע בן לוי בש"ר חלפתא, ק"ג ו', ק"ד ב', שם י"ד יחד עם ר' הונא בר פפא (רסט).

ובנדפס מובא סתמי. (רנו) הוא כמו ר' מנחמא. (רנז) בילקוט ר' מנחם ובכ"י האחרים ובנדפס א"ר תנחומא בש"ר אבין כמו שהבאתי שם במזמור פ' הערה י"ג. (רנח) בסה"ד דף קל"ו ע"ב הביאו בשם שו"ט מזמור נ"ו. (רנט) ב' נקראים בשם זה עיין מבוא התנחומא פרק ז' הערה ר"ע. (רס) כ"ה גם בכ"י ו' א"ר נהוראי, ובכ"י האחרים ובנדפס מובא סתמי. (רסא) בעל סדה"ד דף ק"מ ע"א ערך נזירא הביא וז"ל בילקוט תהלים רים סי' צ"ב נאמר ב' פעמים נזירא והאמת כן במדרש תהלים. (רסב) באוזה כ"י ובנדפס ר' נחוניא בש"ר יהודה כמו שהבאתי שם במזמור ח' הערה ע"ו. (רסג) כ"ה גם בכ"י ו' אבל בכ"י האחרים ובנדפס מובא שהמאמר הזה בשם ר' יוסי בר אבין בש"ר יהושע ולפנינו בכ"י א' גם בכ"י ו' מובא בש"ר יוסי בר אבין המאמר שלפניו. (רסד) כ"ה גם בכ"י ו', אבל בכ"י האחרים ובנדפס מובא סתמי. (רסה) בכ"י ו' הגי' ר' אחא בשם ר' לוי ובאוזה כ"י ובנדפס הגי' ר' חייא בשם רבי, והרא"פ הביא גי' אחת ר' אחא בש"ר מאיר ע"ש במזמור ס"ב הערה ע'. (רסו) באוזה כ"י ובנדפס הגי' בר קפרא בש"ר יונתן כמו שהבאתי שם במזמור י"ב הערה י"ד. (רסז) שם במזמור ל"ד הערה ב' הבאתי כי בכ"ל הגי' רבי ור' יונתן. (רסח) לא נמצא בשום מקום נזכר ר' נתן בר יוסי, ואין ספק שצ"ל ר' יונתן בר יוסי עיין בסה"ד בערכו. (רסט) כ"ה גם בכ"י ו', ובכ"י האחרים ובנדפס ר' הונא בר פפא ור' יהוש'

ר' סימון חסידא. ע"ג ד' ר' שמעון בשמו (רע).

## אות ע

בן עזאי. י"ח כ"ט, שם ל"ד, ס"ה ד' יחד עם ר' עקיבא, צ"ג ה' ר' ברכי' בשמו ובשם בן זומא.

ר' עזריה. ט"ו ה' בש"ר יהודה, ט"ז י"ב, כ"ד ה' עם ר' נחמי' ור' ברכי' (רעא), ק"ה א' (רעב), ק"ו א'.

רב ענן בר יוסף. ס"ה ד' עם ר' ברכי' ור' חלבו בשם רבי (רעג).

ר' עקיבא. ט' י"ג, י"ב ד', י"ג ג', ט"ו ז', נ"ט ג', ס"ה ד' יחד עם בן עזאי, ע"ח ט"ו, צ' י"ז, ק"ד ט' יחד עם ר' עקיבא, ק"ו ו'.

## אות פ

ר' פנחס. א' ה', שם כ"א עם ר' יודן, שם כ"ב, ג' ז' בש"ר הושעיא (רעד), ד' ג' בש"ר זעירא, שם שם בש"ר תנחום בר חנילאי, שם שם בש"ר יהודה, ז' ח', ח' א' בש"ר חלקיה, ט' ו', י' ג' בש"ר הושעיא, י"ב א', ט"ז ב', שם ו', י"ז ט' בש"ר הושעיא, י"ה ז', שם י"א עם ר' אחא בש"ר חמא בר חנינא, שם כ"א, י"ט ז' בש"ר אבא (רעה), שם י"א ג"כ כן, כ' ג' יחד עם ר' אלעזר ור' יוחנן, כ"ב א', שם ח' בש"ר אלעזר בר מנחם, כ"ב י"ח בש"ר הושעיא, כ"ד ה', כ"ה ה' (רעו), שם י', ל"א ד', ל"ו ו' בש"ר ראובן, נ"ו א' (רעז), שם ד' בש"ר לוי (רעח), נ"ז ד' בש"ר אלעזר בר מנחם, פ' ו' עם ר' חלקיה בש"ר סימון, שם שם ג"כ כן, פ"א ו' ג"כ כן, פ"ז ג' בש"ר ראובן, פ"ח ב', צ"ב י"ב עם ר' חנינה ור' נחמי', ק' ד' יחד עם ר' לוי ור' יוחנן בש"ר מנחם, ק"ב א' בש"ר ראובן, ק"ד ו' בש"ר מאיר.

ר' פנחס הכהן. ל"ב ב' בש"ר אבא בר פפא, פ"ד ד', פ"ו ב', קי"ט א' (רעט).

ר' פנחס הכהן בר חמא. י"ט ב', שם ד', שם ו', כ"ו ז', פ"ז ב', שם ו', צ"א ג', ק"ה ה', קי"ד ב'.

ר' פנחס בן יאיר. ל"ב ד' ר' אלעזר בן יעקב בשמו, צ"א ח' ר' יהושע בן לוי בשמו.

ר' פפיים. ק"ו ו'.

ר' פרוזדק בר נחשא. צ"א א' בשם ר' יהודה בר סימון (רפ).

## אות צ

ר' צדוק. ק"ה ה' ר' יודן בשמו.

בר

---

בש"ר סימון ע"ש מזמור ק"ד הערה מ"ז. (רע) כ"ה גם בכ"י ו', ובכ"י האחרים ובנדפס הגי' ר' סימון בשם ר' שמעון חסידא והיא גי' יותר נכונה, ור' שמעון חסידא מובא בסה"ד דף קפ"ט ע"ב והביא שם הרבה מקומות אבל שמו נזכר בהם. (רעא) בעל סדה"ד דף קנ"א ע"ב הביאו בשם שו"ט שלפנינו. (רעב) כ"ה גם בכ"י ו', ובכ"י האחרים ובנדפס הגי' א"ר אלעזר ע"ש מזמור ק"ה הערה ג'. (רעג) כ"ה גם בכ"י ו', ובכ"י האחרים ובנדפס הגי' בש"ר אידי, ומובא בסה"ד דף קנ"ב ע"ב והביא ג"כ הגי' רב ענן בר יוסף בש"ר אידי בשו"ט מזמור ק"ט: (רעד) בפסיקתא רבתי פל"א הגי' ר' פנחס הכהן. (רעה) במדרש שמ"ל פכ"א הגי' ר' פנחס בש"ר מאיר ור' ירמי' בש"ר חייא בר אבא כמו שהבאתי שם מזמור י"ט הערה כ"ב. (רעו) בילקוט ר' פנחס בש"ר אלכסנדרי וכן מובא ברוקח כמו שהבאתי שם מזמור כ"ה הערה ע"ז. (רעז) כ"ה גם בכ"י ו' א"ר פנחס אבל בכ"י האחרים ובנדפס מובא סתמי. (רעח) בפסיקתא ובוי"ר ובתנחומא הגי' ר' פנחס ור' לוי ע"ש מזמור נ"ו הערה ע"ז. (רעט) הוא ר' פנחס הכהן בר חמא המובא אחריו, וראיתי בסדה"ד דף קנ"ז ע"ב הביא ר' פנחס בר חמא בשו"ט סי' י"ט ובילקוט שם ר' פנחס הכהן בר חמא, ובערך ר' פנחס הכהן הביא אולי הוא בר חמא הנ"ל ותמוה שלא הזכיר שיוחסין פנחס בר חמא שהוא כהן עכ"ל, וראיתי כי נזכר ביוחסין השלם וז"ל ר' פנחס בר חמא ובתנחומא וברבות אומר ר' פנחס הכהן בר חמא עכ"ל, והיוחסין דפוס קראקא הביא רק ר' פנחס הכהן במדרשות, כוונתו במדרש תנחומא ומדרש רבה, ובמזמור פ"ו הערה י' העירותי לפנינו נאמר ר' פנחס הכהן ובילקוט הגי' ר' פנחס הכהן בר חמא. (רפ) בעל סדה"ד דף קנ"ט ע"ב הביא ר' פרוזדקא בר נחמא ילקוט תהלים סי' מ"ו במדרש רבה נשא פי"ב פרוזדק בר נחמא בש"ר יהושע בר סימון עכ"ל נ"ל בש"ר יהודה בר סימון ומה שהביא



## אות ק

בר קפרא. א' י"ז, י"ב ב' בש"ר נתן, י"ח כ"ג, נ"ב ד', פ"ו ב', צ' ט"ו, ק"א ד' ר' חנינא בשמו (רפא), ק"ד כ"ב.

בן קופיא. ט' י"ג (רפב).

## אות ר

ר' ראובן. א' כ' בש"ר חנינא, ל"ו ו' ר' פנחס בשמו, פ"ז ג' ג"כ כן, ק"ב א' ג"כ כן, ק"י א' (רפג).

רב. א' ו', שם שם, ב' ט"ז עם ר' חייא, ג' ג' עם ר' יודן, ח' ה' עם ר' לוי, י"ד ז', ט"ז ח', שם י"ב, י"ח י' (רפד), שם כ"ה, שם ל' רב יהודה בשמו, שם שם ג"כ כן, י"ט ב' רב הונא בשמו, כ"ב כ"ב רב ביבי בשמו, כ"ג ז' עם שמואל, ל"א ו', ל"ב ג' עם ר' יוסי, ס"ה ג' רב הושעיא בשם רב שמואל בר שילא בשמיה דרב, ע"ב ב' (רפה), ע"ח י"ב עם שמואל, ע"ט א', צ"ג ח', ק"ד כ"ב.

רב בריה דשמואל. ט' א' בשם שמואל (רפו).

רבותינו אמרו. אמרו רבותינו. כ"ב ב', נ"ב ב', שם ד', נ"ט ב', ס"ב ד', ע"ב ד', ע"ט א', פ' א', פ"ד ד', צ"ב י"א, ק"ז ד' ר' אבא בר כהנא בשמם.

שנו רבותינו. א' ז', ב' י"ב, י"ז ב', שם ה', כ"א ב', כ"ב ז', כ"ד ג', ע"ח ג', פ"א ב', שם ו', ק"ח א'.

רבנן. אמרו רבנן, רבנן אמרו, ורבנן אמרו. א' ה', א' כ', שם שם, ג' ג', שם שם עם ר' יהודה ור' נחמיה, ג' ו', ד' א' (רפז), שם ז', שם ט', ה' א', ו' ג', שם ו', ז' ב', שם ג', שם ד', שם י', ח' א' (רפח), ט' ד', שם י"א, ט"ו ד', ט"ז א', י"ז ד', שם שם, שם ה', י"ח ה', שם י', שם ט"ז עם ר' חייא בר אבא, שם י"ח, שם כ"ח, שם שם, י"ט י"ג, שם י"ד עם ר' ירמיה, שם ט"ו, כ"א ד', שם ה', כ"ב י"ד, שם כ"ט, כ"ג ג', שם ז', כ"ז א', שם ד', כ"ח ב', שם ה', ל' ד', ל"א ד', שם ה' עם ר' יהושע בן לוי ור' שמואל בר נחמני, ל"ב ב', ל"ו ח' עם ר' אייבו, מ"א ב', נ"ט ד' עם ר' אייבו, ע"ה ב', פ' א', שם שם עם ר' יהודה בר סימון, שם ז' עם ר' שילה, פ"א ה', שם ו', פ"ז ז', צ' ב' עם ר' יהודה בר סימון, שם י"ד, שם שם, שם י"ז, צ"א ג', שם ו' עם ר' יהודה ור' נחמיה, שם ז', צ"ב י"ג עם רמי בר יחזקאל, צ"ג ח', צ"ד ג', ק"א א', ק"ב ג', ק"ג ד', שם י"ז, ק"ד י"א, שם כ"ב, ק"ה ב' ר' ברכיה בשמם, שם ו' יחד עם ר' חייא בר אבא, קי"ד ב'.

רבי. א' ח', שם ט"ו, ג' ג', ד' י"ב, ו' ה', ח' ב', שם ה', ט' ז', י"ח ז', מ' ד' ר' יודן ור' אידי ור' חמא בר חנינא בשם זקן אחד בשמו, ס"ה ד' ר' ברכיה ור' חלבו ורב ענן בר יוסף בשמו (רפט), ע"א י"א ר' יהודה בשמו, פ' א' (רצ), צ' י"ג (רצא), צ"ב י"ג

---

מילקוט תהלים הוא ברמז תשכ"ה והמאמר שהביא הוא משו"ט מזמור מ"ז אות א' אולם לפנינו במדרש שו"ט מובא סתמי, ונמצא גם במזמור נ"א כמו שרשמתי. (רפא) בעל סדה"ד בערך בר קפרא הביא ר' חנינא בר חמא בשמו כוון למאמר הנ"ל בשו"ט. (רפב) בכ"י האחרים ובנדפס בן קפרא נ"ל בן קופיא, בעל סדה"ד דף קס"א ע"א הביא פעם אחת גזרה מלכות שיהרג ר' יהודה הנחתום כו' בשם ילקוט תהלים סי' ע' ובאמת דברי הילקוט טבעים משו"ט מזמור ע' אות י"ג ובילקוט שם ליתן לו פסקו נ"ל ספיקולא. (רפג) כ"ה גם בכ"י ו' א"ר ראובן, אבל בכ"י האחרים ובנדפס מובא סתמי. (רפד) בכ"י האחרים ובנדפס מובא סתמי. (רפה) במדרש קהלת הגי' רבי אחיי אומר כמו שהבאתי שם מזמור ע"ב הערה י'. (רפו) בעל סדה"ד דף קס"ח ע"ב בערך רבה בר שמואל הביא הרבה מקומות אשר נזכר בהם וכתב ובשו"ט דף ס"ע ובילקוט שם רב בריה דשמואל בשם שמואל, ע"ש וז"ל רבה בר שמואל והביא ראיות לדבריו והרב בעל נפתלי משכיל לאיתן בהגהות שלו סי' ר' כתב על דברי הסה"ד שהביא מן מדרש שו"ט דף ס"ע לא מצאתי, אולם שמלת דף הוא בטעות שנוסף מאחד המעתיקים וכוונת מלת "ס"ט" סי' ט' כדרך בעל סדה"ד לרשום סי' כך וכך במקום מזמור כך וכך והוא במאמר שרשמתי מזמור ט', ובנדפס בטעות בשם רבי שמואל. (רפז) שם במזמור ד' הערה ס"ג העירותי בכ"י האחרים ובנדפס הגי' ורב אמר. (רפח) בכ"י ב' ג' ד' ז' ובנדפס ובילקוט הגי' ורב אמר כמו שהבאתי שם מזמור ח' הערה מ'. (רפט) בכ"י האחרים ובנדפס הגי' בשם ר' אידי במקום בשם רבי. (רצ) כ"ה גם בכ"י ו', ובכ"י האחרים ובנדפס הגי' רבי אחא ע"ש במזמור פ' הערה י': (רצא) כ"ה גם בכ"י ו', ובכ"י האחרים ובנדפס הגי' רבנן אמרי והילקוט גורס ר'

י"ג עם ר' יוסי בר יהודה שאלו לר' יהושע בן קרחה, צ"ד א' יחד עם ר' נתן, ק"ד ב', שם כ"ד.

רמי בר יחזקאל. צ"ב י"ג עם רבנן (רצב).

## אות ש

ר' שילא. פ' ז' עם רבנן (רצג).

ר' שילא בר יצחק (רצד).

ר' שילא מכפר תמרתא. ק"ד ט"ז בשם ר' יוחנן (רצה).

ר' שלום הלוי. ק"י ה' (רצו).

שמואל. ט' א' (רצז), שם ו', כ"ג ז' עם רב, ע"ח י"ב עם רב, ק"ד ט'.

ר' שמואל. ג' ה' (רצח), ד' ג' ר' חנינא שאלו, ה' ג', שם ה', ט' ב' בש"ר יהודה (רצט), י"ד ג' ר' יהודה בשמו, שם ד', ט"ו ד', י"ח כ"ב, כ"א ה' ר' ברכיה בשמו, כ"ב ז', שם י"ט בש"ר חנינא (ש), כ"ג ד', כ"ו ז' ר' ברכיה בשמו, נ"ג א' (שא), נ"ה ב' (שב), צ"ט א' ר' יהודה בשמו, ק"ו א' (שג), שם ה', שם ח', ק"ז א' ר' ברכיה בש"ר חלבו בש"ר שמואל.

ר' שמואל בר אבא. י"ט ד' (שד).

ר' שמואל בר חייא. י"ח כ"ט עם ר' יודן בשם ר' חנינא (שה).

ר' שמואל בר חנינא. כ"ב י"ט (שו).

ר' שמואל בן יהוצדק. א' כ' ר' יוחנן בשמו (שז).

ר' שמואל בר יצחק. א' י"ט, נ"ז ב', פ' א' ר' יהושע הכהן בר נחמיה בשמו, פ"ז ב' ר' יהודה בשמו, צ"א ג' (שח), צ"ב י"ב, ק"ד כ"ז (שט).

ר' שמואל בן לקיש. י"ט ט"ו (שי).

ר' שמואל בר נחמני או בר נחמן. א' י"ג, שם שם בש"ר יונתן, שם י"ד, שם ט"ן, שם כ"א, ב' ו' ר' אחא בשמו, שם י', ג' ג', שם שם, ה' ד', ז' ב', שם ו', שם שם, ט' י"א, י"ג א', ט"ז ז', י"ח ז', שם י"ב, שם שם, שם כ"ג, שם ל', י"ט

---

אלעזר אומר כמו שהבאתי שם במזמור ל' הערה פ"ד. (רצב) בכ"י האחרים ובנדפס מובא סתמי, ועיין סדה"ד דף קע"ב ע"א בערכו. (רצג) נזכר בירושלמי. (רצד) עיין לקמן ר' שמואל בר יצחק בהערה ש"ח. (רצה) הוא ר' שילא איש כפר תמרתא עיין סדה"ד בערכו והביא שם גם את המו"ע. (רצו) ר' יהודה הוא בנו עיין לעיל בערכו ר' יהודה הלוי בר שלום. (רצז) לפנינו שם רב בריה דשמואל ובנדפס בשם רבי שמואל ועיין לעיל הערה רפ"ו. (רצח) בתנחומא ובפסיקתא הגי' ר' שמואל בר אמי והוא ר' שמואל בר אימי בירושלמי. (רצט) בכל כ"י האחרים ובנדפס הגי' ר' שאול בש"ר יהודה, ובקה"ר ר' שאול דנוה בש"ר שמעון, ובילקוט ר' שמואל בש"ר ירמי' נ"ל בש"ר יהודה ע"ש מזמור ע' הערה י"ז. (ש) בפסיקתא דר"כ החודש הגי' ר' שמואל בר חייא בש"ר חנינא, ובפסיקתא רבתי שם ר' שמואל ב"ר חייא בר יהודה בש"ר חנינא, ובב"ר פמ"א אות ז' ר' שמואל בר חייא ור' יודן בש"ר חנינא נ"ל בר יודן, וע"ש במזמור כ"ב הערה פ"ה ועיין לקמן הערה ש"ה. (שא) כ"ה גם בכ"י ו' אבל בכ"י האחרים ובנדפס מובא סתמי. (שב) גם פה בכ"י האחרים ובנדפס מובא סתמי. (שג) במזמור י"ט אות ב' ובירושלמי הגי' א"ר שמואל בר נחמני כמו שהבאתי שם במזמור ק"ו הערה ג'. (שד) נזכר הרבה פעמים בירושלמי ר' שמואל בר בא, ועיין סדה"ד דף קע"ז ע"א בערך רב שמואל בר אבא. (שה) בעל סדה"ד דף קע"ט ע"א הביא ר' שמואל בר חייא בר יהודה בש"ר חנינא בשם ירושלמי ברכות פ"א ואין ספק שיש לתקן גם לפנינו ר' שמואל בר חייא בר יודן בשם ר' חנינא והביא כן גם בשם מדרש חזית, ובעל סדה"ד אחר שהביא הציון ירושלמי דפ"ק דברכות הביא עוד מ"ט ב' וכתב הרב המופלג מוהר"ר נפתלי משכיל לאיתן לא ידעתי כוונתו. ולדעתי הי' כתוב מ"ש ג' וכוונתו מעשר שני פ"ג והוא שם בירושלמי דף כ"ד ע"א ובטעות נעתק מ"ט ב'. (שו) בכ"י האחרים ובנדפס ר' שמואל סתם והמאמר נמצא בב"ר פמ"א אות ז' ושם הגי' ר' שמואל בר חייא ור' יודן בש"ר חנינא נ"ל בר יודן ועיין לעיל הערה ש'. ויש לתקן לפנינו במו"ע שצ"ל ר' שמואל בר חייא בר יודן בש"ר חנינא, ושם במזמור הנ"ל במאמר שלאחריו נזכר ר' שמואל בשם ר' חנינא. (שז) בעל סדה"ד הביא דברי היוחסין רב שמואל בר צדוק ולא ציין המקור, וכאן צ"ל ר' שמעון בן יהוצדק. (שח) בכ"י האחרים ובנדפס רבי שילא בר רבי יצחק כמו שהבאתי שם במזמור צ"א הערה צ"א וגם בעל סדה"ד דף קע"ד ע"א הביא ר' שילא בר יצחק שו"ט מזמור צ"א. ויותר נכון שצ"ל כמו לפנינו ר' שמואל בר יצחק כי לא נמצא בשום מקום ר' שילא בר יצחק. (שט) עיין אודותיו מבוא התנחומא פ"ז הערה רס"ד. (שי) תקנתי בפנים ר' שמעון בן לקיש כמו שהוא בכ"י האחרים ובנדפס



י"ט ב', שם ה', שם י"א בש"ר יונתן, כ' ג', כ"ב כ', שם כ"ט (שיא), כ"ז ג', ל"א ג', שם ה' עם ר' יהושע בן לוי ורבנן, ל"א ט', ל"ד ב', שם שם, ל"ו ו', נ"ב ד', ס"ה ד' ר' חנינא בר פפא שאלו, ע"ג ד', פ' ב', פ"ו ז', פ"ח ב', פ"ט ב', צ' ו' ר' ברכיה ור' חלבו בשמו, צ"ג ד', צ"ד ג' (שיב), צ"ז ב', ק"א ד' ר' יודן בשמו, ק"ב א' בש"ר יונתן (שיג), שם ג' בש"ר יונה (שיד), ק"ג ט', שם י', שם י"א, ק"ד ד' ר' שמעון בן יהוצדק שאלו, שם כ"ה, ק"ה ג' ר' לוי בשמו, ק"ו ו', שם שם ר' הונא בשמו, ק"ח א', קי"ד ג'.

רב שמואל בר שילא. ס"ה ג' רב הושעיא בשמו (שטו).

ר' שמלאי. כ"ה י"א, כ"ז ו', נ' א' המינין שאלו.

ר' שמעון. א' ב' ר' הונא בשמו, שם כ"ב, ד' ג' (שטז), ז' ט' (שיז), י"ח כ"ט (שיח), י"ט א' ר' ברכיה בשמו, כ"ג ד' שאלו ר' אלעזר, כ"ד ד' (שיט), כ"ה ב' בש"ר סימון (שכ), ע"ג ד' ג"כ כן, ע"ח י"ט (שכא), פ"א ג', ק"ה ט'.

ר' שמעון בר אבא. כ' ב', ל"ח ב' בש"ר יוחנן, נ"ב ח' ג"כ כן, ק"ד כ"ז (שכב).

ר' שמעון בן גמליאל. ז' ט', ט' י"ג.

ר' שמעון בן חלפתא. כ"ב י"ג יחד עם ר' חייא בר אבא.

ר' שמעון בן חנן. ע"ח י"ז בשם ר' יוסי בן קצרתה (שכג).

ר' שמעון בן יהוצדק. ק"ד ד' שאל את ר' שמואל בר נחמני.

ר' שמעון בן יוחי או בן יוחאי. א' ז', שם י"ב, שם י"ג, ג' ג', י"ב ב' (שכד), ט"ז ז', י"ז ד', שם י"ג, י"ט י"ז, כ"ג ג', ל"ו ח', ע"ח ג' ר' יודן בשמו, ע"ח ט' ר' יהושע בן קרחה בשמו, צ"א ב', שם שם, שם ו' ר' חנינא בש"ר אבהו בשמו, צ"ב ח', צ"ג ד' (שכה), צ"ד ב, שם ג', ק"ג ח'.

ר' שמעון בן יוסי. ע"ח ו' עם ר' ברכיה ור' לוי בש"ר מאיר (שכו), שם שם ר' יוסי בן זימרא בשמו.

ר' שמעון בן לקיש. א' ב' ר' אמי בשמו, ב' י"ג, ו' ג', ז' ג', י"ד ז', ט"ז א', שם ה' ר' יהודה בשמו, י"ח ז' ר' נחמיה בשמו, שם ט"ז, שם שם, שם כ', שם שם, שם כ"א ר' ברכיה בשמו, י"ח כ"ח ר' זעירא בשמו, י"ט י"ג יחד עם ר' ינאי, כ' ד', כ"ב כ"ב, כ"ה

---

ולא נמצא שם ר' שמואל בן לקיש. (שיא) כ"ה גם בכ"י ו' וכן מובא בילקוט, ובכ"י האחרים ובנדפס ר' שמואל סתם, ובוי"ל ר' ישמעאל בן נחמן נ"ל ר' שמואל בר נחמן כמו שהעירותי שם במזמור כ"ב הערה קמ"ד. (שיב) לפנינו ר' אייבו ור' שמואל בר נחמני ובילקוט הגי' ר' אבהו ור' שמואל בר יצחק כמו שהבאתי שם במזמור צ"ד הערה ע"ו. (שיג) כ"ה גם בכ"י ו', ובכ"י האחרים ר' שמואל בש"ר נתן כמו שהבאתי שם במזמור ק"ב הערה ז'. (שיד) בכ"י האחרים ובנדפס בש"ר אבא, ובילקוט בש"ר יונתן כמו שהבאתי שם במזמור ק"ב הערה ע"ו. (שטו) נזכר גם בירושלמי עיין סדה"ד דף קע"ז ע"ב בערך רב שמואל בר שילת. (שטז) לפנינו ר' שמעון בש"ר זירא ובכל כ"י ובנדפס המלות „בש"ר זירא" ליתא ובירושלמי הגי' ר' שמעון בן לקיש כמו שהבאתי שם במזמור ד' הערה כ"ו. (שיז) במשנה הגי' ר' שמעון בן אליעזר כמו שהבאתי שם במזמור ז' הערה כ"ג. (שיח) בתנחומא הגי' ר' שמעון בן זירא כמו שהבאתי שם במזמור י"ח הערה ל"ח. (שיט) בכ"י האחרים ובנדפס הגי' ריש לקיש ואין ספק שצ"ל לפנינו ר' שמעון בן לקיש, ובב"ר ובתנחומא הגי' ר' חנינא ע"ש במזמור כ"ד הערה ע"ז. (שכ) בעל סדה"ד דף קפ"ט ע"ב הביא ר' שמעון ב"ר סימון שו"ט סי' כ"ד והעיר שם הרב נפתלי משכיל לאיתן בהגהות שלו בסי' כ"ד לא מצאתי כלל רק בסי' כ"ה ר' שמעון בשם ר' סימון והוא המאמר שלפנינו. (שכא) לפנינו א"ר שמעון לר' חייא ובכ"י האחרים ר' שמעון בר חייא וכן הוא בדפוסים הראשונים דפוס קאנשטאנטינא ודפוס ווינציא, אבל האות אמת תיקן א"ר שמעון לר' חייא רבה ותיקן כן עפ"י הילקוט, ובדפוס פראג ואח"כ בדפוס אמשטרדם הגיהו כן בפנים המדרש כי כן דרך המפרש מהר"י כהן לתקן בפנים עפ"י האות אמת, ובירושלמי מגילה פ"א ה"ד (ע"ב ע"ד) איתא ר' חייא רבה אמר לר' שמעון ברבי עיין מה שהבאתי שם במזמור ע"ח הערה קמ"ו. (שכב) כ"ה גם בכ"י ו' אבל בכ"י האחרים ובנדפס הגי' ר' שמואל בר אבא הבאתיו לעיל ועיין שם מזמור ק"ד הערה נ"א, ור' שמעון בר אבא מובא הרבה פעמים בירושלמי עיין סדה"ד בערכו ובמבוא הירושלמי דף קכ"ז ע"ב. (שכג) כ"ה גם בכ"י ו', ובכ"י האחרים ובנדפס הגי' ר' שמעון סתם. (שכד) באיזה כ"י ובנדפס הגי' ר' שמואל בן יוחאי נ"ל ר' שמואל בר נחמן כמו שהעירותי שם במזמור י"ב הערה כ"א. (שכה) בכ"י האחרים א"ר שמעון בן לקיש, ובנדפס אמר ריש לקיש כמו שהבאתי שם במזמור נ"ג הערה י"ג. (שכו) בפסיקתא ר' ברכי' ור' חלבו בשם ר' שמעון בן יוחאי, ובתנחומא ר' ברכי' בשם ר'

כ"ה ו' ר' זעירא בשמו, ל"ו ו', מ"ז ב' ר' יהודה בר נחמן בשמו, ס"ח י', ע"ח ג', שם ד', שם י"א, ע"ח י"ג רב הונא בשמו, שם שם, צ' ה' ר' יהודה בר סימון בשמו, שם י"ב ר' הונא בשמו, שם י"ג, צ"א ב', שם ה', צ"ג ד', ק"א ב' ר' חמא בשמו, ק"ד י"ח ר' אבהו בשמו, ק"ה ה' ר' יהודה בר נחמני בשמו, ק"ה ח', ק"ה י' ר' הונא בשמו.

ר' שמעון בן עזאי. ט' י"ג (שכז).
ר' שמעון בן פזי. א' ז', נ"ד ג' (שכח).
שמעון הצדיק. י"ח י"א.
ר' שמעון בר ינאי. ק"ו ה' (שכט).
ר' שמעון בנו של רבינו הקדוש. קי"ז ב' (של).

## אות ת

תודוס איש רומי. כ"ח ב'.
ר' תהליפא או רב תחליפא. כ"ב כ"ז, ל"א ד', ס"ד א' (שלא).
ר' תחליפא דמן קיסרי. נ"ז ג' (שלב).
ר' תנחום. י"ב ד', ע"ט א' עם ר' חייא (שלג), פ"ו ד', ק"ג י"ב ר' אחא בשמו.
ר' תנחום בר חייא. ל"א ט', פ"ו ז' ר' אחא בשמו (שלד).
ר' תנחום בן חנילאי. ד' ג' ר' פנחס בשמו, ס"ה י', ע"ט א', ק"ג י"ח (שלה).
ר' תנחום בר יודן. ק"א א' (שלו).
ר' תנחומא. א' כ"ב, י"ד ו', י"ז ד', י"ט י"ד, כ' ח', כ"א א' (שלז), ל"א ט', ל"ד א', צ"ב י"א, ק"ג ט"ו, קי"ט א'.
אבא תנחומא. א' כ' (שלח).

## ואלה מוסיף על הראשונים (שלט):

ר' אבדימי. י"ט ז' (ילקוט תהלים רמז תרע"ב).
ר' אבדימי דמן חיפא. מ"ו א' (ילקוט תהלים רמז תשנ"א).
ר' אבין בש"ר יעקב. כ"ה י' (ילקוט תהלים רמז תש"ב) (שם).
ר' אושעיא. ע"ה א' (ילקוט תהלים רמז תת"י).
ר' אידי. ק"ה ו' (ילקוט תהלים רמז תתס"ג).
ר' אליעזר. ע"ג ג' (ילקוט תהלים רמז תת"ח).
ר' אלעזר. מ"ד א' (ילקוט תהלים רמז תשמ"ו).
〃 . מ"ו א' (שם שם 〃 תשנ"ב).

אלבו וכ' שמעון בן יוסינה כמו שהעירותי שם במזמור ע"ח הערה נ"א. (שכז) הוא שמעון בן עזאי עיין אודותיו סדר הדורות בערכו ומה שהביא שם בילקוט תהלים סי' ע' מובא שנהרג בימי גזירה כו' נעלם ממנו כי דברי הילקוט נובעים ממדרש שו"ט מזמור ע'. (שכח) כ"ה גם בכ"י ו', אבל בכ"י האחרים ובנדפס מובא סתמי. (שכט) בעל סדה"ד דף קפ"ט ע"ב בערך ר' שמעון בן יונה הביא בשו"ט סי' ק"ו איתא ר' שמעון בן ינאי. (של) עיין סדר הדורות דף קפ"ו ע"ב ערך ר' שמעון בן רבינו הקדוש. (שלא) כ"ה גם בכ"י ו', אבל בכ"י האחרים ובנדפס מובא שם במזמור ס"ד סתמי. (שלב) הוא ר' תחליפא דקסרין המובא בירושלמי. (שלג) לפנינו גם בכ"י ו' נאמר ר' תנחום ור' חייא, ובכ"י האחרים ובנדפס ר' תנחום בר חייא והוא המובא אחר זה ע"ש במזמור פ"ט הערה כ"ג. (שלד) עיין סדה"ד דף קל"א ע"ב בערכו. (שלה) עיין סדה"ד דף קל"ב ע"א. (שלו) נזכר בירושלמי יומא פ"ב ה"א ל"ט ע"ג. (שלז) בכ"י האחרים ובילקוט הגי' שם א"ר חנינא ע"ש מזמור כ"א הערה ב'. (שלח) לא נמצא בשום מקום אבא תנחומא ולדעתי צ"ל ר' תנחומא או ר' תנחומא בר אבא. (שלט) בילקוט נמצא לפעמים שהביא מאמרים משו"ט בשם אומרם ובכ"י ובנדפס מובא המאמר הזה סתמי בלי שם האומר כמו שהבאתי להלן פרק י' אות י' ופה סדרתים בסדר א"ב: (שם) המלות „בש"ר יעקב"



ר' אלעזר. ס"ז א' (שם שם רמז תשצ"ב).
〃 . ע' א' (שם שם רמז תת"ב).
ר' ביבי. מ"ח ב' (שם שם רמז תשנ"ה).
ר' בנאה בשם רב. נ"ב ד' (ילקוט תהלים רמז תשמ"ו).
ר' בנימין. נ"ד ב' (שם שם רמז תשע"א).
ר' ברכי'. ס"ז א' (שם שם רמז תשצ"ב).
ר' ברכי' בש"ר סימון. ק"ו ו' (שם שם רמז תתס"ה) (שמא).
ר' חלבו. ס"ה ג' (שם שם רמז תשפ"ח).
ר' חנין. מ"ד א' (שם שם רמז תשמ"ו).
ר' חנינא. א' י"ט (שם שם רמז תרי"ז).
ר' חסדא. ע' א' (שם שם רמז תת"ב).
ר' טביומי משמי דרב. נ"ו ד' (שם שם רמז תשע"ה).
ר' יהודה. מ"ה א' (שם שם רמז תשנ"ה).
ר' יהודה אמר רב. נ"ה א' (שם שם רמז תשע"א).
ר' יהושע בן לוי. נ"ב ד' (ילקוט שמואל רמז קל"א).
〃 〃 מ"ו א' (שם תהלים 〃 תשנ"ב).
ר' יהושע הכהן בש"ר חנינא בר יצחק. ע"ח כ"א (ילקוט תהלים רמז תתכ"א) (שמב).
ר' יודן. מ"ו ב' (ילקוט תהלים רמז תשנ"ג).
〃 . נ"ג ב' (〃 〃 〃 תש"ע) (שמג).
〃 . נ"ד ג' (〃 〃 〃 תשע"א).
〃 . נ"ו א' (〃 שמואל 〃 קלד).
ר' יוחנן. ס' א' (〃 תהלים 〃 תשע"ז).
〃 . ע"ב ב' (〃 〃 〃 תת"ה).
〃 . ע"ד א' (〃 〃 〃 תת"ט).
ר' יוחנן בן נורי. ע"ו א' (〃 〃 〃 תתי"ג).
〃 נ"ט ב' (〃 משלי 〃 תתקנ"ז).
ר' יונתן. נ"ג ב' (〃 תהלים 〃 תש"ע).
ר' ינאי. מ"ה ד' (〃 〃 〃 תשנ"ז).
ר' יעקב בר אידי. נ"ה ד' (〃 〃 〃 תשע"ב).
ר' יעקב בר זבדי. י"ט א' (〃 〃 〃 תרע"ב).
ר' יעקב איש כפר תמרתא. ע' ג' (〃 〃 〃 תת"ב).
ר' יצחק. י"ד ד' (〃 〃 〃 תרס"ב).
〃 . מ"ה ב' (〃 〃 〃 תשנ"ה).
ר' כהנא. מ"ד א' (〃 〃 〃 תשמ"ז).
〃 . מ"ז א' (〃 〃 〃 תשנ"א).
ר' לוי. נ"ג ב' (〃 〃 〃 תש"ע).
ר' משרשי'. מ"ז א' (〃 〃 〃 תשנ"ה).
ר' נהוראי. נ"ד ג' (〃 〃 〃 תשע"א).

ליתא בכ"י ובנדפס. (שמא) בכ"י ובנדפס ליתא המלות „בש"ר סימון". (שמב) בכ"י ובנדפס המלות „בש"ר חנינא בר יצחק" ליתא. (שמג) בילקוט שם א"ר יודן בשם רבי תמוס בר קפרא. ולפנינו מובא סתמי.

ר׳ נהוראי בש״ר חייא בר אבא. ס״ח ג׳ (ילקוט תהלים רמז תשצ״ג).
ר׳ נחמן. מ״ו א׳ ( 〃 〃 〃 תשנ״ב).
ר׳ נחמן בר יצחק. מ״ו א׳ ( 〃 〃 〃 תשנ״א).
〃 〃. נ״ג ב׳ ( 〃 〃 〃 תש״ע).
ר׳ נחשון. מ״ו א׳ ( 〃 〃 〃 תשנ״ב).
ר׳ נתן. נ״ג א׳ ( 〃 〃 〃 תשס״ט).
בן עזאי. נ״א ב׳ ( 〃 〃 〃 תשס״ד).
ר׳ פנחס. מ״ה א׳ ( 〃 〃 〃 תשמ״ז).
ר׳ פרוזדורי בר נחשא. מ״ו א׳ ( 〃 〃 〃 תשנ״א) (שמר).
רבנן אמרין. צ׳ י״ד ( 〃 〃 〃 תתמ״א).
ר׳ שמואל בר נחמני. ע״ח א׳ ( 〃 〃 〃 תתי״ט).
ר׳ שמואל בר נחמני א״ר יונתן. ע״ה ג׳ ( 〃 〃 〃 תתי״ב).
ר׳ שמואל בר נחמני בש״ר נהוראי. ע״ב ב׳ ( 〃 מלכים 〃 קע״ה).
ר׳ שמואל. א׳ י״ט. ( 〃 תהלים 〃 תרי״ז).
〃 . נ״א ב׳. ( 〃 〃 〃 תשס״ד).
ר׳ שמעי׳ בש״ר ריב״ל. ע״ד ב׳ ( 〃 〃 〃 תת״ט).

ח) רשימה ממלות זרות עפ״י סדר א״ב ואנה הם מבוארות בהערות (א).

| מלה | מזמור | אות | הערה | מלה | מזמור | אות | הערה |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| א | | | | אוכלוסין | ד | ג | יג |
| אבגינוס | א | ו | צד | 〃 | עט | א | טו |
| אבטומטום | א | כא | רצה | *אוכוכלין | צב | יא | צ |
| *אביינוס | א | ו | צד | אכסיומא | ו | י | מ |
| *אגלין | א | כב | שיא | 〃 | קב | ד | לט |
| *אגינוס | א | ו | צד | אכסיטורין | כז | ד | לט |
| אגוסטא | י | ו | לא | *אכסניות | קלו | ה | כ |
| *אגסיטריון | כז | ד | לט | *אכרמוניא | יט | יא | ע |
| אגים | לד | א | טו | *אלבנין | צב | יא | ע |
| אגריפס | כב | לא | קנא | אלוגין | א | כב | שיא |
| אדרינוס | יב | א | ב | אלכסנדרוס | ד | ג | כ |
| אדריינוס | קג | ב | ז | 〃 | ט | ח | סז |
| *אדרינטום | 〃 | 〃 | 〃 | אלכסנדריא | 〃 | 〃 | 〃 |
| אדריאס | צג | ו | לב | אללי | צו | ב | א |
| *אדריכל | יד | א | ה | אלפא | קה | ג | ז |
| אהלות | ב | יז | קיא | *אלתוסבראות | טו | א | ב |
| אטולם | טז | יב | מז | *אמכירום | כב | טו | עו |
| *איטלים | פו | ב | ט | אמכסירום | כב | טו | עו |
| איטימום | כב | יט | צד | *אמיינטון | כג | ד | כח |
| *אטניא | טו | א | א | *אמקסירום | כב | טו | עו |

(שמר) עיין לעיל הערה ר״פ.
(א) המלות אשר רשמתי כאן סימן כזה * לא נמצאים בגוף המדרש רק מבוארות גם בהערות שלי.



| מלה | מזמור | אות | הערה | מלה | מזמור | אות | הערה |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| *אנבטא | עח | טו | קיז | אפוטרופוס | עה | יז | קכה |
| *אנבונין | צב | יא | צ | *אפוטיקון | עה | ז | קל |
| *אנבוכין | 〃 | 〃 | 〃 | *אפיא | ד | ה | נ |
| אנגריא | יט | יב | פג | *אופי | קב | א | ג |
| אנדרטי | יד | ג | טו | *אפיליון | יח | יא | סד |
| *אנדרינטום | 〃 | 〃 | 〃 | אפלטיסן | עח | יז | קל |
| אנטיוכס | ט | ח | סה | *אפליקתא | בג | ד | כה |
| אנטיוכיא | 〃 | 〃 | 〃 | *אפמיא | כב | לא | קנז |
| *אנטיא | טו | א | א | 〃 | סח | ט | כא |
| *אנטכא | עח | טו | קיז | *אפנטיסין | יז | ט | סה |
| אנטונינוס | כב | כט | קכג | אפופסין | ט | יג | צד |
| *אנטניא | טו | א | א | אפפון | יח | י | מב |
| אנכוכין | צב | יא | צ | *אפיפודין | צב | ז | נו |
| אוני | קד | כא | סט | *אפיפורין | 〃 | 〃 | 〃 |
| אננקי | יח | ל | רכח | אפיסטון | כז | ה | מא |
| *אנסיומא | ו | י | מ | אפסניות | קלו | ח | כ |
| *אנפליגום | עב | ב | טו | *אפס | כז | ה | מא |
| אנפוריא | קיח | יט | לו | *אפקלתא | כג | ד | כה |
| אנקקניתא | קד | יט | סב | אפריון | כד | א | ב |
| *אנקקתא | 〃 | 〃 | 〃 | 〃 | סח | ד | י |
| אונקוס | ד | ט | עט | אפרכוס | ג | ג | יד |
| אסטרטיגוס | יז | ג | יא | אפרכוס | יז | ה | לה |
| *אסטרטיא | יח | ג | ט | אפרביא | ב | ג | טז |
| אסטרטיא | צב | יב | קיג | *אצטרובלין | ב | טז | קז |
| אסטרטיקולין | עט | א | יד | אקיינוס | צג | ו | לה |
| אסטרטיקוסין | קד | כא | סח | אקלפרין | מה | ה | יא |
| *אסטרטילוסין | 〃 | 〃 | 〃 | איקוניא | יז | ח | נג |
| *אסטרטליטין | עט | א | יד | איקונין | טו | א | ד |
| אסטרובלין | ב | טז | קז | *אקנקיתא | קד | יט | סב |
| *אסכילי | ד | ג | יג | ארביל | כב | יג | סט |
| אסלא | פז | ו | לג | *ארדיכל | יד | א | ה |
| אספלנית | נא | ב | ד | ארכי | ג | ג | כד |
| *אספליטון | עג | א | ד | אריך | א | טו | ר |
| אספמיא | כב | לא | קנז | אריכא | א | ה | סד |
| אספסיינוס | יז | יב | פא | ארכיטון | יד | א | ה |
| אספקלריא | ח | ה | לד | *ארכיטקטון | 〃 | 〃 | 〃 |
| *אספריטון | עג | א | ד | ארכון | ד | ג | יט |
| אסקוטא | א | ד | נו | ארנונא | טו | א | א |
| *אסקופי | ג | ג | מו | *ארנקי | קג | ו | כד |
| אסקופסי | 〃 | 〃 | 〃 | ארסטון | יח | כה | קע |
| *אסקפסטי | קג | ו | כה | *אתניסאה | מה | ד | כא |
| אסתרא | א | כא | רצג | | | | |
| *אפדרמוסין | יז | ה | לה | ב | | | |
| אפיטרופין | כד | ה | כ | *באיין | יז | ה | לה |

| מלה | מזמור | אות | הערה |
|---|---|---|---|
| *בדודיות | טז | ד | כב |
| *ביין | מז | ה | לה |
| בארי | קלז | ג | י |
| בייא | קיד | ג | יב |
| בזאי | יח | ל | רמז |
| *ביטי | ט | טו | צט |
| בי תרי | יח | ל | רלט |
| בית אלים | סח | ט | כא |
| בלם | לב | ג | יז |
| בולים | קלו | ז | יח |
| בליסטרא | יח | יט | עט |
| בימה | פ | ו | ל |
| בן פיחה | ד | יג | קב |
| ביסדיא | יח | ל | רכא |
| *בסיליאוס | כא | ב | יא |
| בסיליקי | טו | א | ה |
| בעבע | יח | ח | לה |
| בעל זמורה | עג | ג | יח |
| בעט | לב | ג | יח |
| בצוצריות | ב | יז | קיא |
| בקיינוס | יח | יד | פב |
| בוצין | צ | ה | לז |
| *בר פחין | ד | יג | קב |
| ברבר | כה | יד | נא |
| בורגנין | י | א | ח |
| בורגן | ״ | ״ | ״ |
| *ברטניא | יט | יא | ע |
| בת צידעא | קלז | ו | ל |
| **ג** | | | |
| גברתן | יח | לב | רנח |
| גיהוץ | כג | ד | כז |
| גזא | לב | ג | יט |
| *גזא (בר גזא) | עח | יא | נט |
| גיים | ב | ג | יח |
| גולגלת | י | ו | לד |
| גליא | כב | לא | קנז |
| גלילאה | נו | ד | יז |
| גלוסקא | ד | יג | ק |
| *גלוקדקא | פז | ו | לג |
| גמסאות | יב | א | ג |
| גינאות | מה | ד | יד |
| *גונניות | ״ | ״ | ״ |
| גנוסי | קה | ז | כו |

| מלה | מזמור | אות | הערה |
|---|---|---|---|
| *גנחיים | כה | יד | נא |
| געגע | כג | ד | ל |
| גשש | יט | ו | מד |
| **ד** | | | |
| דיבורא | כז | ו | מט |
| דוגמא | קו | ב | ד |
| *דגמטיות | קיח | יב | כה |
| *דגמניות | ״ | ״ | ״ |
| *דידימוס | ג | ג | לג |
| דו | כב | ג | יב |
| *דיטגמיות | קיח | יב | כה |
| דיכוס | ג | ג | יד |
| דייתיקי | א | ה | עב |
| דיוטא | ט | טו | צט |
| דייש | צא | ח | סא |
| *דיכאות | מח | ד | יד |
| דלטר | ז | ז | מו |
| דמוך | כב | ח | נ |
| דומה | יא | ו | מט |
| *דימוס | ג | ג | לג |
| דימוס | ג | ג | נב |
| דימוס | יז | יג | פז |
| דימוס | כד | י | נה |
| דימוסיא | כו | ה | כא |
| דיסמוס | ג | ג | לג |
| *דר | כו | ב | ב |
| דיריגון | טו | ו | כח |
| דרום | יט | ב | יב |
| דורון | צ | ז | מה |
| *דוריה | ״ | ״ | ״ |
| דיפליא סטיא | צג | ח | מד |
| *דיפליסט | ״ | ״ | ״ |
| *דיפלא איסטווה | ״ | ״ | ״ |
| *דיופלסטון | ״ | ״ | ״ |
| *דקלטיאנוס | כד | ו | כד |
| דקק | ב | ד | כב |
| דשא | עח | ג | יג |
| **ה** | | | |
| הגמון | ה | ח | נא |
| *הטלם | טז | יב | מז |
| המנון | א | ו | צ |
| הגדיוסין | יז | ה | לה |



| מלה | מזמור | אות | הערה |
|---|---|---|---|
| *הניוכין | יז | ה | לה |
| הנדיות | ו | ג | יח |
| הנדיקי | צב | ח | סח |
| הרסנא | קלז | ו | כח |
| **ז** | | | |
| זיברתא | א | כב | שג |
| זמיות | קכט | ב | ו |
| זוניא | קג | ח | לח |
| **ח** | | | |
| חנוגין | מב | ד | יב |
| *חויק | עה | ו | לג |
| חיוורא | יא | ו | נג |
| חזוית | יח | יא | סט |
| חזיז | קכו | ז | יט |
| *חזין | ״ | ״ | ״ |
| *חיורא | יא | ו | נג |
| חכים | כו | ה | כה |
| *חכינא | יא | ז | ס |
| חולד | נח | ד | כב |
| חלזון | כג | ד | כו |
| *חלחולת | ה | ח | מח |
| חילתא | כד | ו | כג |
| חמין | כד | ו | כד |
| *חמץ | ״ | ״ | ״ |
| חמתן | צב | יא | צח |
| חפפית | יח | יא | סח |
| *חצובות | פז | ב | יח |
| חצרמות | יא | ו | מז |
| **ט** | | | |
| טבלא | א | כ | רפג |
| טבלרין | יז | ג | י |
| טבריא | כד | ו | כג |
| *טבריים | כה | יד | נא |
| טיברי | עה | ד | יז |
| טביא | יח | ל | ריז |
| טטפראות | מח | ד | יד |
| *טטרפראות | ״ | ״ | ״ |
| טטריגון | עח | טו | קכא |
| *טאטריאות | יד | ג | יב |
| טכסים | ג | ג | כה |
| טלטוסא | יג | ד | יד |

| מלה | מזמור | אות | הערה |
|---|---|---|---|
| טמיון | קטז | ו | יג |
| טימי | יט | ב | כג |
| טינא | קו | ד | טז |
| טס | צ | יא | סב |
| טפא | לו | ו | יא |
| טפיטא | כו | ה | כד |
| *טארגא | א | ד | נו |
| טרוד | ג | ג | יג |
| טיארון | ז | א | ג |
| טרטיאות | יד | ג | יב |
| *טרכסמון | כב | לא | קנג |
| *טרמוסיא | יג | ד | יד |
| *טרמנטה | יח | יד | פ |
| *טרמנה | ״ | ״ | ״ |
| *טרמנסנה | ״ | ״ | ״ |
| טרקסמון | כב | לא | קנג |
| *טרסכמון | ״ | ״ | ״ |
| *טרקסמון | ״ | ״ | ״ |
| **י** | | | |
| ירדן | כד | ו | כה |
| ירמוך | ״ | ״ | ״ |
| ירקמי | קיז | ג | ח |
| יתר | פא | ג | ח |
| **כ** | | | |
| כאר | כב | כו | קכט |
| *כובבו | כד | ו | כג |
| כדוריות | טז | ד | כב |
| כוין | עח | ג | יא |
| כווסקין | א | ו | פח |
| כחלא | פז | א | ח |
| *כוכבי | כד | ו | כג |
| כלך | יא | ו | נב |
| *כלקדיקא | פז | ו | לג |
| כמתניות | עח | יא | סב |
| כמן | מא | א | ד |
| כנה | צג | ד | טו |
| כנמא | כג | ד | כט |
| כנין | קג | ו | כו |
| כסף | קג | ב | ו |
| כסכס | כב | כד | קיח |
| כפת | ב | ה | לה |
| כפישה | כד | א | ג |

| מלה | מזמור | אות | הערה |
|---|---|---|---|
| *בצוצריות | ב | יז | קיא |
| כרכם | יח | כט | ריא |
| *כרכס | כב | כד | קיח |
| *כר | כב | כו | קלא |
| *כיש | א | כא | רצב |
| כשכש | לב | ג | יח |
| כינתא | יח | ל | רלא |
| כתף | ב | ה | לה |
| כתיתין | ט | ג | ט |
| **ל** | | | |
| לגיון | ה | ז | מג |
| לגינא | א | כא | רצב |
| *לכלך | כג | ד | ל |
| למין | א | יב | קנד |
| לקוטינינטום | קכט | א | ו |
| *לקניתא | יז | ח | נה |
| **מ** | | | |
| מגר | מח | ב | ד |
| *מדון | צב | ח | ע |
| מוזא | לב | ג | יד |
| מטטר | צג | ה | ל |
| *מטטרון | ״ | ״ | ״ |
| מטרפס | לג | א | ב |
| מטרפולין | צ | ה | לח |
| מיומס | יח | יז | קיא |
| מייסטרופולין | צ | ה | לח |
| מלוגמא | יט | טו | צח |
| *מלכיא | מ | ד | יז |
| מילחא | כד | ו | כג |
| *מליא | ״ | ״ | ״ |
| *מלניא | ״ | ״ | ״ |
| מילת | עב | ו | לא |
| מנגניא | כב | טו | עד |
| מוניטון | יח | ז | כא |
| מוסטורין | ט | ז | מה |
| *מוסקין | א | ו | פח |
| מסמס | נח | ג | יט |
| מסתורין | קיד | ד | יט |
| מקולין | קה | ה | יט |
| מורא | ט | טז | קז |
| *מרגזאות | יב | א | ג |
| מרגניתא | צב | א | ב |

| מלה | מזמור | אות | הערה |
|---|---|---|---|
| *מרגליתא | ״ | ״ | ״ |
| *מורטניא | כה | יד | נא |
| מירם | א | ח | קיז |
| *מרון | צב | ח | ע |
| משפל | ב | יג | צה |
| **נ** | | | |
| נבוריא | יט | ב | כא |
| נוה | ט | ב | יז |
| ניב | צב | יג | קטז |
| *נוולא | יח | ל | רלא |
| נספאות | מח | ד | יד |
| נימא | פא | ג | ח |
| *נימסאות | מח | ד | יד |
| ננס | קלז | ד | טו |
| נעררותיא | עה | יא | נז |
| נפנף | נז | ד | כ |
| נקיבת | א | כ | רפה |
| נקלם | צב | יא | צא |
| נרתק | ו | ג | יט |
| *נשרא | יא | ו | נג |
| נשריתא | עה | יא | נז |
| **ס** | | | |
| סברן | א | כ | רעה |
| סיבבי | כד | ו | כג |
| *סבקין | צ | ה | לז |
| סגנן | כ | י | לד |
| סגניות | יח | יד | עו |
| סדנא | צ | יז | צא |
| *סדקארים | ח | ב | יז |
| סיטון | כג | ד | כח |
| *סכבי | כד | ו | כג |
| סיכויין | א | כ | רעה |
| סלד | יא | ה | לב |
| סלייקום | ט | ח | סה |
| סליקיא | ״ | ״ | ״ |
| סלפינום | יח | יד | פב |
| *סלפינקס | ״ | ״ | ״ |
| *סלפידים | פא | ד | יח |
| סמבק | צ | ה | לז |
| סמלן | קכט | א | ג |
| *סמיון | ״ | ״ | ״ |
| *סמלניות | עח | יא | מב |



| מלה | מזמור | אות | הערה |
|---|---|---|---|
| *סמפרינון | כב | כו | קל |
| סמנטרא | יח | יד | פ |
| סמפוניא | יב | א | ח |
| סמרטוט | קיד | ו | לב |
| סנדקינוס | לה | ד | ח |
| *סנדיקוס | ״ | ״ | ״ |
| סנהדרין | ד | ד | מה |
| סנגוריא | כ | ג | טז |
| סניגור | פא | ו | כז |
| סנטרא | קכז | א | ה |
| סנפורינין | כב | כו | קל |
| סנקליטין | ד | ד | מד |
| סף | לו | ו | יז |
| ספלירין | פא | ד | יח |
| *ספלוקה | ק | ב | ח |
| סופיסטוס | סה | י | לג |
| ספיקטורין | פא | ו | כח |
| ספקולא | צב | ג | לה |
| *סקוטרים | כז | ד | לט |
| סקילוס | ט | ח | סח |
| סקילייא | ״ | ״ | ״ |
| סקפטורין | פא | ו | כח |
| סקפסטי | מב | ד | ט |
| *סקפטי | ״ | ״ | ״ |
| *סקריפטור | קג | ז | ל |
| סריות | ב | א | ב |
| סריקה | ח | ב | יז |
| סירקארים | ח | ב | יז |
| סורתא | יב | א | יב |
| **ע** | | | |
| *עגעג | כג | ד | ל |
| עויק | עה | ו | לג |
| עזלא | יח | ל | רלא |
| עכו | כד | ו | כג |
| עכנא | יא | ז | ס |
| עילא | ט | ז | מח |
| עמילה | יד | ד | יט |
| עמרא | יא | ו | נג |
| עקם | א | ג | לג |
| *עקמן | מא | א | ד |
| עירוני | טו | ג | ח |
| **פ** | | | |
| פגר | יא | ב | ח |

| מלה | מזמור | אות | הערה |
|---|---|---|---|
| פיגה | כד | ו | כה |
| פדגוג | ג | ג | יב |
| *פודגרין | יח | כ | קיה |
| *פדאמי | יז | ח | נו |
| פודיק | טז | יג | נד |
| *פוזמא | כב | כב | קיב |
| פוזמריקון | יח | לב | רנב |
| *פוזמיקון | ״ | ״ | ״ |
| פיטורי | יא | ו | נא |
| פטרון | צב | ח | עג |
| פטומא | כג | ג | יב |
| פטסין | יט | י | סד |
| פטרונה | ז | ג | כא |
| *פטריקון | יח | לב | רנב |
| פלגא | כב | כז | קלג |
| פילום | ט | ח | סד |
| פוליא | ״ | ״ | ״ |
| פליטון | י | ה | כח |
| *פלומקייא | ג | ג | לו |
| *פלומא | ״ | ״ | ״ |
| *פלניא | כב | כז | קלג |
| פוליפוס | ז | ח | נב |
| *פולסיקא | ג | ג | לו |
| *פלסיון | י | ה | כח |
| פלסתר | נב | ו | לב |
| *פלקטון | כג | ד | כה |
| פילקא | כו | ה | כג |
| פלקין | עה | יג | קיד |
| פלקים | ״ | ״ | ״ |
| פלוקמיא | ג | ג | לו |
| פאמא | כב | כב | קיב |
| פמליא | יא | ו | מ |
| פונדק | ד | יג | צד |
| פונדקי | ד | יג | צח |
| *פנטגון | עה | טו | קכא |
| פונדא | קג | ו | כד |
| פניא | יח | ל | רכג |
| פנם | יח | כט | רג |
| *פנוסין | יט | י | סד |
| פנתרין | עה | יא | סא |
| פס | צב | ח | עד |
| *פסטים | יט | י | סד |
| פסיון | ד | יא | פו |
| *פסליון | י | ה | כח |

| מלה | מזמור | אות | הערה |
|---|---|---|---|
| פסין | כח | ב | ה |
| פספס | כב | כה | קכב |
| פסיפסטס | סח | י | לג |
| *פסקיון | י | ה | כח |
| פעפע | יח | ח | לה |
| *פופריא | ט | יג | צב |
| פוקע | יא | ד | כד |
| *פקלטון | כג | ד | כה |
| פיקין | קג | ו. | כז |
| פיקרין | עב | ב | טו |
| פרוגין | יב | ה | נ |
| *פרגל | " | " | " |
| *פרגולין | " | " | " |
| פרכס | ב | ב | ז |
| פרומביא | ט | טז | קח |
| פורפיר | קג | ח | לו |
| פורפריא | ט | יג | צב |
| פרגמטיא | כד | ב | ט |
| פרוסטגמיא | יד | ו | לב |
| *פרתיזמיא | " | " | " |
| *פרוזטוגמיא | " | " | " |
| פרצף | כב | ג | יב |
| פורפירא | כא | ב | י |
| פרקופי | צג | ב | ט |
| *פוריתא | עח | יא | נז |
| פשפש | פז | ב | יב |
| פשתני | יא | ד | כג |
| פיתקין | ח | ב | כו |
| **צ** | | | |
| צחצוח | יח | יד | עה |
| צלב | יא | ז | נה |
| ציפורי | יא | ו | נא |
| צפורי | יב | א | יא |
| ציצילתא | פז | ב | טו |
| צרידה | יא | ז | נו |
| צרורות | " | " | " |
| **ק** | | | |
| *קובי | יח | ל | רלח |
| קובל | נד | ב | ה |
| קבע | נז | ב | י |
| *קדל | ד | ג | כד |
| קדקד | כג | ה | לו |

| מלה | מזמור | אות | הערה |
|---|---|---|---|
| קרשיה | כב | ז | מא |
| קוזדר | קג | ז | ל |
| קוזמוטמוריסין | כ | ג | יב |
| *קטיגור | נה | א | ג |
| קטיגורין | ח | ב | כא |
| *קטיגטין | ח | ב | כא |
| *קטדיקי | יז | ג | יג |
| קטזמא | יח | כט | רו |
| קיטון | יא | ג | כ |
| קטליז | פו | א | ז |
| קטמא | יב | א | ו |
| קטנטן | נד | ב | ד |
| קטרג | נה | א | ג |
| קטריקי | יז | ג | יג |
| קיוא | עה | ד | יב |
| *קלומיות | טז | ד | כד |
| קלוסקא | קטז | ח | כא |
| קולסים | יח | ז | כא |
| קלפי | ב | ב | ו |
| *קליפוס | עה | ד | יח |
| קלקלתא | עה | ד | יח |
| קולר | קה | ז | כח |
| קולרין | י | ה | כו |
| קילורית | יט | טו | צט |
| קולתא | כב | ה | כו |
| קמט | יח | ל | רכא |
| *קומטומוריסין | כ | ג | יב |
| *קומנטריסין | " | " | " |
| קונדיטין | כג | ג | יג |
| *קניבת | א | כ | רפה |
| *קונטרים | מה | ה | יג |
| קנטבריא | מה | ה | יא |
| קנטרין | ג | ג | נה |
| *קינין | קג | ו | כז |
| קונייה | כב | כז | קלה |
| *קונעה | " | " | " |
| *קסדור | קג | ז | ל |
| *קייסטור | " | " | " |
| *קסטריות | ב | יז | קיא |
| קסטינר | ד | ג | יא |
| *קסנתיר | " | " | " |
| קוסטנדין | ו | ג | טז |
| *קוסטנרין | " | " | " |
| *קוסטנר | קה | ח | לב |



| מלה | מזמור | אות | הערה |
|---|---|---|---|
| קוסטנטינום | ט | ח | סג |
| קוסטנטינא | " | " | י |
| קיסטור | י | ה | כז |
| *קסטינר | " | " | " |
| *קסיוהא | עה | ד | יב |
| *קסלפנס | לו | ו | יט |
| קיסר | כא | ב | יא |
| קיסרין | ט | ט | ע |
| קפד | א | ג | לב |
| קפח | א | ד | נא |
| קפסא | יב | א | ה |
| קפץ | א | ב | יב |
| *קקבטון | יד | ד | יט |
| קיקלין | יד | ג | יא |
| *קרטיות | טז | ד | כד |
| קרטס | מה | ה | יג |
| *קרוכין | כב | יב | סו |
| קרד | לב | ג | טז |
| קרמיון | כד | ו | כה |
| קרומיות | טז | ד | כד |
| קרון | יח | טו | פה |
| קרון | כב | יב | סו |
| קוריוס | כג | ד | כג |
| קרץ | כב | א | ה |
| קרצוף | לב | ג | טז |
| קרקס | יד | ג | יג |
| קרקוניא | יט | יא | ע |
| *קרקדוניא | " | " | " |
| קורא | כב | ה | כו |
| קיש | א | כא | רצג |
| **ר** | | | |
| *רטאות | מח | ד | יד |
| רטיבה | כג | ג | יד |

| מלה | מזמור | אות | הערה |
|---|---|---|---|
| רומים | י | ו | לה |
| רומילוס | " | " | " |
| רמתה | ג | ג | לח |
| *רעף | צב | ד | מח |
| רפרף | לב | ג | יח |
| *רתמה | ג | ג | לח |
| **ש** | | | |
| *שחץ | עח | יח | קמב |
| שטפא | עח | יז | קלג |
| שייר | י | א | ז |
| שכרבזאי | יח | ל | רמז |
| שלה | לו | ו | יב |
| *שליית | כד | ו | כג |
| *שלף | כב | יב | סד |
| *שפנינא | פז | ב | טו |
| שפל | כב | יב | סד |
| שופת | כב | כה | קכז |
| שריית | כד | ו | כג |
| שירקירים | ח | ב | יז |
| שירתא | יא | ז | נח |
| שתיתא | ג | ג | לט |
| *שתותיה | כה | יד | נא |
| **ת** | | | |
| תדיוטום | ט | טז | קד |
| תלמוסא | יג | ד | יד |
| *תלמידה | יג | ד | יד |
| *תלמירה | " | " | " |
| תוסבראות | טו | א | ב |
| תקוע | קה | ג | ז |
| תרים | א | ד | נה |
| תשושין | יח | ב | קיח |

## ט) המדרשים אשר השתמשו במדרש שו"ט.

1) מדרש שמות רבה לקח דברים מן המדרש שו"ט, ואביא פה איזה דוגמאות: (שמ"ר פ"ב אות א') הה"ד יודיע דרכיו למשה כו', נובע משו"ט מזמור ק"ג אות י'. (שם אות ב') עד שלא חרב בית המקדש היתה שכינה שורה בתוכו כו' א"ר אחא אין השכינה זזה מכותל מערבי, הוא בשו"ט מזמור י"א אות ג' ונמצא גם בתנחומא שמות אות י', ואולי נובע מתנחומא. (שם שם) היה מונע הגדולים מפני הקטנים והיה מוציא הקטנים לרעות כדי שירעו עשב הרך כו', הוא משו"ט סוף מזמור ע"ח. (שם פ"ד אות א') הה"ד נקי כפים ובר לבב כו' עד סוף אות א' הוא משו"ט מזמור כ"ד אות ז', ובשמ"ר הוא בהרחבת לשון ע"ש. (שם פ"ז אות ד') שנאמר השומרים הבלי שוא ולמי אני מבקשת כו' שנאמר לעלוקה שתי בנות, הוא משו"ט סוף מזמור ל"א. (שם פ"ט אות י') א"ר אבין ממכת דם העשירו ישראל, הוא משו"ט מזמור ע"ח אות י', ומובא בילקוט רמז תת"כ. (שם פ"י אות ב') כל מכה ומכה שהיתה באה על המצרים במצרים היה הדבר ממשמש ובאה עמה, הוא בשו"ט מזמור ע"ח אות ט"ז.(שם שם אות ג') ר' יוחנן אמר כ"מ שהיה שם עפר והיה טפה של מים בו,משו"ט מזמור ק"ה אות ט'. (פי"ב אות ד') יהרוג בברד גפנם ושקמותם בחנמל ר' יהודה בר שלם אמר מהו בחנמל כו', הוא משו"ט מזמור ק"ה אות ט', ומובא בילקוט רמז תתס"ג בשם השו"ט, ובמדרש שמ"ר מצוין בפנים כל המאמר הנ"ל „במדרש תהלים" והציון הזה הוא מהמעתיק. (פכ"א אות ד') ר' פנחס בש"ר מאיר ור' ירמי' בש"ר חייא בר אבא כו', הוא משו"ט מזמור י"ט אות ז', ובשמ"ר הוא בהרחבת לשון ע"ש. (שם שם) שומע תפלה אתה מוצא ב"ו אינו יכול לשמוע שנים כאחד כו', הוא משו"ט מזמור ס"ה אות ב'. (שם אות י') לא חסרת דבר שלא היו חסרים אלא להזכיר דבר והוא נברא לפניהם, כעין זה במדרש שו"ט מזמור כ"ג אות ג'. (פכ"ז אות ט') זש"ה בני אם ערבת לרעך כו', הוא משו"ט מזמור ח' אות ד'. (פל"ו אות א') כתיב בצור צור את אמרת אני כלילת יופי כו', הוא משו"ט מזמור מ"ח אות ב'. (פמ"א בסופו ופמ"ד אות ח') בענין אף וחמה הוא משו"ט מזמור ז' אות ו'. (ריש פמ"ג) ר' ברכי' שתים אחת בשם רבינו כו', הוא משו"ט מזמור ק"ו אות ו'. (פמ"ה אות ג') ר' יוחנן אמר כך דרש משה מנודה לרב מנודה לתלמיד, הוא משו"ט מזמור כ"ה אות ו', ודומיהם.

2) מדרש ויקרא רבה שאב ג"כ דברים משו"ט, כמו שתראה. (וי"ר ריש פ"א) ר' תנחום בר חנילאי פתח ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו במה הכתוב מדבר כו', כל אות א' לקוח מן שו"ט מזמור ק"ג אות י"ז, ובוי"ר הוא בהרחבת דברים ובהוספות. (שם פ"ג אות ב') נפש כי תקריב יראי ה' הללוהו כל זרע יעקב כבדוהו (תהלים כ"ב) יראי ה' אריב"ל אלו יראי שמים כו' עד סוף אות ב' הוא משו"ט מזמור כ"ב אות כ"ט, ובוי"ר נוסף „רבי חזקיה ור' אבהו בש"ר אלעזר אמרי אם באין הן גירי צדק", ובמקום לעתיד לבוא הציגו במדרש לעולם הבא, וכן נוסף בוי"ר „למה ת"ל כל זרע יעקב כבדוהו אלו אחד עשר שבטים" וכן א"ר בנימן בר לוי המלות „בר לוי" נוספו והשמיט שם מאמר אחד ורבנן אמרי כו' כי מובא במדרש וי"ר שם רק על שם הסיום על הכתוב כי לא בזה וגו' וכשם שלא בזה את תפלתו גם לא בזה את קרבנו לכן השמיט זה. (שם פ"ג אות ה') אגריפס המלך בקש להקריב כו', הוא משו"ט מזמור כ"ב אות ל"א ובוי"ר מבא זה באמצע המאמר ובאמת הוא ההמשך על לא בזה ולא שקץ שהביא באות ג', והמלות וגעש השור והוציא מחט הוא הוספות המסדר ממדרש וי"ר, וגם המאמר שלאחריו באות ו' הרי שהביא מנחתו מגולה מאספיא כו' הוא משו"ט. (שם פ"ד אות ז') ר' יוחנן וריב"ל, ר' יוחנן אמר ה' פעמים אמר דוד ברכי נפשי כו', הוא משו"ט מזמור ק"ג אות ג' ובמדרש שו"ט נוספו דברים מאת המעתיק מגמרא ברכות י' ע"א ע"ש. (שם שם אות ח') וכי מה ראה דוד להיות מקלס בנפשו להקב"ה כו', הוא משו"ט מזמור ק"ג אות ד', ובוי"ר הוא בהרחבת דברים ובאריכות. (שם פ"ה אות ה') ר' ברכי' בש"ר אבא בר כהנא אמר מה עשו שבנא ויואח כו', הוא משו"ט מזמור י"א אות ב', ובוי"ר הוא בהרחבת לשון ומתוקן יותר. (סוף פ"ה אות ח') ואומר השמים מספרים כבוד אל א"ל השמים שמא את צריך לכלום כו',עד סוף פ"ה, הוא משו"ט מזמור י"ט אות י"ז. ועיין בהרז"ו במדרש וי"ר שם שכתב כאן בוי"ר



(בוי"ר) לקוח משם (משו"ט) וכאן חסר. (פ"ט אות ג') א"ר אבהו זה אחד מן המקראות שישועתו של הקב"ה ישועתן של ישראל ולכה לישועתה לנו, הוא משו"ט מזמור פ' אות ג'. (פ"י אות ה') ר' הונא בש"ר חנינא בר יצחק אמר יצא שטח כו', הוא משו"ט מזמור ק' אות א'. (שם אות ז') ויפול על פניו ארצה הוא משו"ט מזמור י"ח אות ל"ב. (פי"א אות ה') וש"ה עם חסיד תתחסד ר' יהודה פתר ר' נחמי' פתר כו', הוא משו"ט מזמור י"ח אות כ"ב, ובמדרש וי"ר הלשון מתוקן יותר. (שם אות ו') א"ר שמואל בר נחמן כל שבעת ימי הסנה כו', הוא ג"כ משו"ט שם. (שם פי"ב אות ג') פקודי ה' משמחי לב תני חזקיה נעשה דברי תורה עטרה לראש כו', הוא משו"ט מזמור י"ט אות ט"ו. (שם פי"ג אות ג') רב אמר לא נתנו המצות אלא לצרף בהן כו', הוא משו"ט מזמור י"ח אות כ"ה. (פכ"א אות ז') ואל יבא בכל עת אר"י בר סימון צער גדול הי' לו למשה, הוא משו"ט סוף מזמור י', ובוי"ר נוסף עוד רק שנכנס בסדר הזה כו'. (פכ"א אות ט') אמר רב בשעה שגלגל חמה ולבנה נכנסין ליטול רשות מלפני הקב"ה כו', וגם המאמר מר' לוי שם, הוא משו"ט מזמור י"ט אות י"א, ובוי"ר הוא בהרחבת דברים ומתוקן הלשון, ונוסף שם המאמר מר' הושעי' בריה דר' שמלאי, גם לפני המאמר מה הקב"ה עושה נוסף בוי"ר „א"ר יוסטא בר שונם" עיין בשו"ט בהערות שלי. (פכ"ד אות ג') מעשה בקרתני כו', הוא משו"ט מזמור כ' אות ד'. (שם אות ד') א"ר לוי כל טובות וברכות ונחמות אינן אלא מציון, הוא משו"ט מזמור י"ד אות ו'. (פכ"ו אות א') אמרות ה' אמרות טהורות ר' יודן בש"ר יוחנן ור' ברכי' בש"ר אלעזר ור' יעקב דכפר חנין ואמרין לה בשם ריב"ל מצינו שעיקם הקב"ה כו', הוא משו"ט מזמור י"ב אות ד', ושם בשו"ט מובא רק בשם ריב"ל לבד ואולי כוון המדרש וי"ר שהביא „ואמרין לה בשם ריב"ל" אל המדרש שו"ט. (שם אות ב') מן גלגלי דידך בסירה הוערה, הוא משו"ט מזמור ז' אות ד'. (שם אות ג') א"ר תנחום בר חנילאי ב' פרשיות, הוא משו"ט מזמור י"ב אות ד', ובוי"ר הלשון מתוקן גם נוספו המלות „בר חנילאי". (שם אות ד') אמור אל הכהנים זש"ה יום ליום יביע אומר תניא בא' בתקופת ניסן כו', הוא משו"ט מזמור י"ט אות י'. (שם אות ו') ד"א אמור אל הכהנים הה"ד יראת ה' טהורה כו', הוא משו"ט מזמור י"ט אות ט"ו. (פכ"ז אות י"א) אוי להם לרשעים שהם מתעסקים בעצות על ישראל, הוא משו"ט מזמור ב' אות א'. (פ"ל אות ב') ר' יודן אמר אם חיים אתה מבקש, הוא משו"ט מזמור ט"ז אות י"ב. (שם אות ג') ד"א ולקחתם לכם הה"ד פנה אל תפלת הערער וגו' שנצחו ישראל בדין ונמחלו עונותיהם והן אמרו נצחו ישראל שנאמר וגם נצח ישראל לא ישקר הוא שדוד אומר לישראל אם קיימתם מצות לולב שנקרא נעים, שנאמר נעימות בימינך נצח הרי את מבושר שנצחת לאו"ה שנאמר וגם נצח ישראל לפיכך משה מזהיר את ישראל ואומר להם ולקחתם לכם, א"ר אבין פנה אל תפלת הערער, וא"ר אבין אין אנו יכולין לעמוד על אופי של דוד כו', וכל משכיל יראה כי הדברים האלה אין ענינם לכאן כי מה שייכות יש להדרשה הזאת אל הכתוב פנה אל תפלת הערער, גם הסיום א"ר אבין פנה אל תפלת הערער אין לה מובן כלל, מה בא ר' אבין להודיענו, ובפסיקתא דר"כ פסקא ולקחתם לכם (ק"פ ע"ב) אשר משם נובע פרשה ל' שבוי"ר חסר זה ואיננו, ואין ספק שבעל מסדר המדרש וי"ר הוסיף זה מן מדרש שו"ט מזמור י"ז אות ה', ומקום ההוספה הוא למעלה בשורה שלפניו בסיום המאמר אנו יודעין דישראל אינון נצוחייא, ועל זה הוסיף המאמר ממדרש שו"ט דאיתא שם: כיון שהגיע יום הראשון של חג וכל ישראל יוצאין קטנים וגדולים וטוענין לולביהן בידם הכל יודעין שנצחו ישראל בדין ונמחלו עונותם והן יודעין שנצחו כו' כו', ומן המלות שנצחו ישראל בדין הוסיף במדרש וי"ר ומובא פנימה חוץ למקומה אחרי המלות פנה אל תפלת הערער, ובמדרש וי"ר שם יש לתקן וכצ"ל ד"א ולקחתם לכם הה"ד פנה אל תפלת הערער, א"ר אבין אין אנו יכולין לעמוד על אופי של דוד כו' כו', כמו שהוא לנכון בפסיקתא שם. (פל"ב אות א') ר"י אומר הה"ד סביב רשעים יתהלכון כו', הוא משו"ט מזמור י"ב אות ה' בהוספות ע"ש. (פל"ב אות ב') גם במדעך מלך אל תקלל כו', הוא משו"ט מזמור ז' אות א', ובוי"ר הוא בהרחבת דברים. (פל"ד אות א') הדרשות על אשרי משכיל אל דל נובעים משו"ט מזמור מ"א בהוספות, בשו"ט ר' אבא ובוי"ר אבא בר ירמי' בש"ר מאיר גם יש עוד שינויים בשמות האומרים.

3) מדרש במדבר רבה שאב ג"כ מן מדרש שו"ט, כמו: (פ"ג אות א') מן ד"א מה תמרה

תמרה אין בה פסולת עד ד"א צדיק כתמר מדבר בשבטו של לוי, הוא משו"ט מזמור צ"ב אות א', עיין מבוא לתנחומא צד 76, (פ"ט אות ל"ה) אמן לקבלה אמן לשבועה, הוא משו"ט מזמור פ"ט אות ד', ומובא בילקוט תהלים רמז תת"מ בשם השו"ט. (פי"א אות ז') בשעה שנפטר מן העולם שלש כתות של מה"ש מקדימין אותו בשלום, הוא משו"ט מזמור ל' אות ג', ומובא בילקוט תהלים רמז תתפ"ט בשם השו"ט. (פי"ב אות ג') ויהי ביום כלות משה הה"ד יושב בסתר עליון א"ר הונא בש"ר אידי מי אמר המזמור הזה כל המאמרים שם עד סוף אות ג' לקוחים משו"ט מזמור צ"א בהוספות, כמו שהעירותי בהערות שלי, גם נוסף שם מאמרים ממדרש איכה רבה. (פי"ג אות ד') ד"א נודע ביהודה אלהים הה"ד אפרים לשמה תהי' עד ד"א השני הוא משו"ט מזמור ע"ו אות א' בהוספת דברים. (שם סוף אות ד') א"ר יהודה בר אלעאי כשעמדו ישראל על הים, הוא משו"ט מזמור ע"ו אות א'. (פי"ד אות ג') את מוצא בשעה שבנה שלמה את בית המקדש ביקש להכנים את הארון כו', הוא משו"ט מזמור כ"ד אות י', ובמדרש במ"ר נמצא הוספה „מן פסוק כי האמנם אלהים עד ועתה קומה ה' למנוחתך אתה וארון עוזך כ"ד פסוקים". (שם שם) מהו ויבוא מלך הכבוד א"ר סימון כו' ד"א מלך הכבוד אמר חזקיה כו', הוא משו"ט מזמור כ"ד אות י"א ואות י"ב. (שם אות ט"ז) אתיא כההיא דאמר ר' תנחומא תורת ה' תמימה שזה סדר נשים כו', הוא משו"ט מזמור י"ט אות י"ד בהוספת דברים. (פי"ח אות י"ז) ואתה אנוש כערכי עד ישיא מות עלימו, הוא משו"ט מזמור נ"ה אות א', ועפ"י המדרש שו"ט יבין הקורא דברי המדרש מהו בבית אלהים נהלך ברגש כדתנן הפר היה קרב בכ"ד כדי שיהא הרוגש מרגיש, שנאמר בבית אלהים נהלך ברגש, והנה אף כי המדרש במ"ר לקוח כמעט כלו מהתנחומא עיין מבוא להתנחומא דף ל"ח, אבל המאמרים בפ' קרח מן אות ט"ו ט"ז י"ז י"ח המה הוספות עיין מבוא להתנחומא צד 78.

4) מדרש דברים רבה לקח דברים ממדרש שו"ט. (ואתחנן פ"ב אות י"א) ד"א יענך ה' ביום צרה אמר ריש לקיש למה הדבר דומה לאשה שישבה על המשבר לילד והיתה מצטערת כו' הוא משו"ט מזמור כ' אות ד', ובשו"ט הוא בלשון ארמית ובב"ר הוא בלשון עברי צח, מי שענה את עמך הוא יענה אותך ע"ש. (שם שם אות י"ב) ר' חנינא בר פפא שאל לרשב"נ מהו דכתיב ואני תפלתי לך ה' עת רצון אמר לו שערי תפלה פעמים פתוחים כו', הוא משו"ט מזמור ס"ה אות ד'. (ראה פ"ד אות ד') לשני בני אדם אחד הי' לו כרם בגליל כו', הוא משו"ט מזמור י"ז אות ה'. (שם שם) אין בית רובע בחללו של עולם שאין בו כמה אלפים מזיקין כו' אריב"ל אקוניא מהלכת לפני האדם כו', הוא משו"ט מזמור נ"ה אות ג'. (שופטים פ"ה אות ה') ר' אליעזר אומר במקום שיש דין אין דין כו', משו"ט מזמור ע"ב אות ג'. (שם אות ח') א"ר יהודה ב"ר אלעאי על ג' דברים נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, הוא משו"ט מזמור ז' אות ז'. (תצא פ"ו אות ו') יש מזיק שקושט בחץ כו', משו"ט מזמור צ"א אות ג' ונשנה גם בתנחומא נשא אות כ"ז. (תבא אות י"א) ר"א בנו של רשב"י שאל את ר"ש בן יוסי חמיו כו', משו"ט מזמור כ"ג אות ד', וגם הביא הגי' אסיטון כמו שהוא בשו"ט בטעות. (ברכה פי"א אות ב') ד"א וזאת הברכה זש"ה מי יעלה בהר ה' רבנן אמרי מדבר במשה מי יעלה בהר ה' זה משה כו', הוא משו"ט מזמור כ"ד אות ז'. (שם אות ד') אם אלהים למה איש כו', הוא משו"ט מזמור צ' אות ה'.

5) מדרש שה"ש לקח דברים ג"כ מהמדרש שו"ט, כמו: (פ"א פסוק שיר השירים אות ה') הונא בש"ר יוסף הכל מסייעין את המלך כו' ר' ברכי' אמר כו' וכי אבנים יש בבבל כו', הוא משו"ט מזמור כ"ד אות י'. (שם שם אות י') א"ר יצחק וכי אפשר לו לאדם לישב על כסא ה' כו', הוא משו"ט מזמור ע"ב אות ב', ומובא בילקוט תהלים רמז תת"ה בשם השו"ט. (שם שם) אז תבאנה שתים נשים מי היו, רב אמר רוחות היו כו', הוא משו"ט שם, ובמדרש שה"ש נוסף ורבנן אמרין יבמות היו, ומובא בילקוט מלכים רמז קע"ה בשם השו"ט. (שם פ' כי טובים דודיך מיין אות ג') נמשלו דברי תורה במים כו', הוא משו"ט מזמור א' אות י"ח, ובמדרש שה"ש הוא באריכות יותר ובהוספת דברים. (שם פ' משכני אות י') בשעה שעמדו ישראל לפני הר סיני לקבל התורה אמר להם הקב"ה כו', הביאו לי ערבים טובים כו', הוא משו"ט מזמור ח' אות ד' ובשה"ש שם הוא בהרחבת לשון, וכן איתא שם אמר להם הקב"ה אלעיקי אני נותן לכם את התורה. (שם פ' לסוסתי אות ד') רכב פרעה על





סוס זכר כו', הוא משו"ט מזמור י"ח אות ד', ובחזית הוא בהרחבת דברים, ומובא בילקוט שמואל רמז ק"ס בשם שו"ט. (שם שם אות ה') כתוב אחד אומר וידא וכתוב אחד אומר וירא א"ר אחא מכאן שהיה לו להקב"ה עולמות ויצא להראות בהן, הוא משו"ט מזמור י"ח אות י"ד, ומובא בילקוט שמואל רמז קס"א בשם שו"ט. (שם פ' הנך יפה דודי אות ב') מהו בחדר המטות, ר' אלעזר אמר בתאים ורשב"נ אמר בעליות כו', הוא משו"ט מזמור י"ח אות כ"ג, ומובא בילקוט מלכים סוף רמז רל"ב בשם שו"ט. (פ"ב פ' אני חבצלת השרון אות א') אמרה כנסת ישראל אני הוא וחביבה אני כו', אני הוא שהייתי חבויה בצלן של מצרים, הוא משו"ט מזמור א' אות כ' בהוספת ובהרחבת לשון כאשר תראה בהערות שלי ובחזית נוסף חבויה בצלו של ים וליתא בשו"ט, וכן נוסף מאמר אחד בש"ר יודן עיין שם בהערה שלי, וכן עוד שם אות נ' אתיא דרבנן כההיא דאמר ר' אלעזר המודעי עתידים שרי או"ה שיבואו לקטרג את ישראל לפני הקב"ה כו', וזה מובא בשמו בשו"ט מזמור א' אות כ', והובא בילקוט תהלים רמז תרצ"ב בשם שו"ט, וכן המאמר שם א"ר ראובן אלו לא היה הדבר כתוב אי אפשר לאומרו כביכול כי באש ה' נשפט, הוא ג"כ בשו"ט שם אות כ', ומובא בילקוט מיכה רמז תקנ"ב בשם המדרש שו"ט. (שם פ' השבעתי אתכם אות א') מה היו עושים בדורו של שמד כו', הוא משו"ט מזמור ט"ז אות ד'. (שם פ' דודי לי ואני לו אות א') הוא משו"ט מזמור כ"ג אות א', ובחזית שם הוא בהוספת דברים ובאריכות לשון, גם הוסיף שם ראיות מהכתובים, על הוא לי לאב הביא עוד הפסוק כי אתה אבינו, גם על ואני לו לבן, הוסיף בנים אתם לי, וכן נוסף שם הוא לי לשומר ואני לו לכרם הוא לי במקניאין ואני לו במכעיסין, ועוד הרבה הוספות, כמו אני אמרתי ה' רועי לא אחסר, ובחזית הוא אמר לי אל יחסר המזג, שנאמר אל יחסר המזג ואני אמרתי לו את הוא רחמי מבא לא להחסר מבותך לעולם המד"א ה' רועי לא אחסר ועוד הוספות אחרות. (פ"ג פ' מי זאת עולה אות ב') א"ר אלעזר בש"ר יוסי בן זימרא בשעה שהיו ישראל מתנודדין כו' כמין שני זקיקין של אש יוצאין כו', הוא משו"ט מזמור כ"ב אות י"א בהרחבת לשון. (פ"ד פ' הנך יפה סוף אות ג') לפני השירה כתיב ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' כו', הוא משו"ט מזמור י"ח אות ו'. (שם פ' כמגדל דויד אות א') עשרה בני אדם אמרו ספר תהלים כו', הוא משו"ט מזמור א'. (שם שם אות ה') כתיב ויפול על פניו ארצה, למה ויפול על פניו, הוא משו"ט מזמור י"ה אות ל"ב. (שם פ' אתי מלבנון כלה) מהו בכרכרות, ר' ברכי' בש"ר יהודה אמר כאילין סביא כו', הוא משו"ט מזמור פ"ז אות ו', ומובא בילקוט תהלים רמז תתל"ח והוא לקוח משו"ט. (שם פ' נפת תטופנה שפתותיך כלה אות ב') שאל ר' אלעזר בר"ש את ר' שמעון בן יוסי בן לקוניא המוי א"ל כלי קוריוס יצאו עם ישראל כו', עד סוף הפסוק, הוא משו"ט מזמור כ"ג אות ד', ובמדרש חזית נוסף „תרגם עקילס איפליקתא" ובמקום בשו"ט הסיטון מתוקן בחזית לנכון אמיינטין, ומובא בילקוט תהלים רמז תרצ"א והסר הציון שו"ט. (פ"ו פ' מי זאת הנשקפה אות א') מה לבנה פעמים הסרה כו', הוא משו"ט מזמור כ"ב אות י"א בהוספת דברים. (שם פ' לא ידעתי נפשי שמתני ריש אות א') תני ר' חייא משל לבת מלכים כו', הוא משו"ט מזמור כ"ב אות י"ב ומובא בילקוט שה"ש רמז תתקצ"ב בשם השו"ט. (פ"ז פ' שררך אגן הסהר אות ג') בטנך ערמת חטים כו', לקוח משו"ט מזמור ב' אות י"ג י"ד ט"ו ט"ז. (פ"ח פ' מים רבים אות א') מים רבים אלו או"ה, הוא משו"ט מזמור ט"ו אות ד'. (שם פ' אחות לנו קטנה אות א') ר' עזריה בש"ר יהודה בר סימון לע"ל עתידין כל שרי או"ה באין ומקטרגין את ישראל, הוא משו"ט מזמור ט"ו אות ה'. (שם פ' כרם היה לשלמה אות ב') א"ר יודן לאחד שהיה לו בן גידם אצבעים כו', הוא משו"ט מזמור ח' אות ב', ומובא בילקוט תהלים רמז תרל"ט. (שם פ' ברח דודי בסופו) בארבעה דברים נמשלו גאותן [צ"ל גאולתן] של ישראל כו', הוא משו"ט מזמור ח' אות א', ובמדרש חזית הוא בהרחבת לשון, ומובא בילקוט תהלים רמז תרל"ט והוא לקוח משו"ט שם.

6) מדרש רות רבה שאב ג"כ מן מדרש שו"ט, כמו: (בפתיחתא אות א') שעתידין או"ה לקטרג לפני ולומר רבון העולמים אלו עובדי ע"ז ואלו עובדי ע"ז כו', הוא משו"ט מזמור כ' אות ג', ובמדרש רות נוסף באמצע וכי יש ישיבה למעלה אשר הוסיף המסדר, ובילקוט ישעיה רמז שס"ז ותהלים רמז תרצ"ב מובא זה המאמר בשם שו"ט. (פ"ב אות י"א

ותקם היא וכלותיה) כתוב אחד אומר כי לא יטוש ה' עמו כו', הוא משו"ט מזמור צ"ד אות ג', ומובא בילקוט תהלים רמז תת"נ בשם השו"ט. (פ"ר אות א') ר' אבא בר כהנא פתח רגזו ואל תחטאו כו', הוא משו"ט מזמור ד' אות ט', ובמדרש רות הוא בהוספת דברים, ומובא בילקוט תהלים רמז תרכ"ז בשם שו"ט.

7) **מדרש איכה רבה** לקח דברים מן מדרש שו"ט, כמו: (פתיחתא אות ו') ר' אבהו פתח אפרים לשמה תהיה כו', הוא משו"ט מזמור ע"ו אות א', ומובא בילקוט תהלים רמז תתי"נ בשם שו"ט. (שם אות כ"ג) שמונה עשרה שנה היתה בת קול יוצאת בפלטין של נבוכדנצר כו', הוא משו"ט מזמור ע"ט אות ב'. (שם אות ל') ריב"ל אמר לשני לילות ויום אחד היה הקב"ה מאיר לו כו', הוא משו"ט מזמור י"ח אות כ"ג, ומובא בילקוט שמואל רמז קס"א ד"ה יצילני בשם שו"ט. (שם שם) ארבעה מלכים היו מה שתבע זה לא תבע זה כו', וכמה נשתייר מהם כו', הוא משו"ט מזמור ע"ט אות א', וכן הוא במדרש איכה פ"ד אות ט"ו, ובמדרש איכה הוא בהרחבת לשון, עיין בהערות שלי. (פרשה א' אות כ"ב בפ' בכה תבכה) רבנן אמרין כל מי שבוכה אינו אוכל שנא' ותבכה ולא תאכל, הוא משו"ט מזמור מ"ב אות ד', ומובא בילקוט שמואל רמז ע"ז ותהלים רמז תשמ"ב בשם שו"ט. (שם אות ל"ז ד"ה כי דמך ר' יוסי מגלחיא) ר' יהודה בר סימון אמר תרתי כתיב ושור או שה אותו ואת בנו כו', הוא משו"ט מזמור כ"ב אות י"ז. (שם אות מ"ג פסוק הכשיל כחי) א"ר תנחום בר ירמי' ארבעה דברים מתישין כחו של אדם כו', הוא משו"ט סוף מזמור ל"א. (פ"ב אות ו' פ' גדע בחרי אף) עשר קרנות הן כו', הוא משו"ט מזמור ע"ה אות ה', ומה שהביא שם וי"א קרנו של משיח כוון למדרש שו"ט. (שם אות ז' פ' ויבער ביעקב) ארשב"ל כשהפורענות באה אין מרגיש בה אלא יעקב כו', הוא משו"ט מזמור י"ד אות ו', ומובא בילקוט תהלים רמז תרס"ג והוא משו"ט כי מן המאמר את מוצא ב' פעמים הוא משו"ט. (פ"ג אות ח' פ' חסדי ה') א"ר אלכסנדרי על שאתה מחדשנו בכל בקר ובקר אנו יודעין שאמונתך רבה לתחית המתים כו', הוא משו"ט מזמור נ"ה אות ב'. (פ"ד אות י"ד פ' כלה ה') כתיב מזמור לאסף אלהים לא הוה קרא צריך למימר אלא בכי לאסף כו', היא משו"ט מזמור ע"ט אות ג', ומובא בילקוט תהלים רמז תתכ"ד בשם השו"ט. (שם אות ט"ו פ' לא האמינו) ארבעה מלכים היו מה שתבע זה לא תבע זה, הוא משו"ט מזמור ע"ט אות א', ומובא גם בפתיחתא אות ל'. (שם אות כ"ב פ' קלים היו רודפינו) על ההרים דלקונו ר' איבו אמר שהיו דולקין את המעבירות, הוא משו"ט מזמור ז' אות י', ומובא בילקוט תהלים רמז תרל"ח בשם השו"ט. (פ"ה אות כ"א פ' השיבנו) אמרה כ"י לפני הקב"ה רבש"ע שלך הוא השיבנו, הוא משו"ט מזמור פ"ה אות ג', ומובא בילקוט תהלים רמז תתל"ד בשם השו"ט.

8) **מדרש קהלת רבה** השתמש ג"כ במדרש שו"ט, כמו: (פ"א פ' הבל הבלים) ר' יהודה בר סימון אמר ז' הבלים שאמר קהלת כנגד שבעה ימי בראשית כו', הוא משו"ט מזמור צ"ב אות א'. (שם פ' והארץ לעולם עומדת) כל מה שברא הקב"ה באדם ברא בארץ כו', הוא לקוח משו"ט מזמור י"ט אות א' בהוספת דברים. (פ"ד פ' טוב ילד מסכן) טוב ילד מסכן וחכם זה יצר טוב כו', הוא משו"ט מזמור ט' אות ה', ובמדרש קה"ר הוא בלשון עברי צח והלשון מתוקן יותר. (פ"ה פ' כי בא החלום) ולו הבין כלי מות הציו לדולקים יפעל מהו לדולקים כו', הוא משו"ט מזמור ז' אות י', ומובא בילקוט תהלים רמז תרל"ח בשם שו"ט. (שם פ' אל תתן את פיך) ריב"ל פתר קריא בפוסקי צדקה כו', ר' בנימין פתר קריא בחניפי תורה כו', הוא משו"ט מזמור נ"ב אות א'. (פ"ז פ' החכמה תעוז לחכם אות א') עשרה דברים שמשמשים את הנפש כו', הוא משו"ט מזמור ק"ג אות א', ומובא בילקוט תהלים רמז תתנ"ו בשם השו"ט. (שם שם אות ד') עשרה זקנים שאמרו בספר תהלים, הוא משו"ט מזמור א' אות ו', ובמדרש קהלת הלשון מתוקן יותר עיין בהערות שלי. (פ"ט פ' עיר קטנה אות ח') ד"א עיר קטנה זו הגוף ואנשים בה מעט אלו איבריו כו', הוא משו"ט מזמור מ"א אות א', ובקה"ר שם נוסף ולמה הוא קורא ליצר הרע גדול שהוא גדול מיצר טוב שלש עשרה שנה. (פ"י פ' אי לך ארץ) כתיב אז תבאנה שתים נשים זונות, מי היו, רמ"א רוחות היו כו', הוא משו"ט מזמור ע"ב אות ב', ומובא בילקוט שמואל רמז קע"ה בשם שו"ט. (שם פ' גם במדעך) ד"א גם במדעך מלך אשר בדורך אל תקלל כו', הוא משו"ט מזמור ז' אות א', ובקה"ר הוא בהרחבת

לשון



לשון, ומובא בילקוט קהלת בפסוק הנ"ל בשם שו"ט. (פי"ב פ' וישב העפר) א"ר לוי י"ח שנה היתה בת קול מכרזת ומצפצפת על נבוכדנצר כו', הוא משו"ט מזמור ע"ט אות ב'. (שם פ' ויותר שהיה קהלת חכם) בקש קהלת לעמוד על מתן שכרן של מצות כו', הוא משו"ט מזמור ט' אות ב'.

9) גם **מדרש אסתר רבה** שאב ממדרש שו"ט, כמו: (פתיחתא אות ה') כאשר ינוס איש מפני הארי זו בבל כו', הוא משו"ט מזמור י"ח אות י"א עם הוספות, ומובא בילקוט עמוס רמז תקמ"ה בשם השו"ט. (פ"א אות ו') ר' ברכיה בש"ר לוי ור' הונא בש"ר לוי ור' יודן בש"ר לוי שלשתן אמרו פסוק אחד תמצא ידך לכל אויביך ימינך תמצא שונאיך תהא ידך מצויה ליפרע מאויביך, הוא משו"ט מזמור כ"א אות ה', ומובא בילקוט תהלים רמז תרפ"ד בשם השו"ט, ובמדרש שו"ט מובא בשם ר' לוי בעצמו, ובמדרש אסתר המאמר באריכות דברים ע"ש. (פ"ג סימן ב' פ' גם ושתי המלכה אות ה') כתיב ראיתה כי אתה עמל וכעס תביט וגו' אמרה כ"י לפני הקב"ה רבש"ע ראית שעשו הרשע בא ועתיד להחריב את בית המקדש כו', עד זו ושתי סוף אות ה', הוא משו"ט מזמור י' אות ו', ובמדרש אסתר הוא בהרחבת לשון ובהוספות, ובילקוט תהלים רמז תרנ"ב מובא כל המאמר בשם שו"ט וחסר הציון. (שם אות ז') ד"א ממתים ידך ה' מה גבורים הם שנטלו את שלהם מתחת ידך ה' כו', פה ערב הדורש יחד מאמר השו"ט מזמור י"ז אות י"ג עם מאמר הירושלמי שביעית פ"ט ה"א ופסיקתא דר"כ פ"י (דף פ"ח ע"ב) וע"ש בהערות שלי. (שם שם) אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע תאמר שיש לי חלק לעוה"ב כו', הוא משו"ט שם. (פ"ו אות א') אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת נמנו בעליית ר' טרפון כו', הוא משו"ט מזמור ק"ו אות ג', ובמדרש אסתר מובא זה רק בעבור הדרשה על זכרני ה' ברצון עמך. (פ"ז אות כ"ה) א"ר חנין מאן דאמר רחמנא וותרן כו' אמר הקב"ה לשבטים כו' א"ר יששכר דכפר מנדי כו', הוא משו"ט מזמור י' אות ג'. (פ"י אות ט"ו) זש"ה אמרו לאלהים כו', הוא משו"ט מזמור י"ח אות י"א, ונמצא גם בפסיקתא דר"כ פסקא י'.

10) **מדרש שמואל** השתמש במדרש שו"ט, כמו: (פ"ג) הכי את אמר ותביאהו בית ה' שילה כו', הוא משו"ט מזמור ע"ח אות י"ח. (פי"א) ר' לוי אמר ששים מיל היה שאול הולך ביום אחד כו', הוא משו"ט מזמור ז' אות ב' ובמדרש שמואל הוא בהרחבת לשון ע"ש בהערה שלי. (פי"ט) וישלח ויביאהו והוא אדמוני לפיכך הוא סקלם להקב"ה בעשרה מזמורות, נובע משו"ט מזמור י"ח אות ח'. (פכ"א) ויפול על פניו ארצה כדי שלא יצטער כו', הוא משו"ט מזמור י"ח אות ל"ב. (פכ"ד) אדם הולך לבית המשתה ואינו מוליך בניו עמו כו', הוא משו"ט מזמור ז' אות ב' ובמדרש שמואל הוא בהרחבת לשון. (פכ"ט) איה חסריך הראשונים עד מחלה לשעבר, הוא משו"ט מזמור י"ח אות ו'. (פל"א) הוא מן מזמור י"ז אות ד'.

11) **הפסיקתא רבתי** שאבה הרבה דברים משו"ט, כמו לדוגמא: (פסקא א') וכמה ימות המשיח כו', הוא משו"ט מזמור צ' אות י"ז. (פסקא ב') כתוב אחד אומר האתה תבנה כו' ד"א מזמור שיר חנוכת הבית לדוד בוא וראה שלמה בונה את הבית כו', הוא משו"ט מזמור ס"ב אות ד' וברבתי הוא ברחבה ובהוספת דברים. (עוד שם) אמר ר' חייא הגדול בשעה שהצדיק נפטר מן העולם שלש כיתות של מלאכים מטפלין בו עד ד"א מזמור שיר חנוכת, הוא משו"ט מזמור ל' אות ג'. (פסקא ו') ד"א ותשלם כל המלאכה מאליה היתה נבנית כו', הוא משו"ט מזמור כ"ד אות י'. (פסקא ח') כך פתח ר' תנחומא ברבי נר לרגלי דבריך ואור לנתיבתי כו', הוא משו"ט מזמור כ"ז אות א' בהרחבת לשון והמסדר מהרבתי הוסיף „כך פתח ר' תנחומא ברבי". (פסקא יא) באותה שעה בא גד הנביא אצלו ואמר לו מה אתה מבקש שלש שנים רעב כו', הוא משו"ט מזמור י"ז אות ד' בהרחבת דברים. (פסקא כ"א) א"ר לוי טבלריק שלו חקוקה על לבם כהדין אסטרטיגוס, הוא משו"ט מזמור י"ז אות ג'. (עוד שם) א"ר יודן כו' כשנגלה הקב"ה לעשות מלחמותיו של בניו כו', הוא משו"ט מזמור י"ח אות י"ז, וברבתי הוא בקצת הוספות עיין בהערות שלי. (פסקא כ"ג) אורח חיים פן תפלס שלא תהא יושב ושוקל מצותיה של תורה כו', הוא משו"ט מזמור ט' אות ג'. (פסקא כ"ה) כשבא הקב"ה ליתן תורה התחילו מלאכי השרת משליכים פירקס לפני הקב"ה כו', הוא משו"ט מזמור ח' אות ב'. (פסקא ל"א) א"ר פנחס הכהן בש"ר הושעיא חמש

מעמדות

מעמדות אמר דוד לפני הקב"ה כו', הוא משו"ט מזמור י"ז אות ט', וברבתי הוסיף בהתחלתו „כך פתח ר' תנחומא ברבי", גם הוסיף מלת „הכהן", וכל המאמר שם מועתק משו"ט. (פסקא ל"ט) כל המאמר מן כך פתח ר' תנחומא ב"ר אבא לא הביט און ביעקב מה ראה בלעם, לקוח משו"ט מזמור פ"א והמסדר מהרבתי הוסיף „כך פתח ר' תנחומא ב"ר אבא". (פסקא מ') ד"א בחדש השביעי והוא ישפוט תבל בצדק לקוח מאמר גדול בהרחבת דברים משו"ט מזמור ט' אות י"א. (עוד שם) תפלה לדוד שמעה ה' צדק תפלה לדוד זו תפלה שאדם מתפלל בשעה שהוא נעור משנתו ברוך מחיה המתים, שמעה ה' צדק זו ק"ש כו', הוא משו"ט מזמור י"ז אות ו'. (פסקא מ"א) א"ר לוי השמחה מציון כו', הוא משו"ט מזמור י"ד אות ו' באיזה שינויים. (שם שם) לפי ששני פעמים התינוקות אומרים בביהכ"נ הושיענו ה' אלהינו, הוא בשו"ט מזמור י"ד אות ו' ונוסף ברבתי „בבית הכנסת". (עוד שם בסוף הפסקא) ד"א מי יתן וגו' יגל יעקב ישמח ישראל לא היה צריך לומר כו', הוא משו"ט מזמור י"ד אות ז' בהוספת דברים וזה כוונת הפסיקתא רבתי „כשם שדרש ריש לקיש כו'" וכוון בזה אל המדרש שו"ט שמובא שם הדרש בשם ריש לקיש ע"ש בהערות שלי.

## י) דרכו של בעל הילקוט בהשתמשו במדרש תהלים וציוניו ותכונת כ"י שהיו לפניו.

א) בכל המקומות בילקוט בתורה בנביאים ובכתובים כאשר הביא מאמרים ממדרש הזה מצוין בצדו „מדרש שוחר טוב" או „שוחר טוב", אולם בילקוט תהלים כאשר הביא מאמרים בשמו מצוין „מדרש" כי מאליו מובן שכוון למדרש שוחר טוב (א) ולהלן בפרק י"ח תמצא רשימה (ב) מכל המקומות אשר הביא מאמרים מהמדרש הזה אנה הם נמצאים לפנינו, באיזה מזמור, ובאיזה אות, ובהערות שלי להמדרש העירותי בכל מאמר ומאמר במקומותם למושבותם אנה מובאים בילקוט.

ב) אכן באיזה מקומות נרשם בילקוט „מדרש" סתם, ויש לתקן שצ"ל „שוחר טוב" כמו דברים רמז תת"ח ד"ה כי ה' אלהיך ברכך, נרשם מדרש וצ"ל שו"ט, והוא במזמור כ"ג אות ג', וכן שמואל רמז קל"א ד"ה ולמה נקרא שמו אדומי, והוא במזמור נ"ב אות ד', שם רמז קל"ג ד"ה ויהי הוא נחפז ללכת, והוא במזמור י"ח אות ז', שם רמז קל"ד ד"ה ישמע נא אדוני, והוא במזמור נ"ו אות א', ומן א"ל שאול, עד וישבע שאול הוא בשו"ט מזמור נ"ז אות ג', ומן וישבע שאול לדוד [צ"ל וישבע דוד לשאול] הוא ממזמור נ"ח אות א', ומן וימת שמואל ויקבצו כל ישראל הוא ממדרש שמ"אל פכ"ג. וכן ילקוט שמואל רמז קנ"א ד"ה משכב אלו פולוסיקא נרשם מדרש וצ"ל שו"ט, והוא במזמור ג' אות ג', שם רמז קס"ה ד"ה אלה דברי דוד, הוא במזמור י"ח אות ה', משלי רמז תתקצ"ט ד"ה יכפה אף, הוא במזמור ג' אות א', איוב רמז תתק"י ד"ה ומשך אבירים, הוא במזמור ט"ז אות ב', וכן הביא המאמר הזה ברמז תתצ"ה בשם שו"ט, דניאל סוף רכז אלף ס"ו ד"ה ענו לדרך, הוא במזמור כ"ח אות ב'. ובכל המקומות מצוין מדרש וצ"ל שו"ט.

ג) כאשר אמרנו בעל הילקוט תהלים רשם בגליון „מדרש" וכוונתו למדרש תהלים. אולם נמצא לפעמים שהציון „מדרש" הוא בטעות, כמו תהלים רמז תרכ"ו ד"ה אמר ר' ישמעאל

(א) רק בשלשה מקומות נרשם גם בתהלים „מדרש שו"ט" כמו ברמז תרל"ט, וברמז תתכ"ז, וברמז תתל"ג. (ב) הרשימה הזאת להילקוט ממדרש תהלים היא רשימה השביעי' אשר ערכתי. א') במבוא לפסיקתא דר"כ רשמתי כל המקומות אשר הילקוט מביא את הפסיקתא ובאיזה פסקא נמצאים לפנינו. ב') שם במבוא רשמתי כל המקומות שהביא את הפסיקתא רבתי ואנה נמצאים לפנינו. ג') במבוא להתנחומא רשמתי כל המקומות אשר הביא את התנחומא ואנה המאמרים נמצאים בתנחומא אשר הוצאתי לאור. ד') גם רשמתי שם ברשימה שניה כל המקומות אשר הביא את הילמדנו. ה') בפתח דבר ללקוטים מן מדרש אלה הדברים זוטא, ערכתי רשימה מכל המקומות אשר הביא מאמרים בשם „מדרש אלה הדברים" ואנה נמצאים במדרש דברים רבה לפנינו הרשימה לא נדפסה בבית תלמוד רק נדפסת בעלה מיוחדת. ו') בפתח דבר בראש הס' „ספרי דאגדתא" ערכתי רשימה מכל המאמרים בילקוט אסתר אנה הם נמצאים במדרש אבא גריון ובמדרש פנים אחרים (אשר הוצאתי בזה לאור). ז') היא הרשימה ממדרש תהלים. וכן כאשר אוציא אי"ה את המדרש שמואל אתן רשימה מכל המקומות אשר ילקוט הביאו ואנה נמצא לפנינו.



ישמעאל, מצוין מדרש ולא מצאתי בשו"ט, ובוודאי נשתבש הציון. ומן שיני רשעים שברת משל למה"ד הוא משו"ט מזמור ד' אות י"ג. רמז תרמ"ו ד"ה ד"א לפי שהם עושים, מצוין מדרש וצ"ל תנחומא, והוא בתנחומא שלנו וארא אות ט"ז, וגם המאמר מרמז תרמ"ז לא נמצא בשו"ט והציון מדרש אינו מוסב רק על זה הרמז והמאמר שם הוא בפסיקתא רבתי פל"א. ברמז תרע"א ד"ה ממתים ידך במקום הציון מדרש צ"ל וי"ר והוא בפ"ג אות ו', ועל אני בצדק מצוין וי"ר, צ"ל ב"ב דף י' ע"א. שם רמז ת"ש ד"ה ד"א מי הוא זה מצוין מדרש וצ"ל תנחומא והוא בפ' וארא אות ז'. ברמז תשי"ו ד"ה מה רב טובך משל לאדם, מצוין מדרש ולא מצאתי בשו"ט, ואולי נשמט הציון ממקומו ושייך להתחלת רמז תשי"ז. ברמז תשכ"ח ד"ה שם נפלו נרשם מדרש וצ"ל תנחומא, והוא בפ' ויצא אות י', וברמז תתפ"ח ד"ה סומך ה' מובא לנכון בשם התנחומא. ברמז תש"ל ד"ה ד"א והתהולל מצוין מדרש ולא מצאתי בשו"ט. ברמז תשנ"ה ד"ה כשמך מצוין מדרש וצ"ל תנחומא והוא בפ' שמות אות א'. ברמז תשס"ה ד"ה הצילני מדמים מצוין מדרש וצ"ל מדרש שמואל, והוא בפכ"ה. ברמז תשצ"ה ד"ה מנין שבזת הים מצוין מדרש וצ"ל מכילתא והוא בפ' בא מסכתא דפסחא סוף פי"ג. ברמז תת"ט ד"ה כי הנה מצוין מדרש, ולא נמצא בשו"ט. ברמז תת"כ ד"ה מצינו מצוין מדרש, וצ"ל מכילתא והוא בפ' משפטים פי"ג. ברמז תתל"א ד"ה מזמור לאסף מצוין מדרש וצ"ל תנחומא והוא בפ' וארא אות ד'. שם שם ד"ה הי' ר' סימאי אומר, לא מצאתי עוד במדרש שו"ט, והסיום ר' אליעזר בנו של ריה"ג נמצא גם בשמ"ד פמ"ז אות ז'. ברמז תת"מ ד"ה אשרי העם ר' אבהו פתח, מצוין מדרש וצ"ל וי"ר או פסיקתא, והוא בוי"ר פ"ל, ופסיקתא פסקא ר"ה דף קנ"א ע"ב. מן ד"א מדבר בסנהדרין עד כי תפארת עוזמו הוא משו"ט מזמור פ"א אות ד'. ברמז תת"ס ד"ה ד"א מלאכיו אלו הנביאים, מצוין מדרש, וצ"ל תנחומא והוא ריש ויקרא. ברמז תתע"ג ד"ה מה לך הים מצוין מדרש, וצ"ל מכילתא והוא בפ' בשלח מסכתא ב' פרשה ד'. ברמז תתע"ח ד"ה לכל תכלה מצוין מדרש וצ"ל ב"ר והוא בפ"י אות א', שם שם ד"ה צרופה אמרתך א"ר אבין מצוין מדרש וצ"ל פסיקתא והוא בפסקא בחדש השלישי ק"ב ע"ב. ברמז תתפ"א ד"ה שיר המעלות מצוין מדרש וצ"ל ספרא והוא בפ' בחקותי. ברמז תתפ"ח ד"ה ותשת עלי כפכה, מצוין מדרש, וצ"ל ב"ר והוא פי"א אות ב' ופי"ב אות ו'. שם שם ד"ה ועל ספרך, מצוין מדרש וצ"ל תנחומא והוא בפ' בראשית אות כ"ח. שם שם ד"ה אלופינו מסובלים מצוין מדרש וצ"ל מדרש רות והוא בפסוק האיש אלימלך. שם שם ד"ה רצון יראיו יעשה כגון ר' חנינא בן דוסא מצוין מדרש, וצ"ל ירושלמי והוא בברכות פ"ה ה"א דף ט' ע"א.

ד) גם נמצא באיזה מקומות אשר מצוין בהם „שוחר טוב" בטעות, כמו ילקוט שמואל רמז ע"ז ד"ה בן ירוחם נרשם „שו"ט" ולא נמצא במדרש שו"ט וצ"ל פסיקתא רבתי, והוא בפמ"ג פסקא כי פקד, ומן אפרתי ריב"ל אמר פלטיאני הוא מן מדרש שמואל פ"א ואולי צ"ל מדרש במקום שו"ט ומוסב על המאמר הזה. עוד בילקוט שמואל רמז ק"ב ד"ה ותכבד יד ה', נרשם שו"ט, וצ"ל מדרש והוא במדרש שמואל פ"י, והמאמר זה אחד מן הדברים הוא בשו"ט מזמור ע"ה אות י"א. עוד שם שמואל רמז קס"ה ד"ה וכאור בוקר נרשם שו"ט וצ"ל מדרש והוא במדרש שמואל פכ"ט עד כי ברית עולם שם לי. מלכים רמז רמ"ד ד"ה ויאמר חזקיהו, נרשם שו"ט ולא נמצא במדרש הזה, ונעלם ממני מקור המאמר. ירמיה רמז ש"ב ד"ה כי אעלה מצוין מדרש שו"ט וצ"ל מדרש והוא במדרש שמואל פט"ו. משלי רמז תתקנ"ט ד"ה א"ר ביבי בר אבינא נרשם מדרש שו"ט והוא בוי"ר פ"ד אות ג' ואות ד' וקה"ר פי"ב פ' כי את כל מעשה:

ה) גם תמצא להיפך שמציין מקום המאמר, שהוא במדרש ב"ר, או בתנחומא, ולא נמצא שמה רק במדרש שו"ט, כמו ילקוט תהלים רמז תשע"ב ד"ה ד"א פדה בשלום נפשי, מצוין „ב"ר פע"ד" וצ"ל מדרש, והוא בשו"ט מזמור נ"ה אות ד', ובב"ר פע"ג אות ג' נמצא מאמר אחר ע"ש. שם רמז תשע"ז ד"ה למנצח אל תשחת מצוין ב"ר, וצ"ל מדרש, והוא במזמור נ"ח אות א'. שם רמז תתי"ב ד"ה כי לא ממוצא וממערב מצוין תנחומא, וצ"ל מדרש והוא בשו"ט מזמור ע"ה אות ג', והציון תנחומא מוסב למאמר שלאחריו ד"א כי לא

ממוצא

ממוצא וממערב, והוא בתנחומא מטות אות ט'. שם רמז תתמ"ג ד"ה עמו אנכי בצרה א"ר יודן, מצוין תנחומא וצ"ל מדרש, והוא בשו"ט מזמור כ' אות א', ומן אורך ימים אשביעהו הוא בשו"ט מזמור צ"א אות ח'. שם רמז תתנ"ח ד"ה המשביע בטוב עדיך, ר' יוחנן פתר, מצוין ב"ר וצ"ל מדרש, והוא בשו"ט מזמור ק"ג אות ח'. שם רמז תתס"ג ד"ה ויך כל בכור א"ר אחא, מצוין מכילתא בטעות וצ"ל מדרש, והוא בשו"ט מזמור ק"ה אות ט', והציון מכילתא נשמט ממקומו ושייך על המאמר שלפניו ויך כל בכור במצרים כתיב, והוא במכילתא בא פי"ג. וכן בילקוט משלי רמז תקנ"ג במאמר ר"י בש"ר חנינא לפי שבלעם אמר לבלק מצוין תנחומא וליתא בתנחומא, וצ"ל שו"ט והוא במזמור י"ז אות א'.

ו) חוץ לכל זה נמצאו בילקוט הרבה מאמרים אשר חסר בם הציון והם לקוחים ממדרש שו"ט, וגם בילקוט תהלים חסרים הרבה פעמים הציונים, וברשימה אשר ערכתי מהילקוט הצגתי סימן כוכב כזה * על המאמרים בילקוט תהלים אשר חסר בם הציון „מדרש" ולדוגמא תראה ילקוט וארא רמז קפ"ג ד"ה ותעל הצפרדע הביא מאמרים מסנהדרין דף כ"ז ע"ב [צ"ל ס"ז ע"ב] ומן בתי השיש הוא משו"ט מזמור ע"ח אות י"א, וחסר הציון. וכן עקב רמז תתנ"ה הן לה' אלהיך מצוין שו"ט והוא במזמור כ"ד, ואח"כ כל המאמר רבנן אמרי שני רקיעין הן חסר הציון והוא במזמור קי"ד אות ב'. ברכה רמז תתנ"א ד"ה וזאת הברכה אר"ל בש"ר אחא בר חנינא, הוא משו"ט מזמור צ' אות ד', ומן כתיב לכן יחכה הוא מפדר"כ פסקא וזאת הברכה בהתחלתה. שמואל רמז קל"ד ד"ה ויהי כעשרת הימים הוא בשו"ט מזמור כ"ו אות ז' ונמצא גם במדרש שמואל פכ"ג. שמואל סוף רמז קמ"ו ד"ה וימדדם, אחר שהביא מאמר מסנהדרין סיים ריב"ל אמר ע"י שהרגו לאביו ואמו וזה הוא משו"ט מזמור ז' אות ד'. שם רמז קמ"ז מן ד"א וישב יואב ויך את אדום עד כתוב אחד אומר כו' הוא משו"ט מזמור ס' אות א'. שם רמז קנ"ו ד"ה מילתא ב"ר אושעי', ובסוף סיים א"ל ישבו שנים על אחד, עד קטליך לך, הוא משו"ט מזמור י"ח אות ל'. שם רמז ק"ס ד"ה אתה מוצא המאמר א"ר יוחנן מעשה נסים יש בשמים הוא משו"ט מזמור י"ח אות ט"ז. ישעיה רמז רס"ב ד"ה ד"א אמרו צדיק כשאדם מזכיר את הצדיק, הוא משו"ט מזמור קי"ה אות א', והמאמר שלאחריו כתיב צדקתך כהררי אל מה הרים, הוא מפדר"כ פסקא שור או כשב. ישעיה רמז שי"א ד"ה מי העיר ד"א מי העיר ממזרח א"ר ראובן הוא בשו"ט מזמור ק"י אות ב', והציון סנהדרין ק"ח מוסב על המאמר שלאחריו. יואל רמז תקל"ג ד"ה דבר ה' הוא משו"ט מזמור פ' אות א'. מיכה רמז תקנ"ח ד"ה ד"א אל תשמחי הוא משו"ט מזמור כ"ב אות ז', ומובא בילקוט עקב רמז תתנ"ב, וירמיה רמז שי"א בשם שו"ט. משלי רמז תתקנ"ח ד"ה מעשה בבנו, הוא בשו"ט מזמור נ"ט אות ב'. משלי רמז תתקס"א ד"ה תכסה שנאה מן תני ר' חייא הוא משו"ט מזמור נ"ב אות ג'. איוב רמז תתקי"ז מן צדק לבשתי א"ר חנינא הוא משו"ט מזמור כ"ד אות א' והציון במאמר שלפניו „ב"ר" הוא עד המאמר הזה. דניאל רמז אלף ס' מן ר"י אבר בשני מקומות מצינו הוא משו"ט מזמור כ' אות ז', והציון תנחומא במאמר שלפניו הוא בתנחומא מקץ אות ז' והוא שם עד המאמר מר' יוחנן ומן המאמר הזה הוא בשו"ט. אסתר רמז אלף נ"ו ד"ה וצומו עלי הוא משו"ט מזמור כ"ב אות ה'. קהלת רמז תתקע"א טובים השנים טוב צדיק בן צדיק הוא משו"ט מזמור נ' אות א'. שם שם ד"א טובים שנים היוצאים לדרך שאם נפל אחד הוא ממזמור נ"ט אות א' עד ר' מאיר ומשם ואילך הוא מקה"ר. שם טוב ילד מסכן חכם זה יצר טוב הוא במזמור ט' אות ה'. קהלת רמז תתקפ"ט ד"ה בקש קהלת למצוא דבר חפץ בקש קהלת לעמוד על עסקי פרה הוא במזמור ט' אות ב', בכל אלה המקומות חסרים הציונים.

ז) ואודות הנוסחאות של בעל הילקוט במדרש הזה, דע קורא נעים כי עד מזמור ל"ה הביא הגירסאות כמו שהם בכ"י ג' (כ"י רומי) ועפ"י כ"י זה נדפס המדרש בדפוס ראשון דפוס קאנשטאנטינא, מלבד איזה שינויים קטנים אשר הם מבעל הילקוט שתיקן הלשון כדרכו תמיד, והנוסחאות וההוספות והתיקונים שהם בכ"י א' וכ"י ו' עד מזמור ל"ה לא הביא הילקוט, רק מן מזמור ל"ה ואילך החל להביא כגירסת כ"י א' וכ"י ו' השוים תמיד (אשר שמתי לפנים הספר), וכפי הנראה הי' לפניו שני קובצים האחד אשר העתיק ממנו
עד



עד מזמור ל"ה השוה עם כ"י ג', וקובץ אחר מן מזמור ל"ה השוה עם כ"י א' ו', ואולי היה חסר בקובץ שלפניו עד מזמור ל"ה והשלים מקובץ אחר, והנוסחאות וההוספות הנמצאים בכ"י ב' ד' ה' ז' ואשר מהם נוסף בדפוס וויניציא לא הביא בעל הילקוט כי לא היה לפניו קובץ אחד השוה אל כתבי יד האלה, ולכן תראה בילקוט ריש יואל הביא מאמר אחד הנמצא בכ"י א' ו' וכן הוסיף מהרא"פ בהגהות שלו בגליון המדרש, וליתא בכ"י האחרים ובנדפס. וכן ברמז תשכ"ג אחר שהביא מאמר אחד בשם הפסיקתא רבתי והוא בפ"ט פסקא למנצח על הנגינות המתחיל א"ר הנחום אין לך כל אבר ואבר שלא קלס דוד להקב"ה עד כי לא ידעתי ספורות אח"כ מתחיל שם המאמר כל עצמותי תאמרנה אמר דוד אני משבחך בכל איברי, והביא שם מאמר גדול עד כל עצמותי תאמרנה מי כמוך, והוא מן מדרש שו"ט מזמור ל"ה אות ב', והמאמר הזה לא נמצא בכ"י האחרים ובנדפס רק בכ"י א' וכ"י ו' (כאשר מובא בפנים המדרש שלפנינו) לכן נראה בעליל כי היה לפניו כתב יד השוה עם קובץ א' וקובץ ו' והעתיק בילקוטו כל המאמר הזה, וגם הרבה מהקדמונים הביאו דברים מזה המאמר בשם שו"ט, כאשר שם בהערה וכן במבוא פרק י"א. וכן במזמור ל"ו חסר בכ"י האחרים ובנדפס מאמר גדול ונמצא לנכון בכ"י א' ו', עיין שם הערה ב' ומובא לנכון בילקוט, עוד שם במאמר וכשהיו הנשים משחקות בכ"י האחרים ובנדפס המאמר מקוטע ומשובש ונמצא לנכון בכ"י א' וכ"י ו' עיין הערה ד', ומובא ג"כ לנכון בילקוט, וכן תראה ברמז תש"ע לא נמצא המאמר שהוספתי בפנים: ד"א כלו סג אלו אנשי סדום כו', כי לא נמצא בכ"י א' וכ"י ו', אף כי נמצא בכ"י ג' ובכ"י האחרים ובנדפס. רמז תשע"א א"ר נהוראי לא נתנו דעתם על מה שכתוב בתורה כו', נמצא ג"כ בכ"י א' וכ"י ו', וכן הוסיף הרא"פ בגליון, ולא נמצא בכ"י האחרים ובנדפס. רמז תשע"ה כי הצלת נפשי ממות, כל המאמר נמצא בכ"י א' ו', וכן הוסיף הרא"פ בגליון, ולא נמצא בכ"י האחרים ובנדפס. שם ד"א תנני שלא יחרב הבית דנני בגלות כי בך חסיה נפשי במלכיות, כ"ה גם בכ"י א' ו', וליתא בכ"י האחרים ובנדפס, ובילקוט שם רשם אחד המדפיסים „עיין במדרש" וזה הוסיף להעיר כי ליתא במדרש הנדפס. רמז תשע"ז ואתה ה' אלהים צבאות אלהי ישראל הקיצה לפקוד כל הגוים לפי שבעולם הזה הקב"ה עושה עצמו ישן כו', כן הוא בשו"ט מזמור נ"ט אות ה' בכ"י א' וכ"י ו', וכן הוסיף הרא"פ, וליתא בכ"י האחרים ובנדפס. רמז תש"ל ואויבי ה' כיקר כרים, ר' פנחס אמר אמר דוד יבואו הרשעים ליקר כרים כו', והוא בשו"ט מזמור ס"ח אות ב' בכ"י א' וכ"י ו', וכן הוסיף הרא"פ, ולא נמצא בכ"י האחרים ובנדפס, ואף כי בילקוט המאמר קצת בשינויים, בכל זאת הוא המאמר שלפנינו, ומה שנרשם שם ב"ר פפ"ד הציון הזה מוסב על לא יבושו בעת רעה וצ"ל ב"ר פס"ד (אות א'). רמז תת"ה ד"א משפטיך למלך תן אלו היסורים כו' וכ"ה ג"כ בכ"י א' ו', וכן הוסיף הרא"פ, וליתא בכ"י האחרים ובנדפס. וכן ברמז תתל"ג א"ר פנחס הכהן מכלל שאחרים מקטרגים. וברמז תתל"ג נשאת עון עמך מי נושא עון כו'. רמז תתמ"ב המאמר על יושב בסתר עליון. רמז תתמ"ג מעשה בר' שמעון בן חלפתא. רמז תתמ"ו מעשה באחד שעשה דייתיקי. רמז תתנ"ב מלך ב"ו אם יאמרו לו הארץ שלך. רמז תתנ"ד כיון שראה משה כך סידר עליה מזמור לתודה. רמז תתס"ב תאמר שהן נובעין כו'. רמז תתס"ה א"ר ברכיה ידל להון מן צדקיהון כו' כל זה הוא כגי' כ"י א' וכ"י ו', וליתא בכ"י האחרים ובנדפס, והעירותי עליהם בהערות שלי למקומותם למושבותם, וכן תמצא בהערות עוד הרבה הדומים לזה.

ח) והנה בכ"י א' וכ"י ו' נמצא התחלת מזמור קי"ט מגוף המדרש, ולא נמצא בכ"י האחרים ובנדפס. וכן הביא הרא"פ ההתחלה בגליון המדרש, ועל פי ההגהות ההן של מהרא"פ הדפיס ההתחלה ההיא הרב החוקר הגדול מהר"א יעללינעק בבית המדרש ח"ה, וגם לפני בעל הילקוט הי' ההתחלה ממזמור הזה, כמו שתראה רמז תתע"ו ד"ה אשרי תמימי דרך אמר דוד ומצוין בצדו מדרש, הוא בהוספה הנמצא בכ"י א' ו' במזמור קי"ט אות ג', וכן עוד שם ד"ה אתה צוית הביא מאמר בשם הפסיקתא והוא בפסקא את קרבני (דף ס ע"א), ומן המאמר ד"א בכל מקום צוה הקב"ה על התורה הוא מן שו"ט מזמור קי"ט אות ז' בהמאמר ההוא הנמצא בכ"י א' ו' והציון מדרש נשמט ממקומו. וכן ילקוט איוב רמז תתקכ"ב ד"ה התדע על מפלשי עב א"ר יודה בר אחא כל נסים וגבורות
שהקב"ה

שהקב"ה עושה כו' מצוין „מדרש שו"ט" ונמצא במזמור קי"ט אות א' במאמר הזה ולא נמצא בנדפס מאומה. וכן ילקוט שה"ש רמז תקפ"ו ד"ה השמיעני את קולך א"ר יהודה בן לוי ב"ר שלום בש"ר יודא בר סימון אין כתיב יונה אלא יונתי כו' ומצוין בצדו „מדרש שו"ט" והוא בהוספה ההיא במזמור קי"ט אות א' ולא נמצא בנדפס. וכן בילקוט משלי רמז תתק"ם ד"א אני חכמה כו' הביא זה בשם שו"ט, ובמזמור קי"ט בהתחלה הנמצא בכ"י א' ו' לא נמצא זה, רק בהוספה המאוחרת אשר הוסיף דרשן אחד מאוחר במזמור קי"ט אות ז' בשינוי ובסגנון אחר, ומזה נראה כי לפני הילקוט הי' עוד קצת המשך מהתחלת מזמור קי"ט. או הציון בטעות, ומקור אחר הי' לבעל הילקוט מזה המאמר.

ט) והנה כבר מלתי אמורה כי בכל כתבי יד לא נמצא המדרש תהלים רק עד סוף מזמור קי"ח מלבד בכ"י א' ו' נמצא גם קצת מהתחלת מזמור קי"ט אולם בדפוס ראשון ואח"כ בכל הדפוסים נדפסה הוספה מאוחרת אשר אחד הדרשנים השלים את החסרון מן קי"ט ואילך עד סוף הספר, היינו מזמור קי"ט ק"כ קכ"א, ומן קל"ח עד סוף הספר (כי המזמורים קכ"ב עד סוף קל"ז נוספו מן הילקוט אל תוך המדרש מלה במלה) את הדרשות המאוחרות ההן לא ראה הילקוט, ואם תמצא בילקוט מן מזמור קי"ט ואילך עד סוף הספר מאמרים אשר מצויינים בצדו „מדרש" כוונתו למדרש תהלים במזמורים עד קי"ט או הציונים הם בטעות, כמו שתראה רמז תתע"ט הטיבה ה' לכל מצוין מדרש הוא במזמור ד' אות ה'. רמז תתפ"א ד"ה שיר המעלות רבת צררוני מצוין מדרש בטעות וצ"ל ספרא והוא בפ' בחקותי. רמז תתפ"ב ד"ה לעושה נפלאות מצוין מדרש הוא במזמור ק"ו אות א'. רמז תתפ"ח ד"ה מזמור לדוד ה' שמע תפלתי ואל תבא במשפט את עבדך הוא במזמור כ"ו אות א' ומובא גם בילקוט ברמז תש"ג. שם שם ד"ה לדוד ברוך ה' צורי הנותן תשועה למלכים זה שאול ודוד כו' הוא בשו"ט מזמור ז' אות י"ג. רמז תתפ"ט כבוד ה' יאספך א"ר חייא הגדול בשעה שהצדיק נפטר מן העולם ג' כתות של מלאכים מטפלין בו מצוין מדרש והוא במזמור ל' אות ג' ועל הציונים „מדרש" והם בטעות העירותי עליהם בפרק זה אות ג', מן רמז תתע"ח ד"ה לכל תכלה שהוא במזמור קי"ט ע"ש.

י) כאשר הבאתי למעלה בפרק הזה באות ז' הי' לפני בעל הילקוט קובץ אחד ממדרש תהלים השוה לכ"י א' וכ"י ו' ובכ"י האלה מצאתי בהרבה מקומות אשר מובאים המאמרים בשם אומרם, ובכ"י האחרים ובנדפס מובא המאמר ההוא סתמי בלי שם האומר, כאשר העירותי על זה לקמן פרק י"ב הערה א' והבאתי שמה ראיות לזה. ועתה ראיתי כי בילקוט בהרבה מקומות כשהביא מאמרים ממדרש תהלים הביאם בשם אומרם ובכ"י א' ו' ומה גם בכ"י האחרים ובנדפס מובא המאמר סתמי, ואין ספק שהכ"י שהי' לפני בעל הילקוט הי' ישן נושן מוקדם לפני כתיבת כתבי יד א' ו', והמעתיק רצה לקצר והשמיט שמות האומרים והציג המאמרים סתמיים. ואתן לפני הקוראים הנכבדים רשימה מכל המקומות בילקוט אשר הביא המאמר בשם אומרו ולפנינו הוא סתמי, כמו ילקוט שמואל רמז קל"א ושמו דואג, ולמה נקרא שמו אדומי ר' יהושע בן לוי אמר על שם עירו, ובמדרש שו"ט מזמור נ"ב אות ד' בכל כ"י ובנדפס מובא סתמי. שם רמז קל"ד ד"ה ישמע נא אמר רבי יודן אם בא אדם אליך, ובשו"ט מזמור נ"ו אות א' ובכל כ"י ובנדפס מובא סתמי. מלכים רמז קע"ה ד"ה אז תבאנה, אמר ר' שמואל בר נחמני בשם ר' נהוראי התחיל פיו נובע בחכמתו, ובשו"ט מזמור ע"ב אות ב' הוא סתמי. תהלים רמז תרי"ז ד"ה ר' שמואל הי' שותל, ר' חנינא אמר זה תלמודו של אדם, ובשו"ט מזמור א' אות י"ט הוא סתמי. שם רמז תרס"ב א"ר יצחק שלא קראו קודש ישראל לה', ובשו"ט מזמור י"ד אות ד' הוא סתמי. שם רמז תרע"ב ד"ה השמים מספרים א"ר יעקב בר זבדי משל לגבור, ובשו"ט מזמור י"ט אות א' מובא סתמי. שם שם ד"ה יום ליום א"ר אבדימי בשעה שהקב"ה מלמדו מקרא, ובשו"ט מזמור י"ט אות ז' הוא סתמי. שם רמז תש"ב ד"ה ד"א טוב וישר ר' אבין בשם ר' יעקב אמר על כל מיל ומיל הי' עומד בורגן, בשו"ט מזמור כ"ה אות ו' בכל כ"י ובנדפס מובא ר' אבין לבד והמלות בשם ר' יעקב ליתא. שם רמז תשמ"ו ד"ה למנצח לבני קרח א"ר אלעזר אמר ליה משה כו', ובשו"ט מזמור מ"ד אות א' הוא סתמי. שם שם א"ר חנן וכי באזניהם שמעו מאבותיהם, ובשו"ט מזמור מ"ד אות א' הוא בסתם. שם שם א"ר כהנא שהתנבאו על הדורות האלו, ובמזמור מ"ד אות א'

הוא



הוא סתמי. שם רמז תשמ"ז א"ר פנחס כל מי שרואה אותם אומר קוצים הם, ובמזמור מ"ה אות א' לא נמצא שם האומר. רמז תשנ"א אמר ר' פרוזדורי בר נחשא הוא לבדו יודע מה עושה, ובמזמור מ"ו אות א' לא נמצא שם האומר ובעל סדר הדורות הביא את השם הזה בערך ר' פרוזדירה בשם הילקוט. שם רמז תשנ"א אמר ר' אבדימי דמן חיפה מעולמים הם הדברים שראינו, ובשו"ט מזמור מ"ו אות א' ליתא. שם שם א"ר נחמן ב"ר יצחק ראו דינין של אותם שבטחו על חילם ובשו"ט מזמור מ"ו אות א' הוא סתמי. שם שם אמר רב כהנא לא יאמר אדם בשביל אחי או אבא צדיק אני נמלט ובמזמור מ"ו אות א' לא נמצא שם האומר. רמז תשנ"ב ויקר פדיון נפשם א"ר אלעזר למה הוא יקר, ובמזמור מ"ו אות א' הוא סתמי. שם שם אמר ר"נ אמרו בני קרח לשאול, ובמזמור מ"ו אות א' לא נמצא שם האומר. שם שם אריב"ל מלמד שהצדיקים יורדין בכל בקר ומבקרין אותן, ובשו"ט מזמור מ"ו אות א' איננו מובא בשמו. שם שם א"ר נחשון כל צרה וצרה שמגעת אצלנו נמצא לנו, ובמזמור מ"ו אות א' הוא סתמי. רמז תשנ"ג אמר רבי יודן אמרו בני קרח אל תתיראו, ובמזמור מ"ו אות ב' לא מובא בשמו כלל. רמז תשנ"ה א"ר משרשי' מכאן כל זמן שהרשעים שולטים בעולם ובמזמור מ"ז אות א' הוא סתמי. רמז תשנ"ה א"ר יהודה אלהינו אינו גדול אלא בעירו ובמזמור מ"ח אות א לא מובא שם האומר. שם שם א"ר יצחק שהיתה משמחת כל הארץ, ובמזמור מ"ה אות ב' מובא סתמי. שם שם אמר רב נחמן עלה לירושלים ומקריב קרבן, ובמזמור מ"ה אות ב' הוא סתמי. שם שם רב ביבי אמר שכן המלך עושה כן, ובמזמור מ"ח אות ב' מובא סתם. רמז תשנ"ו כמה בימות עתיד להיות בירושלים א"ר ינאי אלף ושצ"ט, ובמזמור מ"ח אות ד' הוא סתמי. רמז תשס"ד חנני ה' כחסדך אמר בן עזאי למה היה דוד דומה, ובמזמור נ"א הוא סתמי. שם שם א"ר שמואל משל הדיוט אומר, ובשו"ט שם מובא סתמי. רמז תשס"ז א"ר בנאה אמר רב אהבת רעתו של שאול, ובמזמור נ"ב אות ז' מובא סתמי. רמז תשס"ט א"ר נתן שהיה ידו קצרה במצות, ובמזמור נ"ג אות א' הוא בסתם. רמז תש"ע ד"ה כלו סג, ר' יונתן אמר נאלחים מבחוץ, ובמזמור נ"ג אות ב' הוא סתמי. שם שם א"ר לוי אף הטובה שהיא נאה, ובמזמור נ"ג אות ב' מובא בסתם. שם שם אמר רב נחמן בר יצחק לע"ל מתפחדים הצדיקים, ובמזמור נ"ג אות ב' מובא סתמי. שם שם א"ר יודן בשם רבי משום בר קפרא לעתיד אומר הקב"ה למלכיות, ובמזמור נ"ג אות ב' מובא סתמי. רמז תשע"א א"ר בנימין בר יפת בשם ר' ישמעאל אמר דוד, ובמזמור נ"ד אות ב' לא מובא בשמו. שם שם א"ר יודן אמר דוד לפני הקב"ה, ובמזמור נ"ד אות ג' הוא סתמי. שם שם א"ר נהוראי לא נתנו דעתם על מה שכתוב בתורה, ובשו"ט שם מובא סתמי (ובכ"י האחרים ובנדפס חסר כל המאמר). שם שם ד"ה ואתה אנוש אמר רב יהודה אמר רב כסדרי, ובמזמור נ"ה אות א' הוא סתמי. רמז תשע"ב ד"א פדה בשלום על רחל נאמר א"ר יעקב בר אידי שכך היה התנאים ומצוין בצדו ב"ר פע"ד וצ"ל מדרש והוא בשו"ט מזמור נ"ה אות ד' ומובא סתמי. רמז תשע"ה אמר רבי טביומי משמיה דרב כך אמר דוד, ובמזמור נ"ו אות ד' מובא סתמי (ובכ"י האחרים ובנדפס הסר המאמר כלו). רמז תשע"ז ר' יוחנן אומר שנטל ארם נהרים ונתן בארם צובה, ובמזמור ס' אות א' הוא סתמי. רמז תשפ"ח ד"ה אשרי תבחר ותקרב, א"ר הלבו אשריו כו' ובמזמור ס"ה אות ג' ובכ"י ב' ג' ד' ה' ז' ח' ובנדפס מובא סתמי, ובכ"י א' ו' הגי' א"ר הושעי' בשם רב שמואל בר שילא משמיה דרב. רמז תשצ"ב א"ר ברכי' אין הקב"ה מושיע, ובמזמור ס"ז אות א' הוא סתמי. שם שם א"ר אלעזר יכול שהגוים אומרים נשא להם פנים, ובמזמור ס"ז אות א' הוא סתמי. רמז תשצ"ג ד"ה כהנדף עשן א"ר נהוראי בשם ר' חייא בר אבא משל למה"ד, ובמזמור ס"ח אות ב' הוא סתמי. רמז תת"ב ד"ה למנצח לדוד להזכיר, א"ר אלעזר בשכר שהם מזכירין אותי, ובמזמור ע' אות א' הוא סתמי. שם שם אמר רב חסדא משל למה"ד, ובמזמור ע' אות א' הוא סתמי. שם שם ד"ה יבושו א"ר יעקב איש כפר תמרתא אמר דוד לפני הקב"ה, ובמזמור ע' אות ג' הוא סתמי. רמז תת"ה ד"ה לשלמה, אמר ר' יוחנן שהוא דן דין כיוצרו, ובמזמור ע"ב אות ב' הוא סתמי. רמז תת"ח ד"א מהו כי אין חרצובות למותם עברו משכיות לבב א"ר אליעזר הרבה נתת להם ממה שהיו מבקשין ובמזמור ע"ג אות ג' מובא סתמי. רמז תת"ט א"ר יוחנן אתה ארך אפים, ובמזמור ע"ג אות א' הוא סתמי. שם שם ד"ה משכיל לאסף הרימה פעמיך א"ר שמעי' בשם ריב"ל



ובמזמור

ובמזמור ע"ד אות ב' הוא סתמי. רמז תת"י א"ר אושעי' אמר אסף, ובמזמור ע"ה אות א' הוא בלי שם האומר. רמז תתי"ב ד"ה כי לא ממוצא א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן בשעה שראה בלשצר, ובמזמור ע"ה אות ג' הוא סתמי. רמז תתי"ג א"ר יוחנן בן נורי בשעה שגלו עשרת השבטים, ובמזמור ע"ו אות א' הוא סתמי. רמז תתי"ט ד"ה משכיל לאסף, א"ר שמואל בר נחמני לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל, ובמזמור ע"ה אות א' הוא סתמי. רמז תתכ"ג ד"ה ויבחר בדוד ר' יהושע הכהן בשם ר' חנינא בר יצחק, ובמזמור ע"ח אות כ"א ליתא המלות „בשם ר' חנינא בר יצחק". רמז תתמ"א ד"ה בטרם, ר' יוחנן אמר כו' ר' אלעזר אמר כו', במזמור צ' אות י"ב בכ"י האחרים ובנדפס ליתא ר' יוחנן אמר, ונמצא לנכון בכ"י א' ובכ"י ו', ובמקום ר' אלעזר אמר הגי' בכ"י האחרים ובנדפס רבנין אמרי. שם שם ד"ה כי גז רבנן אמרין גזין חשין טסין, ובמזמור צ' אות י"ד הוא סתמי. שם שם ד"ה יראה אל עבדיך א"ר הונא, ובמזמור צ' אות י"ח בכ"י א' וכ"י ו' מובא ג"כ כן בשמו, אבל בכל כ"י האחרים ובנדפס מובא סתמי. רמז תתמ"ג א"ר לוי כל י"ב חדש, במזמור צ"א אות ח' בכ"י א' ו' הוא ג"כ כמו שהביא הילקוט בשמו, אבל בכל כ"י ובנדפס חסר שם האומר. רמז תתמ"ג ד"ה אורך ימים, א"ר אבהו זה אחד כן המקראות, ובמזמור צ"א אות ח' בכ"י האחרים ובנדפס מובא סתמי, אולם בכ"י א' וכ"י ו' הוא כמו שהביא הילקוט. רמז תתס"ג ד"א לאסור שריו בנפשו זה פוטיפר א"ר אידי שרו כתיב ובמזמור ק"ה אות ו' בכל כ"י ובנדפס הוא סתמי, וגם לפני רש"י תהלים ק"ה היתה הגי' א"ר אידי. רמז תתס"ה ד"ה כי המרו ר' ברכי' בש"ר סימון ובמזמור ק"ו אות ז' המלות „בש"ר סימון" ליתא. משלי רמז תתקנ"ז ד"א מצא אשה א"ר יוחנן בן נורי את מוצא עד שלא נבראת האשה, ובשו"ט מזמור נ"ט אות ב' מובא סתמי.

וזה באמת חדוש ובהכרח שהוא כאשר אמרתי למעלה שהי' לפני הרב בעל הילקוט כתב יד ישן נושן מזמן קדמון כתוב עוד לפני העתקת כתבי יד א' ו' והמעתיקים אחרי כן כדי לקצר השמיטו הרבה משמות האומרים, מזה יבינו הקוראים וישפטו על דרכי המעתיקים ומעשיהם בימים קדמונים אשר עשו כרצונם גרעו והוסיפו כאות נפשם. ולעיל בסוף פרק ז' סדרותים על סדר א"ב, ע"ש ובהערה של"ט.

## יא) הקדמונים אשר הביאו את המדרש שוחר טוב.

המדרש הזה היה מסודר לפני הגאונים והקדמונים, והיה יקר בעיניהם ושאבו ממנו הרבה מאמרים, והביאו בספריהם, והנני לערוך לפני הקוראים הנכבדים המקומות אשר הזכירו המדרש, ואנה המאמר נמצא לפנינו:

**א) רבינו נסים גאון** (חי במאה השמינית לאלף החמישי לערך ד"א תש"נ—ד"א ת"ת) והובא בשמו בס' דרך תמים להה"ר יוסף שלום ז"ל, והם הגהות הרי"ף נדפס בס' תמת ישרים (וויניציא שפ"ב), ושם דף ט' ע"א הביא וז"ל: מצאתי במגילת סתרים לרבינו נסים ז"ל שהביא מדרש א"ר זעירא שיחתן של בני [ארץ] ישראל תורה היא, שהם אומרים תהא אח לשבעה ואב לשמונה, ריב"ל אומר זה אברהם שהוא אב לשמונה זה יצחק ובני קטורה, ואח לשבעה זה יצחק שהוא לישמעאל ובני קטורה, ושמואל אמר זה ישי שהיה לו ח' בנים, ואח זה דוד שהיה לו אחים, והמאמר הזה הוא בשו"ט מזמור ה' אות ה', ועיין במדרש לקח טוב חיי כ"ה א', ויחי מ"ח כ' ובהערות שלי מה שהעירותי שם.

**ב) רבינו יצחק ב"ר יהודה אבן גיאות** (נפטר באמצע המאה התשיעית לאלף החמישי ד"א תתמ"ט) בספרו הלכות הלל (דף א' ע"ב) הביא וז"ל ומצינו במדרש תלים אריב"ל יבא עלי אם נסתכלתי בספר אגדה מימי פעם אחת מצאתי וכתוב בו קע"ה פרשיות שכתוב בתורה אמירה וצווי כנגד קע"ה שנים של אברהם כו', הוא במזמור כ"ב אות י"ט (א).

רבינו

---

(א) וכן נמצא המאמר הזה בירושלמי שבת פט"ז ה"א דף ט"ו ע"ג ומס' סופרים פט"ו ה"י. והרב המגיד אפ"ג מה' חנוכה סי"ב כתב שזה שכתב הרמב"ם שהיו עונים קכ"ג פעמים הללויה בהלל סימן בהם שנותיו של אהרן, א' וליא מן מדרש תהלים, ועל זה העיר הגאון הכ"ץ חיות באגרת בקורת שהרמב"ם הוציא זה מן הירושלמי פ' כל כתבי, אבל כאשר הראיתי תראה שגם הגאון ר' יצחק אבן גיאות הביא זה בשם המדרש תהלים, ועיין בהקדמת



**ג) רבינו נתן בעל הערוך** (חי במאה התשיעית לאלף החמישי והשלים ספרו ד"א תתס"א) מביא את המדרש הזה, ולא השתמש בו הרבה והביאו רק בשמונה ערכים. א') בערך זטויטום: במדרש תלים ותלבש אסתר מלכות (ב), הוא במזמור כ"ב אות כ"ז. ב) בערך טטפראות: בהגדה דתלים ספרו מגדליה, הוא במזמור מ"ח אות ד' (ג). ג) בערך סחר: במדרש תלים הכותים הללו יודעים לסבב על הפתחים, הוא במזמור י"ט אות י"ז. ד) ערך סמפרינון: ובהגדה דתלים יסודתו בהררי קודש, הוא במזמור פ"ז אות א'. ה) ערך סנקלט: ובהגדה דתלים יכרסמנה חזיר מיער, הוא במזמור פ' אות ה'. ו) ערך סער א': בהגדה דתלים יסודתו בהררי קודש, הוא במזמור פ"ז אות א'. ז) בערך פרמא: בהגדה דתלים תפלה לדוד אין לך בית רובע, הוא במזמור י"ז אות ח'. ח) ערך פשפש ג': בהגדת תלים יסודתו עתיד הקב"ה לעשות כו', הוא מזמור פ"ז אות ב'.

**ד) הרופא ה"ר בנימין מוספיא** (נולד בשנת ה"א שס"ה ונפטר ה"א תל"ה) (ד) הביאו בערך אבטומאטוס (הוא במזמור א' אות כ"א). אגוסטלא (מזמור י' אות ו'). אגסטריון (מזמור כ"ז אות ד'). אכסיומא (מזמור ו' אות י'). אסקפי (מזמור ג' אות ג'). אפפון (מזמור י"ח אות י'). אקלפרין (מזמור מ"ה אות ה'). המנון (מזמור א' אות ו'). הנדיוסין (מזמור י"ז אות ה').טארגא (מזמור א' אות ד').לקוטננטים (מזמור קמ"ט אות א'). סנדיקוס (ה). פלק (מזמור ק"ה אות...). פינוס (מזמור י"ט אות י'). פנתרין (מזמור ע"ה אות י"א). פרפוריא (מזמור ט' אות י"ג). פרוקסטורין (מזמור י"ז אות ג'). קטנטין (מזמור נ"ד אות ב').

**ה) הנשר הגדול רש"י ז"ל** (נולד ד"א ת"ת ונפטר כ"ט תמוז ד"א תתס"ה) מביא את המדרש הזה בהרבה מקומות, כמו:(ברכה ל"ג ז') שמע ה' קול יהודה כן כתוב באגדת תהלים, הוא במזמור צ' אות ג'.(קהלת י"א ז') ומתוק האור כך נדרש באגדת תלים, הוא במזמור מ"ט אות א'. (שופטים ו' א') ויעשו הרע עד כאן נאמר ויוסיפו כו', כך נדרש באגדת תהלים, הוא במזמור י"ח אות ו'. (ש"א י"ז מ"ט) ויפל על פניו ארצה לא היה לו ליפול כו' במדרש תהלים, הוא במזמור י"ה אות ל"ב. (ישעיה כ"ט י"ב) ונתן הספר כו' וסיים וזהו שאמר ירמי' הנני מסב את כלי המלחמה אשר בידכם זה שם המפורש במדרש תהלים, הסיום הזה הוא סוף מזמור ל"ו. (שם נ"ד י"ב) שמשותיך מדרש תהלים פותר שמשותיך ושמש ומגן תהלים פ"ד שיני החומה וכן הביא רש"י תהלים פ"ד י"ב על שמש ומגן מדרש תהלים פותרו לשון שיני החומה, אולם אין זכר מזה במדרש תהלים ואולי צ"ל ברש"י פסיקתא וכוונתו לפסקא עניה סוערה ע"ש בהערה ל"ט. (שם ס"ו כ"א) וגם מהם אקח לכהנים ללוים כו' כך מפורש באגדת תהלים. הוא במזמור פ"ז אות ו'. (משלי י"ג י"ג) בז לדבר יחבל לו ומדרש תהלים דורש כו', הוא במזמור ל"ד אות א'. (שם ט"ז ד') כל פעל ה' למענהו כו' בהגדת תילים, הוא במזמור י"ט אות א'. (שם כ"א ט"ו) שמחה לצדיק כו' כך נדרש במדרש תילים, הוא בריש מזמור ג' בקצת שינויים. (תהלים ה' ב') כשיש בי כח כו' כך מפורש במדרש, הוא במזמור ה' אות א'. (שם ז' ז') זה מצאתי במדרש, הוא במזמור ז' אות ו'. (שם י"ח כ"ט ל') כשנלחם בלילה כו' במדרש תהלים, הוא במזמור י"ח אות כ"ג וכ"ד. (שם כ"ג ב') למה נקרא יער חרת כו' מדרש תהלים, הוא במזמור כ"ג אות ו'. (שם ל"ד א') כדאיתא במדרש תהלים, הוא במזמור ל"ד אות א'. (שם מ"א ד') כך נדרש באגדת תהלים, הוא במזמור מ"ד אות א'. (שם ס"ב י"ג) כך נדרש באגדת תהלים, הוא במזמור ס"ב אות ד'. (שם ס"ד ב') מזמור זה דרשוהו בעלי אגדת תהלים על דניאל, הוא במזמור ס"ד אות א'. (שם ע' א') ובמדרש תהלים ראיתי, הוא במזמור ע' אות א'. (שם ע"ה ל"ח) וכן מפורש באגדת תילים, הוא במזמור ע"ה אות ח'. (שם שם מ"ח) זה מדרשו, הוא במזמור ע"ח אות י"ד. (שם פ"ד

י"ב

---

התפלה שם שהביא שהרמב"ם ז"ל סמך הלכה עליו והביאו בתשובת פאר הדור סי' קע"ד, ועיין לקמן באות י"א בשם חכמי התוס' פסחים קי"ז ד"ה שעומדים הביאו זה בשם המדרש. (ב) בערוך שם גרסה „ובמדרש מגלת אסתר" הוא הוספה כי לא נמצא כלל במדרש אסתר. (ג) והרמ"ל רשם שם „בילקוט דף ק"ו" ולא חש לעיין במדרש. (ד) יען כי הבאתי באות שלפניו הערכים מבעל הערוך אשר מובא שם המדרש תהלים אמרתי להביא אחריו גם הערכים מהמוספי אשר הוסיף והביא את המדרש הזה והנה המאמרים נמצאים במדרש. (ה) המוספי הביא המלה בשם הילקוט במזמור ריבה ה' את יריבי (רמז תשכ"ג) ודברי הילקוט נועתים ממדרש שו"ט מזמור

"ב) כי שמש ומגן ומדרש תילים פותרו לשון שיני חומה, עיין לעיל מה שהבאתי מרש"י ישעיה נ"ד י"ב. (שם פ"ו ב') כך הוא באגדת תילים, הוא במזמור פ"ו אות א'. (שם שם ג') כך מפורש באגדת תילים, הוא מזמור פ"ו אות ב'. (שם ק"ט ה') רעה תחת טובה שבעים פרים כו' בשוחר טוב, הוא בסוף מזמור ק"ט, ורש"י לא יכנה את המדרש בשם שו"ט לכן אין ספק שהציון „בשוחר טוב" הוסיף אחד המעתיקים.

גם נמצא בפירושו לתהלים שהביא הרבה פעמים „ומדרש אגדה" או „ורבותינו פירשו" וכוון אל המדרש שו"ט, כמו שתראה: (תהלים ג' א') ומדרש אגדה על שראה טכסיסו קיימת, הוא במזמור ג' אות ג'. (שם ג' ח') ומדרש אגדה מכת הפה כו', הוא במזמור ג' אות ז'. (שם ה' א') ומדרש אגדה, יש מפרשים נחילות כו', הוא במזמור ה' אות א'. (שם ז' א') ורבותינו פירשו כו', הוא במזמור ז' אות ג'. (שם י"ב ח') מזוקק שבעהים מדרש אגדה יש כו', הוא במזמור ז' אות ז'. (שם י"ד ה') ורבותינו פירשו כו', הוא במזמור י"ד אות ד'. (שם י"ט י"ד) אמרו חכמים למה דוד דומה, הוא במזמור כ"ב אות ל"ב. (שם מ"ב ב') אמרו רבותינו האילה הזאת כו', הוא במזמור כ"ב אות י"ד ובמזמור י"ב אות א'. (שם מ"ב ה') ושמו בלשון אגדה כו' ומדרש אגדה כו', הוא במזמור מ"ב אות ד'. (שם מ"ב ט') ומדרש אגדה פותרו לשון שיר כו', הוא במזמור מ"ב אות ה'. (שם ס"ב א') ומדרש אגדה על הדתות כו', הוא במזמור ס"ב אות א'. (שם שם ג') ומדרש אגדה, הוא שם שם אות ב'. (שם ע"ח ס"ג) ורבותינו דרשוהו, הוא במזמור ע"ח אות י"ח. (שם ע"ט ב') כך מפורש באגדה, הוא במזמור ע"ט אות ד'. (שם פ' ו') ורבותינו פירשו על ג' דמעות כו', הוא במזמור פ' אות ד'. (שם פ"ב ז') ומדרש אגדה כאחד השרים כו', הוא במזמור פ"ב אות ג'. (שם פ"ד ד') ומדרש אגדה בבניינו מדבר, הוא במזמור פ"ד אות ב'.

גם הרבה פעמים בפירושו לספר תהלים מפרש הכתובים עפ"י המדרש הזה אף כי לא הזכירו בשם (ו).

רש"י

---

ל"ה אות ב' הנמצא בכ"י א' וכ"י ו' וחסר בכ"י האחרים ובנדפס. (ו) כמו שתראה: (תהלים א' א') אשרי האיש בעצה של זמר, הוא במזמור א' אות א'. (שם ג' ב') בני אדם גדולים בתורה כו', הוא במזמור ג' אות ד'. (שם ד' ג') בני איש בני אברהם, הוא במזמור ד' אות ז'. (שם שם) עד מתי אתם מבזים אותי, הוא שם אות א'. (שם שם ו') זבחו זבחי צדק, הוא שם אות ט'. (שם ו' י"א) א"ר יוחנן בע"ל הקב"ה דן הרשעים, הוא במזמור ל"א אות ג'. (שם שם) רשב"ל אומר. הוא שם אות ה'. (שם ז' ח') ה' ידין עמים כו' שפטני ה' כו', הוא במזמור ז' אות א'. (שם שם ט"ו) כל מה שהוא מוליד, הוא במזמור ז' אות י"א. (שם ט' א') יש פותרין, הוא במזמור ט' אות ד'. (שם שם) ויש פותרין, הוא במזמור ט' אות י"ז. (שם שם ה') משפטי ודיני, הוא במזמור ט' אות ז'. (שם שם) גערת גוים, הוא שם שם. (שם שם ח') וה' לעולם ישב, הוא במזמור ט' אות י'. (שם שם ט') עד בא הקץ כו', הוא שם שם. (שם שם י"ח) לשאולה אר"ל, הוא במזמור ט' אות ט"ו. (שם י' י') א"ר סימון, הוא במזמור י' אות ה'. (שם י"א ה') השמתי הזה, הוא במזמור י"א אות ד'. (שם י"ח ל"ה) ונדרכה קשת נחושה כו', הוא במזמור י"ח אות כ"ז. (שם שם מ"ו) ויחרגו לשון אימה כו', הוא במזמור י"ח אות ל"ד. (שם כ"ד ב') שבעה ימים, הוא במזמור כ"ד אות ו'. (שם שם ז') בימי שלמה בנו, הוא במזמור כ"ד אות י'. (שם כ"ה ה') אותך קויתי כל היום הוא העוה"ז, הוא במזמור כ"ד אות ו'. (שם שם ו') מימות אדם הראשון, הוא במזמור כ"ה אות א'. (שם כ"ו א') שפטני ה', הוא במזמור כ"ו אות א'. (שם שם ו') בנקיון כפי, הוא במזמור כ"ו אות ה'. (שם שם ז') כל נפלאותיך זה הלל, הוא במזמור כ"ו אות ו'. (שם ל"ב ט') אל תהיו כסוס כפרד, הוא במזמור ל"ב אות ג' בכ"י שלנו וליתא בנדפס. (שם מ"ב ד') היתה לי דמעתי לחם מכאן שהצרה כו', הוא במזמור מ"ב אות ד'. (שם שם ה') את זאת אני זוכרת כו', הוא במזמור מ"ב אות ד'. (שם שם) ד"א סך לשון סכך וסוכה כו', הוא שם שם. (שם מ"ט ג') גם בני אדם בני אברהם כו', הוא במזמור מ"ט אות ב'. (שם מ"ט י"ב) אנטיוכיא בנה אנטיוכוס כו', הוא במזמור ט' אות א'. (שם נ"ב ג') מה תתהלל ד"א חסד אל, הוא במזמור נ"ב אות ו'. (שם נ"ז ט') עורה הנבל כו', הוא במזמור נ"ז אות ה'. (שם נ"ח ד') זורו רשעים מרחם מתעי אמם כו', הוא במזמור נ"ח אות ב'. (שם ס' א') מכתם לדוד על עדותן של סנהדרין כו', הוא במזמור ס' אות א'. (שם ע"ב א') ד"א משפטיך, הוא במזמור ע"ב אות ג'. (שם שם ג') שלום לעם, הוא במזמור ע"ב אות ג'. (שם ע"ב ד') ד"א שאין הקב"ה מאחר לגיונם, הוא במזמור ע"ב אות א', ומה שהביא ורבותינו פירשו הוא בגמרא שבת ל"א ע"ב. (שם ע"ג ז') יצא מחלב עינמו, הוא במזמור ע"ג אות ג'. (שם ע"ח כ"ה) לחם אבירים לחם של מלאכים, הוא במזמור ע"ח אות ד'. (שם שם) ד"א אבירים, הוא שם אות ג'. (שם ע"ח ע"א) מאחר עלות הביאו כו', הוא במזמור ע"ח אות כ"א. (שם ע"ט א') ומהו מזמור, הוא במזמור ע"ט אות ג'. (שם פ' י"ד) מיער העי"ן תלויה, הוא במזמור פ' אות ו'. (שם פ"א ג') כנור נעים עם נבל ר' חייא בר אבא אומר כו', הוא במזמור פ"א אות ג'. (שם פ"ו י"ג) משאול תחתיה כו', הוא במזמור פ"ו אות ו'. (שם שם י"ד) זדים קמו עלי, הוא במזמור פ"ו אות ז'. (שם פ"ז ו') ימנה את ישראל הנבלעים בתוכם כו', הוא במזמור פ"ז אות ו', ומובא גם ברש"י ישעיה ס"ו כ"א בשם המדרש תהלים. (שם צ' א') אחד עשר מזמורים, הוא במזמור צ' אות ג'. (שם ק"א א') חסד ומשפט אשירה, הוא במזמור ק"א אות א'. (שם ק"ה כ"ג) א"ר אידו שכו כתיב, הוא במזמור ק"ה



ו) רש"י בפירוש המיוחס לו על מדרש בראשית רבה, וידוע כי הפי' הזה איננו מרש"י, ויש להביא גם לראיה כי בפי' הזה יכנה המדרש „שוחר טוב", ורש"י הביאו תמיד בשם „מדרש תהלים", ויען כ נקרא שמו עליו, אמרתי להביאו פה: (ב"ר פ"ג ד"ה מקמי כן) כך מצאתי בשוחר טוב, הוא במזמור ק"ד אות ד'. (שם שם ד"ה לשבעת ימי משתותי) ויראה אלהים ויבדל כך מצאתי בשו"ט, הוא במזמור כ"ז אות א'. (שם פכ"ו וכל אשר יעשה יצליח) בשו"ט איתא כבש הקב"ה על מעינו של נח כו', הוא במזמור א' אות י"ב. (שם שם) ובשו"ט ועתיד לחזור לעיקרה לימות המשיח כו', הוא שם במזמור א' אות י"ב. (שם פל"ט ד"ה מוניטין) בשו"ט מפרש מוניטין דידי, הוא במזמור י"ח אות ז'. (שם פמ"א ד"ה ולא היתה עושה פירות) ובשו"ט מפורש מעשה בתמרים כו', הוא במזמור צ"ב אות י"א. (שם פס"א ד"ה שהיו מתקשין בעולם) ובשו"ט מפרש שהיו בני אדם קשים, הוא במזמור צ"ב אות י"ג.

ז) רבינו שמואל בן רבינו מאיר הרשב"ם (נפטר ד"א תתקל"ה). בפירושו על התורה: (וישלח ל"ו י"ב) על ותמנע היתה פילגש הביא ראיתי בשוחר טוב כו' ולא נמצא מה שהביא במדרש שו"ט ובודאי צ"ל בלקח טוב כמו שהעירותי במבוא למדרש לקח טוב דף כ"ד ע"א, וידידי הרב החוקר מהר"ד ראזין בפי' הרשב"ם שהוציא לאור כתב שלא ישרה השערתי בעיניו, בכל זאת במה שכתב שם אין סתירה כלל להשערתי. עוד שם סוף ואתחנן נמצא תוספת ומתחיל: בשוחר טוב פרשת למנצח בנגינות אמר ר' זעירא אדם יש לו בן בית, פעם ראשונה נכנס אצלו ומושיבו על המטה כו', הוא במזמור ד' אות ג'.

ח) רבינו יעקב הנקרא רבינו תם (נפטר ד"א תתקל"א) הביא בספר הישר סי' תר"כ וזה לשונו: מדרש אגדה השותה מים בין השמשות גוזל את המתים, וזה נמצא במדרש שו"ט מזמור י"א אות ו', ודבריו הובא בשו"ת הרשב"א סי' אלף קי"ט, ובאו"ז ה' מו"ש סי' פ"ט, ובתוס' פסחים ק"ה ע"א ד"ה והנ"מ, ובהרא"ש פסחים פ"י סי' י"ג, ובטור או"ח סי' רצ"א, ובמרדכי בתוספות מערבי פסחים, ועיין גם בשבלי הלקט השלם סי' קכ"ז בשם תשובת הגאונים.

ט) רבינו משולם [בר' נתן. עי' שה"ג אות מ' סי' 196] אשר רבינו תם השיב לו (סי' תר"כ) בענין לאכול בין מנחה למעריב, כי נמצא במדרש השותה מים בין השמשות גוזל את מתיו, והוא השיב לר"ת כי לפניו גירסא אחרת במדרש, עיין בשו"ט מזמור י"א אות ו' ומה שהעירותי שם על זה בהערה.

י) הרב הנשיא ר' יהודה בר ברזילי הברצלוני (חי בסוף מאה התשיעית ובהתחלת מאה העשירית לאלף החמישי) בפירוש ספר יצירה דף ה' הביא וז"ל: באגדת זה הים גדול ורחב ידים שם רמש ואין מספר שבו שקוע משניות וחיצונות ופרקים למסכתות, חיות גדולות עם קטנות זו משנת ר' חייא ומשנת ר' הושעיא, והכוונה למדרש תהלים ק"ד אות כ"ב, ולפנינו קצת בסגנון אחר שם רמש אלו המסכתות דבר קפרא ור"ח ודרב ודרבנן בבלאי חיות קטנות עם גדולות אלו התלמידים הקטנים עם הגדולים שמחדדין זה את זה, ועיין מ"ש בהערה במדרש שם. עוד שם דף כ"ט הביא ודרשו בו מה אנוש כי תזכרנו זה אברהם ובן אדם כי תפקדנו זה יצחק כו', הוא במזמור ח' אות ז'.

יא) בעלי התוספות (ברכות ל"א ע"ב) ד"ה כל היושב בתענית בשבת. פי' ר"ח בתענית חלום וכן איתא במדרש תילים עכ"ל, וכן ראיתי בחדושי הרשב"א ברכות פ"ה (דף י"ב ע"ג) הביא וז"ל: ליתב תענית על תעניתו, רב האי גאון ז"ל ורוב המפרשים פירשוה בתענית חלום, וכן הוא במדרש תהלים עכ"ל, ואין זכר מזה במדרש תהלים שלפנינו, ועיין בס' ברכה משולשת בתוס' ר"י חסיד ושם נמצא גי' אחרת, ואולי כוונת התוס' על מדרש משלי כי השלטי הגבורים על המרדכי שבת פ"א הביא דבר אחד בשם מדרש משלי מענין תענית חלום בשבת, ובפי' ר"ח בשבת פ"א, ותענית פ"א לא נמצא שום רמז מה

שהביאו

---

אות ז'. (שם שם ל') פרץ ארבה לפלטים א"ר יוחנן, הוא במזמור ק"ה אות ט'. (שם ק"ו כ') אוכל עשב אין לך מתועב כו', הוא במזמור ק"ו אות ט', ובכ"י הלשון משובש ותקנתי שם במדרש תהלים בהערה. (שם שם מ"ח) מן העולם כו', הוא במזמור ק"ו אות ט'. (שם קט"ז ט"ז) עבדך בן אמתך אינו דומה כו', הוא במזמור קט"ז אות ט'.

שהביאו בעלי התוס' בשם ר"ח, וידידי הרב הגאון הגדול מוהר"ר יוסף לעווינשטיין אב"ד דק"ק סעראצק העירני במכתבו אלי וז"ל: אשר כתב כבודו במכתבו מה שהביאו התוס' ברכות ל"א ע"ב שלא נמצא במדרש תהלים, זה נמצא בזוהר (דף ק"ה ע"ב) והני מלי כד מתערי עלי' בחלמא בלילי' דשבתא ע"ש בד"ה ויקחו אליך, ובס' אוצר הכבוד פסחים פ' תמיד נשחט ובר"ה פ"ב כינה לס' הזוהר בשם מדרש כי לא נמצאו דבריו רק בהזוהר, גם במגדל עוז פ"ג מה' תפלין כ' ומצאנו מדרש נסתר ונעלם, וכבודו בהערות ותקונים לתשובת הגאונים ד' ליק סי' צ', וראינו בנוסח ירושלמי לא נמצא בירושלמי שלפנינו רק בזהר פ' תרומה (דף קכ"ט ע"א) ואשר כינוהו מדרש תהלים כי הזוהר שם פתח שם בפסוק מתהלים ל"ב שמחו כו', גם בזוהר תרומה (דף קס"ה ע"ב) העמיד על תהלים ס"ח סלו לרוכב בערבות (אלא דשם לא כתב רק על ת"ח ודבריו סותרים וצ"ע) עכ"ל. אמנם קשה בעיני להסכים להשערה זו אשר בעלי התוס' יכוונו אל ס' הזוהר כי עוד לא נתפרסם בזמנם. (שבת ק"ל ע"א) ד"ה שש, במדרש שוחר טוב למנצח על השמינית כתיב, הנדרש על המילה שהיא בשמיני, הוא במזמור ו' אות ב'. (פסחים ק"ה ע"ב) ד"ה ושמע ורבינו שלמה בן רבינו מאיר אומר להטעין כוס [בברכת המזון] אפילו ביחיד וכן מוכח במדרש שוחר טוב על קרא דשיני רשעים שברת, הוא במזמור ד' אות י"ג. (שם דף קי"ז ע"א) ד"ה שעומדים דאמרינן במדרש קמ"ז מזמורים יש בספר תהלים כנגד שנות יעקב, הוא במזמור כ"ב אות י"ט, וכ"ה בירושלמי שבת פי"ו ה"א דף ט"ו ע"ג ובמס' סופרים פט"ז הי"א. (סוטה מ' ע"ב) ד"ה והאמר הביאו מדרש שו"ט מזמור א' [אות ב'].

יב) תוספות על התורה. (פ' כי תשא בפ' הנה מקום אתי) הביאו וז"ל מצאתי בשוחר טוב אמר ר' חנינא למה נקרא שמו של הקב"ה מקום כו' הוא במזמור צ' אות י'. (פ' פינחס בפ' ביום השבת) איתא בשוחר טוב בכל המוספים לא תמצא מוסף מועט כשבת ועל דבר זה קראה שבת תגר לפני הקב"ה אמר לה הקב"ה הנה שזהו קרבן מוסף הראוי לך שכל מעשיך כפולים כו'. עיין במזמור צ"ב אות א' והלשון שהביא לא נמצא בשו"ט שם.

יג) רבינו אליעזר ב"ר יהודה מגארמיזא. (חי בסוף אלף החמישי), הביא בספרו הרוקח (שרש זכירת השם) וז"ל: בשוחר טוב א"ר איבו כתיב עבדו את ה' ביראה וכתיב עבדו את ה' בשמחה כו', הוא במזמור ק' אות ג'. (הלכות יולדת בשבת סי' ק"ח) בשוחר טוב ברכי סנדקנים לילדים פי' בעל ברית, הוא במזמור ל"ה אות ב' בכ"י א' ובכ"י ו', וליתא בכ"י האחרים ובנדפס. (שם שם) אומרים יענך ביום המילה שיש בו ט' פסוקים כו' כדאיתא בשוחר טוב, הוא במזמור כ' אות ב'. (ה' ר"ה סי' ר"ג) בשו"ט מזמור פ"א תקעו בחדש שופר רבנין אמרין חדשו מעשיכם כו', הוא במזמור פ"א אות ה'. (שם סוף סי' ר"ג) ובשוחר טוב לדוד אליך ה' נפשי אשא ר' פנחס בש"ר אלכסנדרי כו', הוא במזמור כ"ה אות ה'. (שם סי' ר"ו) בשוחר טוב במזמור תפלה לדוד שמעה ה' צדק תודיעני אורח חיים אלו עשרה ימים של תשובה, הוא במזמור י"ז אות ה'. (ה' לולב סי' רכ"א) בכל יום מקיפין את המזבח ואמר אנא ה' הושיעה נא ר"י אומר אני והו הושיעה נא וביום ז' מקיפין ז' פעמים, ואיתא נמי בשו"ט על פסוק ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה', הוא במזמור כ"ו אות ה'. (שם שם) ואיתא במזמור ששה עשר בשוחר טוב שמעה ה' צדק למה מקיפין שבעה פעמים זכר ליריחו, הוא במזמור י"ז אות ה'. (ה' פסח סי' רפ"ג) בשוחר טוב ג' צריכין לקרוא שכן אחד אומר לשנים הודו, הוא במזמור קי"ג אות ג'. (ה' תפלה סי' שכ"ג) בשוחר טוב במזמור י"ח, ע' אלף בימי דוד שלא תבעו בנין בית המקדש כו', הוא במזמור י"ז אות ד'. (ה' ברכות סי' שס"א) ובשוחר טוב מזמור ע' אומר חזקיה בזמן שישראל מתכסים בציצית כו', הוא במזמור צ' אות י"ה. (ויש לתקן בדבריו מזמור צ' במקום מזמור ע').

עוד בספרו רמזי הפטרת (הפטרת א' דסוכות דף י"ה ע"ב) הביא וז"ל: גם רומז אל"ף (מן וראמה שאל"ף יתיר) למ"ש בפ' הספינה להוסיף אלף טפף מגדלים כו' וכך במדרש תהלים, הוא במזמור מ"ח אות ד'.

עוד בספרו שערי בינה כתב יד מובא במנות הלוי להר"ש אלקבץ ז"ל דף קל"ו

ע"א



ע"א, הביא וז"ל בשו"ט דורש שאוכלים מעט להשיב נפש קודם שקיעת החמה, הוא במזמור כ"ב אות ה'.

יד) ספר רזיאל (יש מייחסים הספר לרוקח) במאמר המתחיל ברוך חכם הרזים הביא וז"ל: ואומר בשוחר טוב על אברהם, אבא לא למדו ורב לא למדו אלא נעשה כליותיו כשתי מעינות ונובעות חכמה, הוא במזמור ט"ז אות ז'.

טו) ה"ר שמואל גמע (חי במאה התשיעית לאלף החמישי עיין בפתח דבר אשר ערכתי בראש ספרו „אגור" אשר הוצאתי לאור) הביא את המדרש שו"ט בערך אגוסטרון, אטלים, איילת, אמבסירום, אמיינטון, אסטראטיגוס.

טז) רבינו משה בר נחמן (הרמב"ן חי בסוף אלף החמישי ובהתחלת אלף הששי ובשנת ה"א כ"ז עלה לירושלים), בספרו תורת האדם בשער הגמול הביא וז"ל: במדרש תלים אמרו כל כת וכת משבע כתות יש לו מדור בפני עצמו בג"ע וכנגדן שבע בתי דירות בגיהנם כו', הוא במזמור י"א אות ו'. (עוד שם) בשער הגמול. במדרש תלים אמרו אמר דוד בידך אפקיד רוחי בשעת מיתתי פדית אותי מגיהנם, לא מצאתי בשו"ט מזמור ל"א וגם לא במזמור כ"ה אות ב' אשר שם נדרש על הכתוב הזה. (עוד שם שם) במדרש תלים אמרו יעלזו חסידים בכבוד באיזה כבוד, שהקב"ה עושה לצדיקים בשעה שנפטרין מן העולם כו', הוא במזמור ל' אות ג'.

יז) רבינו דוד קמחי (רד"ק) (חי במאה האחרונה לאלף החמישי), בפירושו לספר תהלים מבאר הכתובים עפ"י המדרש הזה, ובהרבה פעמים כתב „ובדרש" וכוון למדרש שלפנינו, והרב החכם החוקר מוהר"ר שלמה בן מאיר המכונה ד"ר שיללער—סינעססי פראפעססאר בקאמבריטש הוציא לאור פי' הרד"ק לתהלים ספר ראשון עפ"י הרבה כתבי יד ומציין המראה מקומות אנה הם נמצאים במדרש תהלים, ויען כי דברי הרד"ק שהביא מהמדרש רבים הם לכן אי אפשר לפורטם.

יח) רבינו אברהם בר יצחק אב"ד (חי במאה האחרונה לאלף החמישי) בספרו האשכול ח"א דף כ"ז הביא וז"ל: ואמר באגדתא אמונים נוצר ה', אלו שאומרים אמן באמונה הרי ש"ץ אומר מחיה המתים והם לא ראו תחית המתים ועונין אמן ומאמינים שהקב"ה מחיה מתים כו', הוא במזמור ל"א אות ח'.

יט) רבינו אליעזר בר יואל הלוי (חי בסוף אלף החמישי ובהתחלת אלף הששי ונפטר ה"א כ"ד) בספרו ראבי"ה בחלק הראשון הנדפס עם הוספות והערות מהרב הגאון מוהר"ר חיים נתן דעמביצער נ"י, הביא בסי' כ"ח וז"ל ובשוחר טוב אמרו המזמור זה ראשון בענייה וסופו בענייה, הוא במזמור כ' אות י'.

כ) רבינו יצחק ב"ר משה מווינא (חי בסוף אלף החמישי ובתחלת אלף הששי) בספרו אור זרוע הביא את המדרש שו"ט, (באלפא ביתא אות א') ואמרינן בשוחר טוב במזמור קמ"א הדורה היא ומשובחת שמועתו של ר' יוחנן, ושל ר' שמעון בן לקיש יושבין ומפלפלין בה, הוא במזמור א' אות ט"ז. (וצ"ל במזמור קמא בלי קוים למעלה והכוונה במזמור ראשון). (שם סי' י"ח) ואמרינן בשוחר טוב כתיב וממתנה נחליאל ופירושו ממתנה שנחלתנו אל כו' משל לאשה כו', הוא במזמור ה' אות א'. (שם סי' י"ט) ואמרינן בשו"ט ובתורתו יהגה יומם ולילה בר קפרא אמר כל מי שקורא שני פרקים שחרית וערבית כו', הוא במזמור א' אות י"ז. (ה' ק"ש סי' ו') ובשו"ט איתא אפילו למד כל התורה וחסר תורת כהנים נידון עליהם ביום הדין כו', ליתא בשו"ט, ועיין מדרש משלי פ"י. (שם שם סי' מ"ד) ומה שנוהגים שלא יאמר הלל בפסח כי אם בשלשה, מצאתי עיקרו בשו"ט מדרש הלל הגדול הללויה הללו עבדי ה', הללו את שם ה', למה אומר הללו את שם ה' א"ר ירמי' בן אלעזר אין העולם כדאי בכל השם אלא בחציו כו', מכאן אמרו אין קורא את ההלל פחות משלשה כו', הוא במזמור קי"ג אות ג'. (שם בשו"ת סי' קי"ב) כדאמר בשו"ט במזמור בבא אליו נתן וכן הוא אומר כבסני מעוני מכאן אתה למד שכל מי שעבר עבירה כאלו טמא בטמא מת כו', הוא במזמור נ"א אות ב'. (שם שם) חייבי לאוין ועשה ואחד חייבי כריתות כו' כמו שדורש בשו"ט במזמור למנצח על שושנים, הוא במזמור מ"ה אות ד'.

ה'

(ה' חלה סי' רכ"ה) בשוחר טוב במזמור אלי אלי למה עזבתני, שלש פעמים כתוב כאן אלי כו', הוא במזמור כ"ב אות ט"ז. (ה' תפילין סי' תקצ"ד) כדדרשינן בשו"ט כי אם בתורת ה' חפצו, כל מי שעוסק בתורה הקב"ה עושה לו חפצו, ר' אלעזר אומר אמרו ישראל לפני הקב"ה כו', הוא במזמור א' אות י"ז. (שם בשו"ת סי' תשנ"ב, ובה' ע"ש סי' כ') ולאחר שגומרין התפלה פותח שליח צבור בקול רם ויכולו השמים והארץ ופותחין כל הקהל אחריו ויכולו בקול רם כו', וסמך למנהג זה אשכחן בשוחר טוב כו', לא מצאתי בשו"ט. (ה' אבילות סי' תכ"ג) אין קוברין רשע אצל צדיק, ואמר בשו"ט במזמור שפטני ה' ויגע האיש בעצמות אלישע ויחי ויקם על רגליו, על רגליו עמד ולביתו לא הלך כו', הוא במזמור כ"ו אות ז'.

**כא) רבינו צדקיהו בר אברהם הרופא** (חי בראש אלף הששי) בספרו שבלי הלקט השלם אשר הוצאתי לאור עולם, הביא את המדרש הזה, (ערוגה ראשונה ענין תפלה סי' ז') וכן מצאתי בשוחר טוב (בוודאי חסר המאמר ומה שהביא א"ר יוסי יהא חלקי מגומרי הלל הוא בשבת קי"ח ע"ב). (שם סי' ח') והמזמור הזה מפורש בשו"ט על העתיד במלחמת גוג ומגוג, הוא במזמור פ"ג אות ג'. (שם סי' י"ז) מצאתי בשו"ט כתוב אחד אומר עבדו את ה' ביראה כו', הוא במזמור ק' אות ג'. (שם סי' י"ח) וצריך להתחיל שלש פסיעות מרגל שמאל, לפי מה שמצינו בשו"ט כו' רגל שמאל קודם לשלש פסיעות כו', הוא במזמור ל"ה אות ב'. (והוא רק בכ"י א' וכ"י ו' ובכ"י האחרים ובנדפס ליתא). (שם סי' קס"ו) באגדת תהלים כתיב מות וחיים ביד לשון כיצד כלכלה של תאנה לפניו כו', הוא במזמור נ"ב אות ב'. (ערוגה הרביעית ענין ר"ח סי' קע"ד) ובשו"ט כתב אין אומרים הלל אלא בשלשה, למי אומרים הודו אלא לשנים, והכי איתא באגדת תלים שאין קורין בפחות משלשה כו', והביא שם את דברי ה"ר אביגדר כהן צדק זצ"ל שכתב שאין לסמוך על דברי שוחר טוב דאמרינן התם אין קורין הלל אלא בשלשה ע"ש, הוא במזמור קי"ג אות ג'. (ערוגה הששית סדר פסח סי' רי"ח) והקוראין את ההגדה צריכין שיהא שלשה לפי מה שמצינו במדרש שוחר טוב כדי שיאמר האחד לחבירו הודו לה' כי טוב כו', הוא במזמור קי"ג אות ג'. (שם שם) בפי' הגדה ביד חזקה זו הדבר כו' מפורש באגדת תהלים כל מכה שהביא הקב"ה על המצרים במצרים הביא מכת דבר על כל אחת ואחת כו', הוא במזמור ע"ח אות ט"ז. (ה' ר"ה סי' ש"ד) ובאגדה מפרש שמעה ה' צדק (זו תפלה) [צ"ל זו ק"ש], הוא במזמור י"ז אות ו'. (ה' מילה סי' ד' דף קפ"ח) באגדה א"ר זעירא שיתתן של בני א"י תורה היא, הוא במזמור ה' אות ה', והוא המאמר שהביא רבינו נסים גאון (עיין בפרק הזה אות א').

**כב) שבלי הלקט הקצר.** (ה' תפלה סי' ז') בשו"ט כתוב אחד אומר עבדו את ה' ביראה כו', הוא במזמור ק' אות ג' מובא לעיל משבלי הלקט השלם ערוגה א' סי' י"ז. (שם ה' ברכות סי' מ"ה) באגדת תילים כתב מות וחיים ביד לשון כיצד כלכלה של תאנים לפניו, הוא במזמור נ"ב אות ב' מובא לעיל משבה"ל השלם ערוגה ג' סי' קס"ו. (שם ה' ברכות סי' מ"ח) ובשוחר טוב כתב אין אומרים הלל אלא בשלשה כו', הוא במזמור קי"ג אות ג', מובא לעיל בשם שבה"ל השלם ערוגה ד' סי' קע"ד. (ה' פסח סי' ס"ה) והקוראין את ההגדה צריכין שיהו שלשה לפי שאמרו במדרש שו"ט כדי שיאמר האחד לחבירו הודו כו', הוא במזמור קי"ג אות ג' מובא לעיל שם שם. (ה' ר"ה סי' ק') ובאגדה מפרש שמעה ה' צדק זו ק"ש כו', הוא במזמור י"ז אות ו' ומובא לעיל משבה"ל השלם.

**כג) תניא רבתי.** שהוא קיצור משבלי הלקט השלם הביא את המדרש כמו שמצא מובא בשבה"ל, סי' ה' הוא בשבה"ל סי' י"ז, עוד שם סי' ה' הוא בשבה"ל סי' י"ח, סי' ט' הוא בשבה"ל סי' נ"א, סי' כ' הוא בשבה"ל סי' קכ"ו, סי' ל' הוא שם סי' קס"ו, סי' מ"ח הוא שם סי' רי"ח, סי' ע"ה הוא שם סי' ש"ד, סי' צ"ה הוא שם ה' מילה סי' ד'. ולעיל באות כ"א רשמתי את כלם.

**כד) הרב ר' אברהם בר נתן הירחי בעל המנהיג** (הביא בספרו שנת ה"א ס"ד ובשער הספר כתב המדפיס שחי ס"ד שנים קודם אלף הששי ועיין קורא הדורות דף כ' ע"א) והוא בעצמו כתב בהקדמתו שהספר מיוסד על אדני התלמוד ירושלמי ובבלי
ספרא



ספרא ספרי תוספתא ב"ר וי"ר פדר"א מכילתא שוחר טוב וסדר"ע וילמדנו ופסיקתא. (סי' נ"ה) כתב מצאתי במדרש כל ישראל חותמין ברוך מחיה המתים ועונין אמן אחר החזן ועדין לא ראו תחייתם ומאמינים שיהיו המתים כו', הוא במזמור ל"א אות ח'. (ה' שבת סי' ס') וכן מצאתי במדרש תהלים כתיב ישיחו בי יושבי שער אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע אין אומה זו כשאר או"ה כו' לא נמצא בשו"ט ועיין איכה רבתי בפתיחתא ר' אבהו פתח ישיחו בי יושבי שער וכן שם במדרש בפ' הביא בכליותי. (ה' ר"ה סי' ג') ובמדרש תהלים שמעה ה' צדק וגו' אמר דוד לפני הקב"ה דבריך שהצבת לאדם הראשון כו' לא נמצא בשו"ט רק בפסיקתא רבתי פ"ט. (ה' פסח סי' צ"ד) מצאתי בשוחר טוב והקוראים את ההלל צריך להיות שלשה כדי שיאמר האחד לשנים הודו, הוא במזמור קי"ג אות ג'.

**כה) רבינו שלמה בן אברהם בן אדרת** (הרשב"א) (חי במאה הראשונה לאלף הששי) בחידושי הרשב"א ברכות סוף פ"א (דפוס אמסטערדאם דף ו' ע"ג) הביא ובמדרש תלים מצאתי במזמור שגיון לדוד וש"ה שבע ביום הללתיך אמר ריב"ל אלו שבע מצות שבק"ש. (צ"ל במזמור למנצח על השמינית) והוא במזמור ו' אות א' (עוד שם ברכות פ"ה דף י"ב ע"ג) ליתב תענית על תעניתו רב האי גאון ז"ל ורוב המפרשים פירשוה בתענית חלום וכן הוא במדרש תהלים ע"כ. לא מצאתי מאומה במדרש תהלים ועיין תוס' ברכות ל"א ע"ב שהבאתי לעיל בפרק הזה אות י"א.

עוד בשו"ת הרשב"א (סי' אלף קי"ט) הביא בשם הר"ת את דברי המדרש השותה מים בין מנחה למעריב גוזל את קרוביו המתים, והוא בשו"ט מזמור י"א אות ו' ועיין לעיל בפרק הזה אות ח'.

**כו) ה"ר משה תקו** (חי במאה הראשונה לאלף הששי עיין אודותיו אוצר נחמד ח"ג דף נ"ד), בספרו כתב תמים הביא את המדרש הזה (ז) (דף ס') ובמדרש שוחר טוב יחזקאל כשראה דמותו נשמטה נפשו ממנו הה"ד ואראה ואפול על פני, הוא במזמור ק"ג אות ה'. (דף ס"ז) ובספר החסיד הביא אגדה משו"ט והוא יושב פתח האהל א"ר ברכי' בשם ר' לוי ישב כתיב אמר לו הקב"ה אברהם כל זמן שבניך נכנסים בב"כ ולבתי מדרשות יהיו יושבין וכבודי עומד כו', הוא במזמור כ"ב אות י"ט. (דף ע"ב) ובשוחר טוב מסיים מה הנפש טהורה שהיא למעלה מן הגוף כך הקב"ה טהור והוא למעלה מעולמו, הוא במזמור ק"ג אות ה'. (דף צ') ר' אבהו הראה לו י"ג נהרות אפרסמון במדרש שוחר טוב, לא מצאתי עוד, והמאמר הוא בירושלמי ע"ז פ"ג, וב"ר פס"ב אות ב', תנחומא הנדפס מכבר בראשית אות א', ושמ"ר פנ"ב אות ג', ועיין תענית דף כ"ה.

**כז) ה"ר ידעיה הפניני בר אברהם בדרשי.** (נולד ה"א מ' נפטר ה"א ק'), נמצא ממנו בדפוס פירוש למדרש שו"ט, ואוציאו אי"ה לאור, ושם אדבר אודותיו.

**כח) רבינו אשר בר יחיאל אשכנזי** (הרא"ש), (נפטר ה"א פ"ח). (פסחים פ' ערבי פסחים סי' ל"ב) הביא וז"ל: דאמרינן במדרש תהלים הקוראים צריך שיהיו שלשה כדי שיאמר אחד לשנים הודו, הוא במזמור קי"ג אות ג', ובהגהת אשרי ברכות פ"ב סי' ה' הביא בשם או"ז וז"ל ומה שנהגו שלא לומר הלל כ"א בשלשה מפרש בערוך, אולם בערוך אין זכר מזה, והעירותי במכתבי הנדפס בראש הערוך השלם כי באו"ז סוף רנ"ז הביא וז"ל והלל המצרי פי' בשוחר טוב שיהיו הקוראים שלשה כדי שיאמר האחד לשנים הודו. וכן הביא גם בסי' מ"ד לכן יש לתקן שצ"ל מפורש בשו"ט. עוד תראה בהרא"ש שם בערבי פסחים סי' י"ג הביא בשם הר"ת דאמרינן במדרש השותה מים בשבת בין השמשות גוזל את המתים, המאמר הוא במדרש ש"ט, כמו שהבאתי לעיל באות ח'.

**כט) רבינו מנחם בר שלמה מפרפיגנאן.** (השלים את ספרו על אבות בשנת ה"א ס'), כתב בספרו בית הבחירה על פרקי אבות בפתיחה (ט"ז ע"ב) ונתחברו שאר
הבורים

---

(ז) בדף פ"ח הביא את מדרש אגדה אמר ר"א אין אדם מת בימיו יותר מחצי תאותו, וכיון בקבר כפלים מבקש תאותו, שנאמר השמחים אלי גיל ישישו כי ימצאו קבר ע"כ.

חבורים שלא הזכירו כגון מכילתא ופסיקתא ומדרש השכם, וספרי המדרשות כגון רבה ותנחומא ומדרש תהלים ומדרש חזית ומדרש נחמות ומדרש תמורות וס' הבהיר ושיעור קומה ופרקי היכלות ע"כ.

ל) ה"ר יצחק המכונה איש תורי בר משה הפרחי. בעל כפתור ופרח (חיבר ספרו בשנת ה"א פ"ב). (דף ל"ה ע"ב דפוס בערלין) הביא וז"ל מדרש תהלים בארצות החיים זה ארץ ישראל, ד"א זה גן עדן, הוא בסוף מזמור נ"ו.

לא) רבינו בחיי בר אשר מסרקוסטא אשר בספרד בפירושו עה"ת (חיברו בשנת ה"א נ"א), הביא הרבה פעמים מאמרים בשם המדרש, (בהקדמתו דף ג' ע"א דפוס אמסטערדאם) הביא במדרש תלים במזמור בברחו מפני אבשלום בנו א"ר אלעזר לא נכתבה פרשיותיה של תורה על הסדר כו', הוא במזמור ג' אות ב'. (פ' נח דף כ"ג ע"א) דרשו במדרש תלים הבה נבנה לנו עיר אין הבה אלא עצה, הוא במזמור א' אות י"ג. (פ' חיי דף ל"ה ע"א) ובמדרש תלים בא וראה כמה קשה כח הזווג כו', הוא במזמור נ"ט אות ב'. (פ' וישב דף נ"ד ע"ג) ובמדרש תלים וישבו לאכל לחם אמר הקב"ה אתם מכרתם אחיכם מתוך מאכל ומשתה כו', הוא במזמור י' אות ג'. (פ' שמות דף ע"ב ע"ד) ואמרו במדרש תהלים במזמור ט' למנצה על מות לבן שאל פילופום את ר' אלעשא לא כך אמר הנביא כו', הוא במזמור ט' אות ט'. (שם דף ע"ג ע"ד) במדרש תלים תינוקות שהיו בדורו של שאול ושמואל עד שלא הביאו שתי שערות היו דורשים את התורה כו', הוא במזמור ז' אות ז'. (שם דף ע"ו ע"ג) במדרש תהלים ר' חייא בר אידי אמר למה היו אומרים השם הנכבד בבהמ"ק ככתבו ובמדינה בכנויו כו', הוא מזמור פ"ז אות ה'. (פ' בשלח דף צ"ג ע"א) במדרש תלים בפ' עזי וזמרת יה בעולם הזה מקלסים אותו בשתי אותיות אבל לעולם הבא בשש אותיות, הוא במזמור קי"ח אות י"ד.

עוד בספרו כד הקמח הביא הרבה פעמים את המדרש תהלים.

לב) הגהות מיימוני (מיוחסים להר"ר מאיר הכהן תלמיד מהר"ם בר ברוך). (ה' תפלה פ"ה סי' ס') הביא וז"ל וברגל שמאל יפסיע תחילה לאחוריו, דאמרינן במדרש שוחר טוב בפ' כל עצמותי תאמרנה אמר דוד כו' רגל שמאל קודם לג' פסיעות אחר התפלה, הוא במזמור ל"ה אות ב' בכ"י א' וכ"י ו', ובכ"י האחרים ובנדפס ליתא, ומובא גם בשבה"ל סי' י"ח כמו שהבאתי לעיל. (שם פ"ט סי' ד') במדרש שוחר טוב ג' פעמים חייב אדם לומר ויכולו אחד בתפלה ואחד לאחר התפלה ואחד על הכוס כנגד ג' אשר שבפרשת ויכולו, כן הביא גם האו"ז סי' תשנ"ב ובה' ע"ש סי' כ', כמו שהבאתי לעיל באות כ', ולא נמצא בשו"ט טאומה מזה. (ה' ציצית פ"ג סי' פ') במדרש שו"ט כל עצמותי תאמרנה אמר דוד לפני הקב"ה אני אשבחך בכל איברי ומקיים בהם מצות, עד בחזה אני משים הציצית כנגד הלב כו', הוא במזמור ל"ה אות ב', (הוא בכ"י א' וכ"י ו' אבל בכ"י האחרים ובנדפס ליתא). (ה' מילה פ"ג סי' ד') זה שהומדין ומתאוין לאחוז התינוק בשעה שנימול על הברכים ולהיות בעל ברית, יש לזה סמך לדבר במדרש שוחר טוב בפ' כל עצמותי תאמרנה אמר דוד לפני הקב"ה אני משבחך בכל איברי ומקיים בהם מצות וכו' ברכי אני נעשה בהן סנדיקוס לילדים בשעת מילה, הוא במזמור ל"ה אות ב'. (בכ"י א' ו', ובכ"י האחרים ובנדפס ליתא ומובא גם ברוקח כאשר הבאתי לעיל אות י"ג).

לג) רבינו יעקב ב"ר אשר. (חי בסוף מאה הראשונה לאלף הששי), הביא בטור או"ח סי' תע"ט וז"ל: במדרש תלים הקוראים את ההלל צריך שיהיו ג' שיהא אחד אומר לשנים הודו, הוא במזמור קי"ג אות ג', וכן בטור יו"ד סי' ר"מ חייב אדם לכבד חמיו דכתיב אבי ראה גם ראה, וזה נובע משו"ט מזמור ז' אות ד'. ועיין בב"ח שהביא דברי השו"ט ועיין בשו"ט שם הערה ל"א.

לד) ה"ר יוסף ב"ר נחמיאש (תלמיד הרא"ש עיין שה"ג אות י' סי' 151) הביא בשמו הרב ר' שמואל מאוזידה בספרו מדרש שמואל על אבות פ"ד משנה כ"ח דף קע"א ע"ב ויכנהו החסיד וז"ל: והחסיד ז"ל הביא כי מצא במדרש תהלים מלפניך משפטי יצא
א"ל



א"ל הקב"ה דוד לחנם בראתי סנהדרין כו', הוא במזמור י"ז אות ה', ועיין עוד שם בספר מדרש שמואל דף קע"ב ע"א וע"ב.

לה) הרב ר' לוי בן גרשום (רלב"ג) (חיבר את פירושו על התורה בשנת ה"א פ"ה, עד ה"א צ"ח כמו שהביא סוף פ' בראשית וסוף ספר בראשית ובסוף ספר שמות ובפ' שמיני ובסוף במדבר ודברים) (פ' בראשית דף ט' ע"ד דפוס וויניציא שנת ש"ז) הביא וז"ל: במדרש תלים מזמור אורי וישעי, וירא אלהים כי טוב א"ר יהודה ב"ר סימון הבדיל הקב"ה את האור לעצמו משל למלך כו', הוא במזמור כ"ז אות א'. (פ' אמור קע"א ע"ג) אמרו ז"ל במדרש תלים תודיעני אורח חיים אלו עשרת ימים שבין ר"ה ליו"כ, הוא במזמור ט"ז אות י"ב.

לו) רבינו אהרן הכהן מלוניל (חי בסוף המאה הראשונה לאלף הששי) בספרו ארחות חיים ה' ליל הפסח בסי' ל"ג הביא וצריך שיהיו הקוראים ג' כדי שיאמר האחד לשנים הודו כן מצינו במדרש שוחר טוב, הוא במזמור קי"ג אות ג'.

לז) ה"ר דוד ב"ר יוסף בספרו אבודרהם (השלימו בשנת ה"א ק'). הביא (בסדר תפלות של חול דף ד' ע"ב דפוס פראג) וז"ל: ואומר במדרש תלים מזמור לתודה ר' יוחנן בש"ר מנחם דמן גליא כל התפלות בטלין לע"ל וההודאה אינה בטלה כו', הוא במזמור ק' אות ד'. (סדר שחרית של חול דף כ"ב ע"ב) ואומר במדרש תלים שארבע כריעות אלו, הן כנגד ארבע שמות שבפסוק כי במזרח שמש, לא מצאתי בשו"ט. (שם דף ל' ע"ב) אמרו במדרש אמונים נוצר ה', אלו שאומרים אמן באמונה, אומר שליח צבור מחיה המתים והם עונים אמן, ועדיין לא ראו תחית המתים כו', הוא במזמור ל"א אות ח'. (שם דף ל"ו ע"ד) במדרש תלים עשרים אשרי יש בספר תלים כנגד עשרים הוי שבספר ישעי', הוא במזמור א' אות ח'. (שם דף ל"ז ע"א) במדרש תלים א"ר שמעון בר אבא אתה מוצא י"ח מזמורים בראש הספר עד פסוק זה כו', הוא במזמור כ' אות ב'. (שם דף ל"ז ע"ב) ואומר במדרש תלים תשעה פסוקים יש בפסוק יענך ה' ביום צרה כנגד תשעה חדשים שהאשה מתעברת בהם כו', הוא מזמור כ' אות ב' ואות ד'. (שם שם) עוד אומר במדרש תלים המזמור הזה ראשו בענייה כו', הוא במזמור כ' אות י'. (סדר מעריב של חול דף מ"ב ע"ג) ודורש במדרש תלים בידך אפקיד רוחי וגו' בנוהג שבעולם כו', הוא במזמור כ"ה אות ב'. (שם דף מ"ב ע"ד) ומפרש במדרש תלים לפי שאין מצות ציצית בערבית מוסיף פורס סוכת שלום, הוא במזמור ו' אות א'. (שם דף מ"ד ע"ד) ואומר במדרש תלים כי חלק ה' עמו כאינש דאמר נפלה פלניא לבן [צ"ל נפלה פלנית לפלן], הוא במזמור ט"ז אות ו'. (סדר שחרית של שבת דף נ' ע"א) ומעולם עד עולם אתה אל ואומר במדרש תלים מן עלמא דלא הוינן ביה עד עלמא דאנן ביה, הוא במזמור ק"ו אות ט'. (סדר תפלת ר"ה דף פ"ב ע"ב) במדרש תלים לעולם ה' דברך נצב בשמים לדור ודור אמונתך וכתיב בתריה למשפטיך עמדו היום אמר דוד לפני הקב"ה דבריך שהצבת לאדם הראשון לדון ולזכות ביום זה בניו כו', לא נמצא בשו"ט, ועיין בפסיקתא רבתי פ"מ ועיין לעיל סי' כ"ד שגם המנהיג הביא זה בשם המדרש שו"ט. (שם דף פ"ג ע"ד) ואומר במדרש תלים תקעו בחדש שופר, א"ר ברכי' בשם ר' אבא שפרו מעשיכם, הוא במזמור פ"א אות ה'. (סדר תפלת סוכה דף צ"ב ע"ג) ואומר במדרש תלים אשירה לה' כי גמל עלי אמר להם הקב"ה לישראל פרעו לי מה שהקדמתי אתם בעוה"ז כו', הוא במזמור י"ג אות ד'.

לח) ה"ר יצחק אבוהב הספרדי (חי בסוף המאה הראשונה לאלף הששי), בספרו מנורת המאור, (נדפס פעם ראשונה בקאנסטאנטינא שנת רע"ד), הביא בהקדמתו וז"ל: וכן דרשו במדרש תלים מזמור כ"ח לדוד אליך ה' אקרא בפסוק כי לא יבינו אל פעולת ה' ר' יהושע אומר אלו האגדות, הוא במזמור כ"ח אות ה'. (סי' פ"ב) וגרסינן במדרש תהלים ואני תמיד איהל ארשב"י בא וראה שאין חביב לאדם יותר מבניו כו', לא נמצא במדרש תהלים רק בתנחומא הנדפס מכבר ריש תצוה. (סי' ק"ב) וגרסינן במדרש תהלים מזמור ס"ח נוראות בצדק תעננו ר' חנינא בר פפא שאל לרשב"נ מאי דכתיב סכות כו', הוא במזמור ס"ה אות ד'. (סי' ק"ה) כדגרסינן במדרש תהלים מזמור י"ט יענך ה' ביום צרה זש"ה יקראני ואענהו אמר הקב"ה כו', הוא במזמור כ' אות א'. (סי' ק"ע) וגרסינן במדרש
תהלים

תהלים אלהים מושיב יחידים ביתה קשה הזיווג לפני הקב"ה כקריעת ים סוף כו',ד"א אלהים יושב ודן אותם ומביא זה במקומו וזה במקומו ומושיבן בבית אחד כו', לא נמצא זכר מזה במדרש תהלים רק הוא במדרש במ"ר פ"ג אות ו' ע"ש. (סי' ר"ח) וגרסינן במדרש תהלים אשרי משכיל אל דל זש"ה מלוה ה' חונן דל כו', הוא במזמור מ"א אות ב'. (סי' רפ"ב) כדגרסינן במדרש תהלים אל תאסוף עם חטאים נפשי, היה דוד מתפלל לפני הקב"ה שלא יאסוף אותו כשהוא חוטא כו', הוא במזמור כ"ו אות ז'. (סי' שי"ב) כדגרסינן במדרש תהלים למנצח וגו' לבני קרח משכיל שיר ידידות בוא וראה בבני קרח שעד שלא עשו תשובה לא נקראו ידידים כו', הוא במזמור מ"ה אות ד' קצת בסגנון אחר. (סי' שכ"ט) כדגרסינן במדרש תהלים א"ר אלכסנדרי אתה כוננת מישרים אתה כוננת ישרות של עולם כו', הוא במזמור צ"ט אות ג'.

לט) ה"ר חזקיה ב"ר מנוח בעל חזקוני על התורה (חי במאה הראשונה לאלף הששי עיין אודותיו בשה"ג ערך חזקוני ועיין בסוף סדר ויחי דפוס ווילנא תרל"ה). (בראשית ה' ב') הביא וז"ל: ויקרא את שמם אדם בתנחומא ושוחר טוב א"ל הקב"ה אתה מה שמך א"ל נראה לי שאקרא אדם כו', הוא במזמור ח' אות ב'. (בשלח י"ג י"ז) במדרש תהלים ואויבי חיים עצמו אמר דוד מה שנתן לאבימלך לשלשה דורות נתן לאברהם לשבעה דורות כו', לא נמצא בשו"ט רק בב"ר פנ"ד אות ב'. (ואתחנן ה' ג') כדאיתא במדרש תהלים גבי מפי עוללים ויונקים יסדת עוז שאפילו העוברים במעי אמן קבלו את התורה כו', הוא במזמור ח' אות ה'.

מ) רבינו שמעון בר צמח דוראן ז"ל (הרשב"ץ) (נולד בשנת ה"א ק"כ נפטר ה"א ר') בספרו מגן אבות על מס' אבות (דפוס לייפציג תרט"ו). (דף ד' ע"א) הביא וכן במדרש תהלים אמרו יד ימנית אני כותב בה ומראה טעמי תורה, הוא בכ"י א' וכ"י ו' מזמור ל"ה אות ב'. (דף ד' ע"ב) ולזה כתוב בסוף מעשה בראשית ה"א יתירה שאם יקבלו ישראל את התורה בששה בסיון מוטב ואם לאו אחזיר אתכם לתהו ובהו, כמו שנזכר בפרק ראשון מע"ז ובמדרש רות ובמדרש תהלים, הוא בע"ז דף ג' ע"א, ובמדרש רות בפתיחתא אות א', ובמדרש תהלים מזמור ע"ה אות א' בכ"י א' ובכ"י ו', אבל בכ"י האחרים ובנדפס נוסחא אחרת כאן. (דף ה' ע"א) וכן תפלות כנגד תמידין תקנום, כמו שנזכר בפ' תפלת השחר ובמדרש תהלים, הוא בגמרא ברכות כ"ו ע"ב, ועיין שו"ט מזמור נ"ה. (דף י' ע"א) חושי הארכי שהיה מערכאות של דוד, וכן הוא במדרש תהלים, הוא במזמור ג' אות ג'. (דף י"ד ע"א) ואחריו היה שמעון השני הנזכר כאן שמעון בנו אומר והוא היה מעשרה הרוגי מלכות כמו שנזכר במכילתא פ' וגונב איש, ובמדרש קינות, ובמדרש תהלים, הוא במזמור ט' אות י"ג. (דף ט"ז ע"א) ובמדרש תהלים אמרו כל מי שמחרפים אותו ויכול להשיב ואינו משיב יכול לקרוא את עצמו חסיד כו', הוא במזמור ט"ז אות י"א. (דף י"ז ע"א) מכריז ר' אלכסנדרא מאן בעי חיי כו', ואמרו במדרש תהלים ובילמדנו כי ר' ינאי נתן לו זוז א' בשכר שהזכירו הפסוק אעפ"י שכבר היה יודע אותו, הוא במזמור נ"ב אות ב'. (דף כ' ע"א) ואמרו במדרש תהלים אורח חיים פן תפלס וגו' אראב"כ שלא תהא יושב ושוקל מצותיה של תורה כו', הוא במזמור ט' אות ג'.(דף כ"ז ע"א) ונקראת ג"כ תושיה שמתשת כחו של אדם כמו שנזכר במדרש תהלים, הוא במזמור ז' אות ג'. (דף כ"ט ע"א) ובמדרש תהלים אמרו כל מי ששומע קללתו ושותק כדאי הוא שיקרא עצמו חסיד כו', הוא במזמור פ"ו אות א'. (דף ל"א ע"ב) ובמדרש תהלים אמרו כל המזכיר את הצדיק ואינו מברכו כו', הוא ריש מזמור קי"ח. (דף ל"ג ע"ב) במדרש תהלים מי שהוא חכם ובנו חכם ובן בנו חכם מכאן ואילך התורה חוזרת לאכסניא שלה, הוא בריש מזמור נ"ט. (דף נ"ב ע"ב) במדרש תהלים כשנתן להם הקב"ה לישראל תורה אמר להם תנו לי ערבים כו', הוא במזמור ח' אות ד'. (דף נ"ז ע"א) בילמדנו ובמדרש תהלים גבורי כח אלו שומרי שביעית כו', הוא במזמור ק"ג אות י"ח, גם בתנחומא ריש וירא. (דף ס"א ע"א) הקפיד הכתוב על חלול השם כו' במדרש תהלים במזמור ה' אורי וישעי, הוא במזמור כ"ז אות ה'. (דף ע"ו ע"ב) במדרש תהלים כל האומר רחמנא ותרן הוא יתותרון הילוהי כו', הוא במזמור י' אות ג'. (דף ע"ז ע"ב) במדרש

תהלים



תהלים ובאדר"נ מנו עשר נסיונות בחילוף, הוא במזמור י"ח ובמזמור צ"ה. (דף ע"ח ע"א) בענין עשר נסיונות נתנסה אברהם נסיון השלישי, וסיים וכן אמרו במדרש תהלים, ועוד שם וכן במדרש תהלים מנאום כן עם מעט שינוי, הוא ג"כ במזמור הנ"ל. (ע"ט ע"א) ובמדרש תהלים דקדקו ממה שכתוב וימרו על ים בים סוף, על ים קודם רדתם בו כו', הוא במזמור ק"ו אות ד'. (שם שם) ובמדרש תהלים מנה עשר נסיונות שנסו אבותינו להקב"ה כו', הוא במזמור צ"ה אות ג'. (דף ע"ט ע"ב) ובמדרש תהלים אמרו בענין דברים שאדם עושה אותן כו', הוא במזמור נ"ב אות ב'.

מא) הכלבו (ה' פסח דף י"ג ע"ד דפוס לבוב) הביא וז"ל: והר"ש ז"ל כתב שצריך שיהיו שלשה כדי שיאמר האחד לשנים הודו וכן מצינו במדרש שוחר טוב, הוא במזמור קי"ג אות ג'.

מב) ה"ר יצחק בן עראמה בעל עקדת יצחק (נולד בסוף המאה השניה לאלף הששי ה"א ר', בצפון ארץ שפאניען ולא נודע באיזה שנה הלך לעולמו והיבר ספרו בשנת ר"מ עיין תולדתו בראש הספר), הביא את המדרש שוחר טוב (בראשית שער ב' דף י"ח ע"א דפוס פרעסבורג) גם הביאוהו במדרש תילים מזמור ק"ד. (פ' נח שער י"ב דף פ"ח ע"ב) במדרש שו"ט מזמור א' אשרי האיש אשר לא הלך זה נח כו'. (שם שער ט"ו ק"ט ע"ב) וכבר אמרו חז"ל שו"ט מזמור ק"ד מה רבו מעשיך ה' כגון אריה כלבא וקנקנתא כו'. (וירא שער י"א קנ"ב ע"ב) כדאיתא במדרש שו"ט מזמור ל'. (תולדות שער כ"ג קע"א ע"א) וכבר דרשו חז"ל שו"ט מזמור כ"ד מי יעלה בהר ה' זה יעקב. (תולדות שער כ"ד ק"פ ע"א) וכבר הסכימו חז"ל שו"ט מזמור ט"ז אין הקב"ה מיחד שמו על הצדיקים בחייהם. (ויצא שער כ"ה קפ"ו ע"ב) במדרש שו"ט בשיר של פגעים מזמור צ"א ר' נחמיה אמר שלשה אבנים היו. (שם שם קצ"ח ע"ב) ובמדרש שו"ט מזמור כ"ד מי יעלה בהר ה' זה יעקב כו'. (וישלח שער כ"ו ר' ע"א) וכמו שביארו רז"ל שו"ט מזמור כ"ג יכול אפילו יושב ובטל כו'.(שם שם ר"ג ע"א)אמרו במדרש שו"ט מזמור י"ח ומלאך בא אל שאול רבי אומר מלאך מן השמים היה כו'. (ויגש שער ל"א רמ"ג ע"ב) אר"י ראוי היה יעקב לירד למצרים בשלשלת של ברזל כו', שו"ט מזמור ק"ה. (ויחי שער ל"ב רנ"ה ע"א) ובדברי חז"ל שו"ט מזמור מ"ט עשיר בתורה ואביון בתורה. (שמות שער ל"ה י"ד ע"א) כוונו בזה חז"ל במה שאמרו במדרש שו"ט מזמור י"ט מנין היה משה יודע אימתי יום ואימתי לילה כו'. (וארא שער ל"ו כ"ה ע"ב ובמדרש שו"ט מזמור ע"ב) גזרו את הילד ההי אר"י בר אלעאי אלו הייתי שם פקדין [צ"ל פקרין] אני נותן על צוארו כו'. (בא שער ל"ו ל"ו ע"ב) ראוי היה יעקב לירד למצרים בשלשלת של ברזל שו"ט מזמור ק"ה. (כי תשא שער נ"ה קצ"א ע"א) במדרש שו"ט מזמור ס"ב ולך ה' החסד ר' נהוראי ור"נ אמרו כו'. (ויקהל שער נ"ה קצ"ה ע"ב) כמו שזכרו חז"ל שו"ט מזמור כ"ג יכול אפילו יושב ובטל כו'. (אמור שער ס"ז ק' ע"א) במדרש שו"ט מזמור ד' אמר דוד אקרא לאלהים עליון כו'. (שם שער ס"ח ק"ל ע"ב) וכן אמרו במדרש שו"ט מזמור ק"ג מה הקב"ה מלא את העולם כו'. (שם שם קל"א ע"א) במדרש שו"ט מזמור ק"ג מעשה באדם אחד כו'. (בחקותי שער ע"א קנ"ו ע"ב) ראיתי בדברי חז"ל שו"ט מזמור ק"ד מה רבו מעשיך ה' כגון אריה צערא דכלבא כו'. (שלח שער ע"ז מ"ט ע"ב) אמרו רז"ל שו"ט מזמור ג' שלא נתנו פרשיותיה של תורה על הסדר. (קרח שער ע"ח ס"א ע"ב) הפליגו חז"ל במדרש שו"ט אלמנה אחת היתה כו' הוא במזמור א'. (חקת שער פ' צ"ב ע"א) ובמדרש שו"ט מזמור י"ט השמים מספרים מה שאין לו ראש כו'. (ברכה שער ק"ה קנ"ב ע"ב) אמרו במדרש שו"ט מזמור א' אתה מוצא כי כשעמד אברהם אבינו וברך את יצחק כו' (ח).

ה"ר

---

(ח) לפעמים הציונים אינם מכוונים כמו לדוגמא בראשית שער א' דף י"ד ע"א ובמדרש א"ל יוחנן בשעה שהזקנים נכנסים לעבר את השנה מציין בפנים "ילקוט תהלים י"ט" והוא בשו"ט מזמור י"ט אות ז'. עוד שם ע"ב ובמדרש מה חתן נכנס גבול ויצא הלא מציין "ילקוט שם" והוא בשו"ט מזמור י"ט אות י"ב. בפ' בשלח שער מ"ב דף פ' ע"ב אמרו שכשדבר שמואל אל שאול אחרי מותו ע"י הבעלת אוב כו', מציין "שו"ט ש"א כ"ח" יען כי מובא בילקוט שמואל רמז קל"ט ובאמת הוא מתנחומא אמור אות ד'. וכן בראשית שער החמישי מ"ב ע"א הביא מפורש בהלוכה במדרש ומציין "שו"ט קל"ט" ובאמת בעל העקידה לא כוון למדרש שו"ט בפרט כי המדרש מן מזמור קי"ט ואילך לא היה לפניו, רק כוון לב"ר פ"ח אות א'. וכן בפ' בא שער ל"ח ובמדרש כשאמר יהושע

מג) ה"ר מאיר עראמה (בנו של ה"ר יצחק בעל עקדה) בס' מנות הלוי על אסתר להר"ש אלקבץ ז"ל דף קי"ו ע"א וקל"ד ע"ב הביא בשמו מה שהביא בשם המדרש תהלים ע"ש.

מד) ה"ר אברהם סבע הספרדי. (נולד בליסבונה בתחלת המאה השלישית ובשנת ה"א רנ"ח בא בגלות פורטוגאל לאנדרינופול בטורקי עיין מה שכתבתי אודותיו במבוא להתנחומא הערה כ"ה), הביא בספרו צרור המור (סוף פ' בראשית) וז"ל: וכן אמרו במדרש תהלים על פסוק מגדול ישועות מלכו בתחלה מגדיל הולך וגדול ואח"כ מגדול זה מלך המשיח כו'. (ריש פ' שמות) כמאמרם ז"ל במדרש תהלים על פסוק על ה' ועל משיחו א"ר לוי ארורים הם הרשעים שהם מתעקשים בעצות על ישראל כו'. (פ' בלק מה טובו אהליך יעקב) אמרו במדרש תהלים קולי אל ה' אקרא א"ר ברכיה בזמן שבית המקדש קיים היית עונה אותנו ומנין כשהוא חרב, שנא' ויענני מהר קדשו סלה, הוא במזמור ג'.

מה) הרופא ה"ר אברהם משער אריה. (נולד בר"ח ניסן ה"א ש"ב ונפטר בכ"ט תמוז שע"ב והשלים ספרו שלטי הגבורים בשנת שס"ז) בהקדמתו בין שמות הספרים והסופרים הנזכרים בספרו הביא גם את מדרש תהלים, ובפרק שמיני הביא בפירוש את המדרש תהלים בענין הנבל.

מו) ה"ר יעקב לנדא בספרו אגור. (חיברו בשנת ה"א ר"מ) בה' ר"ה הביא וז"ל: בשוחר טוב כתב אין אומרים הלל אלא בשלשה והטעם דלמי אומר הודו רק לשנים והכי איתא בהגדת תילים עכ"ל הוא במזמור קי"ג אות ג', וטעה והשב כי מדרש שו"ט להוד והגדת תלים לחוד.

מז) ה"ר אברהם זכות בעל היוחסין. (כתב ספרו בשנת ה"א רס"ב), הביא בספרו יוחסין השלם (דף ח' ע"ב) וז"ל: יש אומרים אליהו הוא מגד, וכן במדרש תלים, הוא במדרש ב"ר פע"א אות ט' ר' נהוראי אמר משל גד היה, ועיין בגמרא ב"מ קי"ד ע"ב ובתוס' שם ד"ה מהו. (שם דף י"ד ע"ב) ונראה לי כי במדרש תלים ראיתי כי נהרג יוסי בן יועזר בשמד היונים, הוא בסוף מזמור י"א. (דף קל"ט ע"ב) אבא חלפתא במדרש תהלים א"ר חלפתא בשם ר' איבו לדוד שפטני כו', הוא במזמור כ"ו. (דף קנ"ד ע"א) יוסי איש צייתור איש חסיד ונגלה רוח אחד שהיה שולט על המעין ועשקו במדרש תלים ישלה עזרך מקודש, הוא במזמור כ'.

מח) הרב ר' יוסף קארו. (נולד בשנת ה"א רמ"ח ונפטר י"ג ניסן ה"א של"ה בן פ"ז שנה) הביא במגיד משנה (ה' מגילה והנוכה פ"ג הי"ב) וז"ל: מה שכתב רבינו הרמב"ם שעונין בכל ההלל הללויה שהן קכ"ג פעמים סימן להם שנותיו של אהרן, הסימן שנתן להם הכל מבואר במדרש תהלים עכ"ל, הוא במזמור כ"ב אות י"ט, וכ"ה גם בירושלמי שבת פי"ו ה"א (דף ט"ו ע"ג) ובמס' סופרים פט"ז הי"א.

מט) ה"ר שלמה הלוי בן אלקבץ בספרו מנות הלוי. (חברו בשנת ה"א רפ"ט) הביא (דף כ"ג ע"ב) וז"ל: ודע שפירושו זה מיוסד על ג' אחרת שהיה במדרש שוחר טוב ושם נאמר בדברי ר' ברכיה והקב"ה נמנה עם הצדיקים, שנא' הוא אלהינו. הוא במזמור ק"ה. (שם מ"ח ע"ב) ומעלה את השחר מתוך החושך כדאיתא במדרש שו"ט בפ' על אילת השחר, הוא מזמור כ"ב אות ה'. (נ' א') יעקב היה ראוי לירד למצרים בשלשלת של ברזל כדבריהם במדרש שו"ט, הוא במזמור ק"ה אות ה'. (קי"ו ע"א) ויש במדרש תהלים במזמור על אילת השחר אין את מוצא ימים קשים לישראל כו', הוא במזמור כ"ב אות ז'. (קכ"ז ע"ב) כתוב במדרש שו"ט ולבקש מלפניו על עמה כו', הוא במזמור כ"ב אות ה'. (קל"ג ע"ב) מתוך דברי המדרש שו"ט משמע ביאור אחר בזה, איתא התם ומי יודע אם לעת כזאת הגעת, מכאן את למד כו', הוא במזמור כ"ב אות ה'. (קל"ה ע"א) איתא במדרש שו"ט במזמור אילת השחר וצומו עלי וכי יש אדם צם ואוכל כו', הוא במזמור כ"ב אות ה'. (קל"ו ע"א) במדרש שו"ט נראה שלא התענו ג' ימים לילה ויום כפשוטו של מקרא כו', הוא במזמור

שמש בגבעון דום אמר לו השמש ולי אתה אומר שאדום כו', מציין ילקוט יהושע רמז כ"ב, ובאמת המקור הוא בתנחומא אחרי אות י"ד.



במזמור כ"ב אות ה'. (קל"ה ע"א) למכה בכורי מצרים לא נאמר אלא בבכוריהם שהבכורות הרגו את אביהם כו' כדאיתא במדרש שו"ט, הוא במזמור קל"ו אות ו'. (ק"מ ע"ב) במדרש שו"ט אל תרחק ממני איומתי אמרה אסתר כו', הוא במזמור כ"ב אות כ"ד. (קמ"א ע"ב) במדרש שו"ט איתא למנצח על אילת השחר למי שהוא קופץ כאיל ומאיר לעולם בשעת חשכה כו', והביא שם מאמר גדול ומבארו, והוא במזמור כ"ב אות ד'. (קמ"ה ע"א) ובמדרש שו"ט א"ר תחליפא מצינו שאורך השרביט שתים ושש אמה כו', הוא במזמור כ"ב אות כ"ז. (שם שם) במדרש שו"ט אמר: אימתי אמרה אסתר אל תרחק ממני כו', הוא במזמור כ"ב אות כ"ד. (קמ"ז ע"א) ובמדרש שו"ט ע' פרים אנו מקריבים בחג על שבעים אומות כו', הוא במזמור ק"ט אות ד'.

נ) הרב דון יצחק אברבנאל. (נולד ה"א קצ"ז ונפטר ה"א רס"ח), הביא בפי' לנביאים ראשונים (ש"א ט"ו דף ק"י ע"ג בדפוס משנת תמ"ו) וז"ל: וכבר בא הטעם הזה במדרש תהלים הוא במזמור ק' אות ב'. (שם שם קי"א ע"א) וכבר רמזו על זה חז"ל במדרש תהלים הוא במזמור כ"ז אות ב'. (שם י"ט קי"ח ע"ג) ועל כן דרשו עליה במדרש תהלים הוא במזמור נ"ט אות ב'. (שם כ"א קכ"א ע"ד) וכן אמרו חז"ל במדרש תהלים שהיה דואג האדומי אב"ד כו', הוא לקוח מרש"י ש"א [illegible]א ח'. (שם שם קכ"ב ע"ב) ובמדרש תהלים אמרו שהיתה אשתו ובתו משוגעות כו', הוא במזמור ל"ד אות א'. (שם שם קכ"ב ע"ד) אמרו חז"ל במדרש תהלים מהו ויגד לשאול אמר לו עשה אחימלך את דוד מלך בחייך כו', הוא במזמור נ"ב אות ז'. (שם שם) ומדרשו עשיתו מלך שאין נשאלין באורים ותומים אלא למלך ולאב"ד כו', הוא במזמור שם. (שם כ"ג קכ"ד ע"ג) ובמדרש רות אחז"ל נחפז ללכת וזש"ה אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב כיון שראה דוד את עצמו מצומצם ביד שאול ואנשיו כו', צ"ל במדרש תהלים כמו שהעיר שם המגיה, והוא במזמור י"ח אות ז', ומובא בילקוט שמואל רמז קל"ג בשם המדרש, וכן המאמר שלאחריו שהביא הרב האברבנאל הוא בשו"ט שם. (שם כ"ד קכ"ה ע"ג) ובמדרש תהלים אמרו שידע שאול שימלוך דוד כו', הוא במזמור נ"ז אות ג'. (שם כ"ז ק"ל ע"א) ואמרו רז"ל במדרש תהלים למה זכר ב' פעמים, הוא במזמור נ"ח אות א'. (שם ע"ב) ובמדרש תהלים אמרו מה יש לך לענות אבנר כו', הוא במזמור נ"ח אות א'. (ש"ב ה' קמ"ד ע"ד) אמרו חז"ל במדרש שמואל מה עשה יואב הלך והביא ברוש אחד רענן וקבעו בצד החומה כו', צ"ל במדרש תהלים והוא במזמור י"ח אות כ"ד וכן העיר שם המגיה שלא מצא במדרש שמואל. (שם ז' קמ"ז ע"ד) ובמדרש תהלים אמרו האתה תבנה אעפ"י ששלמה בנך יבנה הבית אינה נקראת אלא על שמך כו', הוא במזמור ס"ב אות ד'. (שם שם קמ"ט ע"א) וחז"ל סמכו במדרש תהלים מכאן שאין ישיבה בעזרה אלא למלכות בית דוד בלבד כו', הוא במזמור א' אות ב'. (שם שם) וחז"ל אמרו במדרש תהלים מי אנכי והלא מרות המואביה באתי כו', הוא במזמור א' אות ב'. (שם שם ע"ב) ובמדרש שמואל אמרו כתיב האדם המעלה, המעולה שבנביאים כו', צ"ל במדרש תהלים והוא במזמור א' אות ב'. (שם ט"ו קס"ג ע"ב) וחז"ל אמרו במדרש תהלים שבעלותו במעלה הזיתים אמר מזמור לדוד, הוא במזמור ג' אות ג'. (שם שם ע"ד) ובמדרש תהלים אמרו לא היה דוד אוהב אדם יותר מאחיתופל כו', הוא במזמור נ"ה אות א'. (שם י"ו קס"ד ע"ב) ובמדרש תהלים אמרו וילך דוד ואנשיו בדרך וכי באויר היה להם לילך כו', הוא במזמור ג' אות ג'. (שם שם קס"ד ע"ד) ובמדרש תהלים אמרו רבים קמו עלי רבים בקומה כו', הוא במזמור ג' אות ד'. (שם י"ט קס"ט ע"א) ובמדרש תהלים אמרו: רשב"נ עלה מבבל לארץ ישראל לשאול שלשה דברים כו', הוא במזמור ג' אות ג'. (שם כ"ב קע"ד ע"ד) ובמדרש תהלים א"ר יצחק כשם שהיה דוד מתפלל שלא יפול שאול בידו כו', הוא במזמור ז'. (שם שם קע"ה ע"ב) במדרש תהלים רבנין אמרין כלפי שנפלו לפני דוד עשרה שונאיו כו', הוא במזמור י"ח. (שם שם) למה שאמר ר' יודן במדרש תהלים סרס המקרא ודרשהו וכו', הוא במזמור י"ח. (שם שם ע"ד) ובמדרש תהלים דרשו הפסוקים על הגליות כו', הוא שם שם. (שם כ"ב קע"ז ע"ד) דרשו חז"ל במדרש תהלים כו', הוא במזמור י"ה. (שם שם קע"ז ע"א) ובמדרש תהלים דרשו הפסוקים על פרעה, הוא שם שם. (שם שם ע"ג) ובמדרש תהלים דרשו הפסוקים על האבות, הוא שם שם. (שם קע"ח ע"א) ובמדרש תהלים דרשו הפסוקים על דוד ויואב, הוא שם שם. (שם שם) ובמדרש תהלים אמרו נוח לו לאדם לכוף קשת נחושה כו', הוא שם שם. (שם שם ע"ג) והוא מחז"ל במדרש תהלים

תהלים, הוא שם שם. (שם שם) וחז"ל דרשו במדרש תהלים תפלטני מריבי עם כו', הוא שם שם. (שם קע"ט ע"א) אמרו תהלים אין צור כאלהינו הצייר הזה כו', הוא שם שם. (שם כ"ד קפ"ד ע"ד) במדרש תהלים אמרו למה דוד דומה כו', הוא במזמור י"ז. (שם קפ"ז ע"א) במדרש תהלים ויתן ה' דבר בישראל בא וראה רחמיו כו', הוא במזמור י"ז. (מ"א ט' רל"ה ע"ב) וכן אמרו בתנחומא ארשב"נ עד שלא חרב בית המקדש היתה השכינה נתונה בהיכל כו', והעיר המגיה המאמר נמצא במדרש תהלים מזמור י"א, ואולי היה כתוב במ"ת והכוונה במדרש תהלים והמדפים הציג במדרש תנחומא ע"כ, אולם נעלם ממנו כי נמצא לנכון בתנחומא שמות אות י', והאברבנאל לקח דבריו מהילקוט מלכים רמז קצ"ה ומצוין בצד תנחומא, ונמצא גם בשמ"ר פ"ב אות ב', ורוב הציונים לקח האברבנאל מהילקוט עיין מבוא התנחומא הערה כ"ד.

נא) ספר ישועות משיחו מהנ"ל. (השלימו בשנת ה"א רנ"ח), הביא: (העיון השני פ"ה דף נ"ג ע"ב) את המדרש תהלים על פסוק נשקו בר. (שם פ"ת דף נ"ט ע"א) הביא ג"כ מדרש תהלים על ותתן לי מגן ישעך, וכתב כי המפקר זייף ההגדה. (שם פ"ט דף נ"ט ע"ב) הביא מדרש תהלים פסוק כי עמך מקור חיים, וגם שם זייף. (שם פ"י ד' ס"א ע"א) בפסוק גם בני אדם גם בני איש. (העיון הרביעי פ"א דף ס"ז ע"ב) מדרש תהלים ה' בעזך ישמח מלך זש"ה והיה ביום ההוא שורש ישי אשר עומד לנס עמים א"ר חנינא אין מלך המשיח בא אלא ליתן מצות לאו"ה כו', גם בכאן שנה ההגדה.

נב) ילקוט המכירי חברו ה"ר מכיר ב"ר אבא מרי ז"ל, ונשאר בכתב יד, והוא לקוטים על מדרש תהלים והביא לרוב את המדרש שו"ט וחובר לפני גזרות ספרד, ומחזיק ערך שלש מאות עלים, התחלתו אשרי האיש פ' ערבי פסחים בעשרה דברים אמר ספר תהלים, ובסופו: אבל הקב"ה צורתו מקלסתו כל הנשמה תהלל יה הללויה, ומזכיר בכל הספר כל מדרש ומדרש בשמו, וכן שם הפרק מגמרא, ויש בו שינויים מגמרא ומדרש שבידנו, כן הביא הרה"ג החכם הכולל מהר"ם שטראשון ז"ל בהערות לס' קריה נאמנה דף ש"ד, באשר הכתב יד הזה היה בידו מאת ה"ר יוסף מוויאזין ז"ל. וכן נמצא כ"י המכירי באקספארד מספרי הר"ד אפפענהיים ז"ל, ועיין רשימת נייבויער סי' 167, וכאשר הביא בעל אוצר הספרים אות י' סי' 230 נמצא כתב יד אחד גם באמסטערדאם.

נג) ה"ר יעקב ן' חביב מעיר סמורה בספרד. (חי באמצע המאה השלישית בזמן גרוש ספרד) בספרו עין יעקב והוא אסיפת אגדות עם חדושיו הידועים בשם: הכותב, הביא ברכות פ"א סי' נ' וז"ל: אמר הכותב במדרש תהלים כתוב מאמר זה בסגנון אחר ברכי נפשי את ה', ה' פעמים כתיב כאן ברכי נפשי כנגד ה' חומשי תורה כו' ע"ש, מה שהעיר בטוב טעם ודעת על הבדלים שיש בסדור זה המאמר ובתוספת וחסרון בין שני המקומות האלה.

נד) בין הקדמונים אשר הביאו את המדרש תהלים יש לחשוב גם את הרב בעל הילקוט, ובפרק י' דברתי אודות דרכו בהשתמשו במדרש הזה וציוניו ותכונת כתבי יד שהיו לפניו, גם בפרק י"ח תמצא רשימה מכל המקומות אשר הביא מאמרים מהמדרש הזה ואנה הם נמצאים בשו"ט באיזה מזמור ובאיזה אות, כי הוא רשם „מדרש" או „שו"ט" סתם ולא ציין מקומו, גם בהערות שלי להמדרש הזה העירותי במקומם בכל מאמר ומאמר אנה מובא בילקוט.

נה) ספר רקאנטי מר' מנחם מרקאנטי (חי בזמן הרשב"א עיין שה"ג) הביא בספרו (בראשית ד' י"ז ע"ד) במדרש תלים אשריהם הצדיקים שהן מדמין הנטיעות לנוטעה ואת הצורה ליוצרה, הוא במזמור א' אות ד'. (בראשית דף כ"א ע"ג) ובמדרש תילים בתורה ובנביאים ובכתובים מצינו שהקב"ה מיחד שמו על הזיווג כו', הוא במזמור נ"ט אות ב'. (בראשית דף כ"ג ע"ד) ארז"ל במדרש תילים אמר לה הנחש מן העץ הזה אכל ובא העולם ואם אתם אוכלין אותו יכולין אתם לברוא העולם כמותו, שנאמר והייתם כאלהים כו', הוא במזמור א' אות ט'. (בראשית דף כ"ח ע"א) מדרש תילים אגילה בישועתך א"ר אבהו זה אחד מחמש מקראות הקשים שישועתן של ישראל ישועתו של הקב"ה, ישועתנו אין כתיב כאן אלא ישועתך כו', הוא מזמור ט' אות י"ד.

מלבד



מלבד הספרים שרשמתי יש עוד הרבה ספרים אשר הביאו את המדרש הזה אבל הספרים לא נמצאים ת"י, וכן יש ספרים אשר הביאו המדרש אבל כבר הי' לפניהם בדפוס לא רשמתים ברשימה (חוץ מס' מנות הלוי), כמו בעל מאור עינים, מנחת שי, ילקוט ראובני, מטה משה, ראשית חכמה, אות אמת, יפה מראה ויפה תואר (בב"ר פע"ד ד"ה אית דמפקין הביא שו"ט כתב יד) בעל מ"כ (בפעם אחת בפ' נשא פי"ב ד"ה ה"ג מתגלגל בכד הביא מדרש תהלים כתיבת יד אבל כבר הראתי לדעת במכ"ע בית אוצר הספרות ח"א צד 88 כי לא הי' לפניו המדרש שו"ט בכ"י ע"ש) בעל לחם ושמלה מהרב ר' שלמה לבית הלוי, חיברו בשנת ה"א שכ"ב, בעל כתר כהונה, המעריך, ודומיהם הרבה.

## יב) תכונת שמונה כתבי יד אשר היו לפני.

כאשר בכל הספרים אשר הוצאתי לאור השתדלתי בכל יכלתי להשיג מכל אחד ואחד כמה כתבי יד הנמצאים באוצרות הספרים, להשוות הנוסחאות, ולברר הגירסא הנכונה. מהפסיקתא דרב כהנא היו לפני ארבעה כ"י, מהמדרש לקח טוב שלשה כ"י, מהתנחומא תשעה כ"י, ממדרש אבא גריון ששה כ"י, מדרש לקח טוב על אסתר שני כ"י, ומן שבלי הלקט השלם שני כ"י, וכן גם עתה בהוציאי לאור המדרש תהלים לא נתתי ולא שקטתי עד אשר השגתי בישע אלוה שמונה כתבי יד יקרים, ואלה הם: א) כ"י מאוצר הספרים בפארמא, ב) מאוצר הספרים בפלארענץ, ג) מוואטיקאן ברומי, ד) ג"כ משם כ"י שני, ה) מאוצר הספרים של הר"א מערצבאכער ז"ל במינכען, ו) כ"י הרשזח"ה, ז) ד"ר גינצבורג מלאנדאן, ח) מאוצר הספרים בפאריז, ומלבד השמונה כ"י האלה, היה לפני הגהות הרב מוהר"ר אברהם פרובינצאלי ז"ל, אשר הגיה המדרש עפ"י ששה כתבי יד (ודברתי אודותיו במבוא פרק י"ג). ואומר להציג לפני הקוראים הנכבדים תכונת שמונה כ"י, אבל בטרם אדבר אודותם בפרט, אעיר עליהם בכלל ביחס שבין זה לזה, והנה מצאתי ראיתי כי שלשה מהדורות נמצאים מהמדרש זה, מהדורא א' הוא הקובץ א' (כ"י פארמא) והקובץ ו' (כ"י שוח"ה), שני כתבי יד אלה דומים זה לזה בנוסחאות וגירסאות, וכן כל ההוספות הנמצאות בקובץ ראשון נמצאים גם בקובץ השני, עיין להלן בפרק י"ד, וכמו שתמצא בכל מאמר ומאמר אשר העירותי עליהם בהערות שלי (א): מהדורא שניה, הוא הקובץ ב' (פלארענץ), קובץ ד' (רומי כ"י שני), קובץ ה' (מהר"א מערצבאכער), קובץ ז' לאנדאן

(א) גם תראה דבר פלא כי בשני כ"י האלה (כ"י א' וכ"י ו') מצאתי בהרבה מקומות אשר מובא המאמר בשם אומרו, אולם בכ"י האחרים ובנדפס מובא המאמר סתמי בלי שם האומר, או בשינויים בשמות האומרים. כמו (מזמור א' אות י"ז) ר' נחמן בש"ר מני אמר כל המקיים, ובכ"י האחרים ובנדפס מובא זה בשם ר' יוסי בר אבין בשם ר' יהושע, ובכ"י א' וכ"י ו' מובא בשם ר' יוסי בר אבין המאמר שלפניו: (שם אות י"ח) א"ר חייא מה המים מכסין ערותו של ים, ובכ"י האחרים ובנדפס חסר שם האומר: (מזמור ב' אות ו') א"ר יצחק בר מרתא, ובכ"י האחרים ובנדפס ליתא למלות „בר מרתא": (מזמור ג' אות ג') א"ר יונתן כתיב יעשו עגל בחורב: (מזמור ד' אות ב') א"ר יוחנן ג' דברים היה דוד מצטער, ובכ"י האחרים ובנדפס הוא סתמי: (מזמור ד' אות ג') א"ר חלבו בש"ר אחא, ובכ"י האחרים ובנדפס המלות „בש"ר אחא" ליתא: (מזמור י"ח אות י') רב אמר פרייא מן עקתא אנא: (שם אות ע"ו) אמר ר' אחא משל למלך שבאו שבאין: (מזמור כ"ג אות א') א"ר שמואל טובה היתה אביגיל לדוד: (שם אות ב') א"ר יהודה אמר הקב"ה בניתם בתי ע"ז: (מזמור כ"ד אות א') אמר ר' מאיר בש"ר יוסף כך היו ישראל: (שם אות ג') א"ר הושעי' אמר דוד לפני הקב"ה: (שם שם) א"ר שמעון בן פזי אמר דוד: (מזמור כ"ה אות א') א"ר יהודה בר יצחק לא היה לדוד אוהב: (שם שם) א"ר נחמן לא נצטרכה דוד מאדם אלא מאחיתופל: (שם שם) מאי כערכי אריב"ל כסדרי: (שם אות ב') א"ר שמואל מכאן שאדם צריך להתפלל ג' תפלות ביום: (מזמור כ"ו אות א') א"ר פנחס כך אמר דוד: (שם אות ג') א"ר נהוראי במקום שנאמר אלהים הוא מדת הדין: (מזמור ס"ה אות ב') עד היכן חייב אדם לעמוד בתפלה ר' יהודה אמר עד שיתעטף: (מזמור ס"ד אות א') א"ר תחליפא הודיע הקב"ה לדוד: (מזמור ס"ה אות ג') א"ר הושעיא בשם רב שמואל בר שילא משמיה דרב אמר דוד לבש"ע אשרי למי שאתה מקרבו: (מזמור ס"ו אות א') א"ר יוחנן מהו עבודתו, בכל אלה המאמרים בכ"י האחרים ובנדפס חסר שם האומר: (מזמור ע"ח אות י"ח) ר' אלעזר ור' יוסי בר חנינא שניהם אומרים כתוב אחד אומר ויטש משכן שילה כו', בכ"י ג' וכ"י ח' ובנדפס חסר שם האומר, ובכתבי יד ב' ד' ה' ז' חסר כל המאמר: (מזמור צ' אות י"ג) ר' יוחנן אמר: (מזמור צ"א אות א') א"ר לוי כל י"ב חודש: (שם שם) א"ר אבהו זה אחד מן המקראות: (מזמור צ"ב אות ב') ר' יהודה בר סימון פתח: (מזמור ק"ד אות י"ז) א"ר חנינא בר פפא שואגים לטרוף את ישראל: (מזמור ק"ו אות א') א"ר אחא נפלאתיך: (מזמור ק"י אות א') א"ר ראובן ישנים היו או"ה, כל המאמרים האלה בכ"י האחרים ובנדפס הם סתמי בלי שם האומר:

(לאנדאן). כלם דומים זה לזה, ונמצא בהם נוסחאות והוספות אשר אינם נמצאים בכ"י א' וכ"י ו'. ומהדורא שלישית הוא קובץ ג' (רומי). קובץ ח' פאריז. ומשונים מהקובצים הנ"ל, ולא נמצא בהם ההוספות הנמצאות בכ"י א' וכ"י ו', ולא ההוספות מקובץ ב' ד' ה' ז', ועפ"י נוסחת הכ"י ג' נדפס המדרש בראשונה בקאנשטאנטינא, ובדפוס וויניציא נוספו הוספות מכ"י ב' ד' ה' ז', ובפרק י"ד ופרק ט"ו הבאתי כל ההוספות הנמצאות בב' מהדורות הנ"ל היינו מהדורא א' ומהדורא ב'.

## כתב יד א

הכתב יד הראשון הוא קובץ 1232 באוצר הספרים של די ראססי בפארמא, נכתב על נייר עב בתבנית שמינית מחזיק 220 דפים או 440 עמודים, ונכתב באותיות רש"י, בכל עמוד כ"ה שורות, מספר אחד ובכתיבה אחת, ולא נרשם שם הסופר ולא שנת הכתיבה. הכתב יד הזה השגתי בהשתדלות המיניסטעריום אל האוניווערזיטעטס ביבליאטהעק דפה להשתמש בו כרצוני ועשיתי לי העתקה ממנו (ע"י מעתיק מופלא), ובחרתי בכ"י הזה לתתו לעיקר ולפנים הספר, והוספתי בו מאמרים שלמים ומלות רבות עפ"י כ"י האחרים, ואת אשר הוספתי הצגתי בין שני חצאי מרובע, ואשר היה מיותר הסגרתי בין שני חצאי עגולה, ותקנתי וצרפתי דברי הספר כצרוף כסף, כאשר יראה הקורא וישפוט מישרים.

## כתב יד ב

הכ"י השני הוא קובץ מאוצר הספרים בפלארענץ Biblitheca Nationale Cod. 13 ונרשם ברשימה של ביסקיאני בסי' 204, ונשלח אלי ג"כ בהשתדלות המיניסטעריום להשתמש בו, וגם מהכ"י הזה נעשה בעדי העתקה, הכ"י נכתב על קלף מהודר בתבנית שמינית ומחזיק 167 דפים כתובים משני עבריהם דומות לכתב רש"י ונקל מאד לקריאה כי הדיו עוד שחור והקלף עוד לבן ברוב המקומות מלבד באיזה מקומות נתערב מיד הסופר כמה שורות בכתב ספרדי עברי, אשר לא רבים יבינו קרוא מעל ספר האותיות הספרדיות האלה, הכ"י מתחיל בדף ראשון עמ"י עש"ו (ר"ת עזרי מעם י"י עושה שמים וארץ), ובשורה השנית מתחיל המדרש תהלים, בסימני הקאפיטלען יש עירבוב ולא נרשמו מאת הסופר כסדרן, ובהרבה מזמורים חסרים הציונים, ויען כי על מזמור כ"ד לדוד מזמור לה' הארץ שכח לרשום סי' כ"ד והציגו על מזמור שלאחריו לדוד אליך ה' נפשי אשא, מזה נסבה כי מזמור כ"ה הוא שם מזמור כ"ד וסובב הולך עד מזמור מ"א, מה שנרשם בכ"י סי' מ"א הוא באמת מזמור מ"ב, והנה על מזמור מ"ג חסר במדרש הדרשות ולא נמצא מאמרים כלל על המזמור הזה, ובמזמור שלאחריו מזמור מ"ד רשם מ"ב כסדר הציונים שלו, וסובב הולך כן עד מזמור ס"ג בטעות, היינו מה שהוא מציין מזמור ס"ג הוא באמת מזמור ס"ה, ועל מזמור ס"ו שכח לציין הסי' והציג סי' ס"ד על מזמור ס"ז, וסובב כן עד מזמור צ"ה לכו נרננה, מצוין בכ"י צ"א כי מוקדם בציונים בארבעה סימנים, ואחר הציון שלו צ"א (שהוא מזמור צ"ה) חסרים במדרש הדרשות על מזמור צ"ו צ"ז צ"ח צ"ט ומתחילים הדרשות מן מזמור ק', והסופר הזה ציין על המזמור זה סי' צ"ב, כי פתח במה שסיים, כי סיים במזמור שלפניו בציון צ"א, לכן ציין על המזמור שלאחריו צ"ב, ויש הפרש לפי זה בציונים בשמונה סימנים. מזמור קט"ז ומזמור קי"ז מחוברים שם, ומזמור קי"ח נפרד לשנים, ומן מן המצר קראתי יה מתחיל מזמור בפני עצמו, ונשלם המדרש בסוף מזמור קי"ח, וסיים וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו וצדקתו לבני בנים. ואחר תום המדרש, נמצא שמה הוספה מאת הסופר אשר לא נמצא בשום כ"י ומתחיל שיר המעלות כשישראל עולין אין עולין מעלה אחת אלא הרבה כו', והוא מן מדרש המאוחר הנוסף בנדפס על מזמור ק"כ קרוב להתחלה עד סוף המזמור הזה, ואח"כ מתחיל שיר המעלות אשא עיני אמר ישעי' שלום שלום לרחוק כו', הוא לפנינו בנדפס מזמור קכ"א, ואח"כ מתחיל שיר המעלות הנה לא ינום ולא יישן וכי יש שינה למעלה, והוא המאמר לפנינו בנדפס קרוב להתחלה ממזמור קכ"א המתחיל גם שם הנה לא ינום ולא יישן,

ואח"כ



ואח"כ מתחיל זכור ה' לבני אדום את יום ירושלים, וכי אדום החריבה והוא ג"כ במזמור קכ"א, וזה הוסיף הסופר אשר לקח מהנדפס, ואחר סיום זה הוסיף עוד מאמרים מלוקטים, המאמר הראשון הוא: ת"ר עשיר ועני באין לדין אומרים לעני מפני מה לא עסקת בתורה כו', עד הלל מחייב העניים, ור' אלעזר בן חרסום העשירים, ויוסף הרשעים, וזה לקח מגמרא יומא ל"ה ע"ב, ואח"כ מתחיל שם מאמר אחר: כיצד היו פרין ורבין בני ירושלים אמרו הכמים היה אחד משיא בנו קטן בן י"ב שנה לאשה כו', הוא לקוח ממדרש איכה פסוק העיר רבתי עם, עוד שם הביא מאמר אחד א"ר יהושע לכד גדול שהי' מונח בסילקי [צ"ל בסדקי] ולא הי' אדם יכול לשערו כו', הוא ממדרש איכה במאמר שלפניו, עוד שם אגריפס המלך בקש לעמוד במנין אכלוסי ישראל כו', הוא במדרש איכה שם, עוד שם הביא: לולא תורתך שעשועי א"ר אבא למה"ד למלך שנשא אשה וכתב לה כתובה מרובה כו', הוא ממדרש איכה פסוק זכור עניי ומרודי, עוד שם היתה לי דמעתי לחם, ר' אחא ורבנן, ר' אחא אומר אמרה כ"י להקב"ה כו', הוא ממדרש איכה פסוק בכה תבכה, עוד שם אזכרה נגינתי בלילה, ר' יהודה אומר אמרה כ"י להקב"ה נזכרתי אני שירים שהייתי אומרה לך בלילות כו', הוא ממדרש איכה שם, עוד שם עם לבבי אשיחה, עם לבבי אני משתעי כו', הוא ממדרש איכה שם, עוד שם השכח חנות אל שהוא רחום וחנון כו', הוא ממדרש שם, עוד שם כתיב וצדקתך אלהים עד מרום ר' אמי שאל את ר' נחמן מהו וצדקתך אלהים עד מרום כו', עד שישראל עושין צדקה אלו עם אלו, הוא ממדרש איכה בפ' במרום שלח אש, וכל זה הוא הוספות הסופר שאסף איזה לקוטים הנדרשים על פסוקי דתהלים, ואחר סיום זה נמצא שמה הוספה „מצאתי זה המזמור בפנים אחרים" ומתחיל תפלה לדוד שמעה ה' צדק הקשיבה רנתי האזינה תפלתי בלא שפתי מרמה, הה"ד וזאת ליהודה שמע ה' קול יהודה, תמן תנינן הלל אומר מלא הין מים שאובין פוסלין המקוה שחייב אדם לומר כלשון רבו כו', עד הסיום בא חבקוק והעמידן גם הוא על אחת, שנאמר וצדיק באמונתו יחיה, כל המאמר נדפס אח"כ בדפוס וויניציא במזמור י"ז תפלה לדוד שמעה ה' צדק ואח"כ נדפס בכל הדפוסים והמדפיס מוויניציא הוסיף זה כמו שמצא בכ"י מפלארענץ (ב) ולא נמצא בשום כ"י זולתו, ולא בדפוס ראשון, עיין במבוא פרק י"ז סימן ב', שמה דברתי מזה בהוצאה דפוס וויניציא. ובסוף הכ"י סיים הסופר:

„נשלם תלים תהלה לגבוה מעל גבוהים,
ארון האדונים, ברוך העוזר למשה עבדו".

ונראה כי שם הסופר היה שמו משה, הקובץ הזה משונה מקובץ א' וקובץ ו' כי יש בו נוסחאות אחרות, גם לא נמצא בו ההוספות הנמצאות בקובץ א' וקובץ ו', ולעומת זה נמצא בו הוספות אחרות אשר לא נמצאות בקובצי א' ו'. כאשר תראה במבוא פרק ט"ו. וכ"י הזה דומה אל כ"י ד' ה' ד'.

## כתב יד ג

הכתב יד זה הוא השלישי, ונמצא ברומי בוואטיקאן קובץ 76 ונעתק למעני מאת המופלג הישיש מוהר"ר מרדכי קאפוי ברומי, הקובץ מכיל 183 דפים בכל דף ב' עמודים, ובכל עמוד ל"ד שורות, כתוב על קלף בכתב מרובע, המדרש שו"ט הוא מדף א' ע"ב עד דף צ"ט ומדף ק' עד דף קי"ח הוא מדרש משלי, מדף קי"ח עד קפ"ג הוא מדרש שיר השירים

---

(ב) בהוספה הזאת בכ"י מצאתי איזה שינויים מהנדפס, ואמרתי לתת להם מקום פה, בנדפס במזמור י"ז בלשון רבו, בכ"י כלשון רבו, בנדפס שם המקום בכ"י שם מקומן, בנדפס שאין ב"ד שהם יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אלא א"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין, בכ"י נוסף היה גדול ממנו בחכמה ולא במנין, במנין ולא בחכמה אין יכול לבטל דברי חבירו, עד שיהיה גדול בחכמה ובמנין, בנדפס ולסדר דבריו על דברי תורה, בכ"י ולסדר דבריו על דברי האמונים ודברי תורה, בנדפס שמתפלל עליו ועל עצמו, בכ"י שמתפלל על עצמו, בנדפס אלא כעין רנה שנאמרה בשלמה, בכ"י שנאמרה למעלה, בנדפס שהצדיקים רואים בהשכינה, בכ"י הצדיקים רואין מהשכינה, בנדפס שאלו מן בן כ' או ל', בכ"י בן כ' או בן ל', בנדפס בא והעמידן על י"ג, בכ"י בא והעמידם על י"ו, (ובאמת צ"ל על י"א), בנדפס למעלה במזמור י"ג, בכ"י במזמור למעלה, והוא במזמור ט"ו ולא במזמור י"ג:

השירים וכתוב שם: נעתק זה הספר לר' שמואל יע"א ב'כ'ג'ח'ק'ת'ר'ע'ז' (והוא ר"ת בכ"ג חקת רע"ז ולא ציין החדש רק הפרשה והוא חודש תמוז) ואח"כ כתוב: „ר' דוד ריתבע הידוע בן עדה" הקובץ הוא משונה מקובץ א' ב' כי אין בו ההוספות הנמצאות בכ"י א', ולא ההוספות הנמצאות בכ"י ב', ועפ"י נוסח כתב יד זה נדפס דפוס ראשון בקנסטאנטינא בשנת רע"ב, ובגוף הכ"י חסרים איזה דפים במזמור ט' (אות י"א) אחרי המלות אקיים אני דברי רבותי עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית: ויהי ה' משגב לדך, אחר זה חסרים איזה דפים ומתחיל באמצע מזמור י' והמלך והמן ישבו לשתות א"ר יששכר מה אם יוסף שמחל לאחיו. גם במזמור י"ב (אות א') אחר הסיום הלך ר' יונתן לעיר לבית קרובו שאל עליו אמרה לו אשתו בשדה הוא המתין לו ולא בא ושאל, מכאן חסר עד אמצע מזמור י"ג, ומתחיל דורש כל אלמנה ויתום לא תענון. הציונים מהמזמורים אינם מצויינים כהוגן וזה בא מטעות הסופר כי ציין בטעות סי' ה' באמצע מזמור ד' המתחיל למנצח בנגינות המזמור הזה נאמר בג' מיני שבח, וחשב שהוא התחלת מזמור חדש, ובאמת הוא ההמשך ממזמור ד', ובעבור כי הציג סי' ה' על זה ההמשך, הציונים הם במזמור אחד מאוחר, למשל בכ"י מציין מזמור י"ז והוא באמת מזמור י"ו, וכן כלם, ובהגיעו למזמור מ"ב למנצח משכיל לבני קרח ציין מ"ג במקום מ"ב בציון אחד מאוחר, ויען כי חסרים הדרשות על מזמור מ"ג שפטני אלהים ציין על מזמור שלאחריו למנצח לבני קרח מזמור מ"ד כמו שהוא באמת, והציונים נכונים עד מזמור ע"ה (רק מזמור ע' ומזמור ע"א מחוברים יחד ונשמט הציון ע"א), ובמזמור הזה טעה וציין באמצע על והוא רחום יכפר עון סי' ע"ט ולפי זה ציין על המזמור שלאחריו מזמור לאסף אלהים סי' פ' אשר הוא באמת מזמור ע"ט וסובב הולך כן עד מזמור צ"ה לכו נרננה, והסופר ציין עליו צ"ו, ויען כי על מזמור צ"ו צ"ז צ"ח צ"ט חסרים הדרשות, לכן ציין צ"ז על המזמור מזמור לתודה שהוא מזמור ק' וכמו כן במזמורים שלאחריו, ועל מזמור ק"ג לדוד ברכי נפשי ציין ק' ואח"כ על מזמור ק"ד ברכי נפשי את ה' היה לו לציין ק"א ושכח בהציון הזה ופסח עליו וציין בטעות ק"ב והציונים הולכים כך עד מזמור קי"ד, ובכ"י מצוין קי"ב ואח"כ שכח בציונים קי"ג קי"ד ולא ציין כלל, ובמזמור שלאחריו אהבתי כי ישמע שהוא מזמור קט"ז (כי על מזמור קט"ו חסרים הדרשות ולא נמצא כלל מאמרים עליו) ציין הוא קט"ו וחיבר למזמור זה גם את המזמור קי"ז הללו את ה' כל גוים ולא הפרידם ולא ציין עליו כלל, סי' קט"ז שכח ולא ציין כלל, רק במזמור הודו לה' ציין קי"ז שהוא באמת קי"ח, ובזה המזמור נשלם המדרש, לכן הציונים שלא נרשמו כהוגן הם טעות הסופר, ואתו תלין משוגתו.

## כתב יד ד

כ"י הרביעי נמצא ג"כ ברומי בוואטיקאן קובץ 81 מכיל 244 דפים ובכל דף ודף ב' עמודים ובכל עמוד ועמוד כ"ד שורות כתוב בכתב רש"י על נייר ובאיזה דפים הנייר קרוע, ולא נמצא שנת הכתיבה ולא שם הסופר, ה"ר מרדכי קאפוי אשר העתיק למעני ברומי קובץ ג' היה מרשים הנוסחאות והשינויים מכתב יד זה בגליון ההעתקה מכתב יד ג'. הכ"י הזה נשלם באמצע מזמור קי"ז, וגם שם מתחיל מן מן המצר מזמור חדש ונשאר רק ב' שורות מן התחלת המזמור עד המלות אני אל שדי פרה ורבה קראהו, ומכאן ואילך עד סופו חסר. ומומר אחד gio Paulo Enstachio השלים בחדש נאוועמבער שנת 1598 (ה"א שנ"ח) את הנחסר מן מזמור מן המצר עד סוף מזמור ק"נ ולא גלה מאין לקח ההשלמה וכאשר העתיק למעני המעתיק הנ"ל את כל ההוספה ההיא, ראיתי כי הוסיף המוסיף הנ"ל מן הילקוט הכל כאשר לכל כמו שנמצא בילקוט ולא הוסיף אף מלה אחת, ועוד זאת עשה והלך כעור באפלה, כי הילקוט ברמז תתע"ו ד"ה זה השער לה' אלכסנדר מוקדון כי הוה שקיל הביא רק התחלת המאמר וציין בגליון „כתוב למעלה מרמז תתנ"ט" והמעתיק הזה אשר הוסיף ההוספה אל המדרש העתיק גם זאת וכתב „עיין למעלה ברמז תתנ"ט" אף כי ברמז הזה לא נמצא מאומה ומי ידע אל איזה רמז כוון הילקוט ונשתבש הציון והמאמר שהביא הילקוט ההתחלה הוא מתמיד ל"ב ע"ב, עוד שם בילקוט על זמרו לה' כי גאות עשה א"ר אבין אין אנו יודעין כו', נרשם בגליון „כתיב ברמז תק"ה פסיקתא" במקום תק"ה צ"ל שס"ה ובציון פסיקתא כוון לפסקא שוש אשיש (קמ"ז ע"א), והמעתיק הזה אשר הוסיף

ההוספה



ההוספה הביא בתוך ההוספה שלו בטעות „כתוב ברמז תקי"ח פסיקתא", וציונים כאלה לא היה לו להביא באמצע העתקתו, ובאמת מהציון הנ"ל ואילך לא רשם יותר הציונים.

גם הכתב יד הזה נלקה בחסר, בהתחלתו חסר דף אחד ומתחיל באמצע המאמר מן אשרי האיש למנצח משכיל מזמור לאסף (סוף אות ב'). גם במזמור י"ז (ריש אות ה') ד"א מלפניך משפטי יצא ר' לוי אמר כו' חסרים איזה דפים עד סוף מזמור י"ח (אות ל"ד) ומתחיל אצמיתם אחליטם במיתה משונה, במזמור פ"ד חסר מאמצע אות א' עד סופו, וכל מזמור פ"ה פ"ו פ"ז פ"ח פ"ט צ' והתחלת מזמור צ"א ומתחיל מן כיון שאמר לו ונתנו איש כופר נפשו. וכן במזמור ק"ד אות כ"א מן ואין מספר לגזירות חסר דף שלם עד אשירה לה' בחיי. וכן במזמור ק"ז הללויה הודו לה' כי טוב מן א"ר הונא הכהן בש"ר ירמי' (אות ב') חסר דף שלם עד ויגער בים סוף ויחרב. במזמור נ"א ועוד בהרבה מזמורים העלים קרועים, המזמור ע"א מחובר בטעות למזמור ע' לכן נרשם ע"א בטעות על מזמור ע"ב אלהים משפטיך למלך תן, וסובב הולך עד מזמור פ"ג שיר מזמור לאסף אלהים אל דמי לך, במקום פ"ג מצוין שם פ"ב, ואח"כ על למנצח על הגתית מזמור פ"ד מצוין לנכון פ"ד (כי שכח בהציון פ"ג), על הרבה מזמורים לא ציין כלל, על המזמור ק"ו הללויה הודו לה' מצוין בטעות ק"א וכמו כן עד סוף הספר הציונים בלתי נכונים. נוסחאות הקובץ הזה דומות לנוסחאות כ"י ב' ה' ז' וכל ההוספות הנמצאות שמה הם ג"כ בכ"י הזה, ומשונה מכ"י א' ו', וכ"י ג'.

## כתב יד ה

הכתב יד החמישי הוא מאוצר הספרים של המנוח הרב הגביר הנכבד הר"א מערצבאכער ז"ל במינכען, ונשלח אלי מאת ידידי הרה"ג הבקי הנפלא ה"ר ר"ן ראבינאוויץ ז"ל, הכ"י הזה היה מלפנים בגנזי החכם הגדול מוהר"ר אליקום כרמולי ז"ל כתוב על נייר חזק בתבנית שמינית באותיות רש"י ומכיל צ"ד דפים כל דף משני עמודים וכל עמוד מחזיק כ"ז שורות, הכתב ישן נושן וחסר בראשו הרבה דפים ומתחיל מן אמצע מזמור י"ז במלות על השמים וישבע בחי העולם, ומסיים בסוף מזמור קי"ח, ובסופו כתב הסופר:

תם ונשלם ע"י הצעיר שבחבורות ר' יהודה עוזיאל הכם שלם
ונבון: יוסף ן' עמרם שנת חמש (מאות) אלף ושלש מאות
ושתים ליצירת העולם והסימן ה'ב'ק'ר' לחדש א' לשנה שניה
ביום ד' ז' ימים לחדש תשרי הבא עלינו לשלום, השם יזכני
לכתוב ספרים הרבה להגות בו יומם ולילה בנל"ך יחלצית"ו בילא"ו.

הכ"י הזה שוה עם כתב יד ב' ד' ז'.

## כתב יד ו

הכתב יד הששי השגתי מיד ידידי הרב החכם הגדול רשזח"ה נ"י, והיה מלפנים בבית אוצר הספרים של הרב החוקר המהולל הרשד"ל ז"ל, כתוב על קלף בשנת מ"ב לאלף הששי, ומחזיק 87 דפים, כל דף כתוב משני צדדיו פנים ואחור, ועל כל צד שני עמודים, ובכל עמוד ועמוד מ"א שורות, א"כ כל דף בעל ד' עמודים וקס"ד שורות, הכתב הוא כתיבה תמה וישרה ונקיה, ומעורב מאותיות אשורית ומעשיטא, הקלף עודנו חדש ויפה כאילו לא עברו עליו הרבה שנים, סימני המזמורים נכתבו בצד כל מזמור ומזמור על הגליון הפנוי, בסוף כל ספר וספר יש סימן לסיום הספר מאת הכותב והמעתיק, בסוף מזמור מ"א כתוב „סליק ספרא קמא מ"א פרשיות" „ספר תיניין פרשתא מ"ב" בסוף מזמור ע"ב כתוב סליק ספר תיניין בשם אל אלוק' עושי אתהיל ספר שלישי פרשיות ל"ב, באמצע מזמור ע"ח כתוב: „פלגות פסוקיא דתהלים" בסוף מזמור פ"ט כתוב: סליק ספר תליתאי פרשיות י"ו, ספרא רביעאה פרשתא צ', בסוף מזמור ק"ו כתוב: סליק ספר רביעאה פרשיות י"ו ספר ה'. ובסוף כתוב: הסלת שוחר טוב, ונמצא בקצת מקומות הערות קצרות ופתרוני מלות אחדות כתובים מידי סופר מאוחר בצד על

הגליון

הגליון ועל אחת מהן חתום „זעליקמן גינצבורג" גם חתומים שני אנשים פרטים בצד על הגליון. והוא במזמור י"ט, חתום יצחק ליבש כהן מקראקא ובמזמור צ' חתום בעל ההוספות הנ"ל „אני זעליקמן גינצבורג מ"ק וראנבורט בלא"א כהר"ר משה שמילן זלה"ה איש איצמוען" גם נקודים באמצע מזמור כ"ד המלות „הר"י כתבנו המש"ל נכתו"ב המליצ"ה" וגם בסוף מזמור ס"ח נקוד על כל מלה ומלה בפרוטרוט מטעם להורות כי נוסף הוא מאת מעתיק מאוחר, כי באמת היא הוספה מאוחרת. הכ"י הזה דומה ממש מלה במלה בכל הנוסחאות וההוספות עם כ"י א' אשר שמתי לפנים הספר.

## כתב יד ז

הכתב יד השביעי השגתי מלאנדאן מהחכם ד"ר גינסבורג. כתוב על נייר לב עב וחזק ודיו שחור בכתב הנקרא רש"י ומכיל קל"ג דפים כל דף יש לו שני עמודים רחבים ושלמים ולא חלוקים לשתים, עמוד אחד לפנים ועמוד אחד מאחוריו, כל עמוד יש לו ל"ה שורות, ובדף א' מתחיל מזמור א' בראש העמוד וממעל לשורה הראשונה כתובים המלות בר"ת בינ"ו עמ"י עש"ו, ובסוף ד' ספרים רשם: נשלם ספר ראשון, נשלם ספר שני, נשלם ספר שלישי, נשלם ספר רביעי. באמצע מזמור י"ה (דף מ' ע"א) מסיים באמצע העמוד במלת אחליטם ונשאר חצי עמוד א' וכל עמוד ב' וכן כל עמוד א' וב' מדף מ"א חלק והחל הסופר הכתיבה בריש עמוד מ"ב במלת אחליטם (פתח במה דסיים) ולא חסר כלום באמצע רק נשארו ג' וחצי עמודים נייר חלק, ואולי החל לכתוב מכ"י אחר. מזמור ע' וע"א מחוברים יחד לכן ציין על מזמור לשלמה אלהים מזמור ע"א במקום ע"ב, וכמו כן מצויינים המזמורים שלאחריהם בציון אחד מוקדם, עד לכו נרננה שהוא מזמור צ"ה מצוין שם צ"ד, וידוע כי חסרים הדרשות על מזמור צ"ו צ"ז צ"ח צ"ט לכן על מזמור לתודה שהוא מזמור ק' ציין צ"ה, (כי על לכו נרננה ציין צ"ד) ויש הפרש בחמשה סימנים, ועל מזמור בצאת ישראל שהוא מזמור קי"ד מציין ק"ט ועל מזמור קט"ו חסרים הדרשות לכן ציין ק"י על מזמור אהבתי, שהוא מזמור קט"ו, גם מחובר מזמור קי"ז למזמור קט"ז ציין קי"א על מזמור הודו לה' שהוא מזמור קי"ח, ובכ"י מתהיל מן מן המצר מזמור בפני עצמו ציין עליו קי"ב, בזה נשלם המדרש, היינו בסוף מזמור קי"ח שלפנינו. אין בכל הקובץ שום רמז וסימן לזמן ולשנה שנכתב גם שם הסופר לא נמצא בו, נוסחאות הכתב יד הזה דומים לכתב יד ב' ד' ה', לכן תמצא בהערות שלי כאשר הבאתי שינוי נוסחא ציינתי תמיד כ"י ב' ד' ה' ז' באשר הם מתאימים יחד.

## כתב יד ח

כתב יד השמיני נשלח אלי מאוצר הספרים אשר בפאריז קובץ 152 בהשתדלות המיניסטעריום וגם מהכ"י הזה נעשה למעני העתקה, הקובץ הזה מכיל 333 דפים וכולל בקרבו חמשה ספרים שונים (ג) כתוב על נייר בתבנית שמינית בכתב רש"י ונכתב על כל דף ודף

(ג) החמשה ספרים הם: ספר הראשון בקובץ הזה הוא המדרש שו"ט מן דף ו' עד 118 (דף 119 120 הם נייר חלק). הספר השני הוא פי' מס' אבות להחכם ר' יצחק ז"ל מן דף 121 ע"א עד דף 203 ע"א בתחלה נמצא שמה הקדמה עד דף 121 ע"ב וכפי דברי המחבר בהקדמתו שם חיבר את פי' מס' אבות לפי שאוהביו ומיודעיו ביקשו ממנו לומר לפניהם בכל יום דברי תורה כדי שיוכלו לומר קדיש אחר תפלת השחרית, וכן היה אצלו הרגל מן פסח עד חג האסיף לבאר לפניהם בכל יום משנה אחת ממס' אבות, ואומר שם כי רוב דבריו לקט מפירוש החכם הפילוסוף האלהי ה"ר ישראל אשר הסדיר פי' למסכתא זו בלשון ערב; ומדברי המחבר ה"ר יצחק הנ"ל נראה כי היה אז עוד צעיר לימים ובימי בחורתו חיבר הפי' הזה, ובפירושו הביא את ה"ר ישראל ז"ל הנ"ל, ה"ר יונה הרשב"ם רש"י רמב"ם רמ"ה רבינו משולם ר' שמואל רבינו סעדיה בעל הערוך, ולפעמים הביא גם בשם אביו, ולפעמים הביא דברים בשם הפילוסוף סתם, ולפעמים בשם אפלטון גאלינוס, ונשלם הפי' בדף 203 והסופר סיים שם: „והמכתב משה גלימנו שכתבתיו לעצמי וסיימתיו ביום רביעי י"ז יום לחדש אדר ראשון משנת הרנ"ג ליצירה, השם יקים בי מקרא שכתוב לא ימושו מפיך ומפי זרעך וגו'". והנה מחבר הפי' הזה הוא ה"ר יצחק ב"ר שלמה ב"ר יצחק ב"ר ישראל הסופר, ומובא מצונץ בספרו גא"ל צד 426, ופי' שלו מובא במדרש שמואל על אבות לה"ר שמואל מאוזידה, ובנחלת אבות, ובשער ה' החדש לה"ר שלמה ב"ר יעקב אלמוני, ונמצא בכתב יד באקספארד עיין רשימת החוקר הר"א נייבויער סי' 383, ונמצא בקובץ זה גם



דף משני עבריו פנים ואחור, ובכל דף יש כ"ו עד כ"ז שורות כתובים על שרטוט, על הנייר נראה דמות הזקנה, וגם הדיו השחור כבר נפסל צורתו השחורה, ונהפך לירוק צהוב, זמן הכתבו היה בשנת רצ"ב רצ"ג לאלף הששי (כמו שהביא הסופר בסוף כ"י האחרים הנמצאים בקובץ הזה) מן החמשה ספרים הנכללים בקובץ הזה הראשון הוא השו"ט בראש השורה מתחיל „מדרש תהלים" ואח"כ כתוב „הקדמה" ומתחיל ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה כשברא הקב"ה את עולמו נתייעץ עם התורה כו'. והסיום: הקב"ה שאמר על כל מצוה ומצוה אנכי ה' על אחת כמה וכמה שאין קצבה [על מתן שכרה]. כל המאמר הזה לקח הסופר מן מדרש תנחומא הנדפס מכבר ריש בראשית אות א' והסופר יכנהו „הקדמה", ציוני המזמורים לא נרשמו על פני כל המדרש רק כל מזמור ומזמור מתחיל בשתים או שלש מלות בכתב מרובע גדול, ובסוף ס' ראשון כתוב: „תם ספר ראשון" ובסוף ספר שני שלישי רביעי לא נמצא שום דבר לסימן סיום הספר, ונשלם במזמור קי"ח קרוב לסופו, במלות אודך כי עניתני ותהי לי לישועה, והסופר כתב „עד כאן מצאתי" ומיד סופר מאוחר נמצא עוד איזה שורות בכתב ספרדי, וגם הוא לא השלים את כל המזמור והחל בהמלות לאחד שהתקין אנפוריא, וכתב איזה שורות מן סוף הדרשה על אודך כי עניתני ונשאר עומד במלת „אבן" והוא ההתחלה מן אבן מאסו הבונים. ויותר לא העתיק, ולא נמצא שם הסופר ושנת הכתיבה כמו שנמצא בשאר ספרים הבאים בקובץ הזה, וכל הקובץ נכתב מיד סופר אחד. ואולי יען כי לא השלים עד סוף המדרש ובוודאי הי' חסר בכ"י שהי' לפניו או נאבד הדף האחרון. הכתב יד הזה הוא מלא טעותים ושיבושים כמעט בכל שורה ושורה השמיט המעתיק מלות ומאמרים שלמים, והחליף האותיות ולא ראיתי כהנה לרוע, וזה מפאת כי המעתיק הזה לא ידע ולא הבין את אשר העתיק וקלקל והשחית כל מאמר ומאמר עד אשר הוא כספר החתום, ולדעתי העתיק הסופר הזה מן דפוס קאנשטאנטינא (משנת רע"ב) וההוספות שהוסיף המדפיס בדפוס ההוא אשר לא נמצאים בשום כ"י נמצא גם בכ"י הזה כמו לדוגמא מזמור י"ח אות כ"ב והיה מסרב ואמר כו' שהוספתי בפנים, עיין הערה קמ"ג.

את כל זה חזיתי לערוך לפני הקוראים מתכונת שמונה כ"י אשר הי' לפני במלאכתי, והשויתי זה מול זה, והוצאתי השינויים, והוספתי הוספות אשר לא נמצאים בכ"י

פי' על איוב, ועיין באוצר הספרים אות פ' סי' 151, ומה שמובא שם באוצה"ס בהוספה נסי' 152 „גם חיבר פי' על מס' אבות" נשמט ממקומו ושייך לסי' 151, ומה שהביא ה"ר יצחק הנ"ל כי לקט מפי' החכם הפילוסוף ה"ר ישראל אשר חיבר פי' לאבות בלשון ערבי, הוא ה"ר ישראל מטאלטולא אשר פירושו בשפת ערבית נמצא באוצר הספרים באקספארד.

ספר השלישי בקובץ זה הוא מדרש משלי מתחיל בדף 204 ומסיים בדף 231 וגם שם סיים הסופר אני משה גליבין [גלימין] כתבתי זה הספר לעצמי וסיימתיו ביום שני כ"א שבט משנת ב'ל'ר'ה' ליצירה, ומעבר השני סיינו בדף 231 ע"ב כתוב מאמר אחד הנקרא בשם „פנינ" ונכתב בלשון הזהר על ויהי בנסוע הארון, כי בשנת הארו"ן (ה"א רנ"ז) אז יחלו עקבתא דמשיחא ו'ב'נ'ח'ה' רמז לכשתגיע שנת ה"א ומאתים וחמשים ושמונה בלאשית השנה הזאת יבוא הגואל צדק.

ספר הרביעי בקובץ הזה הוא בדף 234 ע"א והוא פי' על איוב מהחכם ה"ר יעקב פלורינטיני ז"ל ונמצא שמה הקדמה עד דף 245 ואח"כ מתחיל הפירוש, ומביא את רש"י הרמב"ם וספרו המדע גם הביא התרגום על איוב והרמב"ן וה"ר יוסף אבן מגש בפי' פ"ק דבתרא ופי' הרשב"א גם הביא הפילוסופים היונים והביא הרבה פתרון מלות בלע"ז ובלשון ערבי, ומה שהביא בהקדמתו „כמו שמבואר בספר קהלת שמבואר על היסוד הזה" נראה בעליל כי חיבר גם פי' על קהלת והיה אז בקובץ הזה כמו שנראה מדברי הסופר שכתב בסוף הספר: מדרש תהלים מדרש משלי פי' איוב פי' קהלת ומגלת אסתר פי' פרקי אבות מבוארים בראש הספר, מזה נראה כי היה בתוך הקובץ גם פי' על קהלת ונאבד, וראה כי מצאתי באוצר הספרים אות פ' סי' 549 שהביא וז"ל פי' על קהלת ועל מדרש קהלת לה"ר יעקב ב"ר שלמה אלגיאטי כתב יד ר' אליעזר אשכנזי (אליענס משנת תר"ע דף תרס"ז) ואין אתי האליענס לעיין בו. ובסוף הפי' הזה כתב הסופר: נשלם על ידי אני משה גלימנו ביום רביעי חמשה ימים לחדש ניסן משנת הרנ"ג כתבתי לעצמי כו'.

ספר החמישי בקובץ הזה הוא פי' על אסתר ומתחיל מן דף 320 בהקדמתו הולך ומונה השתלשלות של מלכי פרס ומלכי מדי ובאיזה זמן היה המקרה של מרדכי ואסתר בשושן הבירה, ומביא את התרגום ואת הראב"ע וגם הביא הרבה מלות בלע"ז ובלשון ערבי כמו שהביא בפי' איוב (ספר הרביעי בקובץ הזה) מזה נראה בעליל כי הוא הוא המחבר מפי' איוב וקהלת. וגם על פי' אסתר סיים הסופר: נשלם ביום חמישי ט"ו ימים לחדש אדר הרנ"ג ליצירה וכתבתי לי לעצמי אני משה גליבין ב"ר שם טוב נ"ע וכו'.

בכ"י אשר נתתי לפנים הספר ונמצאים באיזה כ"י אחרים, ועל כלם העירותי בהערות שלי, כאשר עיני הקורא תחזינה מישרים.

## יג) הגהות ה"ר אברהם פרובינצאלי ז"ל עפ"י ששה כ"י, וקצת דברים אודותיו.

ה"ר אברהם בן ה"ר דוד פרווינצאלי ישב בפירדה ומנטובה ואחרי כן בקאסאלי מונפיראטו. (עיין צונץ בכ"ח ח"ה צד 157), הוא היה רופא ופילוסוף, רבו של הרב הרופא כמהר"ר אברהם שער אריה ממנטובה בעל שלטי הגבורים, כאשר כתב בחתימת ספרו שלטי הגבורים: במנטובה יצקתי מים ע"י כמהר"ר יהודה פרובינצאלו ז"ל ימים מה, אחריו שקטתי ונחתי על שכמי הגאון מופלג הדור סיני ועוקר הרים ריש מתיבתא המקובל הרופא והפלסוף האלהי כמהר"ר אברהם יצ"ו, בן הגאון וראש לדרשני איטליאה שהי' בזמננו כמהר"ר דוד פרווינצאלי ז"ל. אורו (ר"ל של ה"ר אברהם) כהיום יאיר בקסאלי ממונפיראנטו, וחוץ מהעיר הזאת מנטובה, הגאון (ר"ל ה"ר אברהם הנ"ל) יברכהו ה' הנזכר לשבח, מלא כרסי מבשר ויין הגמרא כפי כחי וכו' ע"ש. והרב בעל מאור עינים הביאו בספרו צד קע"ד וכתב: כמו שהעיר לי אזן אלופי הראב"ד (ה"ר אברהם בן דוד) פרוונצאלי. ועוד שם צד תצ"ח קראוהו אוצר בלום הראב"ד פריווינצאלי. ואביו ה"ר דוד הי' אחד משלשה אחים אשר שמותם: ה"ר משה, וה"ר דוד, וה"ר יהודה. והרב בעל מאור עינים פ"ט צד קמ"ו כתב עליהם: האחים המחוכמים פרווינצאלי תופשי תורה במנטובה, וה"ר דוד זה (אביו של ה"ר אברהם הנ"ל) חיבר פי' על התורה הנקרא עיר דוד, כמו שהביא הרב בעל מאור עינים פרק מ"ו דף שצ"ח וז"ל: והחכם הכולל הר"ר דוד פרווינצאלי בפירושו לתורה המתואר עיר דוד ומעתיק שם מאמר אחד מתוכו. וגם חיבר פי' לשה"ש כאשר הביא ג"כ בעל מאור עינים פנ"א דף תכ"ח, וכן הביא בפנ"ז דף תנ"ו שחיבר ג"כ ספר דור הפלגה, וז"ל שם: גם חיבר ה"ר דוד פרווינצאלי העומד לנס תורה בעיר מנטובה בין חבוריו המחוכמים העלה על ספר קראו „דור הפלגה" יתר מאלפים מלות עבריות המפוזרות קצתם בלשון רומי וקצתם ביוני ואטלקי וזולתם. גם כתב השגות להגן בעד ידידיה מאלכסנדריא על מה שתפס עליו בעל מאור עינים כאשר הביא הרב בעל מאור עינים צד תק"ו, ועוד חיבר ס' מגדל דוד כאשר הביא בעל שפתי ישנים ובעל אוצר הספרים אות מ' סי' 369 ותולדות גדולי ישראל צד 82, וכן הגיה ס' עקדת יצחק דפוס וויניציא שנת שכ"ה.

ובנו ה"ר אברהם פרווינצאלי ז"ל העתיק במונדינא שנת ה"א שט"ו את ספר מורה המורה, וכתב הקדמה לס' ראשית חכמה נדפס בוויניציא שנת שנ"ג ונדפסת הקדמתו גם בדפוס אמסטערדאם, גם כתב שיר לס' אורח חיים לה"ר אברהם סג"ל. ה"ר אברהם זה עשה הגהות למדרש תהלים, ונמצאים בכתב ידו בגליון ובינו שיטי של המדרש תהלים דפוס וויניציא. והגיהו והוסיף מאמרים עפ"י ששה כתבי יד שהיו לפניו, והמדרש הזה עם הגהות שלו נמצא בידי הרה"ח החוקר מוהר"ר רפאל קירכהיים בפראנקפורט, והוא בטובו וחסדו שלח אלי המדרש הזה עם ההגהות הנ"ל להשתמש בו, והעתקתי את ההגהות וההוספות בגליון מדרש תהלים דפוס וויניציא, והרבה מהגהות שלו הבאתי בהערות שלי וקראתים בשם: הגהות הרא"פ. בראש המדרש נמצא אשר כתב ה"ר אברהם בכתב ידו „תקנתי והגהתי מדרש תילים זה על פי ששה טופסים ישנים כתובים באצבע, ובררתי כל הטוב והמועיל". עוד שם כתב „אני הקטן אברהם פרובינצאלי בכמוהר"ר דוד זצ"ל עשיתי הגהה למדרש תילים זה בפירארה מתוך ששה טופסים ישנים נושנים מכתיבת יד ממקומות מתחלפים וגם את הטוב קבלתי מכלם עד מקום שידי מגעת". ואין קץ לכל העמל הרב אשר יגע החכם הגדול הזה להגיה המדרש, על כל מלה ומלה שת עינו והביא השינויים אשר מצא. הכתבי יד אשר היו לפניו היו שווים עם כ"י א' וכ"י ו', ואם מצא בדפוס וויניציא מאמרים אשר אינם נמצאים בכתבי יד שהיו לפניו, מחק המאמר וכתב „אינו בכתובים" ר"ל אינם נמצאים בכתב יד, וכתבי יד האחרים אשר הם משונים בהרבה מקומות מכ"י א' ו' לא ראה ולא הביאם. ובמבוא פרק ט"ו הבאתי כל

המאמרים



המאמרים אשר המדפיס מוויניציא הוסיף אל המדרש, שמה תמצא ג"כ המאמרים אשר הרא"פ רשם עליהם „אינו בכתובים". המדרש הזה עם הגהות שלו בכתב ידו אשר נמצא ביד החכם קירכהיים, היה ביד ידידי הרב החוקר הגדול מהר"א יעללינעק, אשר שאול הי' אתו מהחכם הנ"ל, והביא בבית המדרש ח"ה צד 70 עד 83 הרבה הוספות כפי אשר הוסיף הרא"פ (א) וההוספות נמצאים כלם בכ"י א' וכ"י ו'. (כ"י א' שמתי לפנים הספר), ובבית המדרש צד 83 עד 86 הביא רשימה מן המאמרים אשר רשם הרא"פ „אינו בכתובים", גם שם צד 55 הביא מאמר אחד ממזמור כ"ט אשר הוסיף הרא"פ, גם שם בלקוטי מדרשים מן סי' כ"ב עד סי' ל"א הביא מדרשים אשר הוסיף הרא"פ מן מדרש תהלים כ"י שהי' לפניו, והנה הקורא ימצאם כלם במדרש תהלים שלפנינו בכ"י א' אשר שמתי לפנים הספר, וגם בהערות שלי העירותי על כל מאמר ומאמר, ולא לבד אלה אשר הביא הרב החכם הכולל מהר"א יעללינעק, כי נמצאים עוד הרבה אשר הוסיף הרא"פ בגליון אשר מצא בכ"י שהי' לפניו, והחכם הגדול הזה מוהר"ר אברהם פרובינצאלי ז"ל יגע הרבה ביגיעות רב ובשקידה עצומה להביא שינוי הנוסחאות וההוספות שמצא, וכאשר נראה מכל הכבוד אשר כבדהו הרב בעל שלטי הגבורים ויכנהו הגאון מופלא הדור סיני ועוקר הרים ריש מתיבתא המקובל הרופא והפלסוף האלהי, נוכל לשפוט בצדק כי היה חד מגאוני איטליא והרביץ שם תורה (ב), יהי שמו מבורך ולזכר עולם יהיה צדיק!

המאמרים

---

(א) בבית המדרש שם יש לתקן איזה בגיאות. (צד 71 שורה ב') שנאמר ואת הככר, הגיה סימן השאלה, ובכ"י כתוב את הגנב ואת הככר, והמאמר קשה הבנה ובארתיו בהערה שלי ע"ש. (שם שורה ו') מכדה במישור, הגיה גם פה סימן השאלה, ובכ"י הגי' ויכדה במישור ואולי צ"ל וילך במישור. (שם שורה ז') אחר המלה בערבות חסרים המלות: לכך נאמר סולו לרוכב בערבות וכן לרוכב בשמי שמי קדם. (שם שורה י"ב) ואין מי שיעזור אותו, בכ"י שיפרנס אותו. (שם שורה י"ג) אלהים ישב על כסא קדשו, צ"ל אלהים ממעון קדשו. (שם שורה ט' מלמטה) עד די כוס, צ"ל עד די מזה. (צד 72 שורה א') השיבו אשר דברו, צ"ל כל אשר דברו. (צד 73 שורה ב') שכרם, צ"ל שכרנו. (שם שורה כ') שעומדים בתמיהם. הגיה סימן השאלה, בכ"י במומיהם פי' בשבועתם, כמו שתיקן הרב החוקר הנ"ל בעצמו בצד 204 והביא שם את אשר העירותי בפסיקתא פסקא בחודש השלישי. (שם שורה ט' מלמטה) עד מקום שי אקיפסינום להשיב, תיקן הרב יעללינעק שצ"ל עד מקום שאין קופיסטוס יכול להשיב, וסיים עיין פסיקתא דרב כהנא פכ"ב צ"ל פי"ב, ובכ"י עד מקום שיכול פסיפס לחשוב ובארתי בהערה שלי ע"ש. (שם שורה ו' למטה) ירדו שמים, צ"ל שמונים. (צד 74 שורה ח') האל נגו למושעות, צ"ל אל למושעות. (שם שורה י"א) רגלת ראשי תנינים, צ"ל שברת ראשי תנינים. (שם שורה י"ח) אתיו לאכלה, צ"ל התיו לאכלה. (צד 76 שורה ז') וכן ירמיה אמר, הסרים איזה מלות „הלכו אל העמודי". (שם שורה ט') מעי המו לו זכור אזכרנו עוד, צ"ל זכור אזכרנו עוד על כן המו מעי לו. (צד 77 שורה ה') אחרי המלות אל אבושה לעולם, חסר וכי לא נתבייישו ישראל בעולם הזה שאמר דוד אל אבושה לעולם. (שם שורה י"ד) וכי חזקיה אומר הטה ה' (אזני) אזנך ושמע פקח [ה'] עיניך וראה כצ"ל. (שם שורה ט"ו) ובשביל שהשית אמרת, חסרים המלות שמעת והושעת לכן אמרת. (שם שם) שהתפלל על סנחריב, צ"ל אשר התפללתי אל סנחריב. (שם שורה ט"ז) בשביל שהטית, צ"ל בשביל שהטית אזן לכך נאמר, והמלות מן ושמע מהרה עד לכך נאמר מיותרות. (שורה כ"א) כל הנקרא, צ"ל אשר יקרא. (שורה כ"ב) ה' מבטחי, צ"ל ה' אלהים מבטחי. (צד 78 שורה ז' מלמטה) האירו בקריו, צ"ל ברקיו. (צד 79 שורה י"א) נקלה הארץ, צ"ל מקלה הארץ. (שם שורה ה' מלמטה) שעשית בליון, צ"ל שעשו בליון. (שם שורה ד' מלמטה) ויפרע מן מחריביי, צ"ל ליפרע ממחריביו. (צד 80 שורה י"ז) אבל יקראו של שבט הלוי, צ"ל אבל כליו יקראו על שבט הלוי. (שם שורה ט' מלמטה) הם תמיד כיונה, צ"ל הם המים כיונה. (שם שורה ז' מלמטה) קבלו עליהם, צ"ל וקבלו עליהם. (צד 81 שורה ט') זהו סוף רעל, צ"ל מהו סוף רעל. (שם שורה י"ב) לכל אחד, צ"ל לכל אחד ואחד. (שם שורה ט' מלמטה) מה, צ"ל למה. (צד 82 שורה ה') העיתי כשה אובד בקש עבדך, פה חסר איזה שורות והוא לנכון בכ"י. (שם שורה י"ח) א"ר ברכי', צ"ל נמס ר' חנינא. (שם שורה י"ב מלמטה) אמר להם גיד הנשה, צ"ל אשר להם. (צד 83 שורה ב') אשרי תמימי דרך, צ"ל ד"א אשרי תמימי דרך. ועוד הרבה מאמרים אשר מתוקנים בכ"י א' וכ"י ו' כאשר תראה בפנים המדרש.

(ב) בהאגרת אשר הדפיס כבוד אביו הרב ר' דוד ז"ל במנטובא ע' ניסן שכ"ד ונשלחה אז בכל תפוצות ישראל לכונן ישיבה גדולה לתורה ולחכמה, ונדפס שנית בהלבנון שנה השמינית לשנת תרכ"ח גליון כ"ז כ"ח כ"ט ודבריו הולכים להבות אש לתורה ולתעודה, ושם הביא גם את בנו ה"ר אברהם ז"ל, וז"ל: ואתי יהיה בני הגדול יצ"ו המוסמך בפילוסופיאה וברפואה אשר בהם הגיע לו יד אחר קביעת היסוד בתורת ה', וגם הוא יהיה לי מעיר לעזר מני ומניה תסתייע ותסתים מילתא, יש טוב אשר נאחוז בזה וגם מזה לא נניח ידנו, ונתעסק בתורה ובחכמות כו' כו', ובנו הרב ר' אברהם הנ"ל בא וימלא אחרי דבריו ואמר: ואנכי עפר ואפר בנו אברהם פרובינצאלו רופא אוליס מלפה ליבועה על אופן הנ"ל (ר"ל האופנים אשר הביא כבוד אביו ז"ל) לטוב לכם ולנו כל הימים, ואין לי חפץ להתעסק במלאכת הרפואה אם יזכני ה' להיות סניף למצוה רבה ושלום.

## יד) המאמרים הנמצאים בכ"י א' (אשר שמתי לפנים הספר) גם בכ"י ו', ואינם נמצאים בכ"י האחרים ובנדפס.

בכתב יד א' אשר שמתי לפנים הספר, השוה עם כ"י ו', נמצאים הרבה מאמרים אשר אינם בכ"י האחרים ובנדפס, ורובם מהם הוסיף גם ה"ר אברהם פריווינצאלי ז"ל (מהרא"פ) בהגהות שלו בגליון המדרש אשר מצא גם בכ"י שהיו לפניו, ומהם נמצאים גם בילקוט, ועל כלם העירותי בהערות שלי במקומותם למושבותם. ואמרתי לתת רשימה מכל המאמרים ההם (א).

(מזמור א' אות כ') **אמר** להם הקב"ה א"כ תרד כל אומה ואומה ואלוה עמה לגיהנם ותדבק את עצמה וגם ישראל ילכו וידבקו את עצמם כו', עד ואנחנו נלך בשם ה' אלהינו לעולם ועד, וכן הוסיף הרא"פ בהגהות שלו עפ"י כ"י שהיו לפניו, וליתא בכ"י ב' ג' ד' ז' ח' (בכ"י ה' חסר ההתחלה) ובנדפס. (מזמור א' אות כ"א) על כן לא יקומו רשעים במשפט, זש"ה שפתי חכמים יזרו דעת שפתי חכמים אלו ת"ח שהן מלמדים תורה לרבים ולב כסילים לא כן אלו המשופעים ביותר כו', עד קיש קיש קריא עיין שם בהערה רפ"ט. (מזמור ד' אות ב') א"ר זעירא אדם יש לו אוהב כו'. (מזמור ה' אות ב') שחייב לבטל סחורתו ולעסוק בתורה שהתורה קודמת לכל, ע"ש בהערה כ"א. (שם אות ד') וכה"א גם אני בכור אתנהו כו' עד נחל את המלכות ב' נחילות בעוה"ז ולעוה"ב. (שם אות ה') ו' דהנחילות ששה סדרי משנה כו'. (שם אות י') יפלו ממעצותיהם כו' עד ברוב פשעיהם. (שם אות י"א) וישמחו כל חוסי בך שעשית נקמה בבבל כו' עד בגוג ומגוג. (מזמור ו' אות א') ד"א שבע ביום הללתיך כנגד ז' חתימות כו', גם ד"א כנגד ז' פעמים ששליח ציבור אומר קדיש בכל יום. (שם אות ב') ד"א על השמינית תרין אמוראין עד סוף אות ב'. (שם אות ט') ד"א יגעתי באנחתי דוד בעצמו אמר הכתוב הזה עליו. (מזמור ז' אות ב') שאול מפקיר נכסיו כו' עד ואת מדמה עצמך לשאול. (שם אות ג') כשם שבאת הכושית פטרונתו של יוסף עליו בדברים כך בא שאול בן ימיני עלי בדברים. (שם אות ד') הה"ד וישיבו אותו מבור הסירה בור וסירה גרמו לאבנר ליהרג. (שם אות ח') א"ר פנחס ממה שאם חייבים לך כו'. (שם אות י"ח) אלא מה כושי משונה בעורו אף ישראל משונים מכל האומות כו', עד אלא שהיו במעשיו. (מזמור ט' אות ז') ודכוותה זעף ה' אשא כו' עד מאו"ה. (שם שם) ד"א שני גוים זה רבי ואנטנינוס, עד בימות הגשמים ואולי נוסף מגמרא ע"ז י"א ע"א. (שם שם) ולאום מלאום יאמץ לע"ל ותתו גבורך תימן (עובדי' פסוק ט') שלא תהא קימה למפלתן. (שם אות ח') ואתה כביכול כו' עד ביום ההוא יקראו לירושלים כסא ה'. (שם אות י"ב) דל כתיב מהר יקדמונו, עד משחרב בית המקדש אין לנו זבחים ועולות אלא משגב לעתות בצרה. (שם אות ט"ו) המזבחה לרבות את הכבש, עד הכפותין להן. (שם אות ט"ז) כל מקום שתמצא אדם במקרא כו' עד אדם שוטה. (שם אות י"ז) ד"א על מות לבן על מיתת נבל כו' עד וכן אמר שלמה. (מזמור י' אות ג') מנשה גרם לשבטים לקרוע כו' עד ויקרע מרדכי את בגדיו. (שם אות ז') תכין לבם תקשיב אזנך אריב"ל אם הניבו שפתיו של אדם בתפלה כו' עד שנאמר תכין לבם תקשיב אזנך. (מזמור י"א

אות

(א) מזה תראה אם הקדמונים הביאו לפעמים מאמר בשם המדרש שו"ט ולא נמצא לפנינו בנדפס, אולם הוא נכון בכ"י א' ובכ"י ו' שהיה לפניהם, כמו לדוגמא בהאשכול, בהאבודרהם, בהמנהיג, (ראה לעיל פרק י"א) הביאו המאמר אמונים נוצר ה' אלו ישראל כו', אומר בונה ירושלים ועדיין לא נבנית, הסיום אומר בונה ירושלים הוא בנוסח הכ"י א' וכ"י ו' וליתא בכ"י האחרים ובנדפס, וכן רש"י תהלים ל"ב ע' הביא ומהסכם ברקנו וכשאתה מקלסו ומקלסו כו', הוא במזמור ל"ב אות ג' בנוסח כ"י א' ו' ולא נמצא בכ"י האחרים ובנדפס. הרב בעל שבלי הלקט סי' י"ח והרוקח סי' ק"ח והגהות מיימוניות ה' תפלה פ"ח סי' ח' והרשב"ץ במגן אבות וילקוט רמז תשכ"ג הביאו המאמר משו"ט אני אשבחך בכל איברי, בראשי אני כופף וקודד בתפלתי כו', הוא במזמור ל"ה אות ב' בכ"י א' וכ"י ו', ולא נמצא בכ"י האחרים ובנדפס, האור זרוע באלפא ביתא סי' י"ט הביא וז"ל: ואמרינן בשו"ט בר קפרא אמר כו' א"ר חייא בר אבא לא אמר בר קפרא כו', והסיום מר' חייא בר אבא לא נמצא בנדפס רק בכ"י א' ו'. הרוקח ה' יולדת בשבת סי' ק"ח הביא וז"ל: בשו"ט ברכי סנדיקים נולדים הוא המאמר שהבאתי לעיל גם בשם שבה"ל ונמצא במזמור ל"ה אות ב', בכ"י א' ו'. עוד ברוקח ה' ברכות סי' שמ"ח ובשו"ט מזמור ע' אומר חזקיה בזמן שישראל מתכסים בציצית כו', הוא במזמור נ' אות י"ח ול"ע ברוקח מזמור נ' במקום מזמור ע', והוא בכ"י א' ו', ולא נמצא בכ"י האחרים ובנדפס ודומיהם.



אות ד') למי הוא בוחן, לצדיקים, שיכולין לעמוד בנסיונותיו משל לאכר שיש לו פירות הרבה כו', עד מלומדה לחרוש. (שם שם) רשע זה ישמעאל ואוהב חמס זה עשו כו'. (שם אות ה') ז' מדורי גיהנם כתובים בפסוק כו' עד הרי כאן ז' מדורי גיהנם. (שם שם) ארבעה כוסות של פורעניות כו', עד לשון רבים. (שם אות ו') ד"א ישר יחזו יעשו פני הישר כמחזאות הללו המאירות לעולם. (שם שם) ר' לוי אמר דומה, זה חצר מות כו' עד לכך נאמר ישר יחזו פנימו, כל המאמר הוסיף גם הרא"פ בגליון ועפ"י הוספה שלו הדפיסו הרב הר"א יעללינעק בבית המדרש ח"ה צד 44 המתחיל דומה מדור ז' בגיהנם, כי הי' לפני הרב החכם הנ"ל הגהות של מהרא"פ אשר כתב בגליון המדרש. (מזמור י"ב אות ב') קשה לשון הרע שכבר בא דוד וכרתו ברוח הקודש שנאמר יכרת ה' כל שפתי חלקות. (מזמור י"ג אות א') לא תשקר בברית הכרות בינך ובין אבות העולם ולא תנחם על הטובות מלהביא עלינו. (מזמור י"ד אות ו') כך הקב"ה מצפה לישועתו כו', ומי מעכב פרוסטגמיא. (מזמור ט"ו אות ד') לא רגל על לשונו דאמר ר"י עיקם שלש תיבות כו' כדכתיב לעיל. (שם אות ו') והיה הדירוגן שלו והספירה שלו של שלש עשרה ריבוא. (מזמור ט"ז אות א') אית מרבנן דפתרין כו' עד מכאן אמרו חכמים. (שם אות ב') מן לפיכך יקום צדיק ולא יאמין כו' עד הרבית עצבונות לבני אדם. (שם אות ה') א"ר ברכי' הדא דאת אמר כגון ברכת הפירות וברכת המצות אבל בצלותיה כיון שהזכיר שם שמים יצא ידי חובתו. (שם אות ט') ואומר זה זכר וזה נקבה זה אמו צריכה לישב מ' יום וזה פ' יום וכל מלכי מזרח ומערב יושבים בכבודם לפניו ולא הי' מתבייש. (שם אות י"א) לא תתן חסידך לראות שחת אפילו ריח גיהנם אינו מריח. (שם אות י"ב) ר' עזרי' אמר א"ל הקב"ה חיים את בעי צפה ליסורין מן מלת צפה עד צפה לתורה חסר בכ"י האחרים ובנדפס. (שם שם) ר' אבא אמר אמר ליה הקב"ה דוד איטולים אתה עשה ואכול שנאמר שמור מצותי וחיה, ובכ"י האחרים ובנדפס נמצא רק ההתחלה רבא אמר [צ"ל ר' בא אמר] אמר דוד לפני הקב"ה .... תודיעני אורח חיים כו' ומה שבנתיים ליתא. (שם שם) אלו שבע כתות של צדיקים כו' עד נעימות בימינך נצח תרין אמוראין כו'. (מזמור י"ז אות ב') ד"א מלפניך משפטי יצא אמר דוד לפני הקב"ה אין אחד יכול למחול עונות אלא אתה לפיכך כתיב מלפניך משפטי יצא. (שם אות ה') א"ר אבין זה לולב והדס וערבה שהן נעימות והן נוטלין בימין ואמרי רבנן לולב בימין ואתרוג בשמאל במי שנוטל לולב בימין ונוצח ובאין. (שם שם) כיון שהגיע יום הושענא רבה נוטלין ערבי נחל ומקיפין שבע הקפות כו'. (שם שם) מן ותטלוהו ביד ימין לכלסל בו להקב"ה, עד הריני מבשרך שנצחת לאו"ה. (שם שם) ד"א שובע שמחות אל תקרי שובע אלא שבע, עד ד"א השני. (שם שם) ולא עוד שאתה מסבר לי פנים, שנאמר את פניך נעימות בימינך בעוה"ז, נצח בעוה"ב. (שם אות ו') שמעה ה' צדק זו ק"ש כו'. (שם אות ה') ואיזהו זו מחילה וסליחה, שנאמר הסולח וגו'. (מזמור י"ח אות ב') קילסו באזניו שנאמר אזנים כרית לי קילסו בכליותיו כו', בידיו כו', ברגליו במעיו כו'. (שם אות ד') וכן רבים שלא קראו עצמם עבד כו' עד ולא קראן הקב"ה עבד. (שם אות ז') ר' אבא אמר הקיפו כעטרה הזו, ר' ינאי אומר כקולסים הזה שהוא נחפז ללכת. (שם אות ח') מגיני כשם שאומרים מגן אברהם בתפלה כך אומרים מגן דוד אחר הפטרה. (שם אות י"א) ולמה אמר תמתי שהיו מתאמים עם הקב"ה ומוסרין נפשותם על קדושת השם שכמה שמדות גזרו על ישראל והן עומדין בתמימתן, שראשי נמלא טל בימות המשיח כשיחיו המתים, שנאמר כי טל אורות טלך, קווצותיו רסיסי לילה מדמעתן של בני גליות שדומה ללילה, שנאמר בבכי יבואו ובתחנונים אובילם. (שם אות י"ד) חזר פרעה והיה מלבב [במיני בוקינום וקרנות ושופרות וסלפינום ואף הקב"ה] מלבב בקולו, זה אשר הוספתי חסר בכ"י האחרים ובנדפס. (שם אות כ"א) וחקותיו לא אסיר מני ודרשת והגידו לך את דבר המשפט. (שם שם) מ"ט בשביל ואשתמרה מעוני כו', עד ללבוש אורים ותומים. (שם אות כ"ב) והרבה תחנונים לפניו שנאמר ואתחנן וגו' מהו ואתחנן מלמד שהרבה תפלה כנגד מלאכי השרת כתיב הכא ואתחנן וכתיב התם ורגליהם רגל ישרה, ואתחנן גימטר' תקט"ו כמנין ישרה. (שם אות כ"ג) כי אתה עם עני תושיע אלו ישראל שהם עניים בגלות, ועינים רמות תשפיל, אלו אדום ומואב כו' עד שלא יהי' לי ספק. (שם אות כ"ה) כתיב לא תאכלו כל נבלה ובשר בשדה

טריפה

טריפה לא תאכלו וחלב נבלה וחלב טריפה יעשה לכל מלאכה ואכול לא יאכלוהו אם אכלתם בעוה״ז סופכם ליתן את הדין.(שם שם) באברהם הכתוב מדבר שראה הקב״ה שמתגורר אחריו ובחר בו. (שם אות כ״ו) וחנה אמרה אין קדוש כה׳ כי אין בלתך מאי כי אין בלתך אין לבלותך בשר ודם מעשה ידיו מבלין אותו כו׳. (שם שם) הצייר הזה צורתו אינה אוכלת והוא אוכל, אבל הקב״ה צורתו אוכלת והוא אינו אוכל, ולא עוד אלא שמאכיל את הבריות, הצייר הזה הוא מת וצורתו קיימת, אבל הקב״ה צורתו חיה ומתה והוא חי וקיים לעלם ולעלמי עלמיא. (שם אות כ״ז) האל המאזרני חיל כמו שנאמר כי הוא הנותן לך כח לעשות היל כו׳, עד יעמידני ויחזירני. (שם אות כ״ח) ותתן לי מגן ישעך זה גבורה כו׳ עד ששלשתן נמצאו בדוד. (שם שם) ורבנן אמרי אף בשביל הענוה שנאמר וענותך תרבני. (שם אות כ״ט) וממתנת עד שאכלו האורחים מכאן שגדול הכנסת אורחים מהקבלת פני השכינה, שנאמר אל נא תעבור מעל עבדך וכתיב יקח נא מעט מים. (שם אות ל׳) מן ד״א תרחיב צעדי תחתי אימתי בזמן שנלחם עם ישבי בנוב, עד לכך נאמר תרחיב צעדי תחתי, נוסף מאמר גדול מאת המעתיק מגמרא סנהדרין צ״ה ע״א. (שם אות ל״ב) אחליטם במכה מתשת כו׳ וכל אות ל״ג עד סופו. (שם אות ל״ד) וכתיב מריבי עמי שלא ארד מגדולתי שידיינו עמי אותי. (שם שם וגם אות ל״ה) מן סרבנים הן, עד שנאמר ואמרת ביום ההוא הודו לה׳. (מזמור י״ט אות ב׳) שאמר האל הגדול והנורא אוסיפו עליהן מטבעו של אברהם אבינו אל עליון קונה שמים וארץ. (שם שם) הגדול שעשה גדולות במצרים, הגבור שעשה גבורות על הים, והנורא שהוקם המשכן בימיו, שנאמר נורא אלהים ממקדשיך. (שם שם) ודיי הוא בקילום שקילסו משה רבינו. (שם אות ז׳) ומנין שהקב״ה עוסק במקרא ביום כו׳, עד פניו מאדימות. (שם שם) צדיק זה הקב״ה שכתוב בו צדיק וישר הוא, לכך נאמר יום ליום יביע אומר. (שם אות ט׳) שנאמר ביומו של יהושע וידם השמש והירח עמד וכתיב ביומה של דבורה מן שמים נלחמו וגו׳. (שם שם) לילו של אברהם מחוה על לילה של מכת בכורות, ולילה של מכת בכורות מחוה על לילו של גדעון. (שם אות י״א) וכשבאין להכנס אינן יודעין היכן הולכין כו׳, עד ברק הניתך. (שם סוף אות י״ג) שעמדה לפניו לשיבתו לתחיית המתים, כמד״א והיה לך למשיב נפש. (שם אות ט״ז) ד״א בשמרם עקב רב ששמרם אברהם כו׳ עד גם האיש משה גדול. (מזמור כ׳ אות ב׳) ואם תאמר י״ט הם אמור לו ותפלת החול י״ט ברכות הווין עם מצמיח קרן ישועה. (שם אות ג׳) וחד אמר בצדקה שעשיתם עמי שקבלתם את התורה, שאם לא קבלתם היכן מלכותי. (שם אות ה׳) ד״א ישלח עזרך מקדש בשבר קדושת שבתות וימים טובים וראשי חדשים, ומציון יסעדך שאתם מצוינין ראשי חדשים שלימין וחסירין כו׳, עד ד״א השני. (מזמור כ״א אות ב׳) זה משיח בן דוד הנחבה עד עת קץ. (מזמור כ״ב אות ג׳) אסתר [נקראת] שעמדה בסתרי סתרים על שהוצרכה להעיר את ישראל ויצאתה לחוץ. (שם אות ה׳) ד״א אילת השחר למי שקופץ כאיל ומאיר להן מתוך החשך וכה״א והנה אימה חשכה כו׳, עד ותקרא אסתר להתך. (שם שם) עת צרה היא ליעקב כו׳, עד תשועת עולמים. (שם שם) לך כנוס מכאן שעיקרו של צום באסיפה כו׳, עד הוצרך לומר אל תאכלו ואל תשתו. (שם אות ו׳) מן והמן אומר מנער ועד זקן עד ישימו אותו בתוך הבנין. (שם אות י״א) מן תורתה של אור עד ואינן בני אדם. (שם אות ט״ו) פרסיים ומדיים בקשו להרוג לדניאל כו׳, עד המן הרשע. (שם אות י״ח) מכאן סמכו חכמים, עד ד״א השני. (שם אות כ׳) בך בטחו אבותינו במצרים בטחו ותפלטמו מיד פרעה. (שם שם) מה תולעת מתעקרת את האילן, עד למורג חרוץ. (שם אות כ״ג) כי אתה גוחי כמד״א בגיחו מרחם יצא מבטיחי על שדי אמי אמרה אסתר כו׳ עד והיה אומן אותה. (שם אות כ״ה) אבירי בשן כתרוני מכתרן לי, עד את הצדיק. (שם שם) למה נקרא מלקחיים כו׳, עד והחך אוכל יטעם לו. (שם אות כ״ו) עשו לי כשפים שיעשו ידי ורגלי כאורות כו׳. (שם אות כ״ז) ויהי בראות המלך אין כתיב כאן אלא ויהי כראות. (שם אות כ״ח) ומנין ששילם לו נדרו שנאמר ויבן כמו רמים מקדשו, גם המאמר כיון שראה דוד את האריה נתיירא הימנו זימן הקב״ה צבי קפץ האריה אחריו. (שם אות כ״ט) ורבנן אמרי כו׳, גם הסיום כיוצא בדבר אתה אומר ישראל בטח בה׳ אלו ישראל, בית הלוי אלו הכהנים והלוים שהם מבית הלוי, יראי ה׳ אלו גרי הצדק. (מזמור כ״ג אות ה׳) ד״א שבטך ומשענתך זו משען ומשענה, משען זו

תורה



תורה שבכתב, ומשענה זו תורה שבע״פ. (שם שם) יכול בעוה״ז כו׳, עד בעוה״ב. (שם אות ז׳) נפשי ישובב לעתיד לבוא ישובבני מן הגליות כו׳ עד סוף המזמור. (מזמור כ״ד אות ז׳) שהסתכל ואין גר עומד ממנו שנאמר וירא כי אין איש. (שם שם) בא וראה, עד סוף אות ז׳. (שם אות ט׳) וצדקה מאלהי ישעו, שנאמר וענתה בי צדקתי. (שם אות י׳) וכיון שראו כל ישראל כך עד ונחמתני בעוה״ב. (מזמור כ״ה אות א׳) לכך נאמר ה׳ נפשי אשא, עד ולא תבוא עליו השמש, כ״ה בכל כ״י רק נשמט בדפוס ראשון, וגם בדפוס וויניציא ואח״כ בכל הדפוסים, וזה ראי׳ למה שכתבתי כי דפוס וויניציא נדפס מן דפוס קאנשט׳. (שם אות ב׳) ר׳ שמעון בש״ר סימון ר׳ אלכסנדרי אומר ממה שאת מחדש אותנו כו׳, ובכל כ״י האחרים ובנדפס חסר מאמר שלם מן מאמר של ר׳ שמעון עד אמצע מאמר של ר׳ אלכסנדרי. (שם אות י״ג) ואח״כ נותן לנביאים, שנאמר כי לא יעשה ה׳ אלהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים. (שם אות י״ד) מן לפיכך שנאת חמס שנאוני עד סוף המזמור. (מזמור כ״ו אות ג׳) וכן אמר שלמה כו׳ עד תן לנו שכר טוב. (שם אות ה׳) ובמה היו מקיפין אותו בלולב והדס וערבה בימין ואתרוג בשמאל, שנאמר ולקחתם לכם. (שם שם) א״ר לוי מי שהוא נוטל לולב גזול למה הוא דומה כו׳ עד לשמיע בקול תודה. (שם אות ו׳) א״ר אבין יש הלל שיש בו לשעבר כו׳ עד סוף אות ו׳, ובכ״י האחרים ובנדפס המאמר קטוע. (שם אות ז׳) מן והשליכו אותו במותו פעם שניה עד ונכנס בחייו בכבודו לגן עדן. (שם שם) אבל אני בתומי אלך כו׳ עד סוף המזמור. (מזמור כ״ז אות ב׳) כיוצא בדבר כו׳ עד עמו אנכי בצרה, גם במאמר ר׳ ברכי׳ בכ״י א׳ ו׳ נוסחא אחרת מאשר הוא בכ״י האחרים ובנדפס. (שם אות ד׳) אורי בר״ה שהוא יום הדין שנאמר והוציא כאור צדקך ומשפטך כצהרים, וישעי ביו״כ שיושיענו וימחול את כל עונותינו, ובכ״י האחרים ובנדפס איתא אורי בר״ה וישעי ביו״כ, לא זולת. (שם שם) א״ל הקב״ה אין לך רשות ליגע בהן אעפ״כ לך וראה במה הן עסוקין כו׳ עד מכאן ואילך. (שם שם) בתורה שנקראת זאת שנאמר זאת התורה. (שם אות ה׳) מהו ותפשתי ועזבתי שכן בל״י עזוב אותו אפיסטון. (שם אות ו׳) אראב״כ שלש עבירות נעשה בעולתו של שמואל, כתיב והפשיט את העולה וטלה של שמואל הוא ועורו ומחוסר זמן, והתורה אמרה והיה שבעת ימים תחת אמו ומיום השמיני והלאה, וטלה שלו לא היה בן שמונת ימים ולוי היה שמואל, אבל בכ״י האחרים ובנדפס המאמר קטוע ואיתא רק „הוא ועורו ומחוסר זמן ולוי היה״. (שם אות ז׳) תני בש״ר יוסי למה נקוד על לולא עד ד״א לולא, הוא הוספה מאיזה מעתיק מגמרא ברכות ד׳ ע״א והובא אח״כ פנימה. (מזמור כ״ח אות ב׳) לפיכך עלו חיים מן התנור וירדו ליאור, שנאמר רק ביאור תשארנה. (שם שם) ועתיד ליפרע לנו שכר שלם על אחת כמה וכמה שאנו חייבים למסור נפשנו על קדושת השם. (שם אות ב׳) לבד בך נזכיר שמך מה לבד בך קומיך לכך נברכך ונזכיר שמך לבדך ולא לאל אחר. (שם אות ה׳) והותמין בא״י יוצר המאורות. (שם שם) אלו המולדות כמה שנאמר ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים, וכתיב עשה ירח למועדים, והם המינין שאין חושבין לא מועדים ולא תקופות. (מזמור כ״ט אות א׳) א״ל הקב״ה אני מעכב אותם כו׳.(שם שם) אלא סובלין עול האומות בעבור קדושת שמו. (שם שם) ד״א בני אלים בניהון דתקיפיא,כד״א (ויקח את אילי הארץ).[ואת אילי הארץ לקח] (שם אות ב׳) הבו לה׳ בני אלים בני אברהם יצחק ויעקב אף אתם ברכו ברכה ראשונה אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב כו׳ עד סוף המזמור, ונוסף ג״כ בהגהות הרא״פ, ומן הוספה שלו הדפים הרב החכם החוקר מהר״א יעללינעק בבית המדרש ח״ה צד 55. (מזמור ל׳ אות ו׳) ארוממך ה׳ מגלות בבל עד סוף המזמור. (מזמור ל״א אות ח׳) ואני אמרתי נגרזתי אין נגרזתי כו׳, עד ד״א אמונים נוצר ה׳ אלו ישראל. (שם אות ט׳) בין המאמין ולמי שאין מאמין, בין עובד אלהים לצורך אלהים,לאשר לא עבדו שלא לצורך אלהים.(שם שם) ומשלם על יתר עושה גאוה אלו שאר תלמידיו כו׳. (מזמור ל״ב אות ב׳) ר׳ אליעזר בן יעקב כו׳. (שם שם) אלו העונות, ואנכי לא אשכחך אלו המצות. (שם שם) ד״א אשר אדם כו׳ כל אות ג׳. (שם אות ד׳) הזהר שלא יחטאך עד סוף המזמור. (מזמור ל״ה אות ב׳) אני משבחך בכל איברי בראשי אני כופף וקודה בתפלתי כו׳ עד סוף המזמור, עיין בפרק זה הערה א׳, כי המאמר הזה הביאו הקדמונים. (מזמור ל״ו אות א׳) וכן דבורה אמרה קום ברק, וכי שביה של ברק היה שהוא אומר קום ברק ושבה שביך כו׳, וכן מובא זה בילקוט תהלים רמז תשכ״ד, וילקוט ברכה

רמז

רמז תתקס"ג. (שם שם) וכשהיו הנשים משחקות ויוצאות לחול היו מענות ואומרות הכה
שאול באלפיו ודוד ברבבותיו כו', עד שנאמר למנצח לעבד ה' לדוד. (שם אות ו') עובדא
הוה בחד דהוה מדליק שרגא כו'. (מזמור ל"ט אות ב') מעשה היה במלך פרס שנטה למות כו'.
(שם אות ג') אם שור למה פר ואם פר למה שור כו' עד לכך נאמר אשמרה דרכי מחטוא
בלשוני. (שם אות ד') ד"א למנצח לידותון אלו כת של דיינין כו' עד אשמרה לפי מחסום.
(שם שם) אשמרה לפי מחסום וכי יש מחסום לפי כו'. (שם שם) וכה"א אשמרה
דרכי מחטוא בלשוני ואומר ודברת בם, בם תהא מדבר ולא בלשון הרע ולא
בדברים בטלים. (שם שם) המלות „מאן בעי חיי אמרו לו לקנות חיים מי יכול
אמר להם" ליתא בכ"י האחרים ובנדפס. (מזמור מ' אות א') מן קוה אל ה' חזק
ויאמץ לבך עד סוף אות א'. (שם אות ב') מן שהולכת לגיהנם עד לכך נאמר ויעלני מבור
שאון. (שם שם) ואין סלע אלא מקום מרום וגבוה מאד, שנאמר הוא מרומים ישכון מצדות
סלעים, לכך נאמר ויקם על סלע רגלי. (שם אות ג') אשרי הגבר עד סוף אות ג'. (שם אות
ד') שנידונין בה הרשעים כו' עד א"ר ברכיה. (שם סוף אות ד') מן אין ערוך אליך עד סוף
המזמור. (מזמור מ"א אות ב') שממלט יצר טוב מיצר הרע, ומ"ט דר' אסי שנאמר ה' ישמרהו
ויחייהו. (שם שם) אשרי משכיל ונותן אל דל, מהו משכיל שמסתכל וחושב עליו היאך
להחיותו. (שם אות ז') פקח הוא דוד יודע הוא מה שהוא
עושה. (שם שם) אם רצונך טול ממני כו'. (שם שם) אוכל לחמי הגדיל עלי עקב אפילו תלמידיי מגדילים עלי בעקב כו', עד
אמר דוד. (שם אות ח') והכתיב אל תאמר אשלמה רע כו'. (שם שם) בזאת ידעתי כו'.
(מזמור מ"ב אות ה') שמשם נחרמו האומות לפי שלא קיבלו את התורה ספרו בגוים כבודו כו'.
(שם אות ד') והן יורדין עד שהיה מגיע רגליהם לשאול נגעו רגליהם לשאול מיד הן עולין לכך
נאמר מוריד שאול ויעל. (מזמור מ"ה אות ו') יפיפית מבני אדם אלו בני קרח. (מזמור מ"ו
אות ב') יהיו דבוקים בכסא הכבוד תחת כנפי השכינה. (שם אות ג') יהמו יחמרו מימיו כו',
עד ה' צבאות עמנו אמרו בני קרח אל הצדיקים. (מזמור מ"ח אות א') מלאכי השרת אמרו
כו', עד וכי אלהינו אינו גדול. (שם אות ד') והיכן המים עולים על תשע מאות ריטאות.
(מזמור מ"ט אות ג') אפתח בכנור חידתי, עד סוף המזמור. (מזמור נ' אות א') שאלו המינין
כו', עד למה הזכיר כאן שמו של הקב"ה. (שם אות ג') פיך שלחת ברעה, עד סוף המזמור.
(מזמור נ"ב אות ג') לא נתנו בדעתם על מה שכתוב בתורה כו' עד הוי לא שמו אלהים
לנגדם סלה, ונמצא במזמור זה עוד מאמרים אשר אינם נמצאים בכ"י האחרים ובנדפס,
עיין בהערות שלי. (מזמור נ"ה אות א') אמר לו לך שלח לי הקב"ה אין אדם מפיר עצתו של
אחיתופל אלא אתה, מתיירא היה מעצתו שהיתה גדולה כו', עד כאשר ישאל איש בדבר
האלהים. (שם אות ה') אשר אין חליפות למו זה אחיתופל וסייעתו כו' עד והמה פתיחות
דבריו פתוחין. (שם אות ו') השלך עליו טוענך והוא דרי בהדך, עד סוף המזמור. (מזמור
נ"ו אות א') מן ותפשו בדין כל המאמר עד ועתה ישמע. (שם שם) מן התורה מותר להרגך
ותחוס עליך צניעות שהיתה בך כו', עד שעשה עצמו כסוכה. (שם אות ב') חנני ה', כל
אות ב' והתחלת אות ג' עד באלהים אהלל דבר. (שם אות ד') כי הצלת נפשי ממות, עד
סוף המזמור, ומובא גם בילקוט רמז תשע"ה. (מזמור נ"ז אות א') ד"א חנני שלא יגרמו
העונות ויחרב הבית חנני בגלות, בך חסיה נפשי במלכיות שלא יהיו מכלות אותנו. (שם
אות ד') עורה כבודי עורה איתער איקרי מן קומי איקרי דבריי כו', עד סוף אות ד'. (מזמור
נ"ח אות א') א"ר יצחק מה הוא אומנתו כו', עד ד"א האמנם וזה נוסף מן גמרא חולין פ"ט
ע"א. (שם שם) אמש אמר דוד כו' עד כך צדיק אתה ממני. (שם אות ב') חמס ידיכם תפלסון
הידים נבראו לעשות טובה וצדקה כו'. (שם שם) כך הוא יעשה הקב"ה למלשינים כו', כל
המאמר עד אמר הקב"ה אתם אמרתם לשון הרע. (שם אות ד') ד"א נפל אשת נופלין אתם
כאישות כו', עד סוף המזמור. (מזמור נ"ט אות ה') לפי שבעולם הזה כו' עד סוף המזמור,
וכן מובא בילקוט רמז תשע"ז. (מזמור ס' אות ב') מהו פצמתה דלתיה כו', והוא הוספה מאיזה
מעתיק ע"ש בהערה. (שם אות ג') מן נתתה ליראיך נס להתנוסס עד סוף המזמור. (מזמור ס"א
אות ג') מן ד"א עד סוף המזמור. (מזמור ס"ה אות ב') כל אדם אינו אומר כו' עד כבשר
בתשובה. (מזמור ס"ח אות ב') מן ד"א ואויבי ה' כיקר כרים א"ר אחא יבואו הרשעים לכבוד
הכרים כו', כל המאמר עד סוף המזמור מאמר גדול וכן הוסיף זה ג"כ הרא"פ בהגהות שלו
ועפ"י



ועפ"י הגהות שלו העתיק ההוספה הרב החכם הנודע מהר"א יעללינעק בבית המדרש ח"ה
דף ע'. (מזמור ס"ט אות ב') טבעתי ביון מצולה בגלות בבל כו', ומובא גם בבית המדרש
שם דף ע"ה, גם נמצא שינויים רבים במזמור הזה. (מזמור ע"א אות ג') עד סוף המזמור
ומובא ג"כ בבית המדרש שם. (מזמור ע"ב אות ג') ד"א משפטיך למלך תן אלו היסורים כו',
עד ד"א משפטיך למלך, וכן מובא בילקוט רמז תת"ה. (שם אות ד') מן ישפוט עניי עם
יושיע לבני אביון, עד סוף המזמור. (מזמור ע"ג אות א') וכה"א אך טוב לישראל אלהים כו',
עד יסורים שהביא עליהם טובים הם. (שם שם) ד"א אין חרצובות אמר הקב"ה לא דיי להם
כו', עד ד"א השני וזה הוספה מגמרא שבת ל"א ע"ב. (שם אות ב') ואין שית אלא מזיקים
ובעלי חמס כמד"א שמיר ושית. (מזמור ע"ה אות א') ואז נודה לך לעוה"ב שנאמר הודינו לך
אלהים הודינו וקרוב שמך הודינו מטיב, הודינו מכה, בין מטיב בין מכה מודים אנחנו לך ושמך
קרוב בפינו. (שם שם) נמוגים ארץ וכל יושביה בזמן שביקש הקב"ה ליתן תורה לישראל
כו'. (שם אות ג') א"ר ברכיה בש"ר לוי מלכות זו משפיל ומלכות זו מרים נכנסו מלכות יון
ופרס ויצאה מלכות בבל. (שם שם) ד"א זה ישפיל וזה ירים משפיל משפחה זו, ומרים
משפחה זו. (שם אות ד') ארבעה כוסות שהן פורעניות לרשעים כו', בכ"י האחרים ובנדפס
חסרים הראיות מהכתובים. (מזמור ע"ו אות ג') כדמתרגמינן והוא כהן לאל עליון והוא משמש
קדם עילאה. (שם אות ד') עד סוף המזמור. (מזמור ע"ז אות א') עד שתודיעני כמה אתה
נותן ארך אפים לרשעים בעוה"ז, וכן במאמר שלאחריו חייך אני עונה אותך ומודיעך א"ל
אני נותן להם ארך אפים בעולם הזה כדי שיחזרו בתשובה לפני ויעשו זדונות כשגגות.
(שם שם) כן כשהקב"ה מראה לצדיקים הצרות הבאות על ישראל כו'. (שם אות ג') מהו האפס
לשון יון עזוב אפס, כ"ה גם בכ"י האחרים וחסר בדפוס ראשון, ואח"כ בכל הדפוסים.
(שם אות ד') מן על כן אני אומר השכח חנות אל, עד סוף המזמור. (מזמור ע"ח אות ג') דק
ככפור על הארץ מה כפור זה דק והארץ בולעתו, כך המן דק והאיברים בלעו אותו כו',
עד שנעשו אבירים וגבורים כמלאכים. (שם אות ח') בשאילת מן ושליו ומי באר ושאר
נסיונות מה סופיהון, (שם אות ט') שהתאוו לשלטנותן, עוד שם שנאמר והתוית תו, עוד שם ד"א
התוו לשון כעס וחרדה דמתרגמינן חרדה תיוהא. (שם אות י') בתחלה היו המצרים וישראל
ממלאין את חביותיהם מים כאחת, והיתה החבית של ישראל מלאה מים, וחבית של
מצרים מלאה דם. (שם אות י"א) ומי הביאו, הנשר הביאו מגן עדן כו', עד אלא
הדוכיפת. (שם אות כ') מאה אמה בקרני הראם הזה, וי"א לאורכו מדדו, וי"א לעיגולו
מדדו ויבן כמו רמים אל תקרי רמים אלא ראמים. (מזמור פ' אות א') נמצא מאמר
החסר בכ"י האחרים ובנדפס וכך איתא שם: ר' יהושע הכהן ב"ר נחמי' אמר בש"ר
שמואל בר רב יצחק „למה נקרא שמו פתואל שפתה לאל בתפלתו וזהו שמואל הרמתי
שנאמר ויקבצו המצפתה וישאבו מים, אמר ר' ירמי' בשם ר' יצחק" כו' ונשמט
המאמר מר' יצחק א' עד ר' יצחק ב', ונמצא לנכון גם בילקוט ריש יואל. (מזמור פ"א
אות ד') א"ר אבהו שהקב"ה מסכים עמהם את החשבון, ד"א אשרי העם אלו סנהדריות
כו'. (שם שם) א"ר יאשי' והלא או"ה כמה קרנות יש להם כמה בוקיינוס יש להם כמה
סלפידין יש להם, ובכ"י האחרים ובנדפס הלשון משובש והלוא או"ה יש להם ספק ידים
אלא ישראל הם יודעים לרצות להקב"ה בשופר. (שם שם) שהם קלים במשלחתה של
תורה כאילה. (שם אות ו') כי חוק לישראל הוא כו' גם אות ז' עד סוף המזמור. (מזמור
פ"ב אות א') באמצע הדיינין ישפוט עד יבא דבר שניהם. (מזמור פ"ג אות ג') כל המאמר
מן אהלי אדום וישמעאלים עד סוף המזמור. (מזמור פ"ד אות ג') אריב"ל כל מי שהוא
נכנס לבתי כנסיות ובתי מדרשות זוכה ונכנס בבתי כנסיות ובתי מדרשות לעוה"ב,
שנאמר אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה. (שם אות ד') ילכו מחיל אל חיל וכו', עד
ד"א מחיל אל חיל. (שם שם) א"ר פנחס הכהן מכלל שאחרים מקטרגים, וכ"ה בילקוט
תהלים שם. (מזמור פ"ה אות ב') נשאת עון עמך, מי נושא עון, הארץ אשר הם
יושבים עליה, שנאמר העם היושב בה נשוא עון, וכן מובא בילקוט שם. (מזמור פ"ו
אות ז') א"ר יצחק יפתח ה' לך את אוצרו הטוב, עד שהוא פותח עד שהוא נודד כביכול
תוהא ארך אפים. (מזמור פ"ז אות ו') שנאמר ולציון יאמר איש ואיש יולד שם, אלו
משיחי ה' משיח בן דוד ומשיח בן אפרים, ואין יולד אלא הרמת ראש, כמד"א בטרם
הרים

הרים יולדו. (שם שם) א"ר ברכי' הבחורים מרכיבין על הסוסים כו'. (שם שם) א"ר אלעזר וגם מהם אקח כו', כ"ה גם בכל כ"י רק נשמט בדפוס ראשון ואח"כ בכל הדפוסים. (מזמור צ' אות ג') ושמעון נמשל כשור לפי שהי' מזלו מזל שור ראובן טלה ושמעון שור. (שם אות ז') והוא מלבוש לצדקיהו שהוא רשע שנאמר ושינא את בגדי כלאו. (שם אות י') אברהם קרא לו מקום כו' עד הנה מקום אתי. (שם אות י"ב) ומה היתה התשובה כו', עד ומה זרמתם. (שם אות י"ג) נוסף מאמר גדול. (שם אות ט"ו) ימי שנותינו בהם שבעים שנה כשנותיו של דוד כו' בר קפרא אמר כו', עד א"ר חיננא בר יצחק. (שם אות י"ח) לבוש ומעוטף בציצית ודמותו כמלאך אלהים וגם כל כך למה עד שנאמר הוד והדר לבשת. (מזמור צ"א אות א') שנתלונן בצלו, ד"א מי אמר המזמור הזה כו', ד"א זה בצלאל כו'. (מזמור צ"ב אות ג') שהי' הקב"ה מוציא הדיבור מפיו והוא נחלק לכמה מאירות, שנאמר ה' יתן אומר המבשרות צבא רב. (שם אות ח') מעשה בר' שמעון בן חלפתא כו', וכן מובא בילקוט תהלים רמז תתמ"ג. (שם אות ט') ואתה מרום לעולם ה' א"ר ברכי' כו' עד סוף אות ט'. (שם אות י"ג) מעשה באחד שהיה עושה דייתיקי כו', מובא גם בילקוט תהלים רמז תתמ"ו. (שם אות י"ד) מן שאילו שמעתי ולא אכלתי כו' עד ומעץ הדעת טוב ורע. (מזמור צ"ג אות ז') לכך נאמר נשאו נהרות ה' כו' עד משל למלך. (שם אות ח') והגבהת קולן של רשעים הגבהת קולה של תורה וקולו של בית המקדש או השפלת קולן של רשעים. (מזמור צ"ד אות ב') כמה דמפרגל בר נש ית בריה ה' אלהיך מפרגל לך. (שם שם) תיסרנו יה קודם מייסרך ואח"כ מנהילך תורה וארץ ישראל וחיי עולם הבא. (מזמור צ"ה אות ב') מלך בשר ודם אם יאמרו לו הארץ שלך כו', עד מלך בשר ודם השני, ונמצא גם בילקוט תהלים רמז תתנ"ב. (שם סוף אות ג') מן לכך נאמר אשר נסוני אבותיכם עד סוף המזמור, וכל מזמור צ"ו צ"ז צ"ח והתחלת מזמור צ"ט, וכן הוסיף המאמרים בגליון המדרש ועל פי הוספה שלו נדפס בבית המדרש ח"ה צד ע"ח, ומה שהוסיף הרא"פ כל מזמור צ"ט ונדפס גם בבית המדרש אך למותר הוא, כי רק ההתחלה חסר, ובכ"י האחרים ובנדפס נתחבר למזמור צ"ה, וזה נתהוה כי נשמט דף אחד בכתב יד אשר ממנו העתיק המעתיק ונשאר עד היום נלקה בחסר. (מזמור צ"ט אות ד') ושמואל בקוראי שמו כו', עד סוף המזמור. (מזמור ק' סוף אות ב') כיון שראה משה כך, סידר עליה מזמור לתודה, ונמצא גם בילקוט תהלים רמז תתנ"ד. (מזמור ק"א אות ג') ארבע כתות אינן רואות פני השכינה כו'. (מזמור ק"ג אות ב') מה שאין כן הצייר יכול לעשות ולא הכסף כו', עד לעולמי עולמים. (שם אות ה') אמר דוד תבא הנפש כו', עד איזה מקומו. (שם אות י') אם יטול אדם חבית מלאה מים ויתן פיה למטה ישפוך מה שבתוכה. (שם אות י') ישב משה וחישב כו', עד ומשה היה רועה. (שם אות י"א) ארשב"נ הוי בר נש, עד ארשב"נ השני וכן הוא בילקוט. (שם אות י"ח) ז"ה בגימטריא שנים עשר כחדשי השנה. (שם שם) א"ר תנחום בר חנילאי ראית מימיך משוי קשה לעשרה ונוח לאחד. (מזמור ק"ד אות ב') תאמר שהן נובעין שבחו כולו, לאו אלא כתיב זכר רב טובך יביעו, שהן נובעין כמעין המתגבר, וכן הוא בילקוט רמז תתס"ב. (שם אות ד') עד שלא יצאו ישראל ממצרים גדול היית, וכשיצאו ישראל ממצרים נתגדלת מאד, כ"ה גם בכ"י האחרים רק נשמט בדפוס ראשון ואח"כ בכל הדפוסים. (שם אות ו') המהלך על כנפי רוח, א"ר הונא בר פפא בשר ודם רכובו טוענו אבל הקב"ה הוא טוען את רכובו, בשר ודם ע"י שיש ממש ברכובו רכובו טוענו, אבל הקב"ה המהלך על כנפי רוח, כ"ה גם בכ"י האחרים רק חסר בדפוס ראשון בשגגת המדפיס, ואח"כ חסר גם בכל הדפוסים ונמצא לנכון גם בילקוט רמז תתס"ב. (שם אות ח') ר' יהודה ור' נחמי', ר' יהודה אומר כו' נוסחא אחרת בכ"י האחרים ובנדפס. (שם אות ט') המשלח מעיינים בנחלים אלו מקוואות שטובלין בהם בעלי נגעים הטמאים באהל המת. (שם אות י"א) ועשב לעבודת האדם זה פשתן ממנו מלאכת עבודה ללבוש האדם. (שם אות ט"ז) א"ר יוחנן לא היה העולם ראוי להשתמש כו', עד א"ר שילא כו'. (שם שם) א"ר ברכי' כו', כ"ה בכל כתבי יד וחסר בדפוס ראשון ואח"כ בכל הדפוסים. (שם אות י"ז) ולבקש מאל אכלם אלו ישראל כו', עד תזרח השמש יאספון. (שם אות י"ח) א"ר אסי אלו בני אדם שמתעסקין בתורה מערב ועד בוקר שהן עתידין לקבל שכרן. (שם אות כ') זה הים גדול ורחב ידים, זה אוקיינוס, שם רמש ואין מספר אלו דגת וקשקשת. (מזמור ק"ה אות ג')

ופירושו



ופירושו מקום ששמו תקוע מעולה לשמן. (מזמור ק"ו אות ד') רב הונא ורב אחא אפי' מגעורי לא הוות, עד ונמצא למד. (שם אות ה') ד"א ויקנאו למשה מלמד שכל אחד ואחד השקה לאשתו מי סוטה. (שם אות ח') א"ר ברכי' ידל להון מן צדקיהן, ור' שמואל אמר שנעשו דלים כו' עד כענין שנאמר, וכן מובא בילקוט רמז תתס"ה. (שם אות ט') בצר לך מתוך צרה, ומצאוך כל הדברים האלה מתוך תפלה, עד אשר נשבע להם זה הקץ. (מזמור ק"ז אות ה') עד סוף המזמור. (מזמור ק"י אות ה') מן ד"א נאום ה' א"ר שלום הלוי כו' עד סוף המזמור. (מזמור קי"ד אות ד') ולא גילו מסתורין כו', כל המאמר ליתא בכ"י האחרים ובנדפס. (שם שם) מי שאמר והיה העולם יעיד שאין בישראל אלא הוא. (מזמור קט"ז אות ג') ד"א חבלי מות, כמו חבלי נביאים, חבלי שאול הם חבלי רשעים. (שם אות ה') ויש אומרים אף אדם נקרא יקר, שנאמר אוקיר אנוש וגו'. (מזמור קי"ח אות מ') נמצא בכ"י א' ו' גם בכ"י ד' ה' ח' מאמר החסר בכ"י ב' ג' ד' ובנדפס, וכן הוסיף זה הרא"פ בגליון.

גם נמצא בכ"י א' וכ"י ו' התחלת מזמור קי"ט כמו שתראה בפנים הספר, וליתא בכ"י האחרים ובנדפס.

### טו) ההוספות שהוספתי הנמצאים בכתבי יד האחרים ומהם גם בנדפס.

בפרק הקודם ערכתי רשימה מכל המאמרים הנמצאים בכ"י א' (אשר שמתי לפנים הספר) ומכ"י ו' (הדומה לכ"י א') וחסרים בכ"י האחרים ובנדפס. ועתה אתן לפני הקוראים רשימה מכל המאמרים הנמצאים בכ"י האחרים ואינם נמצאים בכ"י א' ו', אשר הוספתים בפנים הספר בשני חצאי מרובע, ומהם אשר הבאתים בהערות שלי, (מלבד מאמרים קטנים אין מספר אשר הוספתי), ויען כי הכתבי יד אשר היו לפני אינם דומים, ולפעמים נמצאים המאמרים באיזה כ"י ואינם נמצאים בכ"י האחרים, לכן ארשים אצל כל מאמר ומאמר אשר הוספתי באיזה כ"י נמצא ההוספה ההיא, גם אם נמצא ההוספה בשו"ט הנדפס מכבר או לא. כי לא כל ההוספות הנמצאות בכתבי יד נוספו בנדפס, ונמצא מאמרים אשר הוסיף המדפיס מוויניציא (ונדפסו אח"כ בכל הדפוסים) עפ"י כ"י ב' ד' ה' ז'. ולא נמצאים בכ"י ג' (אשר עפ"י נוסח הכ"י הזה נדפס דפוס ראשון), גם אינם נמצאים בכ"י א' ו', והמדפיס מוויניציא לא הוסיף על כל המדרש רק עד מזמור ל"ז סוף אות ג', (עיין מבוא פרק י"ז אות א' ואות ב'). והרב החכם מוהר"ר אברהם פראווינציאלי (הרא"פ) בהגהות שלו, כאשר ראה בדפוס וויניציא איזה מאמר אשר לא מצא בכ"י שהי' לפניו רשם בצדו „אינו בכתובים" ר"ל לא נמצא בכתבי יד שלו, (עיין בפרק י"ג), והרב החוקר והחכם הגדול מהר"א ד"ר יעללינעק בבית המדרש ח"ה צד 83—86 עשה רשימה מן המאמרים אשר הרא"פ כתב עליהם „אינו בכתובים". אולם הרא"פ לא שם עינו לציין את כל ההוספות, ומה שרשם על מזמור צ"א וצ"ב והביאם בבית המדרש שם נמצאים גם בדפוס ראשון, ולא הוסיפם המו"ל מוויניציא, ולקוחים ההוספות מפדר"א עיין פרק ד' סימן 9. גם בפרק הזה ברשימה ממזמורים הנ"ל, וברשימה אשר אני נותן בזה ימצא הקורא כל ההוספות אשר נוספו, אחת לא נעדר, ואשר הוספתים בגוף הספר.

(מזמור א' אות ב') אשרי האיש עד ודוד בירך את ישראל באשרי, הוספתי כמו שהוא בכ"י ב' ג' ד' ז' (בכ"י ה' חסרים הרבה דפים בהתחלה עיין פרק י"ב), וגם בנדפס עי' הערה ל'. (שם אות ג') כיוצא בדבר עד מכל המזמורים, הוספתי כמו שהוא בכ"י ד' ז' ונוסף בדפוס וויניציא ואח"כ בכל הדפוסים, ולא נמצא בכ"י א' ב' ג' ו' ח' ולא בדפוס ראשון, וההוספה נוסף בדפוס וויניציא שלא במקום הראוי עיין הערה מ'. (שם אות ד') ד"א כי שמש ומגן עד אלא עומדין, הוספתי כמו שהוא בכ"י ב' ג' ד' ז' גם בדפוס ראשון ובדפוס וויניציא והרא"פ רשם בגליון המדרש „אינו בכתובים" עי' הערה נ"ח. (שם אות ה') עמד יצחק עד ויברך אותו, הוספתי כמו שהוא בכל כ"י (מלבד כ"י ו') ובנדפס עי' הערת ע"ז. (שם אות י') שלש מתנות טובות עד הוטבי עצים, הוספתי כמו שהוא בכ"י ב' ד' ז' ונוסף גם בדפוס וויניציא ואח"כ בכל הדפוסים, והסר בכ"י א' ג' ו' ח' ובדפוס ראשון ובילקוט תהלים שם ונוסף מאיזה מעתיק שהוסיף מן מזמור י"ז ונובע מירושלמי קידושין פ"ד ה"א



דף

דף ס"ה ע"ג עי' הערה קל"ב. (שם אות י"ג) נחלקו לג' כתות עד היא תבואנו, הוספתי כמו שהוא בכ"י ב' ד' ז' וחסר בכ"י א' ג' ו' ח' ובדפוס ראשון, ונוסף בדפוס וויניציא ואח"כ בכל הדפוסים, ולקוח מגמרא סנהדרין ק"ט ע"א עי' הערה קע"ב. (שם אות י"ד) מן ואת מוצא שנשתייר אלעזר עד שנגזרה גזירה, הוספתי עפ"י כ"י ב' ד' ז', וחסר בכ"י א' ג' ו' ח' ובילקוט ובכל הדפוסים עי' הערה קצ"ה. (שם אות י"ח) הוספתי מן הה"ד מורשה קהלת יעקב עד אל כל קהלכם, כמו שנמצא בכ"י ב' ד' ז', ונוסף גם בדפוס וויניציא ולא נמצא בכ"י א' ג' ו' ח' ולא בדפוס ראשון עי' הערה רמ"ב. (שם אות כ') בכ"י א' ובכ"י ו' נמצא נוסחא אחרת פאשר הוא בכ"י ב' ג' ד' ז' ח' ובנדפס, והוא המאמר אמר להם הקב"ה אם כן תרד כל אומה כו' ע"ש בהערה רע"ז. (מזמור ב' אות ב') מן ד"א למה רגשו גוים זש"ה היושב על חוג, עד ודוד רואה ואמר להם למה רגשו גוים, הוספתי כמו שהוא בכ"י ב' ג' ד' ז' ובנדפס וגם הרא"פ רשם בצד המדרש „אינו בכתובים", וחסר בכ"י א' ו' עי' הערה ה'. (שם אות ג') מן יבוא הגובאי עד והוא אומר, חסר שורה שלימה והוספתי כמו שנמצא לנכון בכ"י האחרים ונשמט גם בדפוס ראשון ובדפוס וויניציא ואח"כ בכל הדפוסים עי' הערה ט"ו. (שם אות י"ב) מן נשקו בר זש"ה חסד ואמת נפגשו עד וישק לו, הוספתי כמו שנמצא בכ"י ב' ד' ז', וחסר בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס, והרא"פ לא העיר מאומה על זה עי' הערה פ"ה. (מזמור ג' אות ג') מן והיו בו מאה ועשרים וחמשה קנטרין עד ומנך לא מנעת מפיהם, הוספתי כמו שנמצא בכ"י ב' ד' ז', וחסר בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס, והרא"פ לא העיר על זה מאומה עי' הערה נ"ד. (מזמור ד' אות ג') א"ר אושעי' תפשו למשה, כ"ה בכ"י ב' ד' ז', והסר בכ"י האחרים ובנדפס וליתא בירושלמי, עי' הערה י"ד. (שם שם) שנא' וחוג שמים יתהלך כו', הוספתי וכ"ה בכ"י ב' ד' ז', וחסר בכ"י א' ג' ו' ובנדפס ובירושלמי שם, ובכ"י ח' חסר הרבה עי' הערה ל"ז. (שם אות ח') מן ע"י נתן הנביא עד ע"י השני נשמט, וחסר בכל כ"י ובנדפס, והוספתי ע"ש בהערה ס"א. (שם אות ט') אחרי המלות כדי להבריח את המזיקין מן הבית נמצא בכ"י ב' ד' ז' הוספה לקוח מן תנחומא קדושים אות ו' והבאתיה שם בהערה ע"ג, וחסר בכ"י א' ג' ו' ח'. (שם שם) תיכף לסמיכה שחיטה, הוספתי כמו שהוא בכ"י ב' ד' ז' ובירושלמי ברכות שם וחסר בכ"י א' ג' ו' ח' עיין בהערה ע"ו. (מזמור ה' אות א') ד"א וממדבר מתנה, הוספתי כמו שהוא בכ"י ד' ז' וחסר בכ"י א' ב' ג' ו' ח' ובנדפס, עי' הערה י"א. (שם אות ז') ומבקש שיתפללו הבריות, הוספתי כמ"ש בכ"י ב' ד' ז' וחסר בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס, עי' הערה מ'. (שם אות ח') בשעה שהגלה נבוכדנצר, הוספתי כמו שהוא בכ"י ב' ד' ו', וחסר בכ"י האחרים ובנדפס, עי' הערה נ'. (מזמור ו' אות א') חביבה המילה עד שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה, הוספתי כמ"ש בכ"י ב' ד' ז' ונוסף גם בדפוס וויניציא ואח"כ בכל הדפוסים, וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ובדפוס ראשון, והיא הוספה מאוחרת, ונוסף שלא במקומו ואני הוספתיה בפנים בסוף המאמר, עי' הערה ז'. (מזמור ז' אות ג') א"ל הקב"ה אלו היה מזלו כו', הוספתי כמו שהוא בכ"י ב' ד' ז' וחסר בכ"י האחרים ובנדפס, עי' הערה כ"ד. (שם שם) לשון שבועה כיוצא בדבר, הוספתי כמ"ש בכ"י ב' ד' ז' וחסר בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס, עי' הערה כ"ח. (שם אות ו') אמר לו הקב"ה למשה כו' עד אשר נשבעת להם בך, הוספתי כמו שהוא בכ"י ב' ד' ז' וחסר בכ"י האחרים ובנדפס, וכן ליתא בילקוט שמואל רמז תרל"ז, ובילקוט עקב רמז תתנ"ג והוסיף זה מן מדרש קה"ה, עי' הערה ל"ז. (שם שם) ועל אותה שעה הוא אומר ושבח אני את המתים כו' עד והאש ירדה, הוספתי כמו שנמצא בכ"י ב' ד' ז', וחסר בכ"י האחרים וכן בדפוס ראשון, ונוסף בדפוס וויניציא ואח"כ בכל הדפוסים והרא"פ רשם בגליון המדרש „אינו בכתובים", ונוסף מן מדרש קה"ר פ"ד פ' וטוב משניהם, עי' הערה ל"ח. (שם אות ז') נמצא בכ"י ב' ד' ז' הוספה א"ר יוחנן תלמיד היה לו לר' מאיר וסמכוס שמו שהיה אומר על דבר ודבר של טומאה מ"ח טעמי טומאה כו', ולא נמצא בכ"י א' ג' ו' ח' ולא בנדפס, והיא הוספה מאוחרת מן גמרא עירובין י"ג ע"ש ולא הוספתי בפנים רק הבאתיה בהערה מ"ט. (שם אות י"ח) על ה' חטאות נהרג שאול כו', עד ועל אשר לא שמע לשמואל, נמצא בכ"י ב' ד' ז', ונוסף אח"כ בדפוס וויניציא, ולא נמצא בכ"י א' ג' ו' ח' ולא בדפוס ראשון, וההוספה ההיא נוספה באמצע המאמר, כי הובאה מחוץ פנימה ולקוח מן וי"ר פכ"ו אות ז', עיין הערה ע"ז. (מזמור ח' אות ב') ועשה הקב"ה חסדו עד שאין להם מענה ותשובה, הוספתי כמו שהוא בכ"י

ד'



ד' ז', ונוסף בדפוס וויניציא ואח"כ בכל הדפוסים, וליתא בכ"י א' ב' ג' ו' ח' ובדפוס ראשון, והוסיף מעתיק אחד באמצע, ונובע מפסיקתא רבתי פסקא כ"ה, עיין הערה כ'. (שם אות ז') מה אנוש כי תזכרנו א"ר ברכיה עד אמרו לו מה אנוש, הוספתי כמו שהוא בכ"י ב' ג' ד' ז' ח' ובנדפס, אולם בנדפס נשמט המאמר ממקומו ומובא לפני המאמר מריב"ל, עיין הערה מ"ב, וגם הרא"פ רשם אינו בכתובים. (מזמור ט' אות ג') לכך לא גילה להן הקב"ה לישראל שכר מצותיה כו' עד נעו מעגלותיה לא תדע, הוספתי כמו שהוא בכ"י ב' ג' ד' ז' ח' וכן בנדפס, וליתא גם בכ"י ו', עי' הערה כ"ד. (שם אות ה') זש"ה טוב ילד מסכן, הוספתי כמו שהוא בכ"י ב' ד' ז', ונוסף גם בדפוס וויניציא, והסר בכ"י א' ג' ו' ח' ובדפוס ראשון, עיין הערה ל"ה. (שם אות ז') שעבר על חמשה עבירות כו' עד וכלן מגזירה שוה, הוספתי כמו שהוא בכ"י ב' ד' ז', ונוסף בדפוס וויניציא ואח"כ בכל הדפוסים, וחסר בכ"י א' ג' ו' ח' ובדפוס ראשון, והוא הוספה מהמעתיק מגמרא ב"ב ט"ז ע"ב, עיין הערה מ"ב. (שם שם) זה אחד מי"ג שנולדו מהולים כו' עד מך תם, הוספתי עפ"י כ"י ב' ד' ז' ונוסף בדפוס וויניציא ואח"כ בכל הדפוסים, ולא נמצא בכ"י א' ג' ו' ח' ולא בדפוס ראשון, עי' הערה נ"ח. (שם אות י') שלא יאמרו אילן זה של עמלק, נמצא בכ"י ב' ד' ז' הוספה ולא נמצא בכ"י א' ג' ו' ח' ולא בנדפס, וגם המדפיס מוויניציא שכח להוסיף זה אל גוף המדרש, והבאתי ההוספה בהערה ע"ד, ונובע מן מכילתא בשלח פ' ויבא עמלק פרשה א' ע"ש. (שם אות י"א) והוא ישפוט תבל כל השביעים חביבין כו' עד וכתיב והוא ישפוט תבל בצדק, הוספתי כמו שהוא בכ"י ב' ד' ז' וחסר בכ"י האחרים ובנדפס, ולקוח מן פסיקתא דר"כ או מן וי"ר פכ"ט אות י"א ע"ש בהערה פ"ה. (שם אות י"ז) נוסף בכ"י ב' ד' ז' מאמר אחד אם למסין אם לארנונות עד ובתנוריך ובמשארותיך, וכן הוסיף המדפיס מוויניציא ואח"כ בכל הדפוסים, ולא נמצא בכ"י א' ג' ו' ח' ולא בדפוס ראשון, ולא הוספתי בפנים כי מיותר הוא, והוספת הסופר הוא, עיין בהערה קי"ב. (מזמור י' אות א') הוספתי אמר להם הקב"ה כו' עד המעט מכל העמים, כמו שהוא בכ"י ב' ד' ז' וחסר בכ"י האחרים וגם בנדפס, והמדפיס מוויניציא לא הוסיף זה אף כי דרכו להוסיף ההוספות הנמצאות בכ"י ב' ד' ז', עיין הערה ב'. (מזמור י"א אות ה') אמר הקב"ה כו' עד ואוציא אש מתוכך, הוספתי כמו שהוא בכ"י ב' ד' ז', ונוסף גם בדפוס וויניציא ואח"כ בכל הדפוסים וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ולא בדפוס ראשון, וגם הרא"פ רשם „אינו בכתובים" ונוסף מן סופר אחד מן וי"ר ספ"ז, עי' הערה כ"ח. (מזמור י"ב אות ב') כביכול צווח על ספרי לשון הרע כו' עד חנית והצים, הוספתי כמו שהוא בכ"י ב' ד' ז', ונוסף גם בדפוס וויניציא ואח"כ בכל הדפוסים, וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ולא בדפוס ראשון, והרא"פ רשם אינו בכתובים, וההוספה נמצאת באמצע המאמר, ואני הוספתיה בסוף, עיין שם בהערה י"ט. (שם שם) אחרי המלות ושאול שקבלו, נמצא בכ"י ב' ד' ז' הוספה, שנא' עמד [נא] עלי ומותתני, עד הכה לפי חרב, ולא נמצאת בכ"י א' ו' ח' (בכ"י ג' חסרים איזה דפים), ולא נמצאת בכ"י האחרים ולא בדפוס ראשון ובדפוס וויניציא, והבאתי ההוספה בהערה כ"ד. (שם שם) ואין אתה מוחה, נמצא בכ"י ב' ד' ז' הוספה תהא נתפס בההוא עון כו', והבאתי ההוספה בהערה ל', ולא נמצאת בכ"י א' ו' ח'. (מזמור ט"ו אות א') ד"א וסלעי אלו אבריו ממגור זה מחיצתו, הוספתי כמו שהוא בכ"י ב' ג' ד' ז' ח' ובנדפס וחסר בכ"י א' ו', עי' הערה ד'. (שם אות ו') ד"א נשבע להרע כו' עד אם אקח, הוספתי כמו שהוא בכ"י ג' ח' ובנדפס, ובילקוט רמז תרס"ה, וחסר בכ"י א' ו', עיין הערה כ"ה. (מזמור ט"ז אות ו') על ששמחתי בחלקי כו' עד שפרו עלי, הוספתי כמו שהוא בכ"י ב' ג' ד' ז' ח' ובנדפס ובילקוט, וחסר בכ"י א' ו', שנשמט ע"י המעתיק, עי' הערה כ"ז. (מזמור י"ז אות ג') ואמר לו אני אמרתי לא ימד ולא יספר ואתה השלכת עליהם מנין, הוספתי כמו שנמצא בכ"י ב' ג' ד' ז' ח' ובנדפס, וגם הרא"פ רשם בגליון אינו בכתובים, וחסר בכ"י א' ו', עי' הערה ט"ו. (שם אות ח') ורבנן אמרי פראמא נתונה לפני עיניהם, הוספתי בהערה מאמר אחד הנמצא בכ"י ב' ז' (בכ"י ד' חסרים איזה דפים), ולא נמצא בכ"י א' ג' ו' ח' ולא בנדפס, ויען כי ההוספה איננה מענינה לא הוספתיה בפנים רק בהערה נ"ה. (שם שם) א"ר יוחנן גדולה תורה כו', הוספתי כמו שהוא בכ"י ב' ז', ובכ"י ג' ובנדפס נמצאת ההוספה ההיא שלא במקומה רק באמצע המאמר אחרי המלות נרי בידך כי נר מצוה ותורה אור, וזה בא מטעות איזה סופר שראה המאמר בגליון והכניסו

מרוץ

מחוץ פנימה שלא במקומו הראוי, וליתא בכ"י א' ו' וגם הרא"פ רשם אינו בכתובים, עיין הערה ס"ו. (מזמור י"ז) אחר שנשלם המזמור הזה נמצא בדפוס וויניציא ואח"כ בכל הדפוסים מאמר גדול המתחיל ד"א תפלה לדוד הה"ד וזאת ליהודה כו' עד סוף המזמור, וזה לא נמצא בשום כ"י, וגם לא בדפוס ראשון רק בכ"י פלארענץ (הוא כ"י ב') בסוף המדרש כתוב: „מצאתי זה המזמור בפנים אחרים" ומתחיל תפלה לדוד שמעה ה' צדק וגו' הה"ד וזאת ליהודה ויאמר שמע ה' קול יהודה תמן תנינן הלל אומר מלא הין מים שאובים כו', כל המאמר כמו שנדפס בדפוס וויניציא עד סופו וצדיק באמונתו יחיה, והמאמרים בלתי מסודרים ואין להם שייכות כלל למזמור הזה, לכן לא הוספתים בפנים, עי' הערה צ"ב. (מזמור י"ח אות י"א) ולפי שבטלו את ישראל, הוספתי עפ"י כ"י ב' ה' ז' (ובכ"י ד' חסרים איזה דפים) וההוספה לא נמצאת בכ"י א' ג' ו' וגם המדפים מוויניציא לא הוסיף, עי' הערה מ"ו. (שם אות י"ד) ויהומם הממם ערבם כו', הוספתי כמ"ש בכ"י ב' ה' ז', וכן הוסיף המדפים בדפוס וויניציא, וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ולא בדפוס ראשון, והרא"פ כתב בגליון „אינו בכתובים", עי' הערה ע"ו. (שם שם) נמצא בכ"י ב' ה' ז' הוספה ואח"כ הוסיף כן בדפוס וויניציא ואח"כ בכל הדפוסים, והוא מן ד"א וידא על כנפי רוח א"ר תנחומא כו', וההוספה לא נמצאת בכ"י א' ג' ו' ח' ולא בדפוס ראשון וגם הרא"פ רשם אינו בכתובים. ויען כי ניכר שההוספה ההיא נוסף מאת סופר אחד שהוסיף על דברי המדרש לא הצגתיה בגוף המדרש, רק הבאתיה בהערה פ"ה. (שם אות ט"ז) שנאמר אשר יזלו שחקים, הוספתי כמו שהוא בב"ר וקה"ר וחסר בכל כ"י ובנדפס, עי' הערה צ"ד. (שם שם) אחרי המלות שוחקים אלו באלו, נמצא בכ"י ב' ה' ז' (בכ"י ד' חסרים איזה דפים) הוספה, ואח"כ הן יורדין כו', ויען כי איננה מענינה ואין לה שייכות כלל אל המאמר לא הוספתיה בפנים רק בהערה, ולא נמצאת בכ"י א' ג' ו' ח' ולא בדפוס ראשון וגם המדפים מוויניציא לא הוסיף זה, עי' הערה צ"ז. (שם אות י"ז) אחר הסיום באותה שעה עביו עברו, נמצאת בכ"י ב' ה' הוספה (בכ"י ז' ליתא ובכ"י ד' חסרים איזה דפים) וההוספה הוסיף סופר אחד ממכילתא בשלח מסכתא ב' פ"ב בפ' התיצבו וראו והבאתיה בהערה ק"ט, ולא נמצאת בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס. (שם אות כ"ב) והיה מסרב ואמר כו' עד עלילה שעשה לב"י, הוספתי ולא נמצא בשום כ"י, רק נוסף בדפוס ראשון ואח"כ בכל הדפוסים, ונמצא גם בכ"י ח' שהוא העתקה מן דפוס ראשון כאשר העירותי איזה פעמים, עי' הערה קמ"ג. (שם אות כ"ה) מגני וקרן ישעי אמר דוד לפני הקב"ה, עד הה"ד ותתן לי מגן ישעך, הוספתי כמו שהוא בכ"י ב' ה' ז', וכן הוסיף המדפים מוויניציא ואח"כ בכל הדפוסים, וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ולא בדפוס ראשון, עי' הערה קע"ז. (שם סוף אות כ"ט) וכתוב ויצא אל הבקעה והנה שם כבוד ה' עומד, נוסף בכ"י ב' ה' (ובכ"י ז' חסרים איזה שורות) „וכן באברהם הוא אומר וירא את המקום מרחוק שראה שכינה ממתנת לו שם" וזה ליתא בכ"י האחרים ובנדפס, עי' הערה ר"ט. (מזמור י"ט ריש אות ז') נמצא בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס ובאמת אין שייכות כלל לגוף הענין והבאתיה בהערה מ"ה. (שם אות ח') כל המאמר מאות ח' הוספתי כ"ש בכ"י ב' ד' ה' ז', וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס, עי' הערה נ"ד. (שם אות י"א) וכספינה שהיא באה כו' מה שהחמה מהלכת כו', הוספתי כמו בכ"י ב' ד' ה' ז', וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס, רק בדפוס וויניציא הוסיף המדפים התחלת המאמר „וכספינה שהיא באה מאלכסנדריא שיש בה שנ"ד חבלים כנגד ימות החמה" והמאמר מה שהחמה מהלכת לא הוסיף, עי' הערה ע"א. (שם אות י"ג) אחרי המלות ואעפ"כ אין נסתר מחמתו נמצא בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה: ז' רקיעין הם וכו', וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס, וזה הוסיף מעתיק אחד באמצע המאמר מגמרא חגיגה י"ב ע"ב ויען כי איננו מענינו לכן לא הוספתי בפנים, עי' הערה פ"ח. (שם אות י"ד) תורת ה' תמימה ר' ירמי' ורבנן כו', הוספתי כמו שהוא בילקוט תהלים רמז תרע"ד וחסר גם בכ"י ו', ובכ"י האחרים ובנדפס נמצא רק מחצי השנית מן וחרינא אמר, וגם הרא"פ הוסיף זה, עי' הערה צ'. (שם אות י"ז) אחרי המלות יהי לרצון אמרי פי, נמצא בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה יהי לרצון אמרי פי שיאמרו אותם בבתי כנסיות ובבתי תפלות כו', והבאתיה בהערה ק"ז, וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס, וגם המדפים מוויניציא לא הוסיף זה. (מזמור כ' אות ג') אחרי המלות וישראל אומרים ע"י דוד יענך ה' ביום צרה, נמצאת בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה: ד"א יענך ה' ביום צרה אימתי

עתיד



עתיד הקב"ה לענות אותי כו', וכל המאמר הוספתי בהערה י"א, ולא נמצא בכ"י א' ג' ו' ח' ולא בנדפס, וגם הרא"פ לא הוסיף. (שם אות ה') אחרי המלות כך כתיב ביעקב לאל העונה אותי ביום צרתי, נמצאת בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה בוא וראה שבח גדול היה לו ליעקב כו', והוספתיה בהערה כ"ג, ולא נמצאת בכ"י א' ג' ו' ח' ולא בנדפס ולא בילקוט ישעי' רמז שס"ז, ויען כי ההוספה איננה מענין המאמר לא הוספתיה בפנים. (מזמור כ"א אות כ') אחרי המלות, וירושלים נקרא בשמו שנאמר ושם העיר מיום ה' שמה, ובין הסיום א"ר לוי טב למדינתא נמצאת בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה: „וישראל לובשים לבושו של הקב"ה שנאמר בו עוז התאזר, ונתנו לישראל, שנאמר עורי עורי לבשי עוזך" וכן הוסיף זה המדפים מוויניציא ולא נמצאת בכ"י א' ג' ו' ח' ולא בדפוס ראשון ולא הוספתיה כי היא הוספה מאת הסופר שרצה להוסיף על המאמר שלפניו מלך בשר ודם אין לובשין פורפריא שלו, ועל זה הביא ג' אחרת מן מדרש תנחומא וארא סי' ז' ושמ"ר פ"ח, והוסיף זה בגליון והובא אח"כ פנימה שלא במקומו רק באמצע מאמר אחר אשר אין ענינו שמה כלל, כאשר העירותי בהערה י'. (מזמור כ"ב אות ב') אחרי המלות וליהטה אותו ואכלוסיו נמצא בכ"י ב' ד' ה' ז' ותחת כבודו יקד יקוד ששרפתה אותו מבפנים כו', והבאתי ההוספה שם בהערה ט', וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ולא בנדפס. (שם אות ה') יכול יהא צמים לילה ויום, לפני זה נמצא בכ"י ב' ד' ה' ז' נוסף: ד"א אל תאכלו מצות ואל תשתו ארבע כוסות, וזה ליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס, והבאתי בהערה כ"ז. (שם שם) בכ"י ב' ד' ה' ז' נמצא הוספה: וכה"א ביום השלישי וישא אברהם את עיניו כו' עד בית ה', והוספתיה בפנים, וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ולא בנדפס, עי' הערה ל'. (שם אות ז') ומתוך נפילתן כו' עד מרדכי ויוסף, הוספתי כמו שהוא בכ"י ב' ד' ה' ז', וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס, עי' הערה ל"ח, (שם שם) וזה אומר אני אטול את קדשיה, הוספתי כמ"ש בכל כ"י (מלבד כ"י א' ו') וכן בנדפס, וגם הרא"פ רשם בגליון אינו בכתובים, עי' הערה מ'. (שם אות י"א) אחרי המלות את הקוצים ואת הברקנים, נוסף בכ"י ב' ד' ה' ז' המלות: והיה העשן עולה ומתמר וכל העולם היה מתבסם מן הריח שהוא מוציא, וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס ובילקוט, והבאתי ההוספה בהערה נ"ו. (שם אות כ') נמצא בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה משני מאמרים גדולים כשהקב"ה נותן גדולה לצדיקים כו', וכן ד"א מה תולעת הזאת אינה מכה את הארזים כו' עד שנאמר ובקשתם משם, וזה הוסיף גם המדפים מוויניציא אל המדרש, ולא נמצא בכ"י א' ג' ו' ח' ולא בדפוס ראשון עיין מה שהעירותי שם בהערה צ"ט, מאמר הראשון הוסיף מגמרא חולין פ"ט ע"א (ויש קצת שינויים בראיות איזה פסוקים), ומאמר השני הוסיף מתנחומא הנדפס מכבר בשלח אות ט' או מהילמדנו, וכ"ה בכל כ"י ובנדפס, עי' הערה צ"ט. (שם אות ל"ב) ושלשתן נאמרו בפסוק אחד כו' עד בית המקדש, הוספתי וכ"ה בכל כ"י ובנדפס, ונשמט בכ"י א' שלפנינו גם בכ"י ו' ע"י שגגת המעתיק, ובוודאי הי' חסר גם בכ"י שהי' לפניהם, עי' הערה קנ"ט. (שם שם) הוספתי מאמר שלם מן ר' יוחנן אמר עד סופו, כמ"ש בכ"י ב' ד' ה' ז' וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ובדפוס ראשון, אולם המדפים מוויניציא הוסיף זה, והרא"פ רשם בגליון „אינו בכתובים" עי' הערה קס"ב. (מזמור כ"ד אות ב') ד"א לה' הארץ, הוספתי כמו שהוא בכ"י ב' ד' ה' ז', וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס, עי' הערה י"א. (שם אות ג') וכן ותחי רוח יעקב כו', הוספתי כמו שהוא בכ"י הנ"ל, וליתא בכ"י האחרים ובנדפס, עי' הערה י"ד. (שם אות ה') בשביל ארבעה דברים חזר הקב"ה כו', הוספתי עפ"י כ"י ב' ד' ה' ז' וליתא בכ"י האחרים ובנדפס, עי' הערה כ'. (מזמור כ"ה אות ו') אחרי המלות באותה שעה מצא משה רבינו את ידו, נמצא הוספה בכ"י ב' ד' ה' ז' ונוסף בדפוס וויניציא ואח"כ בכל הדפוסים, והבאתיה בהערה כ"ד, וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ולא בדפוס ראשון והרא"פ רשם בגליון „אינו בכתובים". (שם אות י"א) מבקר חולים, לפני זה נמצא בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה: א"ר הושעי' משני מקראות כו', והבאתי ההוספה בהערה מ', וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס, והמדפים מוויניציא לא הוסיף זה. (שם אות י"ב) אחרי המלות שנאמר התהלך לפני והיה תמים, נוסף בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה: „קודם שיעשה מילה חסר מאיבריו וכאשר עשה המילה נעשה תמים אברהם בגימטריא רמ"ח", וזה ליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס, עי' הערה מ"ב. (מזמור כ"ו אות ב')

ד"א

ד"א וש"ה אוהב מוסר אוהב דעת ארבעה הן שלקו כו', נמצא בכ"י הנ"ל נוסחא אחרת וגם נוסף מאמר שלם ר' נתן אומר אף לוקה ובועט כו', והבאתי כלו בהערה ב' וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ובדפוס ראשון, וההוספה מן ר' נתן אומר הוסיף המדפיס מוויניציא ואח"כ נדפס בכל הדפוסים, והרא"פ כתב בגליון „אינו בכתובים". (שם אות ג') אחרי המלות צרפתני בל תמצא, נמצא בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה, ונוסף גם בדפוס וויניציא ואח"כ בכל הדפוסים, אעפ"כ לא נשא לו הקב"ה פנים בדין אלא נכתבה עליו שכן הפסוק אומר אשר עשה דוד [את] הישר בעיני ה' [וגו'] רק בדבר אוריה החתי, וזה ליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ובדפוס ראשון, וגם הרא"פ רשם אינו בכתובים, וליתא בילקוט, עי' הערה ח'. (שם סוף אות ה') לפני הדרשה על לשמיע בקול תודה, נמצא הוספה בכ"י ב' ד' ה' ז', ונוסף גם בדפוס וויניציא ואח"כ בכל הדפוסים, ונוסף שלא במקום הראוי ומתחיל: ה' אהבתי זה שקול כנגד בריאת עולמך כו', וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ובדפוס ראשון, והבאתי ההוספה שם בהערה כ"ט. (שם אות ז') אל תאסוף עם חטאים אלו הנסקלים והנשרפים, ועם אנשי דמים חיי אלו הנהרגים והנחנקים, הוספתי כמו שהוא בכ"י ב' ד' ה' ז' ונוסף גם בדפוס וויניציא ואח"כ בכל הדפוסים, וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' גם לא בדפוס ראשון, ונוסף זה מירושלמי סנהדרין פ"ו הי"ב דף כ"ג סע"ד עי' הערה ל'. (מזמור כ"ז אות א') אבל הקב"ה אינו כן בין המלות אינו כן ובין המלות ברא את האור נמצא הוספה בכ"י ב' ד' ה' ז' ונוסף גם בדפוס וויניציא: אלא והיה אור ישראל בני יראה ושונא לא יראה כו', עד ולכן נאמר דוגמא לעתיד, וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ולא בדפוס ראשון ובילקוט תהלים שם, וכל ההוספה אין לה שחר עי' הערה ג'. (שם אות ב') אימתי אמר דוד פסוק זה כשהיה מהלך לעמק רפאים, לפני המלות כשהיה מהלך נוסף בכ"י ב' ד' ה' ז' זכן בדפוס וויניציא כשהי' מהלך בגדוד עמלק כו', וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ולא בדפוס ראשון, והרא"פ לא העיר על זה עי' הערה י"ז. (שם אות ו') אחר הסיום ובדברך עשיתי את כל הדברים האלה, נמצא הוספה בכ"י ב' ד' ה' ז' „שיחזרו ישראל בתשובה וירדו להם גשמים" וזה נוסף גם בדפוס וויניציא, וליתא בכ"י האחרים ובדפוס ראשון, וגם הרא"פ כתב אינו בכתובים עי' הערה נ"א. (סוף מזמור כ"ט) הוספתי המאמר: ד"א כנגד י"ח אזכרות כו' עד סוף המזמור, כמו שהוא בכ"י ב' ד' ה' ז', וליתא בכ"י האחרים ובנדפס, והמדפיס בדפוס וויניציא לא הוסיף עיין הערה י'. (מזמור ל' אות ב') כל המאמר מאות ב' הוספתי כמ"ש בכ"י ב' ד' ה' ז', וכן נוסף בדפוס וויניציא ואח"כ בכל הדפוסים, וחסר בכ"י א' ג' ו' ח' גם בדפוס ראשון, והרא"פ כתב בגליון „אינו בכתובים" ובדפוס וויניציא נוסף באמצע „מי עשה צדקה ולא נתתי לו קודם הדינרים" וזה ליתא בכ"י הנ"ל, עי' הערה ג'. (שם סוף אות ד') הוספתי: מכאן לכל מי שמצטער כו' עד סוף אות ד' כמ"ש בכ"י ב' ד' ה' ז' וגם נוסף בדפוס וויניציא, וליתא בכ"י האחרים ובדפוס ראשון, והרא"פ רשם בגליון „אינו בכתובים" עי' הערה ט"ז. (מזמור ל"א אות א') אחרי המלות אבל עכשיו, נוסף בכ"י ב' ד' ה' ז' מפני עונותינו נאספו ממנו שנאמר מפני הרעה נאסף הצדיק ואומר כי פסו אמונים מבני אדם ואין לנו על מה להשען, ונוסף גם בדפוס וויניציא, וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' וגם לא בדפוס ראשון, והרא"פ רשם בגליון „אינו בכתובים" עי' הערה ג'. (מזמור ל"ד אות א') א"ר תנחומא בעונתו ברא הקב"ה את העולם עד פירות קרים נאכלים בימות החמה, הוספתי כמו שנוסף בכ"י ב' ד' ה' ז', וכן נוסף בדפוס וויניציא, וליתא בכ"י האחרים ולא בדפוס ראשון, והרא"פ כתב בגליון „אינו בכתובים" עי' הערה א'. (מזמור ל"ו אות ו') אחרי המלות ונשתעבדו במצרים עמד משה וגאלם, הוספתי בהערה י"ד כמו שהוא בכ"י הנ"ל חזרו בימי סיסרא וגאלם ברק ודבורה במדינים ע"י גדעון וכן ע"י שמגר בן ענת וכן ע"י השופטים עמדו וגאלום, וליתא בכ"י האחרים ובנדפס. (מזמור ל"ז אות א') בכ"י ב' ד' ה' ז' אחרי המלות כשאמר למלכי צדק, נוסף שהיה שם בן נח ועל שהקריב קרבן נקרא כהן לאל עליון, וזה ליתא בכ"י האחרים ובנדפס עי' הערה ג'. (שם שם) נותנים היינו לפני זה ולפני זה כל הלילה, בכ"י האחרים ובנדפס גם בדפוס ראשון נוסף: פעם אחת אחרנו את עצמנו ויצא אבי משובר, והרא"פ כתב אינו בכתובים עי' הערה ד'. (שם אות ג') עמך על אחת כמה וכמה, הוספתי כמו שהוא בכל כ"י (חוץ מכ"י ו') ובנדפס גם

בדפוס



בדפוס ראשון עי' הערה י'. (שם סוף אות ג') הוספתי: ר' אלעזר אומר כו', כמו שהוא בכ"י ב' ד' ה' ז', וכן נוסף בדפוס וויניציא (א) ואח"כ בכל הדפוסים, וליתא בכ"י א' ג' ו' ח', וגם ליתא בדפוס ראשון, והרא"פ כתב בגליון „אינו בכתובים", עי' הערה י"א. (מזמור מ"א אות א') לפני המלות א"ר יוחנן, נוסף בכ"י ב' ד' ה' ז' אלמלא כתוב אי אפשר לאמרו כתוב אחד אומר מלוה ה' חונן דל, וכתוב אחד אומר ועבד לוה לאיש מלוה היאך עושה לו כל חפצו, וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ולא בנדפס, והבאתי ההוספה שם בהערה ח'. (מזמור מ"ב אות ה') הוספתי המאמר תהום אל תהום קורא עד וצדקה תצמיח יחד, כמ"ש בכ"י ד' ה' ז' וליתא בכ"י האחרים ולא בנדפס, גם ליתא בדפוס וויניציא, ולפלא כי חסר גם בכ"י ב' השוה תמיד עם כ"י ד' ה' ז', עי' הערה ט"ז. (מזמור מ"ד סוף אות א') הוספתי המאמר וכשיצאו ממצרים, עד רצית ה' ארצך, כמו שהוא בכ"י ב' ד' ה' ז' וליתא בכ"י האחרים ובנדפס, עי' הערה ו'. (מזמור מ"ז אות א') הוספתי המאמר מן שבט מושלים מכה עמים עד הוא לבדו, כמו שהוא בכ"י ב' ד' ה' ז', וליתא בכ"י האחרים ובנדפס, עי' הערה ג'. (מזמור מ"ח אות ד') אחרי המלות א"ר נחמן מה שהיה הוא שיהיה נמצא הוספה בכ"י ב' ד' ה' ז' והוספתיה בהערה י"ג, וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס, גם ליתא בילקוט. (מזמור נ' אות א') אחרי המלות וכה"א כי יוצר הכל הוא, נמצא בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה והוספתיה בהערה ז', וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ולא בנדפס ולא בילקוט. (שם סוף אות ג') זובח תודה עד סוף המזמור, הוספתי בפנים כמו שהוא בכ"י הנ"ל וליתא בכ"י האחרים ובנדפס, עי' הערה י"ז. (מזמור נ"א אות ב') אחרי המלות ומעבירה כנגד עיניו הקב"ה מבקשה ממנו, נוסף הוספה בכ"י ב' ד' ה' ז' והבאתיה בהערה ו' וליתא בכ"י האחרים ובנדפס ולקוח מן וי"ר פ"ז אות ב' והובא פנימה באמצע המאמר עיין הערה ו'. (מזמור נ"ב אות ו') לפני המלות ד"א חסד אל כל היום זו התורה שנאמר ותורת חסד על לשונה, נמצאת הוספה בכ"י ב' ד' ה' ז' גדולה לגימה שהרחיקה שתי משפחות מישראל שנאמר לא יבוא עמוני ומואבי כו' עד ושגגתה עולה זדון מיהונתן שאלמלא הלוהו יהונתן לדוד ככרות שתים לא נהרגה נוב עיר הכהנים, ולא נטרד דואג האדומי ולא מת שאול ושלשת בניו, וכל המאמר אין לו שייכות כלל לכאן, ולא נמצא בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס והוסיף מעתיק אחד מגמרא סנהדרין ק"ג ע"ב ולא הוספתי בפנים רק בהערה ל"א. (מזמור נ"ג אות א') אחרי המלות וש"ה מצא אשה מצא טוב נמצאת בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה כשהכתוב מגנה את האשה אין קץ לגנותה, וכשמשבח אותה אין קץ לשבחה, שנאמר אשת חיל מי ימצא וגו' פסוקתא, ומרוב שבחה הנהיג הפסוקה על אלפא ביתא, וליתא בכ"י האחרים ובנדפס, והוספתיה בהערה ב'. (שם אות ב') ד"א (הכל) [כלו] סג אלו אנשי סדום כו', הוספתי כל המאמר ונמצא בכל כ"י (מלבד כ"י א' ו') וגם בנדפס, והרא"פ כתב „אינו בכתובים", עי' הערה י"ח. (מזמור נ"ה אות א') וש"ה הולך תמים נמצא בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה וש"ה הולך תמים זה נח כו', והוספתיה בהערה א', ולא נמצאת בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס. (מזמור נ"ו אות א') נמצאת בכ"י הנ"ל הוספה ונוסחא אחרת על התחלת המזמור ושם מתחיל וש"ה הנך יפה רעיתי הנה יפה עיניך יונים אלו סנהדרין כו', והוספתי כל הנוסחא בהערה א', ולא נמצא בכ"י א' ג' ו' ח' ולא בנדפס. (שם סוף אות ג') אחר הסיום בה' אהלל דבר ובין התחלת אות ד' נמצא בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה וכן הוא אומר שיר חדש אשירה לך למה שעשית חדשה כו', כמו שהבאתי שם בהערה ט' וחסר בכ"י האחרים ובנדפס. (מזמור נ"ז אות ב') אחרי המלות המעשר והתרומה, נמצא בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה הוצאתם מעשרותיכם בראו שוב אמר כו', והבאתיה בהערה ט' וליתא בכ"י האחרים ובנדפס. (שם אות ג') אחרי המלות תמלוך בעולם הזה נמצאת בכ"י הנ"ל הוספה באותה שעה קרא הקב"ה למלאכי השרת ואמר להם כו', והבאתיה בהערה י"ג, וליתא בכ"י האחרים ובנדפס.

מזמור

---

(א) בכאן היא ההוספה האחרונה אשר נוסף בדפוס וויניציא עפ"י כתב יד אחד מכ"י ב' ד' ה' ז', ומכאן ואילך חדל המגיה להוסיף והגיה כמו שהוא בדפוס ראשון, רק במזמור קי"ז אות ב' לפני המלות ד"א הללו את ה' כל גוים שאל ר' שמעון, נוסף כמו שהוא בכ"י ב' ד' ז' (ובכ"י ה' חסרים איזה דפים) וכן במזמור קמ"ט סוף אות ג' נמצא בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה והבאתיה בהערה ובדפוס וויניציא נוסף סוף המאמר מההוספה ההיא לא זולת.

(מזמור נ"ט אות א') אחרי המלות זכות שניהם עומדות ומצילות אותם, נוסף בכ"י האחרים גם בכ"י ג' וכן בדפוס ראשון שנאמר ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה (ירמי' ג' י"ד) שבשביל שנים המשפחה ניצלת, והרא"פ רשם „אינו בכתובים" עי' הערה ג'. (שם אות ד') נמצא בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה: כל הנותן מקום לשעה השעה נופלת בידו כו' והבאתיה בהערה כ"ד, וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס. (שם שם) אני אהרג אותך בכ"י האחרים ובנדפס גם בדפוס ראשון הגי' אני מתיז את ראשך בסייף ומיד נצטנן דמי ונתפחדתי והברחתיו, ונוסף עוד שם ומרוב המורא נתחלחלתי, כענין שנאמר ותתחלחל המלכה מאד (אסתר ד' ד') מלמד שפרסה נדה, ללמדך שהחרדה מביאה את הדמים, עי' הערה כ"ח. (מזמור ס' אות ב') אמר הקב"ה אני זנחתי אתכם, הוספתי כמו שהוא בכ"י האחרים ובנדפס גם בדפוס ראשון, וחסר בכ"י א' ו', עי' הערה ז'. (מזמור ס"ג אות א') נמצא בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה: תנו רבנן את משפטי תעשו כו', והוספתי בהערה א' וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' גם לא בנדפס, והיא הוספה מאוחרת מאת מעתיק אחד, והתחלת המאמר מן ת"ר עד ת"ל אני ה' אלהיכם לקוח מגמרא יומא ס"ז ע"ב ע"ש. (מזמור ס"ד ריש אות א') נמצא בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה, ומתחיל זש"ה מפרי פי איש תשבע בטנו א"ר שמלאי כו' עד ולא קם עוד נביא כמשה, והבאתיה בהערה א', וליתא בכ"י האחרים ובנדפס, ונוסף מן מדרש שמואל פ"ט, ואין שייכות כלל למזמור הזה. (שם שם) היו דוממים כל היום, אחר זה נמצאת בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה וליתא בכ"י האחרים ובנדפס והבאתיה בהערה ד'. (שם שם) יבא אריה ויציל אריה מפי אריה, נמצאת בכ"י הנ"ל הוספה והבאתיה בהערה ו' וליתא בכ"י האחרים ובנדפס. (מזמור ס"ה אות ב') סכות בענן לך מעבור תפלה נמצאת בכ"י הנ"ל הוספה והבאתיה בהערה ז' ולקוח מן ספרי נשא פיסקא מ"ב ולא נמצאת בכ"י האחרים ובנדפס. (מזמור ע"ד אות ב') אחרי המלות ואעפ"כ אינן מחזיקין לך טובה נמצאת בכ"י האחרים (מלבד כ"י א' ו') ובנדפס גם בדפוס ראשון הוספה, וכך איתא שם: ואעפ"כ אינן מחזיקין לו טובה ואומרים ידינו רמה ולא ה' פעל כל זאת (דברים ל"ב כ"ז) שאם היו יכולים לחתור את הרקיע ולעלות למעלה היו עושים, והרא"פ רשם „אינו בכתובים" עי' הערה י'. (מזמור ע"ה אות א') אחרי המלות אימתי אנו מספרים, נמצאת בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה והבאתיה בהערה ד' וליתא בכ"י האחרים ובנדפס. (שם שם) נמוגים ארץ וכל יושביה אנכי תכנתי עמודיה סלה, אני העמדתי העולם, במה, שאמרתי נעשה ונשמע, וכן הקב"ה אומר לישעי' ואשים דברי בפיך, למה, לנטוע שמים וליסוד ארץ, הוי אנכי תכנתי עמודיה, כ"ה בכל כ"י ובנדפס, וליתא בכ"י א' ו' עי' הערה ה'. (מזמור ע"ו אות ב') זה אומר אני ארד תחלה יש בכ"י האחרים גם בכ"י ג' ובנדפס הוספה: בין כך רצה שבט בנימין כו', הבאתיה בהערה י"א. (שם אות ג') כיון שגרם החטא הוספתי כמ"ש בכ"י האחרים ובנדפס וליתא בכ"י א' ו' ובילקוט עי' הערה י"ד. (שם שם) אחרי המלות שנאמר ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה, נמצאת הוספה בכ"י האחרים (מלבד כ"י א' ו') מה ה' יראה אמר אברהם כו' עי' הערה י"ט. (מזמור ע"ח אות א') ואף הנביאים תורה, נמצאת אחר זה בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה ודבריהם תורה וכן עזרא אמר כו', והבאתיה בהערה ג' וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס. (שם אות ו') ומנין אתה אומר שהראהו הקב"ה ליעקב כו', הוספתי כמ"ש בכל כ"י ובנדפס וגם בדפוס ראשון ולא נמצא בכ"י א' ו', והרא"פ רשם „אינו בכתובים", והיא הוספה מן המעתיק הראשון מספרי קרח פיסקא קי"ט עי' הערה ל"ה. (שם אות י"א) אחרי המלות אמר הקב"ה לפרעה, נמצאת בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה והבאתיה בהערה ס"ג. ועיין שמ"ר פ"ה אות י"ד. (שם אות כ"א) אחרי המלות אמר הקב"ה הואיל ויודע לרעות צאן הוא ירעה צאני, נוסף בכ"י ב' ד' ה' ז' וכן הי' משה עומד בשעה שהיה רועה את צאן יתרו כמו שדוד עושה אמר הקב"ה הואיל ויודע לרעות צאן ירעה צאני אלו ישראל, וליתא בכ"י א' ו' ח' ובנדפס ובילקוט, והוספתי בהערה קנ"ב. (מזמור פ' אות א') אחרי המלות הטיבו מעשיכם כשושנה הזו נוסף בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה: ואומר סוגה בשושנים כו', והבאתיה בהערה א' וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס. (שם אות ג') חמשה דברים ישנים הם בעולם, לפני זה נמצאת בכ"י הנ"ל הוספה: בחמשה בני אדם נקראו ישראל כו', והבאתיה בהערה ט"ז, וליתא בכ"י האחרים ובנדפס. (מזמור פ"ה אות א') אחרי המלות וכה"א אז תרצה הארץ את שבתותיה, נמצאת בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה ומפני

כן



כן ישראל נגאלין מיד שכה"א למלאות דבר ה' בפי ירמי' עד רצתה הארץ את שבתותיה ואומר העיר ה' את רוח כורש לכך רצית ה' ארצך, וזה ליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס והוספתיה בהערה ג'. (מזמור פ"ו אות א') אחרי המלות וזאת ליהודה ויאמר שמע ה' קול יהודה, נמצאת בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה: לפי שאין מלכותו קיימת כו', והבאתיה בהערה ג' וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס. (שם אות ז') הוספתי עפ"י כ"י ב' ד' ה' ז' אלהים זדים קמו עלי ועדת עריצים בקשו נפשי זה דואג ואחיתופל לא שמוך לנגדם לא נזכרת מה שאמרת לשמואל קום משחהו כי זה הוא, וכ"ה גם בילקוט רמז תתל"ו וליתא בכ"י האחרים ובנדפס עי' הערה כ"ג. (מזמור פ"ז אות א') אחרי המלות אוהב ה' שערי ציון נמצאת בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה: עד שלא נבחרה ארץ ישראל כו', והבאתיה בהערה א', וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס. (שם אות ו') אחרי המלות שנאמר והביאו את כל אחיהם וגו', נוסף בכ"י ב' ה' ז' (בכ"י ד' חסרים איזה דפים) פלשת וצור עם כוש זה יולד שם באים מבבל כו', והוספתיה בהערה ל"ו, וליתא בכ"י האחרים ובנדפס. (מזמור צ' אות ו') ר' ברכי' ור' חלבו כו', הוספתי כמו שהוא בכל כ"י ובנדפס ובילקוט, והסר רק בכ"י א' ו' עיין הערה מ"א. (שם אות ח') אחרי המלות הרגני נא הרוג, נמצאת בכ"י האחרים ובנדפס הוספה: מהו הרוג הרוג נא את ההרוג כו', והבאתיה בהערה נ"ג ולא נמצאת בכ"י א' ו', והרא"פ כתב בגליון „אינו בכתובים". (שם אות י') ד"א למה נקרא שמו מקום שכל מקום שהצדיקים עומדים כו', הוספתי בפנים כמו שהוא בכ"י האחרים ובנדפס וליתא בכ"י א' וכ"י ו', וכן הרא"פ כתב „אינו בכתובים", ולקוח מפדר"א פל"ה עיין הערה ס'. (שם אות י"ז) אחרי המלות שנאמר מלא שבוע זאת, נמצאת בכ"י ב' ה' ז' (בכ"י ד' חסרים איזה דפים) הוספה: ד"א יומו של הקב"ה אלף שנה כו', והבאתי ההוספה בהערה צ"ה, ולא נמצאת בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס. (שם אות י"ח) אחרי המלות שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה, נוסף בכ"י ב' ג' ז' ח' ובנדפס גם בדפוס ראשון בשעה שעקדו על גבי המזבח והעריך את העצים ואת האש ונתן רגלו עליו כדרך שאדם עושה בשעה ששוחט את הבהמה, וזה ליתא בכ"י א' ו', והרא"פ כתב „אינו בכתובים", והוא לקוח מן פדר"א פל"א, והבאתי את ההוספה שם בהערה צ"ו. (שם שם) ד"א והדרך זה תכלת שבציצית שישראל מתכסין בו שנקראו בנים למקום ומפני מה תכלת מכל גוון, כ"ה בכל כ"י ובנדפס, ולא נמצאת בכ"י א' ו', וגם הרא"פ רשם אינו בכתובים עיין הערה ק'. (מזמור צ"א אות א') ואימתי אמרו בשעה שראה כל המלאכה כו' עד בצל שדי יתלונן, היא הוספה בכל כ"י ובנדפס, וליתא בכ"י א' ו' וכן הרא"פ כתב אינו בכתובים, והבאתיה בהערה ד'. (שם סוף אות א') נוסף בכ"י ב' ד' ה' ז' יתלונן לינות הרבה כו', הבאתי ההוספה בהערה י"ג, וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס. (שם אות ב') אלהי אבטח בו, אחר זה נוסף בכ"י האחרים ובנדפס ולא אמרת לי ועשו לי מקדש ושכנתי (שמות כ"ח) ואם עשיתי כן אלהי אבטח בו, וזה לא נמצא בכ"י א' ו', והרא"פ רשם „אינו בכתובים", וכן ליתא שם המלות: „משיבה רוח הקודש ואומרת לו" וגם את זה מחק הרא"פ וכתב אינו בכתובים עי' הערה ט"ז, (שם אות ג') מדבר באופל יהלוך מקטב ישוד צהרים, נוסף בכ"י ב' ד' ה' ז' „כמה שדים כמה רוחות ופגעים רעים עוברים בלילה ואינך ירא הה"ד אליך לא יגש, וזה ליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס עי' הערה כ"ג. (שם אות ד') יפול מצדך אלף, נוסף בכ"י ב' ד' ה' ז' יפול מצדך אלף שמשלימין לו, כענין שנאמר וממנשה נפלו על דוד (דה"א י"ב י"ט) וכתיב ובלכתו אל צקלג נפלו עליו ממנה (שם שם כ'), וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס עי' הערה ל"ה. (שם אות ו') אחרי המלות הה"ד על כפים ישאונך, נמצאת בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה: מכאן שהצדיקים גדולים מן המלאכים כו', והבאתיה בהערה מ"ד וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס, וההוספה היא לקוחה מן תנחומא הנדפס מכבר וישלח אות ח'. (שם אות ז') ורבנן אומרים מיעוט אבנים שנים והשכים יעקב ומצאן אחת כו' עד סוף אות ז', הוספתי בפנים כמו שהוא בכל כ"י ובנדפס גם בדפוס ראשון, וליתא בכ"י א' ו', והרא"פ מחק זה וכתב „אינו בכתובים" וזה נוסף מפדר"א פל"ה, עי' הערה מ"ט. (שם סוף אות ז') אחרי המלות ויגל את האבן נמצאת בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה: וכן ויישר אל מלאך ויוכל כו' והוספתיה בהערה נ"ט, ולא נמצאת בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס. (מזמור צ"ב אות א') לפני

המלות

המלות מהו ראו, נמצא בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה: גדולה שבת כו' והבאתיה בהערה א', וליתא בכ"י האחרים ובנדפס. (שם סוף אות ב') נמצא בכל כתבי יד גם בנדפס הוספה המתחלת הרי שבעה לפי שברא יום שביעי, עד סוף אות ב', כל המאמר ליתא בכ"י א' ו' וכן הרא"פ מחק זה גרשם „אינו בכתובים", וזה נוסף מן פדר"א פי"ה, עי' הערה ה'. (שם אות ג') אחרי המלות המבשרות צבא רב, נמצאת בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה, א"ר הונא זו מאמרה של תורה שיש בה צבא רב אבות, וזה ליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס עי' הערה כ"ה. (שם שם) אחרי המלות שנאמר מזמור שיר ליום השבת נמצא בכל כ"י האחרים ובנדפס „בשש שעות בערב שבת, נכנס אדם בגן עדן והיו מלאכי השרת מקלסין לפניו ומכניסים אותו" וליתא בכ"י א' ו', וכן הרא"פ רשם „אינו בכתובים" עי' הערה ל"ד. (שם סוף אות ג') אחרי המלות ופינהו משם נמצאת בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה: ונטל דימוס התחיל לקלס לשבת כו', והבאתיה בהערה ל"ח, וליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ובנדפס. (שם שם) אחרי המלות ופינהו משם, נמצאת בכל כ"י גם בנדפס ובדפוס ראשון הוספה והיו מלאכי השרת כו' עד כחה של שבת והוספתיה בפנים וליתא בכ"י א' ו', והרא"פ מחק מן הנדפס וכתב „אינו בכתובים" וההוספה לקוחה מן פדר"א פי"ט עי' הערה ל"ה. (סוף אות ג') אחרי המלות הוי טוב להודות לה', נמצאת בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה א"ר יהודה בן פדיה כו', והבאתי ההוספה בהערה מ"ה ונובע מן תנחומא שמיני אות י"ג. (שם אות ד') אחרי המלות שנאמר אך השך ישופני ולילה אור בעדני נמצא בכל כ"י ובנדפס גם בדפוס ראשון מאמר אחד, והיה יושב ומהרהר בלבו שמא יבא הנחש כו', והבאתיו בהערה מ"ז ונובע מן פדר"א פ"כ, וליתא בכ"י א' ו', והרא"פ רשם אינו בכתובים. (שם אות ו') גירש אדם כל אות ו' הוספתי בפנים כמו שהוא בכל כ"י ובנדפס וגם בדפוס ראשון וזה נוסף מן פדר"א ריש פ"כ, וליתא בכ"י א' ו' והרא"פ כתב בגליון „אינו בכתובים" עיין הערה נ'. (סוף אות ז') אחר הסיום שנאמר ויעש ה אלהים וגו' נמצאת בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה ר' אליעזר ור' אמי כו', והבאתיה בהערה נ"ו, ונוסף מן קה"ר פ"ג ע"ש. (שם אות ז') הוספתי בפנים כמו שהוא בכל כ"י ובנדפס וגם בדפוס ראשון וליתא בכ"י א' ו', ונוסף מן פדר"א פי"ט, והרא"פ רשם אינו בכתובים עי' הערה נ"ז. (שם שם) אחרי המלות והצילנו מדינה של גיהנם, נמצא בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה: ד"א מכאן תקנו חכמים אמת ואמונה בלילה כו', עד ואמת ואמונה ערבית לא יצא, ולא נמצאת בכ"י האחרים ובנדפס, וזה הוסיף מעתיק אחד מגמרא ברכות י"ב ע"א ומדברי רש"י שם, עיין מ"ש בהערה נ"ח. (שם אות י') כי שמחתני ה' בפעליך, נמצאת בכל כ"י ובנדפס הוספה והוספתי בפנים כל אות י', וליתא בכ"י א' ו', והרא"פ מחק וכתב בגליון אינו בכתובים, והוא לקוח מן פדר"א פי"ט עי' הערה פ'. (שם אות י"א) מן ומה הארז שבלבנון שרשיו מרובין, עד ולא עלתה בו הוספתי בפנים כמו שהוא בכל כ"י ובנדפס ובדפוס ראשון וליתא בכ"י א' ו', ולקוח מפדר"א פי"ט עי' הערה ק"ה. (מזמור צ"ג אות א') נמצאת בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה, וליתא בכ"י האחרים ובנדפס, והוספתיה בהערה א'. (שם אות ה') אחרי המלות כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף נמצאת בכל כ"י גם בנדפס ובדפוס ראשון הוספה, כשהיה הדבור יוצא כו', והוספתיה בפנים, וליתא בכ"י א' ו', והרא"פ מחק ורשם אינו בכתובים, והוא לקוח מפדר"א פ"ה, עיין הערה י"ז. (מזמור צ"ה אות ב') אחרי המלות שנאמר היתה לי נחלתי כאריה ביער על כן שנאתיה, נוסף בכ"י ב' ד' ה' ז', וכה"א ויסע כצאן עמו וינהגם כעדר במדבר אבל לעתיד לבא אינו כן אלא אני ארעה צאני ואני ארביצם, וזה ליתא בכ"י א' ג' ו' ח' ולא בנדפס עי' הערה ד'. (שם אות ג') נמצא בכל כ"י ובנדפס הוספה ועשר נסיונות נתנסה אברהם אבינו ואלו הן באור כשדים כו' עד שנאמר במדבר בערבה, והיא הוספה מאוחרת, והובא מחוץ פנימה באמצע המאמר כמו שהעירותי בהערה ו' וליתא בכ"י א' ו', וכן הרא"פ כתב אינו בכתובים. (סוף מזמור צ"ט) נמצאת בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה: א"ר ברכי' בש"ר תנחום ה"ז שהרי משה שימש את ישראל מ' שנה כו', כל המאמר הבאתי בהערה י"ב ולא נמצא בכ"י האחרים ובנדפס. (מזמור ק"ב אות א') בהערה א' הוספתי: ד"א זבח רשעים תועבה [תועבת ה'] מדבר בבלעם ובבלק כו' עד שנאמר תפלה למשה, כמו שהוא בכ"י האחרים ובנדפס וליתא בכ"י א' ו', וזה היא הוספה מן מזמור צ'

אות



אות א'. (שם אות ב') אחרי המלות שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה, נמצאת בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה: לכך נאמר תפלה לעני כי יעטוף כו', והבאתיה בהערה י', וליתא בכ"י האחרים ובנדפס. (מזמור ק"ג אות ב') לפני המלות ד"א מלך ב"ו, נמצאת בכ"י האחרים ובנדפס הוספה: ד"א הצייר הזה אינו צר בבת אחת כו', והוספתיה בהערה ח', ולא נמצאת בכ"י א' ו' והרא"פ רשם על זה „אינו בכתובים". (שם שם) אחרי המלות לכך דוד מקלס ברכי נפשי, נמצאת בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה: בשר ודם משבח את צורתו כו', והבאתיה בהערה י', ולא נמצאת בכ"י האחרים ובנדפס. (שם אות י') יודיע דרכיו למשה, נמצאת בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה והבאתיה בהערה מ"ב. (מזמור ק"ד אות א') מלך בשר ודם אין לובשין את לבושו, עד זש"ה לך ה' הגדולה, נמצאת בכ"י האחרים ובנדפס הוספה וליתא בכ"י א' ו' ובילקוט תהלים רמז תתס"א והבאתיה בהערה א'. (שם סוף אות ה') שנאמר והלוחות מעשה אלהים המה אחר הסיום הזה נמצאת בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה ועל מה היתה כתובה כו', והבאתיה בהערה כ"ה. (שם אות ט') גבול שמת בל יעבורון, נמצאת אחר זה בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה: כגון בשר ודם כו', והבאתיה בהערה ל"ב, ולא נמצאת בכ"י האחרים ובנדפס ובילקוט. (שם אות י"א) מצמיח חציר לבהמה נמצאת בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה: ר' יעקב אומר כו', הבאתיה בהערה ל"ט ולא נמצאת בכ"י האחרים ובנדפס ובילקוט. (שם אות כ') אחרי המלות הוי מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית נמצאת בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה: ד"א בא וראה כו', הבאתיה בהערה ס"ו, וליתא בכ"י האחרים ובנדפס. (שם אות כ"א) אחרי המלות ושולטות בכל העולם כלו נמצאת בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה: ואינן חוזרין ממה שנעשה בראשונים כו', הבאתיה בהערה ס"ז וליתא בכ"י האחרים ובנדפס. (שם סוף אות כ"ה) אחרי המלות למה כי קמה על בבל מחשבת ה', נמצאת בכ"י ד' ב' ה' ז' הוספה א"ר סימן במצרים כתיב כו', הבאתיה בהערה פ"ו, וליתא בכ"י האחרים ובנדפס. (שם בסוף המזמור) אחרי הסיום ומ"ט באבוד רשעים רנה, נמצאת בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה והבאתיה בהערה צ"ג. (מזמור ק' אות ב') נוסף ודוד הוא הקטן הוא בקטנותו מתחילתו כו', הבאתיה בהערה ה', וכ"ה בכ"י ב' ד' ה' ז', וליתא בכ"י האחרים ובנדפס. (שם אות ג') ומאברהם ועד משה ששה דורות, נמצאת בכ"י הנ"ל הוספה וזהו כי לעולם חסדו עשרים וששה פעמים כו', והבאתיה בהערה ט', וליתא בכ"י האחרים ובנדפס, (שם אות ח') שמו בם דברי אותותיו א"ר יודן בר סימון, נמצאת בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה: שהיו המכות חקוקות על המטה בלשון נוטריקון כו', והבאתיה בהערה ל"א וליתא בכ"י האחרים ובנדפס. (מזמור ק"ו אות ו') וימירו את כבודם, אחר זה נמצאת בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה: כבודי היה לו לומר אלא זה שכינה הכתוב כו', והבאתיה בהערה כ"ב, וליתא בכ"י האחרים ובנדפס. (שם בסופו) נוסף בכ"י הנ"ל הוספה: כל מי שעונה אמן בעוה"ז זוכה לתחית המתים כו', והבאתיה בהערה ל"ו, וליתא בכ"י האחרים ובנדפס. (מזמור ק"ז אות ג') אחרי המלות אלא מאמרו של הקב"ה מעשה, נמצאת הוספה בכ"י ב' ד' ה' ז', והבאתיה בהערה י"ב וההוספה מתחלת ד"א תעו במדבר מכאן להולכי מדבריות שצריכין להתודות כו', וליתא בכ"י האחרים ובנדפס. (מזמור ק"ט אות ג') וילחמוני חנם, נוסף בכל כ"י ובנדפס אם עשו שונא ליעקב, שלקח ממנו הבכורה לברבריה ולשתותיה מה עשה, וליתא בכ"י א' ו' עי' הערה ב'. (שם אות ד') שבעים פרים כו', הוספתי בפנים כמו שהוא בכל כ"י האחרים גם בנדפס, וליתא בכ"י א' ו', עיין הערה ג'. (מזמור קי"ב אות ב') אחרי המלות חפץ לעשות מצוה בזריזות הוספתי וכשנולד יצחק כו', כמו שהוא בכל כ"י ובנדפס והמאמר לקוח מן פדר"א פכ"ט עיין הערה ו'. (מזמור קי"ג אות ג') אחרי המלות הרי כאן שלשה, נמצאת בכ"י האחרים ובנדפס גם בדפוס ראשון הוספה, וכה"א כי שם ה' אקרא כו', הבאתיה בהערה ט', וליתא בכ"י א' ו'. (מזמור קי"ד אות ז') נמצאת בכ"י האחרים ובנדפס הוספה: ועשה הקב"ה להם עשרה נסים כו', והוספתיה בפנים וליתא בכ"י א' ו', והרא"פ כתב „אינו בכתובים" עיין הערה ל"ד. (שם אות ה') והי' בנימין אומר אני ארד תחלה, נמצאת בכ"י האחרים ובנדפס הוספה: ומה עשה נחשון כו', ולקוח מפדר"א פמ"ב, עיין בהערה ל"ט, וליתא בכ"י א' ו', והרא"פ רשם בגליון אינו בכתובים. (שם אות ט') אחרי המלות שנאמר בושו צידון כי אמר ים, נמצאת בכ"י האחרים ובנדפס

הוספה

הוספה: אמר הים אני שאין לי אלא מעוז הים כו', והבאתיה בהערה מ"ד, וליתא בכ"י א' ו', וגם הרא"פ רשם „אינו בכתובים". (מזמור קי"ז אות ב') לפני המלות ד"א הללו את ה' כל גוים שאל ר' שמעון כו', נמצאת הוספה בכ"י ב' ד' ז' (ובכ"י ה' חסר דף שלם), וכן נוסף בדפוס וויניציא ואח"כ בכל הדפוסים, וליתא בכ"י א' ג' ו' ולא בדפוס ראשון (הנדפס עפ"י כ"י ג'), והרא"פ כתב בגליון „אינו בכתובים", וההוספה הבאתי בהערה ו'. (שם סוף אות ג') נמצאת בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה, וליתא בכ"י א' ג' ו' ח', ולא בדפוס ראשון, וכך איתא שם: ואמת ה' לעולם הללויה יהי שמו של הקב"ה מבורך כו', והבאתיה בהערה י', ובדפוס וויניציא ואח"כ בכל הדפוסים נוסף רק סוף המאמר מההוספה ההיא, והרא"פ כתב בגליון אינו בכתובים. (מזמור קי"ח סוף אות ח') נמצאת בכ"י האחרים הוספה, והבאתיה בהערה י"ג, ובכ"י ב' ד' ה' ז' וגם בדפוס וויניציא נמצאת הוספה שניה, והבאתיה בהערה שם, והרא"פ כתב „אינו בכתובים". (שם אות י') אחרי המלות הלוא הוא אביך קנך נמצאת בכ"י האחרים ובנדפס הוספה: וכה"א ומי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים שמזכה אותנו בדין, כד"א ישראל מקוראי, והבאתיה בהערה כ', וליתא בכ"י א' ו'. (שם אות כ"א) ד"א מאת ה' מדבר בדוד כו' נמצא בכ"י האחרים וליתא בכ"י ג' ולא בדפוס ראשון ולא בכ"י א' ו' והמדפיס מוויניצא הוסיף אל גוף המדרש, והבאתיה בהערה מ':

## טז) ה"ר מתתיהו ב"ר משה היצהרי אשר חיבר פי' לתמניא אפי, ונדפס בשו"ט בדפוסים הראשונים.

כאשר כתבתי בפרק י"ז נדפס המדרש שו"ט בפעם ראשון בקאנשט' בשנת ה"א רע"ב (1512), עד סוף מזמור קי"ח, ואח"כ בשנת רע"ה (1515) הדפיסו בשאלוניקי ההוספה המאוחרת מן מזמור קי"ט עד סוף הספר, ואחר תום ההוספה הדפיסו שם את פי' ה"ר מתתיהו היצהרי (א) על מזמור קי"ט (ב), ואח"כ נדפס הפי' הזה בדפוס וויניציא פראג אמשטרדם ורשום פירוש האלפא ביתא לה"ר מתתיהו היצהרי תנצב"ה (ג), הפירוש שלו למזמור קי"ט נעתק ללשון רומי ע"י Ph. d'Aguine בביאורו לס' תהלים (פאריז 1622), ויען כי פירושו זה נדפס ביחד עם המדרש תהלים אמרתי לדבר איזה דברים אודותיו.

ביוחסין השלם (צד 225) הביא וז"ל: ובזה הזמן (ערך ה"א ק"כ 1360) היה ה"ר מתתיה שעשה פירוש לפרקי אבות עכ"ל, וכוון בזה אל ה"ר מתתי' היצהרי, כמו שמובא בפירוש ביוחסין דפוס קראקוי (דף קל"ג ע"ב) וז"ל: ובזה הזמן היה ה"ר מתתי' היצהרי שעשה ספרים ודרשות עכ"ל, וכן הביא כן בעל קורא הדורות והוסיף: והוא פי' האלפא ביתא (מזמור קי"ט) ונדפס בסוף מדרש תהלים עכ"ל.

באחרית שנת קע"ב (1412) שלח הפאפסט בענעדיקטוס הי"ג מטעם המלך דון פערנאנדא (Don Fernondo) מלך אראַגאניא, לאסוף אליו את חכמי הרבנים לעיר טורטוזא (Tortosa), להתווכח עם המומר יהושע לורקי, ובין הנבחרים היה גם ה"ר מתתי' היצהרי מסאראַגאָזא (Saragossa), עיין קורות היהודים להחוקר גראעטץ ח"ח צד 124 ועיין בס' Diz. II p 44 מהחכם די ראסי שהביא ג"כ ויכוח אחד מר' מתתי' ב"ר משה. והנה מלבד פי' האלפא ביתא חיבר ס' דרשות על התורה ונמצא בפארמא באוצר הספרים של די

ראסי

(א) בס' תולדות גדולי ישראל מהר"ם גירונדי ז"ל אות מ' סי' י"א הביא וז"ל: ה"ר מתתי' האיקריטי רב קדמון, במדרש שו"ט נדפס פירושו על מזמור קי"ט, וטעה במח"כ והחליף את ה"ר מתתי' היצהרי עם ר' מתתי' האיקריטי: (ב) החכם פירקש בביבליאטעקא שלו ח"ב צד 90 טעה במה שכתב שחיבר מדרש תמניא אפי, או מדרש אלפא ביתא וכן טעה בעל אוצר הספרים אות מ' סי' 649 שהביא וז"ל: מדרש שו"ט בסופו מדרש האלפא ביתא פי' על מזמור קי"ט בתהלים עד אות ל' לר' מתתי' היצהרי, יש לתקן וכצ"ל ובסופו פי' האלפא ביתא והוא פי' על מזמור קי"ט בתהלים עד אות ס': (ג) הפירוש הזה נמצא רק עד התחלת אות ס' והשאר חסר, בפירושו אות ג' ואות ע' מזכיר את ה"ר נסים ז"ל, בהתחלת פירושו מזכיר את ספר המורה, ובאות ה' מזכיר את הרמב"ם בהגהתו לה"ר יונתן הכהן, ובאות ס' ואות ל' מזכיר את הראב"ע, ובאות ח' את הרד"ק, ובאות מ' ואות ל' את הרמב"ן, באות ח' המדרש וי"ל, באות ה' הביא את הדרשות שלו לשבועות, והם בלי ספק בספרו דרשות על התורה:



ראסי קובץ 1417, וכאשר כתב אלי החכם המלומד פיטרא פעררעא מכיל הקובץ ר' דפים בכתב רש"י וכולל ב' ספרים ספר הראשון הוא ס' ארון העדות מר' יהודה ב"ר יוסף אלכרסאני (עיין אודותיו באוצר הספרים אות א' סי' (963), וכתב ספרו בבית האסורים בשנת 1365 (ה"א קכ"ה), וחסר דף הראשון ואיזה דפים נשחתים, בדף 132 נמצא שם הסופר ר' חננאל ונכתב בשנת ה"א רס"ה ליצירה (1505), וס' השני הוא „פרשיות על התורה לרבינו הגדול החכם ר' מתתי' היצהרי זצ"ל", ומתחיל בראשית ברא שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה, הפסוק הזה אמרו ישעיה הנביא באותה נחמה שבא לנחם את ישראל כו'. ומה שהביא „פרשיות על התורה" אין ספק אצלי כי אות ד' נראה כאלו היא פ' בכתב ההיא ויש לקרוא דרשיות על התורה, וספרו זה נמצא בכ"י גם בבית אוצר הספרים של הרה"ג מהר"ם שטראשון ז"ל בווילנא, והוא רק על בראשית ושמות, ושאלתי את המופלג מוהר"ר בנימין עזריאל ראם בווילנא להגיד לי פשר דבר אודות הכ"י הזה, ולשלוח לי דוגמאות, וקבלתי תשובתו כי הכ"י הזה הוא מלא טעותים ונלקה בחסר ויתיר עד שלפעמים לא נוכל לירד לסוף דעתו של המחבר, והוא הולך על דרך הפילוסופיא, ומביא הרבה פעמים את ספר אריסטו אבן רשד וכדומה, ובאיזה מקומות מביא את הרמב"ם והשגות הראב"ד, וכמעט בכל פסוק מביא את הרמב"ן והראב"ע, גם מזכיר את ה"ר חסדאי קרשקש, בשער הספר כתוב בכתב אשכנזי מאת סופר מאוחר: זה הספר יסדו וגם הבינו חקרו וגם הבינו חברו על התורה בדרשות אופנים מן הש"ס ומדרשים בבמה פנים לתורה נדרש בדרישה וחקירה כברכת ה' אשר חננו הלא הוא עשהו ויכוננו הרב החריף בקי בגנזי תורה וחדרים בדעתו ימלא הגאון הגדול רבן של כל בני הגולה עדני העצני מו"ר מו"ה מתתי' היצהרי חד מרבנן קשישאי, זמנו לא נודע לנו עפ"י כל ספרי הדורות, אך מכותלי ספרו ניכר שחכם גדול וגאון גדול היה בדורו, עד כעת לא נמצא חיבור כזה על התורה בבקיאות ולפי הנראה ספרדי היה גם מההעתקה אשר הועתקה בכתב ספרדי, כעת הועתק ע"י הרבני המופלג ותיק מוה' אש"פ במו"ה מ"פ מ"ל יצ"ו" כל זה כתוב על השער בכתב אחר שלא מן המעתיק בכתב משיטא אשכנזית, ובסוף הספר צד 220 כתב המעתיק הספר בכתב ספרדי בזה הלשון: ת"ם ת"ם ונשלם שבח לאל בורא עולם ע"י תלמיד הצעיר אני אברהם ן' הבקי בישיבת מרנא ורבנא החכם השלם ר' יצחק בסודו במתא ליאון ששה ימים לחדש אייר שנת בא יבא ב'ר'נ'ה' אמן אמן הסופר לא יזיק לעולם עד שיעלה חמור בסולם שיעקב אבינו חלם תם תם (ובזה נשלם פ' פקודי לא יותר), בדף כ"ה ע"ב בפסוק ברוך אברם לאל עליון כתוב שנתחדש היום חמשה אלפים ומאה וששים ושנים כמו שאנו מונין בו', וא"כ כתב את ספרו בשנת ה"א קס"ב ובטעות הביא בעל אוצר הספרים אות א' סי' 504 אור ה' ה"ר מתתי' היצהרי פי' על התורה נכתב בשנת ה"א ק"מ. ועוד הביא באות ד' סי' 559 בשם צונץ שכתב בספרו גא"ל דף תס"א וז"ל דרשות ה"ר מתתי' ב"ר משה, דרשה אחת מהנה לשבועות מזכיר במדרש אלפא ביתא הוא פירושו על מזמור קי"ט בתהלים ואולי הם פירושו עה"ת אשר בכ"י די ראסי 1417 עכ"ל.

גם חיבר פי' על פרקי אבות, והביאו הרב דון יצחק האברבנאל בספרו נחלת אבות, וכן ה"ר שמואל מאוזידה בספרו מדרש שמואל על אבות הביא הרבה פעמים את פירושו.

ועוד חיבר באור על פי' הראב"ע על התורה ונמצא באקספארד עיין רשימת בייבויער סי' 236.

## יז) כל הוצאות מהמדרש תהלים.

א) נדפס בפעם ראשונה בקישטאנטינא בשנת ה"א רע"ב (א) (1512) בתבנית פאליא, והוא יקר במציאות, ונדפס רק עד סוף מזמור קי"ח, על נייר עב וחזק באותיות רש"י, על פני השער כתובים אך השתי מלות „מדרש תלים" ותו לא מידי, ובעמוד

(א) בעל סדר הדורות בשמות הספרים אות מ' הביא וז"ל: מדרש שו"ט וסוף מדרשים ומאמרי חז"ל ע"פ פסוקי תהלים ושמואל ומשלי, ועם פי' המלות הג"מ יצחק ב"ר שמעון רע"ב ע"כ. וטעה בזה כי בשנת רע"ב נדפס בקאנשט' אבל לא עם פי' מה"ג ר' יצחק ב"ר שמעון שנדפס בפעם ראשונה בפראג שע"ג.

השני מתחיל המדרש, ומכיל נ"ב דפים בעלי ד' עמודים, הדפים אינם מצויינים בו, ובסוף מזמור קי"ח כתב המדפיס אלה הדברים:

„ותשלם המלאכה בעשרים וחמשה לחדש אדר שנת כי קולך ע'ר'ב' פה קושטנדינא רבתי אשר היא תחת ממשלת אדונינו המלך שולטן בייזוט ירום הודו בימיו ובימינו תושע יהודה וישראל ישכון לבטח אמן אמן סלה".

**ואחר** הסיום הזה נדפס בשאלוניקי בשנת רע"ה (1515) באותיות אחרות משונים מאותיות רש"י שלנו, מן מזמור קי"ט (אשרי תמימי דרך) עד סוף מזמור ק"נ, ואח"כ נדפס פי' האלפא ביתא להה"ר מתתיה היצהרי (עיין אודותיו במבוא אות ט"ז) עד סוף אות ש', ועל אות ת' חסר ולא נשלם (ב) ולא נרשם מקום הדפוס ההיא מההוספה מן מזמור קי"ט, וכנראה הם אותיות שאלוניקי אשר נוספו שמה אל המדרש. בדפוס הזה הדפים אינם מצויינים, והסימנים מהמזמורים מסומנים באיזה מקומות בטעות באשר המדפיס לא שם עינו לציינם כסדר מזמורי תהלים, והסיבה לזה, כי על מזמור מ"ג שפטני אלהים חסרים הדרשות, היינו על המזמור הזה לא נדרש כלל, ולכן היה לו לציין על המזמור שלאחריו למנצח לבני קרח משכיל סי' מד, והוא לא עשה כן רק ציין על המזמור הזה סי' מג, ובעבור זה נשתבשו הציונים על מזמור מד מה מו מז, כי היה ראוי לציין עליהם מה מו מז מח, את הציון מח השמיט ולא הציגו כלל, והציג לנכון על מזמור למנצח לבני קרח הציון מט, וגם על מזמור עא חסר הדרשה, והמדפיס הזה הציג הציון עא על מזמור לשלמה אלהים שהוא מזמור עב ובאמת היה לו לציין על המזמור הזה עב, ולהשמיט הציון עא כי לא נמצא כלל הדרשות על המזמור הזה, ובעבור זה מציין בטעות עב עג עד עה עו עז במקום עג עד עה עו עז עח, ובראותו כי הסימנים בלתי נכונים הציג באמצע מזמור עז גם הציון עח ובאמת אין כאן הפסק כלל, ומזמור אחד הוא. מן מזמור עט סובב הולך לנכון, על מזמור פו חסר הציון, גם שכח לציין סי' צג ורשם בטעות צד במקום צג ובעבור זה רשם בטעות צה על מזמור אל נקמות שהוא מזמור צד, ורשם צו על מזמור לכו נרננה שהוא מזמור צה, ויען כי חסרים הדרשות על מזמורי צו צז צח צט רשם על מזמור ק שהוא מזמור לתודה סי' צז, ועל מזמור קג רשם ק ועל קד רשם קא ועל מזמור קה רשם קב, וכמו כן זה אחר זה הציונים הם בטעות, ועל מזמור קיד בצאת ישראל לא רשם כלל, ועל מזמור קטו לא לנו חסר הדרשה ומתחיל על אהבתי ורשם קיב, וכמו כן לא נמצא על מזמור קיז ומתחיל על הודו לה' שהוא מזמור קיח והוא רשם קיג והפריד המזמור ועל מן המצר רשם קיד ובאמת מזמור אחד הוא.

**ההוצאה** הזאת נדפסת עפ"י נוסחת כ"י ג' והוא כ"י רומי או עפ"י העתקה אחרת הדומה לקובץ הזה, והנוסחאות וההוספות הנמצאות בכ"י א' ו' או הנוסחאות וההוספות הנמצאות בכ"י ב' ד' ה' ז' לא נמצאים כלל בדפוס הזה כי כ"י ג' משונה קצת מכ"י האחרים, ראה בפרק י"ב מה שהעירותי אודות כ"י ג'.

---

(ב) החכם פירסט בביבליאטעקא שלו ח"ב צד 90 טעה במה שכתב שה"ר מתתי' היצהרי חיבר מדרש האלפא ביתא, או מדרש תמניא אפי, ובאמת לא חיבר רק פירוש למזמור הזה, גם טעה בעל אוצר הספרים אות מ' סי' 649 שכתב וז"ל: מדרש שו"ט בסופו מדרש האלפא ביתא פי' על מזמור קי"ט בתהלים עד אות ל' לר' מתתיה היצהרי, ותשובת עשר שאלות לר"ס גאון בענין תחיית המתים קושט' ע"ר"ב", ויותר נראה כי דפוס קאנשט' הוא רק שו"ט תהלים לבד ושו"ט שמואל ע"כ, ובאמת אינו כן, כי מדרש האלפא ביתא היינו מזמור קי"ט הוא לחוד ופי' שלו על תמניא אפי לחוד, גם הוא עד אות ש' (ועד בכלל) ולא עד אות ל', גם אינגו דפוס קאנשט', כי מן מזמור קי"ט עד סופו הוא דפוס אחר כמו שכתבתי, ויש לתקן בדבריו ובסופו פי' מדרש האלפא ביתא והוא מזמור קי"ט בתהלים עד אות ש' לר' מתתיה היצהרי. גם תשובת עשר שאלות לרס"ג לא נדפסו במדרש תהלים משנת ר'ע'ב' רק נדפסו במדרש שמואל, ונדפס בפני עצמו בקושטאנטינא בשנת ע'ז'ר'ה' (הוא שנת ה"א רע"ז או רפ"ב) וההוצאה ההיא נשלח אלי מתוגים, וכתוב שם: נדפס בראשונה (ר"ל בפעם הזה בראשונה) בקושטנדינא ונשלם יום ח' לחדש אדר שנת ע'ז'ר'ה' בצרות נמלא מאד והנבון כ"ר אפינדא ויריועי, והנבון כ"ר יהודה בן אלמביב תמכו ידי המדפיסים והיו לעזר ולהועיל, ובסופו נמצאו עשר שאלות לרס"ג בענין תחיית המתים נעתקים מס' האמונות מאמר ז'.



ב) נדפס פעם שניה בוויניציא שנת ה"א ש"ו (1546) בתבנית פאליא ועל השער כתוב:

„מדרש תהלים רבתא עם מדרש שמואל רבתא (ג) מוגהים עם העיון האפשר כיד ה' הטובה עלינו, נדפס בבית דניאל בומבירגי בשנת ר'נ'נ'ו' פה וויניציאה".

ובסוף הספר כתוב:

„תם ונשלם שבח לאל בורא עולם, ידינו לא אסורות, רק קלות כאילות, למצוא דברי חפץ אוהבי התורה והמושכלות, ובהדפיסנו מדרש תהלים הי' מובאים לפנינו מדפוס ומקולמוס (ר"ל כתבי יד) כלם חסדים בסופם מדרשי התהלות, רק אחד אנה האלהים מדפוס ישן תוגרמה, נמצאו בו תשלום קצת חסרונות, ובפרט מדרש האלפא ביתות עם פירושם יפה ונחמד מאד, וכן הדפסנו אותו ובעיון הגהתו האפשרות עם היותו משובש מאד, התהלה לנורא עלילות תהלה לאל אשר עזרנו להשלים זה הספר, כן יעזרנו תמיד להשלים ספרים אחרים, כן מתפלל ומתחנן לה' קורניליי"ו אדי"ל קינ"ד העומד על המלאכה והמסדר ומגיה אותה".

**ההדפסה** היא מהודרת מאד באותיות מרובעות, ומחזיק ס"ו דפים ובכל דף ד' עמודים, ונדפס גם מן מזמור קי"ט עד סופו ופי' תמניא אפי מה"ר מתתיה היצהרי, ונדפס כולו עפ"י דפוס ראשון דפוס קאנשטאנטינא, ומה שחסר בדפוס הראשון חסר גם בדפוס ההוא, ולפעמים חסר בדפוס ראשון איזה מאמר משגגת המדפיס, ונמצא לנכון בכ"י ג' אשר עפ"י כ"י ההוא נדפס דפוס ראשון, חסר גם בדפוס וויניציא, וכן נמצא בדפוס ראשון לפעמים איזה הוספה אשר לא נמצאת בשום כתב יד, תמצאנה גם בדפוס וויניציא, כמו מזמור א' אות י"ג אמר דוד רבש"ע לא אמרו לך ישראל שירה, נמצא לפני זה בדפוס ראשון: אמר הקב"ה לדוד דוד שירה אתה אומר לפני על מפלתו של שאול אלמלי אתה שאול והוא דוד אבדתי כמה דוד מפניו וזה שגיון לדוד, וזה הדפיס גם המדפיס מוויניציא, והרא"פ העיר בגליון „אינו בכתובים", וכן במזמור י"ח אות ז' אחרי המלות: שנאמר הפוצה את דוד עבדו מחרב רעה נמצא בדפוס ראשון הוספה: שלא הרג לשאול שנאמר מי שלח ידו במשיח ה' ונקה, וזה לא נמצא בשום כ"י, וכן נדפס בדפוס וויניציא, עוד שם במזמור י"ח אות כ"ב והיה מסרב כו' עד עלילה שעשה לבני ישראל, וזה הוא הוספה בדפוס ראשון ואח"כ נדפס כן בדפוס וויניציא ואח"כ בכל הדפוסים, ולא נמצא בכ"י האחרים (רק בכ"י ה' הנעתק מדפוס ראשון) וכן נמצא בדפוס ראשון באור איזה מלות זרות ולא נמצאים בשום כ"י, ונדפסים ג"כ בדפוס וויניציא כמו מזמור א' אות ה' זה קבורה ודייתיקי שטר ירושה, המלות „שטר ירושה" הוסיף לפרש מלת דייתיקי. שם מזמור א' אות ו' מבקשת לומר המנון למלך שבחו של מלך, המלות „שבחו של מלך" הוא הפי' על המנון וכ"ה בדפוס ראשון, ולא נמצא בכ"י, ונדפס כן גם בדפוס וויניציא, עוד שם מזמור א' אות ו' אביינוס בן אביינוס גדול בן גדול, המלות „גדול בן גדול" נוסף בדפוס ראשון לפרש מלת אביינוס, ובאמת המלה משובשת וצ"ל אבגינוס, ואח"כ נדפס כן בדפוס וויניציא. מזמור י"ח אות י"ז מלך ב"ו כשהוא הולך לטייל למיומס שלו נוטל כל לגיונותיו לתשמישו, המלה „לטייל" נוסף בדפוס ראשון לפרש מלת למיומס, ולא נמצא בשום כ"י, ואח"כ נדפס כן בדפוס וויניציא. מזמור כ"ג אות ג' יעשה שמן פטומה, מלת „שמן" נוסף בדפוס ראשון לפרש מלת פטומה, וליתא בכל כ"י, ונדפס אח"כ גם בדפוס וויניציא.

ולפני

---

(ג) מדרש משלי נדפס שמה בשנת ש"ז ונשלם בחדש אדר שני.

ולפני המדפיס או המגיה בווניציא הי' גם כתבי יד שהמדרש, והוסיף איזה מאמרים הנמצאים בכ"י ב' ד' ה' ז' ואשר אינם נמצאים בדפוס ראשון, וגם לא בכ"י ג' (אשר דפוס ראשון נדפס עפ"י כ"י הזה), ולא בכ"י ח' (הדומה לדפוס ראשון), גם אינם נמצאים בכ"י א' (אשר שמתי לפנים הספר), ולא בכ"י ו' (השוה לכ"י א'), ובהגהות הרא"פ שהגיה את המדרש דפוס וויניציא וכתב הגהותיו על הגליון, בראותו ההוספות ההן ולא מצאן בכ"י שהיו לפניו (כי הכ"י שהיו לפניו הם היו דומים עם כ"י א' וכ"י ו') רשם בצדו „אינו בכתובים" ר"ל אינם בכ"י שבידו, והעביר בקולמס על כל המאמר. ובמבוא פרק ט"ו רשמתי כל ההוספות שהוספתי בתוך המדרש או אשר הבאתים בהערות שלי עפ"י כתבי יד האחרים, שמה תמצא נרשמים גם כל המאמרים ההם אשר הוסיף המדפיס או המגיה מווניציא, ואך למותר לפרטם פה עוד הפעם. ודע קורא נעים כי לא כל ההוספות הנמצאות בכ"י ב' ד' ה' ז' אשר הבאתי שמה, הוסיף המדפיס או המגיה הזה, כי לא שם עינו לחפש היטב אחר כל מאמר ומאמר למצוא אשר נוסף בכתב יד. וגם ההוספות ההן אשר הוסיף אל תוך המדרש לא נמשכו רק עד מזמור ל"ז סוף אות ג' ר' אליעזר אומר מתוך שלותן כו', היא ההוספה האחרונה שהוסיף, ומכאן ואילך לא הוסיף יותר המאמרים אשר נמצאים בכתב יד, רק במזמור קי"ז אות ב' לפני המלות ד"א הללו את ה' כל גוים שאל ר' שמעון, נמצא הוספה אשר לקח מכ"י אחד מן הכ"י ב' ד' ה' ז'. ולא נמצא בכ"י א' ג' ו' ולא בדפוס ראשון, וכן עוד שם סוף אות ג' נמצא בכ"י ב' ד' ה' ז' הוספה והמדפיס מווניציא הביא סוף המאמר מההוספה, עיין שם בהערה שלי. גם במזמור קי"ח סוף אות ח' נמצא בדפוס וויניציא הוספה כמו שהוא בכ"י הנ"ל, המתחלת ד"א יאמרו נא יראי ה' זה פנחס ע"ש בהערה שלי. וכן עוד שם באות כ"א הוסיף עפ"י כ"י ב' ז' וליתא בכ"י ג' ולא בדפוס ראשון ולא בכ"י א' ו' ע"ש בהערה. גם בסוף מזמור י"ז (אות ד') אחר שנשלם המזמור נמצא הוספה גדולה ונדפס אח"כ בכל הדפוסים, ולא נמצאת בשום כ"י ולא בדפוס ראשון. והוא המתחיל ד"א תפלה לדוד הה"ד וזאת ליהודה כו' עד סוף המזמור, ומצאתי כל המאמר בכ"י פלארענץ (הוא כ"י ב') בסוף המדרש כתוב: „מצאתי זה המזמור בפנים אחרים" והביא שם כל המאמר עד וצדיק באמונתו יחיה ומשם הוסיף המדפיס או המגיה מווניציא, ובאמת אין שום קשור מכל ההוספה אל המזמור הזה, וגם הרא"פ רשם בגליון „אינו בכתובים", והרב מהרא"ם בפי' למדרש תהלים בסי' ע"ד כתב וז"ל: כל הדרשות עד סוף המזמור לא יכולתי לכוון מה שסמך הדורש על מזמור דהכא עכ"ל. כאשר הבאתי לעיל נוסף בדפוס וויניציא איזה מאמרים מכ"י ב' ד' ה' ז', הקובצים האלה דומים הם זה לזה, ונמצא בהם איזה הוספות, אבל לפעמים נוספו המאמרים שלא במקומם הראוי, כי המעתיק הראשון הוסיפם בגליון, ומעתיק השני לא ידע אל איזה מקום שייך ההוספה והציגה בפנים שלא במקומה, ואח"כ נעתק כן מהמעתיקים האחרים, ובדפוס וויניציא נוספו ג"כ כן כאשר מצא בכ"י שלפניו, ועפ"י דפוס וויניציא נדפס כן בכל הדפוסים, כמו (מזמור א' אות ג') כיוצא בדבר כו'. עיין הערה מ'. (מזמור א' סוף אות י"ח) הה"ד מורשה קהלת יעקב כו' אין שייכות כלל אל הכתוב לפניו, גם חסר ראש המאמר, ומקומו במאמר שלאחריו, אחרי המלות התורה פרושה לכל החיים ואפילו הגרים. (מזמור ו' אות א') נוסף באמצע המאמר מר' מאיר „חביבה המילה כו'" מעתיק אחד הוסיף בגליון דברים בענין מילה, ומובא בטעות פנימה באמצע המאמר מר' מאיר, ומאמר של ר' מאיר מקורו בירושלמי ושם הוא לנכון, עיין הערה ז'. (מזמור ז' אות י"ח) נוסף באמצע המאמר על ה' חטאות נהרג שאול, עיין הערה ע"ז. (מזמור ח' אות ב') ועשה הקב"ה חסדו כו', נוסף מפסיקתא רבתי פסקא כ"ה עיין הערה כ'. (מזמור י"ב אות ב') כביכול צוח על מספרי לשון הרע כו', עד ואומר שניהם חנית וחצים, נמצא הוספה באמצע המאמר בין המלות מי אדון לנו ובין המלות ללשננו כתיב, כמו שהוא גם בכתבי יד הנ"ל, עיין הערה י"ט. (מזמור כ"א אות ב') וישראל לובשין לבושו כו', עיין הערה י'. (מזמור כ"ו אות ה') לשמיע בקול תודה לפני זה נמצא הוספה, ולקוחה מכ"י ב' ד' ה' ז', וההוספה מובא מחוץ פנימה שלא במקומה כי מקום ההוספה הוא אחר הדרשה על לשמיע בקול תודה ולפני אל תאסף, וההוספות ההן אינן נמצאים בדפוס ראשון וגם בכ"י האחרים, זולת ד' כתבי יד שהזכרתי:

נדפס



ג) נדפס פעם שלישית בפראג בשנת שע"ג (1613), ונדפס ביחד עם מדרש משלי ושמואל, ומחזיק כולו פ"ו דפים, ונדפס עם פי' קצר מאת הרב הגאון ר' יצחק ב"ר שמעון כ"ץ ז"ל (ד) ודבריו נדפסו בתוך המדרש באמצע המאמרים בין שני חצאי עגולה, והסר פירושו על מזמור א' ומתחיל מן מזמור ב' והתקונים שתקן בעל אות אמת אשר רובם הם עפ"י הילקוט הציג המפרש הזה בגוף המדרש, ומחק הנוסחאות הישנות מהספר, וכן לא יעשה: על שער הספר כתוב:

מדרש

---

(ד) הגאון הזה היה חתן הגאון רבי יהודה ליווא ב"ר בצלאל ז"ל הנקרא בשם מהר"ל מפראג (נפטר ח"י אלול ה"א שס"ט, ומצבתו נעתקה בגל עד סי' ח') הוא נתן לר' יצחק הנ"ל את בתו לאשה ומתה בלא בנים בהיותו רב במעהרען, ואח"כ נשא אשתו פיגלא (ומצבתה נעתקה בגל עד סי' נ"א) והוליד עמה שני בנים, שם האחד היה הגאון מוהר"ר חיים כהן שהי' אב"ד ור"מ בק"ק ניקלשבורג והמדינה, ואח"כ נתקבל לר"מ בפראג ואח"כ בק"ק פראנקפורט דמיין, ואח"כ בק"ק פוזנא והגליל, ושם נתבקש בישיבה של מעלה. ובנו השני הי' הגאון מוהר"ר נפתלי כ"ץ, שהיה דרשן בק"ק פראג ונתקבל לאב"ד בפרוסניץ, ואח"כ בק"ק ניקלשבורג ומדינת מעהרן ומשם לק"ק פינסק דליטא, ומשם לק"ק לובלין והגליל, ונפטר שם, כן מובא במגילת יוחסין של מהר"ל מפראג. ואמותם היא הרבנית מרת חוה אשת הגאון מוהר"ר שמואל ב"ר יצחק בכרך ז"ל דרשן בפראג, ואב"ד ור"מ בק"ק בומסלא והגליל, ואח"כ נתקבל לאב"ד ור"מ לק"ק ווירמיזא, ושם נאסף אל עמיו, ובנו של ה"ר שמואל הי' הגאון ר' שמעון והי' ג"כ דרשן בפראג ונתקבל אח"כ לישב על כסא אביו בווירמיזא, ובנו הי' הגאון מוהר"ר יאיר חיים בעל תשובת חות יאיר ותשובת חוט השני, ועיין הקדמת תשובת חות יאיר מדבר מאמו זקנתו מרת חוה הנ"ל באריכות. הגאון ה"ר יצחק כ"ץ הנ"ל כתב הקדמה לשו"ת מהר"ם מרוטנבורג ונדפס פראג שס"ח, כמו שהביא נכדו בעל חות יאיר, ועיין שם הגדולים ח"א אות י' סי' 375 שהעיר שרמוז בהקדמה עצמה, וראשי פרקים שלה הם תיבות אלו: אנכי תולעת ולא איש חרפת אדם ובזוי עם יצחק ב"ר שמשון הכהן ז"ל חתן הגאון הגדול מוהר"ר ליב נרו חזק אמן סלה, גם הוא בעל הגה"ה לס' פענח רזא, והוא הוציא לאור את הספר הזה מ"ר יצחק ב"ר יהודה הלוי עם הגהות שלו פראג שס"ז כאשר הביא בעל חות יאיר, וידידי הרב המופלג והשנון מוהר"ר שמואל נוריא ממאהליב העירני במכתבי אלי, מי הוא אשר מובא ממנו דברים נפלאים מוסגרים בתוך ס' פענח רזא, מצאתי שהוא מרומז בר"ת בהקדמה הנדפס לפני החבור אמשטערדאם שנת ב'ח'ת [נדפס בראשונה בפראג שס"ז] המתחלת אלופי נשיאי ישראל כו' ר"ת כל ההקדמה הוא: „אני הקטן והדל באלפי וצעיר בחכמה יצחק ב"ר שמשון הכהן זצלה"ה חתן הגאון הגדול בישראל שמו מוהר"ר יהודה ליווא נרו מפראג נפניתי למלאכה זו יום חמישי ל"ג בעומר שס"ו לאלף הששי ליצירה, חזק ואמץ אמן", וראיתי שכבר העיר ג"כ על זה החכם השלם בעל ההערות לס' גל עד, גם השלים הגאון ה"ר יצחק איזה סדרות בס' חתן דמים מה"ר שלמה זלמן הנקיל פעמים כסדר התורה ונדפס פרא"ג שס"ו, וכן הביא בעל אוצר הספרים סוף אות ח', וכן בס' החיים שחיבר ה"ר חיים ב"ר בצלאל (אחיו של מהר"ל מפראג) דפוס פראג שע"א נמצא הקדמתו ומספר בשבחיו, עיין שם הגדולים ח"ב אות ו' סי' 12, גם נמצא חתום בתשובת חוט השני ס"ס ל"ב בהסכם על פסק המחבר חוט השני, ובס' אבן העזר מה"ר אליעזר ב"ר נתן (הראב"ן) נדפס פראג בשנת ש"ע נמצא חתום יחד עם הגאונים הלבוש ומהרש"א ובעל עוללות אפרים, בהסכמתם שכתבו בוועד פוזנא בשנת שס"ט, גם הובא לדפוס ע"י הרב ר' יצחק הנ"ל דרוש מהר"ל מפראג שדרש בפוזנא בחג השבועות נדפס בפראג שנת שנ"ב, ועל פתח השער כתובים הדברים האלה: בהגיעו למלאכת הדפוס והגיהו חתן כו' כ"מ יצחק בכ"ם כ"ץ ז"ל ועוד הוסיף נופך משלו להליץ ליונים כו' ת"ת כו', ומעבר לדף נמצא שיריו באחד מעולב שמו ובשנים האחרונים שם חותנו הגאון מהר"ל ז"ל, גם בא בהסכמה עם חותנו על ס' לחם רב ליקוטי דינים שנתמעט מש"ע שחיבר הג"מ שמואל ב"ר יוסף אב"ד דבומסלא נדפס שס"ע, וכן חתום על ס' תפארת ישראל מהגאון מהר"ל, נדפס על ידו פראג שנ"ג, עוד נדפס בפראג שנת שס"ח חומש עם פשטים מגמרא ומדרשים בלשון אשכנז על ידו, כאשר הביא בעל שפתי ישנים אות ח' סי' 63, סדר הדורות שמות הספרים אות ח', אוצר הספרים אות ח' 278.

הפי' הקצר על מדרש תהלים משלי ושמואל נדפס בחייו בפראג בשנת שע"ג ונשלם בשנת שפ"ב, ובסוף מדרש שמואל נמצא שגזר אומר שלא להדפיס המדרשים עד שנת שפ"ה וחתם עצמו, דברי הקטן יצחק בר שמשון כ"ץ ז"ל, וראיתי בשם הגדולים אות מ' סי' י"ז שכתב מהר"ס מלובלין חתנו של הגאון מהר"ר יצחק הכהן, חתן הגאון מהר"ל מפראג, טעה במה"כ כי חותן של מהר"ס מלובלין לא הי' ר' יצחק זה רק ר' יצחק הכהן ב"ר דוד שפירא אב"ד בקראקא עיין בהגהות והערות החכם ה"ר יצחק אייזיק בן יעקב ז"ל בסוף שה"ג סי' מ"ו ובעיר הצדק צד 15 בתולדות ה"ר יצחק שפירא גם בהוספת לקריה נאמנה צד 268, וראיתי בהקדמת מהרא"ס פאדווא למדרש תהלים הביא גם בנו הערה אודות ה"ר יצחק ב"ר שמשון ז"ל, וכל דבריו שם על אדני האמת אינם הטבעו, א) מה שכתב וכן העיר מהר"מ שטראשון בהוספת לקריה נאמנה, ובאמת המה דברי הרב החוקר רש"י פין בעצמו בצד 268, ב) גם מה שכתב והשיגו בזה על בעל סד"ה אשר חשב לשנים את פי' המדרש מייחס לר' יצחק ב"ר שמשון, והגהות פענח רזא וחתן דמים לה"ר יצחק חתן מהר"ל, ובאמת לא השיגו כלל, ובעל סד"ה לא חשבם לשנים כלל, ג) לא ידע ואשם באשר כתב כי בעל סדר הדורות בערך ספרים אומר מפורש מדרש שו"ט הג"מ יצחק בכ"ם נדפס רע"ב ואיך יוכל להיות חתנו של מהר"ל אשר היה בשנת שנ"ב, וה"ר יצחק זה הוציא לאור ספר פענח רזא וחתן דמים בשנת שס"ו שס"ז ועולה על פי זה בין המדרש להספרים האלה כמאה שנים, ונעלם ממנו כי בשנת רע"ב נדפס המדרש תהלים בקונשטאנטינא בלי פי' כלל, והמדרש עם פי' ה"ר יצחק כ"ץ נדפס לראשונה בפראג בחייו בשנת שע"ג עד שנת שפ"ב, וטעה אחריו בעל סד"ה, לכן דבריו בטלים ומבוטלים

„מדרש שוחר טוב, מדרש תהלים ומשלי רבתא עם מדרש שמואל רבתא, מוגהים עם עיון רב כיד ה' הטובה עלינו מפי ספרים וסופרים, אם ספרים כאות אמת וילקוט וזולתן ספר גויל כתוב ישן נושן, אם סופרים ה"ה הגאון מהר"ר יצחק ב"ר שמעון כ"ץ ז"ל הוא שם עין שכלו הזך עליו, איזן חיקר ותיקן את כל, גם לפעמים במלות קצרות ייעד פירוש או זולת זה באיזה דבר מחודש להבין אמרי בינה משל ומליצות המדרש על איזה תיבה או ענין באופן שהספר היקר הזה לא יחסר כל בו, נוסף על הדרו והודו בעצמו ובכבודו לא יערכנו זהב וזכוכית וזה לו ס"ז שנה שלא נדפס, על כן לקנותו ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו כי הרוה נפש עיפה לדעת לעות את יעוף דבר" נדפס פה פראג ע"י מחוקק ה"ר יעקב ב"ר גרשון ז"ל איש ב"ק שנת זכו נזירה מ'ש'ל'ג' לפ"ק נדפס פ'ה' פ'ר'ג'ה' לפ"ק. (הוא שנת שע"ג, 1613).

ובסוף סיים המדפיס:

„ידינו לא אסורות רק קלות כאילות למצוא דבר חפץ, אוהבי התורה והמושכלות, ובהדפיסנו מדרשי התהלות הי' מובאים לפנינו מדפוס ומקולמוס כלם חסרים בסופם מדרשי התהלות, ורק אחד אנה ה' האלהים מדפוס ישן תוגרמה נמצא בו תשלום קצת חסרונות ובפרט מדרש האלפא ביתא עם פירושם יפה ונחמד מאד, ובן הדפסנו אותו ובעיון הגהתו האפשרית עם היותו משובש מאד, התהלה לנורא עלילות".

והנה הסיום הזה לקוח מלה במלה מדפוס וויניציא, ואחר מדרש משלי ושמואל סיים המדפיס:

„והיתה השלמת מדרשים האלו ביום ג' ה' לחדש טבת בפרשת ובשנת לא יסור שבט מ'י'ה'ו'ד'ה' ו'מ'ח'ו'ק'ק' מ'ב'י'ן רגליו לפ"ק, הוא שנת שפ"ב (1622)" (ה).

וא"כ נמשך ההדפסה ערך שמונה שנים ואולי רק מדרשי משלי ושמואל נדפסו אז.

ובסוף מדרשי משלי ושמואל נמצא דברי הגאון ה"ר יצחק כ"ץ המפרש שכתב וז"ל: אחר גמר הספר הנכבד הזה הוטל חובה עלינו לידע להודיע ולהתוודע לרחוק ולקרוב שנעשה חרם גדול וחזק שלא להדפיסו עוד שום אדם בעולם עד ראש השנה שפ"ה הבע"ל, לכן יזהר כל אדם מלהלכד חלילה במצודת החרמים, דברי הקטן יצחק ב"ר שמעון כ"ץ ז"ל.

ד) נדפס פעם רביעית באמסטערדאם בשנת ת"צ (1730) (ו) ונדפס ע"פ דפוס פראג, מחזיק פ"א דפים ביחד עם מדרשי משלי ושמואל ונוספו שם מראה מקומות מהפסוקים ע"י ה"ר יעקב קאפיל ב"ר נפתלי הירש פאס, גם סידר פי' הר"י כ"ץ למטה בשולי כל דף ודף (כי בדפוס פראג נדפס באמצע בין מאמרי המדרש). השער הוא כמו בדפוס פראג, והוסיף וכתב: „המדרש הנ"ל עברו זמנים טובא שלא נדפס יותר מן מאה וחמשים שנה (לאו דוקא!) ואינם בנמצאים אפילו אחד בעיר ושנים במשפחה, ועכשיו קם ונתעורר ה"ה

---

לא צריכין ולא קיימין, והמחבר מן הפי' הזה על המדרש הוא ר' יצחק ב"ר שמעון חתן מהר"ל מפראג, ונפטר י"ב סיון ה"א שפ"ד ומצבתו נעתקה בס' גל עד סי' פ"ד. (ה) באוצר הספרים אות מ' סי' 650 טעה במה שכתב שנדפס בפראג בשנת שע"ג ועוד הפעם שם שפ"ב ובאמת היא הוצאה אחת. (ו) ובטעות הביא פירסט בספרו ביבליאטעקא ח"ב צד 145 שנדפס באמסטערדאם 1750 יש לתקן צ"ל 1730.



ה"ה האלוף המרומם כהר"ר יעקב קאפיל בן האלוף פרנס ומנהיג ה"ר נפתלי הירש פאס ז"ל להביא את המדרש הלז על מזבח הדפוס לזכות בו את הרבים.

ולמען לא יחסר כל בו נתחדשו בו דברים מה שלא הי' בדפוס ראשון (ר"ל בדפוס פראג שהוא דפוס שלישי) מראה מקומות מכל הפסוקים מה שהביא במדרש הלז, ונעשה ציון שני חצי לבנה וביניהם המבוקש באיזה מקום ימצא הפסוק ההוא, וגם להפירוש מהגאון מוהר"ר יצחק כ"ץ ז"ל הנ"ל נעשה מדור בפני עצמו למטה בשולי הדף כדי שיהיה נקל להמעיין להמצא, על כן לקנותו ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו, כי הרוה נפש עיפה לדעת לעות את יעוף דבר,(הוא לשון המדפיס מפראג) נדפס באמסטערדאם בבית ובדפוס של הדיין מוהר"ר משה פראנקפורט בשנת שוחר טוב יבק'ש' רצ'ון לפ"ק.

ונמצא שמה ב' הסכמות מרבני אמסטערדאם משנת ת"צ, על הסכמה הראשונה חתומים ה"ר דוד ישראל עטיאס, וה"ר יצחק חיים בן דנא די בריטו, ועל הסכמה שניה חתומים ה"ר יוסף ב"ר שמעון עקיבה בער ז"ל, וה"ר שמואל ב"ר קאפיל ז"ל, וה"ר משה ב"ר שמעון פראנקפורט ז"ל (הוא בעל הדפוס), את הפירוש על מזמור קי"ט לה"ר מתתיה היצהרי ז"ל השמיט המדפיס, וכמו בדפוס פראג כן הדפיס גם הוא הגהות בעל אות אמת אשר תיקן במדרש עפ"י הילקוט, והציג בגוף הספר ומחק הנוסחאות הישנות.

ה) ההוצאה החמישית היא דפוס פולנאה בדפוס מוהר"ר שניאור במוהר"ר בצלאל מגזע שור בשנת ת'ה'ל'ה לד'ו'ד' ארומ'מ'ך' אלהי המלך (הוא שנת תקנ"ד 1794), ובסופו נדפס פי' אלפא ביתא לה"ר מתתיה היצהרי ז"ל.

ו) ההוצאה הששית היא דפוס זאלקווא 4° בשנת ישרי"ם (תק"ס 1800), ועל השער כתוב:

„מדרש שוחר טוב על תהלים לעם ה' השרידים לסגולי דור היחידים המהלכים האלה בין העומדים מתוקן בדרושים נעימים ונכבדים, מפי תנאים ואמוראים, התנא האלקי רבינו אושעי' רבה בעל המדרש רבות, ולתשוקת החרדים לדברי חז"ל הובא לבית הדפוס ע"י הרבני מוהר"ר יעקב במוהר"ר נפתלי הירץ ז"ל מבראדי, מוגה ומסוקל מכל טעות ושגיאה שהי' בראשונים כאשר עיני הקורא לנוכח יביטו, נדפס בדפוס מוהר"ר מרדכי רובינשטיין שנת פקודי ה' י'ש'ר'י'ם' משמחי לב".

נמצא שמה ב' הסכמות מאת ה"ר שמעון אשכנזי אב"ד בק"ק דאברמיל משנת תקנ"ת, ומאת ה"ר ישראל ב"ר שבתי מגיד משרים דק"ק קאזניץ. ההוצאה הזו נדפסה עפ"י דפוס וויניציא, והמו"ל לא הוסיף מאומה גם לא הציג מ"מ הפסוקים (ז) ולא הדפיס את פי' מה"ר מתתי' היצהרי על מזמור קי"ט.

ז) ההוצאה השביעית. היא דפוס לבוב בשנת תר"י 8° עם איזה הערות קצרות, ראה מה שכתב הרב החכם מוהר"י בעהמער ז"ל על הוצאה הלזו בכרם חמד חלק ה'.

ח) פעם שמיני נדפס בלבוב בשנת תרי"א 4° עם פי' יבקש רצון מהרב ר' אפרים הלוי הורוויץ ונדפס רק עד מזמור מ"א.

ט) נדפס פעם תשיעי. בשטעטין בשנת תרכ"א.

י) נדפס פעם עשירי בווארשוי בשנת תרכ"ה עם באור הרב המופלג מוהר"ר רא"ם פאדווא, ותוספת באורים מאת הרב הגאון מוהר"ר מרדכי גימפל אב"ד דק"ק ראזינאי.

יא) נדפס בווארשוי בשנת תרל"ג ותרל"ה עם פי' ה"ר יצחק כ"ץ והמדפיס יכנהו „פי' מהרי"כ".

---

(ז) וטעה בעל אוצר הספרים שכתב אות מ' סי' 652 מדרש שו"ט על ס' תהלים עם פי' קצר מה"ר יעקב ב"ר נפתלי הירץ מבראדי, נדפס זאלקווא ישרי"ם, ובאמת הנ"ל לא עשה פי' קצר על מדרש תהלים, רק על שמואל ומשלי, ומדרש תהלים נדפס בלא פי' כלל.

## יח) רשימה מכל המקומות אשר בעל הילקוט מביא מאמרים בשם שו"ט או בשם מדרש סתם ואנה הם נמצאים במדרש לפנינו.

| רמז | המתחיל | נמצא במזמור | אות |
|---|---|---|---|
| | **בראשית** | | |
| ו | ובין המים | א | כא |
| | **נח** | | |
| ט | שנים שנים באו אל נח | ז | יא |
| | **לך** | | |
| עז | תרח היה רואה במזלות | קיח | יא |
| | **וישב** | | |
| קמו | מה הגפן הזו בוצרין אותה | פ | ה |
| | **ויחי** | | |
| קסב | אית דאמרי יהודה הרג | יח | לב |
| | **וארא** | | |
| קפב | ומה פרע להם הקב"ה | כח | ב |
| קפג | בתי השיש ובתי הפסחי' (א) | עח | יא |
| | **בא** | | |
| רח | קומו צאו | קיג | ב |
| רכב | אמר ר' אליעזר אמרו ישראל | א | יז |
| | **בשלח** | | |
| רסא | ראו כי נתן לכם | צב | א |
| | **פקודי** | | |
| תיז | כי ענן ה' על המשכן יומם (ב) | קה | יב |
| | **שמיני** | | |
| תקכד | וירא העם | לג | א |
| | **במדבר** | | |
| תרצד | כל הכלים | כד | יא |
| | **בהעלותך** | | |
| תשלה | ואם ככה | כג | ג |
| תשלז | מי יתן כל עם ה' | יד | ו |
| | **קרח** | | |
| תשנ | זש"ה אשרי איש | א | טו |
| | **חקת** | | |
| תשסד | ונפשנו קצה | עח | ד |
| " | על כן יאמר | לה | א |
| " | וממתנה נחליאל ר' יהודה אומר | ה | א |
| | **פנחס** | | |
| תשעג | ויהיו לנס כיון שנבלעו קרח | א | טו |

| רמז | המתחיל | נמצא במזמור | אות |
|---|---|---|---|
| תשעו | ונתת מהודך עליו | כא | ד |
| | **מסעי** | | |
| תשפו | ויסעו מרעמסס | קז | ד |
| | **דברים** | | |
| תתח | כי ה' אלהיך (ג) | כג | ג |
| | **ואתחנן** | | |
| תתכו | ואתכם לקח ה' | קז | ד |
| תתכח | או הנסה | קיד | ו |
| | **עקב** | | |
| תתנא | לא בצדקתך | קז | א |
| תתנב | לך רד שנו רבותינו | כב | ז |
| תתנג | כי יגורתי ארשב"נ כשעלה משה (ד) | ז | ו |
| תתנה | הן לה' | כד | ה |
| " | רבנן אמרי שני רקיעין הן (ה) | קיד | ב |
| | **שופטים** | | |
| תתקיט | תכין לך הדרך על כל מיל ומיל | כה | י |
| | **תצא** | | |
| תתקלז | ביומו תתן שכרו זש"ה לדוד וגו' | כה | א |
| | **ברכה** | | |
| תתקנא | ד"א וזאת הברכה א"ר לוי י"ב מזמורים (ו) | צ | ד |
| " | ד"א איש האלהים | צ | ה |
| תתקסג | אשריך ישראל | לו | א |
| | **יהושע** | | |
| לא | אל אלהים ה' | נ | א |
| | **שופטים** | | |
| מב | ר' ברכי' אומר | כב | כ |
| מט | חדלו פרזון | ג | ג |
| ס | ויעשו בני ישראל | יח | ו |
| | **שמואל** | | |
| עז | בן ירוחם (ז) | | |
| " | כתיב היתה לי דמעתי | מב | ד |
| עח | ועלי הכהן | א | ב |

(א) חסר הציון והמאמר שלפניו מסנהדרין כ"ז ע"ב [צ"ל ס"ז ע"ב] הוא עד המאמר הזה בתי הפייס. (ב) הציון נשמט ממקומו ושייך על כי ענן ה' על המשכן. (ג) נרשם בלתו מדרש וצ"ל שוחר טוב. (ד) מן ארשב"נ כשעלה משה למרום הוא משו"ט. (ה) הציון במאמר שלפניו מוסב גם על זה. (ו) חסר הציון והמאמר הזה מן א"ר לוי הוא משו"ט, ומן דכתיב [צ"ל כתיב] לכן יחכה ה' לחננכם הוא מפסיקתא דר"כ פסקא וזאת הברכה. (ז) לא נמצא בשו"ט וצ"ל פסיקתא רבתי והוא בפמ"ג פסקא כי פקד ומן המאמר אפרתי ריב"ל אמר



| רמז | המתחיל | נמצא במזמור | אות |
|---|---|---|---|
| קב | ותכבד (ח) | עח | יא |
| קכז | זש"ה נאם פשע | לו | ב |
| קכט | ותורד מיכל | נט | ד |
| קלא | ויקם דוד | לד | א |
| " | ולמה נקרא שמו אדומי (ט) | נב | ד |
| קלג | ויהי הוא נחפז ללכת (י) | יח | ז |
| " | ויכרות את כנף המעיל | ז | ד |
| קלד | ישמע נא אדוני (יא) | ט | א |
| " | א"ל שאול ידעתי כי מלוך תמלוך | נז | ג |
| " | וישבע שאול לדוד | נח | א |
| " | (אל) [לא] ישים אדוני (אל) [את] לבו | נג | א |
| " | ויהי כעשרת ימים א"ר חנינא (יב) | [illegible] | ז |
| קלה | זש"ה מצא אשה מצא טוב | נג | א |
| קלו | ויקם וילך אל מדבר זיף (יב*) | נח | א |
| קלח | ר' יהודה בש"ר לוי אמר | ז | ב |
| קמב | ויהי בשמעך את קול | כז | ב |
| קמו | וימדדם בחבל ריב"ל אמר (יג) | ז | ד |
| קמז | ד"א וישב יואב (יד) | פ | א |
| קמח | גם ה' העביר חטאתך | ד | ב |
| קנא | ודוד עולה במעלה הזת[illegible] | ג | ג |
| " | ויהי ברד (טו) | [illegible] | " |
| " | משכב אלו פולוסיקא (טז) | " | " |
| " | וילך דוד ואנשיו | " | " |
| קנו | מילתא דר' אושעי' רבה (יז) | יח | ל |
| ק[illegible] | ביום הציל ה' אותו (יח) | " | ו |
| קנח | ותגעש ותרעש הארץ | [illegible] | יב |
| קס | אתה מוצא | " | יד |
| " | א"ר יוחנן (יט) | " | טז |

| רמז | המתחיל | נמצא במזמור | אות |
|---|---|---|---|
| קס | מנוגה נגדו | יח | יז |
| קסא | ויראו אפיקי ים | " | יט |
| [illegible] | כי אתה תאיר נרי | " | כג |
| קסב | א"ר יודן | " | כט |
| " | תרחיב צעדי תחתי | " | ל |
| קסג | ואויבי נתת לי עורף | " | לב |
| קסד | מגדול ישועות מלכו (כ) | " | לו |
| קסה | אלה דברי דוד (כא) | " | ה |
| " | נעים זמירות ישראל | א | ו |
| " | וכאור בקר יזרח שמש (כב) | | |
| | **מלכים** | | |
| קסו | ואותו ילדה אחרי אבשלום | ב | ט |
| קעה | אז תבאנה שתים | עב | ב |
| רכב | ואיש משך בקשת | עח | יא |
| " | ויזעק יהושפט | ד | ג |
| רלב | ר' אלעזר אומר בעליית | יח | כג |
| רמד | ויאמר חזקיהו מארץ רחוקה באו (כג) | | |
| | **ישעיה** | | |
| רסב | ד"א אמדו צדיק (כד) | קיח | א |
| רפג | העם ההולכים בחשך | כב | טו |
| רפד | והיה אור ישראל | כב | ב |
| שט | יבש חציר | א | כ |
| שיא | ד"א מי העיר ממזרח א"ר ראובן (כה) | קי | ב |
| שלה | ד"א מי בכם ירא ה' | לא | א |
| שמא | מה המים | א | יח |
| שנ | וכן אתה מוצא שכל מי שנזדווג | ב | א |
| שסג | א"ר נחמן | מח | ד |
| שפז | אני מדבר בצדקה | כ | ג |
| " | ר' שמואל מתני בש"ר ירמי' | פ | ב |

הוא מן מדרש שמואל פ"א. (ח) הציון שו"ט נשמט ממקומו ומוסב על המאמר וזה אחד מהדברים, ומובא גם בילקוט מלכים רמז רכ"ב בשם שו"ט, והמאמר על ותכבד יד ה' אל האשדודים הוא מן אגדת שמואל פ"י. (ט) נרשם בלתו מדרש וצ"ל שו"ט. (י) נרשם בלתו מדרש וצ"ל שו"ט. (יא) גם בכאן נרשם מדרש וצ"ל שו"ט, ופה הביא ג' מאמרים יחד, עד למה אני לך הוא מן מזמור נ"ו אות א', ומן א"ל שאול ידעתי כי מלוך תמלוך עד תמלוך לעוה"ב הוא ממזמור נ"ז אות ג', ומן וישבע שאול עד שמע להם שאול הוא ממזמור נ"ח אות א', ומן וימת שמואל ויקבצו כל ישראל הוא ממדרש שמואל פכ"ג. (יב) חסר הציון. (יב*) נרשם בלתו "מדרש" וצ"ל שו"ט. ומן המאמר אם ה' הסיתך בי הוא מגמרא ברכות ס"ב ע"ב וחסר הציון. (יג) מן ריב"ל אמר עד סוף הרמז הוא משו"ט ולא מסנהדרין הרשום שם. (יד) וחסר הציון והוא עד כתוב אחד אומר. (טו) הציון מתחלת הרמז מוסב גם על זה. (טז) נרשם מדרש וצ"ל שו"ט. (יז) הסיום א"ל ישבי שכיב על אחד עד קטלין לך הוא משו"ט וחסר הציון. (יח) מן אלהי צורי הוא משו"ט שם אות ה', ומן עשרה לשונות הוא מספרי בהעלותך פיסקא כ"ו. (יט) הציון מראש הרמז מוסב גם על זה. (כ) הציון מרמז שלפניו מוסב גם על זה. (כא) נרשם בלתו מדרש וצ"ל שו"ט. (כב) נרשם בטעות שו"ט וצ"ל מדרש והוא במדרש שמואל סוף פכ"ט עד כי ברית עולם שם לי. (כג) נרשם שם שו"ט ולא מצאתי המאמר בשו"ט. (כד) חסר הציון. (כה) חסר הציון והציון סנהדרין

| רמז | המתחיל | נמצא במזמור | אות |
|---|---|---|---|
| שסח | נדרשתי ללא שאלני | י | ב |
| | **ירמיה** | | |
| רפה | מי לא יראך מלך הגוים | צג | א |
| רפו | ר' שמואל בר נחמני (כו) | א | כא |
| רצו | אני ה' חוקר לב | יד | א |
| שיא | עת צרה שנו רבותינו | כב | ז |
| | מתוך כעס רצון | | |
| שיב | כי אעלה ארוכה לך (כז) | | |
| שטו | על כן המו מעי לו | עז | ב |
| " | נקבה תסובב גבר | עג | ד |
| | **יחזקאל** | | |
| שמא | ובשוב צדיק מצדקתו | נב | ג |
| | **הושע** | | |
| תקלג | אהיה כטל לישראל | מה | ג |
| | **יואל** | | |
| " | דבר ה' (כח) | פ | א |
| תקלו | ואכלתם אכול ושבוע | ו | ו |
| | **עמוס** | | |
| תקמה | ד"א מפני הארי זה | יח | יא |
| | בבל (כט) | | |
| | **מיכה** | | |
| תקנא | כי כל העמים | א | כ |
| תקנב | ר' ראובן (ל) | " | " |
| תקנח | ד"א אל תשמחי אויבתי | כב | ז |
| | לי (לא) | | |
| | **חבקוק** | | |
| תקסב | על משמרתי אעמודה | ז | יז |
| תקסג | תפלה לחבקוק הנביא (לב) | צ | ב |
| תקסו | אלהים ה' חילי | כב | א |

| רמז | המתחיל | נמצא במזמור | אות |
|---|---|---|---|
| | **זכריה** | | |
| תקפא | מה המכות | לח | א |
| " | מה המכות האלה בין | יב | ה |
| | ידיך (לג) | | |
| | **מלאכי** | | |
| תקפז | כי תאמר אדום רששנו | ט | ט |
| תקצא | ושבתם וראיתם בין צדיק | לא | ט |
| | לרשע (לד) | | |
| ת קצה | ר' אבא אומר אם חפצת | א | טז |
| | בתורה | | |
| " | אמרו ישראל | מג | א |
| | **תהלים** | | |
| | הציונים תמצא בסוף הרשימה | | |
| | **משלי** | | |
| תתקלד | דרכיה א"ר יודן למה | א | יט |
| | נמשלה | | |
| תתקלח | ד"א אם ערבת בת"ה | ח | ג |
| | הכתוב מדבר (לה) | | |
| תתקמ | ד"א אני חכמה | קיט | ז |
| תתקמז | שוחר טוב (לו) | א | א |
| תתקנג | שפתי חכמים יזרו דעת (לז) | א | כא |
| " | ר"י בש"ר הנינא לפי | יז | א |
| | שבלעם אמר (לח) | | |
| תתקנז | טובה היתה אביגיל (לט) | נג | א |
| " | ד"א א"ר יוחנן בן נורי (מ) | נט | ב |
| תתקנח | מעשה בבנו של ר"ע (מא) | נט | ג |
| תתקנט | א"ר ביבא בר אבינא משל | | |
| | לאורח (מב) | | |
| " | יכפה אף ושמחה לצדיק | | א |
| | עשות משפט (מג) | ג | |

ק"ח מוסב על המאמר שלאחריו א"צ גם רבה. (כו) הציון שו"ט מוסב על התחלת רמז רפ"ו ונשמט ממקומו. (כז) ציין שו"ט ויש לתקן „מדרש" והכוונה למדרש שמואל פ"ט. (כח) חסר הציון שו"ט. (כט) הציון שו"ט נשמט ממקומו, ומן כאשר ינוס מפני הארי הוא ממדרש פנים אחרים על אסתר אשר הוצאתי לאור. (ל) הציון מסוף רמז שלפניו מוסב גם על זה. (לא) חסר הציון ומובא לנכון בילקוט עקב רמז תתנ"ב, וירמיה רמז ש"א בשם שו"ט. (לב) בילקוט יש הוספה באמצע המתחיל ברחם חנניה מישאל ועזרי', עד על שגיונות, והוא נוסף משו"ט שם אות ז', גם נשמט שם מאמר שלם כמו שהעירותי בהערות שלי. (לג) פה ערב ב' מאמרים יחד, המאמר הראשון מי שאינו יודע להכות הוא במזמור ל"ח אות ב', ומן מה המכות האלה בין ידיך אשר הוכתי הוא מן מזמור י"ב אות ה'. (לד) המלה וכתיב היא מיותרת. (לה) התחלת המאמר הוא מן ב"ר ויגש וחסר הציון, ומן המאמר ד"א תקעת לזר כפיך שעבדת עבודת אלילים תידון בגיהנם הוא מן מדרש משלי פ"ו. (לו) ומן ד"א ודורש רעה הוא ממדרש משלי פי"א. (לז) בטעות נרשם בצדו „תנחומא מדרש שו"ט" הציון תנחומא מוסב על המאמר שלפניו ד"א אם נתפש ללשון הרע והוא בתנחומא מצורע אות ד', ומן שפתי חכמים הוא משו"ט. (לח) בטעות נרשם תנחומא ולא נמצא בתנחומא וצ"ל שוחר טוב. (לט) הציון נשמט ממקומו. (מ) פה ערב ב' מאמרים ממקומות שונות יחד, המאמר הראשון הוא ממזמור נ"ג והמאמר השני הוא ממזמור נ"ט. (מא) הציון מרמז שלפניו מוסב גם על זה. (מב) מציין „שו"ט" ולא נמצא במדרש הזה, רק בוי"ר פ"ד אות ג' ואות ד', וקה"ר פי"ב פ' כי את כל מעשה, ובשו"ט מזמור ק"ג נמצא רק עשרה דברים יש באדם, אבל כאשר הביא הילקוט עשרה דברים משמשין את הגוף לקוח מן וי"ר שם. (מג) מציין מדרש וצ"ל שו"ט.



| רמז | המתחיל | נמצא במזמור | אות |
|---|---|---|---|
| תתקסא | מכסה שנאה תני ר"ח (מד) | נב | ג |
| תתקסב | הולך חמים (מה) | נה | א |
| | **איוב** | | |
| תתצח | הן בקדושיו | טז | ב |
| תתקה | אל אלוה אל תרשיעני | כו | ב |
| תתקו | עמו עוז ותושיה | ז | ג |
| תתקי | ומשך אבירים בכחו (מו) | טז | ב |
| תתקיז | צדק לבשתי (מז) | כד | א |
| תתקכב | התדע על מפלשי עב | קיט | א |
| | **דניאל** | | |
| אלף ס | כל קביל ר' יוחנן אמר | כו | ז |
| | בשני מקומות (מח) | | |
| " | ענו שדרך (מט) | כח | ב |
| אלף סו | ומילין לצד עילאה ימלל | י | א |
| | **אסתר** | | |
| אלף נו | וצומו עלי וכי יש אדם | כב | ה |
| | צם (נ) | | |
| | **שה"ש** | | |
| תתקפה | אני חבצלת | א | כ |
| תתקפו | השמיעני את קולך אריב"ל | קיט | א |
| | ב"ר שלום | | |
| " | דודי לי | כג | א |
| תתקפח | אם תמצאו את דודי | ט | יז |
| תתקצב | מי זאת הנשקפה | כב | יא |
| | **קהלת** | | |
| תתקעא | טובים השנים מן האחד (נא) | ג | א |
| " | ד"א טובים השנים שיוצאים | נט | א |
| | לדרך (נב) | | |
| " | טוב ילד מסכן זה יצר | ט | ה |
| | טוב (נג) | | |
| " | ד"א אל תתן את פיך | נב | א |
| תתקפט | גם במדעך מלך (נד) | ז | א |
| " | בקש קהלת וגו' בקש | ט | ב |

| רמז | המתחיל | נמצא במזמור | אות |
|---|---|---|---|
| | לעמוד על עסקא של | ט | ב |
| | פרה (נה) | | |
| | **תהלים** | | |
| תרי | אשרי האיש (נו) | א | ג |
| תריב | ר' פנחס פתח | א | ד |
| תריג | א"ר יהושע בן קרחה | א | ח |
| " | דרש ר' שמעון בן פזי (נז) | " | " |
| " | מדבר באדם הראשון | " | ט |
| תריד | כעץ שתול | " | יא |
| " | ר"א ובתורתו יהגה יומם | " | יז |
| תריו | *והיה כעץ שתול א"ר | " | יט |
| | יצחק (נח) | | |
| תריז | ר' שמואל ב"ר יצחק | " | " |
| תריח | לא כן הרשעים | " | כ כא |
| תריט | על כן לא יקומו (נט) | " | כא |
| תרכ | ד"א אבד רשעים | " | כב |
| " | *ושב בשמים יצחק (ס) | ב | ה |
| תרכא | אספרה אל חק | " | ט |
| " | ר"א שאל שיהיו ישראל | " | י |
| | קיימים | | |
| " | ר' ברכיה אמר בשביל | כא | ד |
| | עדתו | | |
| תרכג | נשקו בר | ב | יז |
| תרכד | לדוד בברחו | ג | א ב |
| " | ה' מה רבו צרי | ג | ד |
| " | *אני שכבתי | ג | ז |
| תרכו | שני רשעים משל למה"ד | ד | יג |
| תרכז | למנצח בנגינות | ד | ו |
| " | *בקראי ענני ר' יהודה | ד | א |
| | אומר | | |
| " | *בני איש | ד | ח |
| " | *רגזו ואל תחטאו | ד | ט |
| " | רבים אומרים | ד | י |
| תרכח | *נתת שמחה בלבי (סא) | ד | יא |

(מד) חסר הציון. (מה) התחלת המאמר הוא משו"ט, אבל מן עובד אדמתו ישבע לחם הוא ממדרש אחר. (מו) מציין מדרש וצ"ל שוחר טוב, וכן הביא המאמר הזה ברמז תתל"ח בשם שו"ט. (מז) חסר הציון, ועל המאמר שלפניו מציין ב"ר פ"ס [אות י"ג] הוא עד צדק לבשתי. (מח) חסר הציון ובמאמר שלפניו מציין תנחומא והוא בפ' מקץ אות ד', והמאמר מתנחומא הוא עד ר' יוחנן אמר, ומן ר' יוחנן אמר הוא מן שו"ט מזמור כ"ו, וכן בילקוט תהלים רמז תש"ה מובא ג"כ המאמר הזה וחסר שם הציון מדרש, כי הציון תוספתא סנהדרין הוא בטעות כאשר העירותי בהערות שלי. (מט) מציין מדרש וצ"ל שו"ט. (נ) חסר הציון. (נא) חסר הציון והוא עד ד"א טובים שנים שהם עוסקים בתורה. (נב) חסר ג"כ הציון ומן ר' מאיר כד חזי הוא מקה"ר. (נג) חסר הציון. (נד) הוא עד אל תקלל, ומן א"ר אבין הוא מוי"ר פל"ב אות ב' וחסר הציון „וי"ר". (נה) חסר הציון. (נו) בילקוט תהלים נרשם תמיד בגליון „מדרש" והכוונה מדרש שוחר טוב. (נז) הציון בראש הרמז מוסב גם על זה. (נח) בכל המקומות אשר חסר הציון הגהתי סימן כוכב כזה * למען לא נצרך להעיר בכל פעם „חסר הציון" ומה שנרשם שם בצדו ירושלמי נשמט ממקומו ושייך על תני עץ חיים. (נט) הציון מרמז שלפניו מוסב גם על זה. (ס) מן ד"א השיתיו הוא מן מדרש שמואל פי"ט וחסר הציון. (סא) עד אמר לו הקב"ה הוא מן שו"ט.

| רמז | המתחיל | נמצא במזמור | אות |
|---|---|---|---|
| תרכח | למנצח אל הנחילות | ה | א |
| תרכט | *ד"א למנצח אל הנחילות | ″ | ב |
| | זש"ה | | |
| ″ | *ד"א למנצח א"ר שמואל | ″ | ד |
| | בר נחמני | | |
| תרל | *אמר ר' שמואל | ″ | ג |
| ″ | *אמרי האזינה ה' | ″ | ו |
| ″ | לא יתיצבו הוללים | ″ | ח |
| תרלב | *האשימם אלהים | ″ | י |
| ″ | *כי אתה תברך צדיק (סב) | ″ | יא |
| תרלג | *ד"א למנצח על השמינית | ו | ב |
| תרלד | ד"א על ארבעה מלכיות | ″ | ב |
| תרלה | *ה' אל באפך | ″ | ג |
| ″ | יבושו ויבהלו מאד | ″ | ו |
| תרלו | *יגעתי באנחתי | ″ | ח |
| תרלז | *שגיון לדוד | ז | א |
| ″ | *ה' אלהי בך חסיתי | ″ | ד ה |
| ″ | *ועורה אלי משפט צוית | ″ | ו ז |
| תרלח | ולו הכין כלי מות | ″ | י יא יב |
| תרלט | *למנצח על הגתית | ח | א |
| תרם | *רבי יהודה | ″ | ב |
| ″ | *רבי ור' יוסי | ″ | ה |
| תרמא | א"ר ברכיה | ″ | ו |
| תרמב | למנצח על מות לבן (סג) | ט | א |
| תרמו | ד"א לפי שהם עושים (סד) | | |
| תרמז | *בגאות רשע זה לוט (סה) | י | ג |
| תרמח | *א"ר יודן | ″ | ג ד |
| תרנ | ידכה ישות | ″ | ה ו |
| תרנא | *על מה נאץ רשע (סו) | ″ | ו |
| תרנב | *רומוס ורמילוס | ″ | ו |
| ″ | ד"א מהו הרכם צפור (סז) | יא | א |
| תרנג | *מה אם השיתין (סח) | ″ | ב |
| ″ | *ה' בהיכל קדשו | ″ | ג |
| תרנו | ישר יחזו פנימו | ″ | ו |

| רמז | המתחיל | נמצא במזמור | אות |
|---|---|---|---|
| ″ | *למנצח על השמינית | יב | א |
| ″ | ר' יהושע אומר מצינו שהרג | ″ | ב |
| ″ | לשוננו כתיב (סט) | ″ | ב |
| תרנז | *אמר ר' יודן | ″ | ג |
| תרנח | *כסף צרוף א"ר תנחום | ″ | ד |
| תרנט | למנצח מזמור לדוד | יג | א |
| תרס | *עד אנה ה' תשכחני | ″ | ב |
| תרסא | *ד"א ואני בחסדך | ″ | ד |
| תרסב | *ד"א אמר נבל בלבו זה | יד | ב |
| | עשו | | |
| ″ | ר' יוחנן פותרה | ″ | ד |
| תרסג | *שם פחדו פחד (ע) | ″ | ה |
| תרסד | מזמור לדוד ה' מי יגור | טו | א |
| תרסה | *לא עשה לרעהו | ″ | ד |
| תרסו | *אמרו חכמים | טז | א |
| ″ | *ירבו עצבותם | ″ | ג |
| ″ | *אברך את ה' | ″ | ז |
| תרסח | *אמר רב צריך אדם לומר | ″ | ח |
| ″ | כי מימיני | ″ | ט |
| תרסט | הקב"ה נקרא חסיד | ″ | יא |
| תרע | *אמר רב אמר דוד | ″ | יב |
| ″ | *ד"א ארח חיים | יז | ה |
| ″ | שמעה ה' ד"א מה ראה דוד | ″ | ב ה ו ח |
| תרעא | *א"ר חייא (עא) | ″ | ח |
| ″ | *קדמה פניו | ″ | י יא |
| ″ | *ד"א ממתים ידך מה | | |
| | גבורים (עב) | | |
| ″ | למנצח לעבד | יח | ג ז |
| תרעב | השמים מספרים | יט | א |
| ″ | אמר ישעיה | ″ | ג |
| ″ | *השמים מספרים א"ר | ″ | ו ז ט |
| | יעקב בר זבדי | | |
| תרעג | בכל הארץ יצא קום (עג) | ″ | י |
| תרעד | *תורת ה' תמימה ר' ירמי' | ″ | יד |

(סב) מן ד"א כי אתה תברך צדיק הוא מתנחומא חיי אות א' וחסר הציון. (סג) מן האויב תמו חרבות הוא משו"ט שם אות ה', ומן והוא ישפוט תבל בצדק א"ר לוי הוא מפסיקתא רבתי פ"מ פסקא בחדש השביעי עד והזכות זכות אבות, ומן ויהי ה' משגב לדך א"ר יוחנן הוא משו"ט שם אות ב'. (סד) הציון מדרש בגליון הוא בטעות וצ"ל תנחומא והוא בפ' וירא אות ע"ז. (סה) התחלת הרמז הוא מפסיקתא רבתי פל"א. (סו) התחלת הרמז הוא מפסיקתא רבתי פל"א. (סז) המאמר הראשון דרש רבא הוא מסנהדרין ק"ז ע"א וחסר הציון. (סח) המאמר שלפניו מציין ב"ר, והוא בפע"ה עד מה אם השיתין. (סט) המאמר א"ר יוחנן הוא מגמרא ערכין ט"ו ע"ב וחסר הציון, ומן לשוננו כתיב הוא משו"ט, והציון „מדרש" במאמר שלפניו מוסב גם על זה. (ע) גם מן א"ר יוחנן הקב"ה עומד והאומר הוא מפסיקתא רבתי פמ"א עד את מולא ומשם ואילך הוא משו"ט מזמור י"ד אות ו'. (עא) התחלת הרמז הוא מן תנחומא קדושים אות ו'. (עב) מציין בצדו מדרש וצ"ל וי"ר והוא פ"ג אות ו', ואח"כ על המאמר אני בצדק מציין וי"ר צ"ל ב"ב דף י' ע"א. (עג) וסוף הרמז ר' יהושע בש"ד יצחק ברבי



| רמז | המתחיל | נמצא במזמור | אות |
|---|---|---|---|
| | ורבנן (עד) | | |
| תרעו | *יראת ה' טהורה א"ר לוי | יט | טו |
| תרעז | שגיאות מי יבין | ″ | יז |
| תרעח | יהיו לרצון אמרי פי | א | ח |
| ″ | ה' צורי וגואלי | יט | יז |
| תרעט | יענך ה' | כ | א |
| תרפ | *ד"א יענך באיזה יום | ″ | ג ד |
| ″ | ומציון יסעדך (עה) | ″ | ו |
| ″ | *יזכור כל מנחותיך | ″ | ח |
| תרפא | *ד"א ובשם אלהינו | ″ | י |
| | נדגול (עו) | | |
| תרפב | *למנצח מזמור לדוד | כא | א ב |
| תרפג | כי תקדמנו ברכות טוב | ″ | ד |
| תרפד | *כי תשיתמו | ″ | ה |
| תרפה | ד"א למנצח | כב | ד |
| ″ | ר' חייא בר אבא (עז) | ″ | יג |
| ″ | *א"ר יהודה בר סימון | ″ | יד |
| ″ | ד"א יום ראשון | ″ | ו |
| ″ | ד"א אלי בים | ″ | טז |
| ″ | אקרא יומם | ″ | ו |
| ″ | ר' שמואל בר הנינא | ″ | יט כ |
| תרפו | *ד"א ואנכי תולעת | ″ | כ |
| ″ | גול אל ה' | ″ | כב |
| תרפז | אל תרחק ממני | ″ | כד כה כו כז |
| תרפח | הושיעני מפי אריה | ″ | כח |
| ″ | יראי ה' הללוהו | ″ | כט |
| ″ | אגריפס המלך | ″ | לא |
| ″ | יאכלו ענוים | ″ | לב |
| תרצ | *דודי לי | כג | א |
| תרצא | *בנאות דשא | ″ | ד |
| תרצב | ה' רועי | ″ | ד ה |
| ″ | ר' אליעזר המודעי אומר | א | כ |
| תרצד | ד"א בנאות | כג | ו |
| תרצה | *לדוד מזמור | כד | א |

| רמז | המתחיל | נמצא במזמור | אות |
|---|---|---|---|
| תרצו | ד"א לה' הארץ | כד | ה |
| ″ | ד"א מי יעלה בהר ה' | ″ | ז |
| תרצט | וי"א השר היה קטן | ″ | י |
| תש | *ד"א מי הוא זה מלך | ″ | יא |
| | הכבוד (עח) | | |
| תשא | *לדוד אליך ה' נפשי אשא | כה | א |
| תשב | *ד"א אליך | ″ | ב |
| ″ | *אלהי בך בטחתי | ″ | ה ז |
| ″ | *חטאת נעורי | ″ | ט |
| ″ | ד"א טוב וישר למה | ″ | י |
| | טוב (עט) | | |
| תשג | *לדוד שפטני | כו | א |
| ″ | *בחנני | ″ | ג |
| ″ | *שנאתי קהל מרעים | ″ | ד |
| ″ | *ד"א ארחץ בנקיון במקה | ″ | ה |
| | ולא בגזל | | |
| תשה | *ד"א אל תאסוף (פ) | ″ | ז |
| תשו | לדוד ה' אורי וישעי | כז | א |
| ″ | כתיב נר לרגלי | ″ | ב |
| ″ | *א"ר אבא בר כהנא | ″ | ה |
| | מלכות שאל | | |
| תשח | לדוד אליך ה' אקרא (פא) | כח | א |
| ″ | כי לא יבינו | ″ | ה |
| תשט | *מזמור לדוד | כט | א |
| תשיג | מזמור שיר חנוכת | ל | א |
| ″ | ר' נחמיה אומר | ″ | ד |
| ″ | *א"ר הונא אמר דוד (פב) | ″ | ″ |
| תשיד | מזמור לדוד | לא | א |
| ″ | א"ר יוחנן לעתיד לבא (פג) | ″ | ג |
| תשיו | מה רב טובך אשר | | |
| | לאדם (פד) | | |
| תשיז | *א"ר דימי דמן חיפה | ″ | ו |
| ″ | *אהבו ה' כל חסידיו | ″ | ח |
| ″ | *שנאתי השומרים | ″ | ח |

זעירא הוא מן וי"ר פל"א אות ט'. (עד) על המאמר שלפניו מציין ירושלמי פאה אין עומדין צ"ל ירושלמי דברכות פ"ה (ה"ב דף ט' ע"ג). (עה) מן א"ר ברכיה הוא מתנחומא קדושים אות ט'. (עו) התחלת הרמז הוא בתנחומא במדבר אות י' וחסר הציון. (עז) מציין שם ירושלמי ברכות פ"א, והילקוט הביא כלשון המדרש. (עח) מציין מדרש בטעות וצ"ל תנחומא והוא בפ' וארא אות ז'. (עט) המאמר שאלו לחכמה הוסיף הילקוט מן פסיקתא מובא דף קכ"ח ע"ב וחסר הציון, ומן ד"א שנתן לראשונים הוא מן שו"ט. (פ) בטעות מציין שם תוספתא סנהדרין כי הציון הזה מוסב על סוף רמז תש"ד אל תאסוף תניא שני קברות והוא בתוספתא סנהדרין פ"ט והציון שם סנהדרין דף מ"ו הוא בטעות. (פא) הציון נשמט ממקומו, והציון בסוף רמז תש"ז „מדרש" מקומו בהתחלת רמז תש"ח, והמאמר קום אל ה' א"ר חמא הוא מברכות ל"ב ע"ב. (פב) בטעות נרשם בצדו ירושלמי פאה פ"א, כי הציון ירושלמי מוסב על המאמר וכן הוא אומר מחמס אחיך יעקב, ומן א"ר הונא הוא משו"ט, וכן המאמר ד"א מזמור שיר הוא משו"ט. (פג) במדרש תהלים הוא קצת באופן אחר. (פד) מציין בצדו „מדרש" ולא מצאתי

| רמז | המתחיל | נמצא במזמור | אות |
|---|---|---|---|
| תשיח | *לדוד משכיל | לב | א |
| " | ד"א אשרי נשוי פשע (פה) | " | " |
| תשכ | רננו צדיקים | לג | " |
| תשכא | נצור לשונך | לט | " |
| תשכב | לדוד ריבה ה' | לה | " |
| תשכג | *כל עצמותי תאמרנה (פו) | " | ב |
| תשכד | למנצח לעבד ה' | לו | א |
| תשכה | *נאם פשע | " | ב |
| תשכו | כי החליק | " | ג |
| תשכז | באורך נראה אור | " | ו |
| " | משוך חסדך | " | ז |
| תשכח | שם נפלו פועלי און (פז) | | |
| " | *לדוד אל תתחר | לז | א |
| תשכט | *כי כחציר | " | ב |
| תשל | ד"א והתחולל (פח) | | |
| " | ואויבי ה' כיקר כרים (פט) | סח | ב |
| תשלג | מזמור לדוד להזכיר | לח | א |
| תשלד | *אין מתום בבשרי | " | ב |
| " | ר"א זה שמעי (צ) | ג | ג |
| תשלו | למנצח לדוד מזמור | מ | א |
| תשמ | אשרי משכיל | מא | א |
| " | *א"ל הקב"ה אין לך יום רעה (צא) | " | ד |
| תשמא | *ד"א ביום רעה | " | " |
| " | אויבי יאמרו רע לי | " | ה |
| " | למנצח משכיל | מב | א |
| " | צמאה נפשי לאלהים (צב) | " | ב |
| תשמב | היתה לי דמעתי | " | ג |
| תשמג | *אלהי עלי נפשי | " | ה |
| תשמה | אומרה לאל סלעי | " | ו |

| רמז | המתחיל | נמצא במזמור | אות |
|---|---|---|---|
| תשמה | כי אתה אלהי מעוזי | מג | א |
| תשמו | *למנצח לבני קרח | מד | " |
| " | כי שחה לעפר נפשנו | מד | ב |
| תשמז | *למנצח על שושנים | מה | א |
| " | *כל העושה תשובה | יח | ג |
| " | *בג' דברים | מה | ב' |
| תשמח | *ד"א זש"ה אהיה כטל | " | ג |
| תשמט | *רחש לבי | " | ד |
| " | *אומר אני | " | " |
| תשנ | ד"א והדרך | א | טז |
| " | *א"ר אבהו הדא תרנגולא | מה | בס"פ |
| תשנא | למנצח לבני קרח | מו | א |
| תשנב | *ויקר פדיון נפשם | " | א |
| תשנג | *על כן לא נירא | " | ב |
| תשנד | *למנצח לבני קרה | מז | א |
| תשנה | מזמור לבני קרה (צג) | מח | " |
| " | *אלהים בארמנותיה | " | ב |
| " | כשמךאלהים כן תהלתך(צד) | | |
| תשנו | סובו ציון | " | ד |
| תשנז | *שיתו לבכם לחילה (צה) | " | ה |
| " | *למנצח לבני קרח | מט | א |
| תשנט | אלהים הופיע (צו) | " | " |
| תשם | *לא על זבחיך (צז) | " | ב |
| תשסד | בבוא אליו נתן הנביא | נא | א |
| תשסה | הצילני מדמים אלהים (צח) | | |
| תשסז | למנצח משכיל | נב | " |
| " | *מות וחיים אכל וברך חיים ביד הלשון | " | ב |
| " | אהבת רע מטוב | " | ז |
| תשסט | *למנצח על מחלת | נג | א |

בשו"ט ואולי נשמט הציון ממקומו ושייך להתחלת רמז תשי"ז. (פה) מן א"ר שמעון בן לוי עד א"ר יוסי הוא מן פסיקתא רבתי פמ"ה, ומן א"ר יוסי ברבי יהודה הוא משו"ט. (פו) המאמר מסביא הוא בכ"י וליתא בנדפס, ומן מציל עני הוא מפסיקתא רבתי פ"ע. (פז) בטעות נרשם שם מדרש, וצ"ל תנחומא והוא בפ' ויצא אות י', ובכתז תתפ"ח ד"ה סומך ה' מובא לנכון בשם התנחומא. (פח) מציין בצדו מדרש ולא מצאתי בשו"ט. (פט) נרשם שם גם ב"ר פפ"ד, הציון ב"ר מוסב על לא יבושו במאמר שלפניו וצ"ל ב"ר פס"ד. (צ) הציון מדרש על למנצח לידותון נשמט ממקומו ושייך על ד"א זה שמעי, והציון ברכות דף ה' ע"א על רמז תשל"ה נשמט ממקומו ושייך על למנצח לידותון. (צא) המאמר שלפניו הוא מו"ל פל"ד, ומן א"ל הקב"ה הוא משו"ט. (צב) נרשם בצדו פסיקתא רבתי. אולם הציון נשמט ממקומו ומוסב על ד"א לאלהים כשתעשה דין, אבל המאמר צמאה נפשי לאלהים ממה את למאה הוא משו"ט. (צג) מן ד"א יפה נוף היפה בענפיה הוא מפסיקתא רבתי פמ"א וחסר הציון. (צד) מציין מדרש בטעות וצ"ל תנחומא והוא בפ' שמות אות א'. (צה) הציון תנחומא במאמר שלפניו הוא בתנחומא במדבר אות כ' הוא עד שיתו לבכם לחילה והמאמר על שיתו לבכם לחילה הוא משו"ט. (צו) המאמר שלפניו הוא מספרי ברכה פיסקא שמ"ג ומן אלהים הופיע הוא משו"ט. (צז) על שמעה עמי מציין מכילתא הוא במכילתא משפטים פרשה כ' ד"ה שלש פעמים בשנה, והמאמר שלאחריו ד"א שמעה עמי א"ר יוסי הוא מתנחומא וארא אות א' וחסר הציון, ומן לא על זבחיך הוא משו"ט. (צח) מציין בצדו מדרש וצ"ל מדרש שמואל



| רמז | המתחיל | נמצא במזמור | אות |
|---|---|---|---|
| תשע | *כלו סג | נג | ב |
| תשעא | *למנצח בנגינות מזמור לדוד | נד | א ב ג |
| " | *למנצח בנגינות משכיל לדוד | נה | א |
| " | מהו ואתה אנוש כערכי | ע | א |
| תשעב | אריב"ל מהו פדה בשלום | " | ג ד |
| " | ד"א פדה על רחל נאמר (צט) | " | ד |
| תשעג | *חלקו מחמאות פיו (ק) | " | ב |
| תשעד | עלי אלהים נדריך | נו | ד |
| תשעה | כי הצלת נפשי ממות (קא) | " | ד |
| " | *חנני אלהים חנני (קב) | נז | א |
| תשעו | למנצח אל תשחת (קג) | נח | א |
| " | ואף בלב עולות תפעלון | " | ב |
| " | חמת למו כדמות חמת נחש | " | ב |
| תשעז | למנצח אל תשחת | נט | א ד ה |
| " | *למנצח על שושן עדות(קד) | ס | א |
| " | *מהו בהצותו | " | א ב |
| תשפ | למנצח על נגינת לדוד | סא | א |
| תשפב | למנצח על ידותון (קה) | סב | א ב |
| תשפד | ולך ה' חסד | " | ד |
| " | ד"א לך ה' חסד ר"א אומר | ל | ד |
| " | ר' נחמיה אומר | סב | ד |
| תשפה | מזמור לדוד (קו) | סג | א |
| " | צמאה לך נפשי (קז) | " | ד |
| תשפז | למנצח מזמור לדוד | סד | א |
| תשפח | למנצח לדוד מזמור | סה | א |
| " | אשרי תבחר ותקרב | " | ג |
| תשצא | למנצח בנגינות מזמור | סז | א |

| רמז | המתחיל | נמצא במזמור | אות |
|---|---|---|---|
| תשצב | א"ר ברכיה (קח) | סז | א |
| " | אר"א יכול שהגוים אומרים (קט) | " | א |
| תשצג | למנצח לדוד | סח | א |
| תשצה | מנין שבזת הים גדול מבזת מצרים (קי) | | |
| תתא | למנצח על שושנים | סט | א |
| תתב | למנצח לדוד להזכיר | ע | א |
| " | יבושו ויחפרו | " | א |
| תתג | בך ה' חסיתי | עא | א |
| תתה | לשלמה אלהים | עב | ב ג |
| תתו | ורב שלום | " | ה |
| תתז | מזמור לאסף | עג | א |
| תתח | ד"א מהו כי אין חרצובות | " | א |
| תתט | כי הנה רחקיך יאבדו (קיא) | | |
| " | משכיל לאסף | עד | א |
| " | *אריב"ל מאי דכתיב | " | ב |
| תתי | ועתה פתוחיה יחד | " | ב |
| " | למנצח אל תשחת | עה | א |
| תתיב | *כילא ממוצא וממערב(קיב) | " | ג |
| תתיג | *ר' יודן ור"ח בר חנינא (קיג) | " | ד |
| " | למנצח בנגינות | עו | א ג |
| תתיד | ד"א אימתי נודע (קיד) | עז | א |
| תתיט | משכיל לאסף | עח | א |
| " | *וכיון שהכה משה את הסלע (קטו) | " | ב |
| " | *א"ר אבא בר כהנא בש"ר לוי | " | ג |
| " | ראו ענוים וישמחו | " | ה ו ז |

והוא בפכ"ה. (צט) מציין ב"ר פע"ד בטעות וצ"ל מדרש, ובמדרש ב"ר פע"ג אות ג' הוא בסגנון אחר ע"ש, (ק) הציון ב"ר פע"ח צ"ל פמ"ח אות ח' ומוסב על שלח ידיו בשלומיו. (קא) הציון מסוף רמז שלפניו מוסב גם על זה. (קב) המאמר על למנצח אל תשחת הוא מב"ר פנ"א אות ז' וחסר הציון ומן חנני הוא משו"ט. (קג) מציין ב"ר בטעות וצ"ל מדרש והוא בשו"ט שם. (קד) הציון ב"ר פע"ד נשמט ממקומו ושייך על כשהלך דוד לארם נהרים והוא שם בב"ר פע"ד אות ט"ו, ועל המאמר למנצח על שושן עדות חסר הציון מדרש, והוא בשו"ט ברשמתי. (קה) על המאמר שלאחריו אך אל אלהים דומיה נפשי מציין ספרי והוא ג"כ בשו"ט שם. (קו) הוא עד שלא אשחרך, ומן ד"א אלהים אלי אתה הוא מפסיקתא רבתי פמ"ז פסקא אחרי מות עד שלא ויברכם, ומן צמאה לך נפשי הוא משו"ט שם אות ד'. (קז) ובטעות הפרידו המדפיסים והציגו על העניים והאביונים רמז חדש בספ"ו רק הוא סיום למאמר שלפניו משו"ט, ויש להציג התחלת הרמז על ר' אליעזר ב"ר יוסי בר זימרא פתר קריא. (קח) הציון מרמז שלפניו מוסב גם על זה. (קט) הציון אלה הדברים רבה נשמט ממקומו ומוסב על אמר הקב"ה לישראל והוא דב"ר פ"א אות ט', והמאמר א"ר אלעזר הוא משו"ט. (קי) מציין מדרש בטעות, וצ"ל מכילתא והוא בפ' בא מסכתא דפסחא סוף פרשה י"ג. (קיא) מציין מדרש ולא מצאתי בשו"ט. (קיב) מציין תנחומא וצ"ל מדרש והציון תנחומא מוסב למאמר שלאחריו ד"א כי לא ממוצא והוא בתנחומא שמות אות ט': (קיג) במאמר שלפניו ציין ב"ר והוא בפפ"ח ומן ר' יודן הוא משו"ט וחסר הציון. (קיד) הציון בסוף רמז שלפניו מוסב גם על רמז תתי"ד. (קטו) במאמר שלפניו מציין תנחומא והוא בתנחומא חקת אות כ"ט, ומן וכיון

| רמז | המתחיל | נמצא במזמור | אות |
|---|---|---|---|
| תתכ | מצינו כשהיו ישראל עומדים (קטז) | | |
| ״ | *והוא רחום יכפר עון | עח | ת׳ יא יג טז |
| תתכא | ר׳ יהושע בן לוי אומר | ״ | יז |
| תתכב | *ויתן לשבי עוזו | ״ | יח |
| ״ | *כהניו בחרב נפלו (קיז) | ״ | ״ |
| תתכג | *ויבחר את שבט יהודה | ״ | יט |
| ״ | ויבחר בדוד | ״ | כא |
| תתכד | *מזמור לאסף | עט | ג |
| תתכה | *אלהים באו גוים | ״ | ד ח |
| תתכו | שפכו דמם כמים | כב | יז |
| תתכז | למנצח על שושנים | פ | ב |
| תתכח | *לפני אפרים (קיח) | ״ | ג |
| ״ | ותשקמו בדמעות שליש | ״ | ד |
| תתכט | *גפן ממצרים | ״ | ה |
| תתל | *יכרסמנה חזיר מיער (קיט) | ״ | ו |
| ״ | למנצח על הגתית | פא | א |
| תתלא | *ד״א משל למה״ד | ״ | ב |
| ״ | *בחדש שופר רבנן אמרין (קכ) | ״ | ה |
| ״ | מזמור לאסף כשנגלה הקב״ה (קכא) | | |
| ״ | *מזמור לאסף זש״ה לא תכירו | פב | א |
| ״ | היה ר׳ סמאי אומר כל בריות (קכב) | | |
| תתלב | שיר מזמור לאסף | פג | א |
| תתלג | למנצח על הגתית | פד | ״ |
| ״ | אשרי אדם עוז לו בך | ״ | ג |
| ״ | א״ר יונה אין נחת רוח(קכג) | ״ | ד |

| רמז | המתחיל | נמצא במזמור | אות |
|---|---|---|---|
| תתלג | כי שמש ומגן | א | ג |
| ״ | למנצח לבני קרח | פה | א |
| תתלד | *אספת כל עברתך (קכד) | ״ | ג |
| ״ | תפלה לדוד הטה ה׳ | פו | א |
| תתלה | חנני ה׳ (קכה) | פה | ב |
| תתלו | הורני ה׳ דרכך | פו | ה |
| ״ | אודך ה׳ (קכו) | ״ | ו ז |
| ״ | עשה עמי אות לטובה (קכז) | ״ | ח |
| ״ | ד״א אוהב ה׳ שערי ציון (קכח) | פז | א |
| ״ | אוהב ה׳ שערי ציון בכל מדינה | ״ | ד |
| תתלז | נכבדות מדובר בך (קכט) | ״ | ה |
| תתלח | *אזכיר רהב ובבל | ״ | ו |
| תתלט | *אמר ר׳ אלעזר | ״ | ״ |
| ״ | שיר מזמור לבני קרח | פח | א |
| תתמ | *א״ר שמואל בר נחמני המלאך | ״ | ב |
| ״ | משכיל לאיתן | פט | א |
| ״ | אשרי העם יודעי תרועה(קל) | | |
| ״ | אף אני בכור אתנהו | ה | ד |
| ״ | ברוך ה׳ לעולם (קלא) | פט | ״ |
| תתמא | *תפלה למשה | צ | א |
| ״ | *אחד עשר מזמורים | ״ | ג ד ה |
| ״ | *איש האלהים | ״ | ה |
| ״ | *תפלה למשה | ״ | ז ח |
| ״ | *א״ר יצחק אין אנו יודעים (קלב) | ״ | י |
| ״ | *ורמתם שנה יהיו | ״ | יב |
| ״ | *שתה עונותינו לנגדך | ״ | יד |

הוא מבו״ע . (קטז) בטעות נכתב מדרש ונ״ל מכילתא והוא במכילתא משפטים פ״ג . (קיז) המאמר ויתן לשבי הוא מבו״ע כמו שרמזתי ומן אבא חנין אומר הוא מפסיקתא פסקא אחרי , ומן כהניו בחרב נפלו הוא מבו״ע . (קיח) הציון ספרי במאמר שלפניו מוסב על ראש הרמז והוא בספרי פיסקא שמ״ג , ומן לפני אפרים הוא מבו״ע . (קיט) הוא עד כך עשו כל ארבעים שנה , ומן המאמר הזה הוא מב״ר ריש פס״ה והילקוט הרכיב ב׳ מאמרים יחד . (קכ) על המאמר תני ר׳ אושעי׳ מציין פסיקתא והוא בפסקא החודש , ועל המאמר שלאחריו ד״א בכסא מציין פסיקתא רבתי הוא בפל״ט ומן ד״א בשופר אני מכסה עונותיכם הוא מפסיקתא שם , ומן בחודש שופר רבנין אמרין הוא מבו״ע מזמור פ״א אות ה׳ וחסר הציון . (קכא) מציין מדרש בטעות ונ״ל תנחומא והוא בפ׳ וארא אות ד׳ ואולי הציון מדרש נשמט ממקומו ושייך למטה על מזמור לאסף זש״ה לא תכירו שהוא מבו״ע מזמור פ״ב אות א׳ . (קכב) מציין מדרש ולא מצאתי במדרש שו״ט והסיום שם ר׳ אליעזר בנו של ריה״ג נמצא ג״כ בשמ״ר פמ״א אות ז׳ . (קכג) הציון ברכות דף פ׳ [נ״ל דף ס״ד] הוא עד אמר ר׳ יונה . (קכד) מן א״ר תנחומא בר חנילאי הוא מגמרא תענית ז׳ ע״ב וחסר הציון . (קכה) מן בנוהג שבעולם הוא מב״ר פ״ז אות א׳ , ומן מלך בשר ודם הוא מב״ר פי״ב אות י״ב וחסר הציון . (קכו) מן ואתה ה׳ אל רחום הוא מפסיקתא דר״כ פסקא שובה . (קכז) מן ד״א עזרתני במלחמות עד אל יעקב הוא מב״ר ריש פ״ב . (קכח) השמיט מאמר גדול והתחיל מן אמרו בני קרח באות ג׳ . (קכט) הציון מרמז שלפניו מוסב גם על זה הרמז ועל רמז תתל״ח תתל״ט . (קל) מציין בגדו מדרש בטעות ונ״ל וי״ר או פסיקתא והוא בוי״ר פ״ל ופסיקתא פסקא ר״ה דף קנ״א ע״ב , ומן מדבר בסנהדרין עד כי תפארת עוזמו הוא מבו״ע מזמור פ״א אות ד׳ . (קלא) הציון מדרש מוסב על ברוך ה׳ , ומן א״ר יהודה הוא מתנחומא נח אות ט׳ וחסר הציון . (קלב) מן א״ר יודן הוא בב״ר פס״ח אות



| רמז | המתחיל | נמצא במזמור | אות |
|---|---|---|---|
| תתמא | יראה אל עבדיך חזקיה אומר (קלג) | צ | יח |
| תתמב | יושב בסתר עליון | צא | א |
| ״ | מחץ יעוף יומם | ״ | ג |
| ״ | יפול מצדך אלף | ״ | ד |
| ״ | כי אתה ה׳ מחסי | ״ | ה |
| תתמג | לא תאונה אליך | ״ | ת |
| ״ | על שחל ופתן כי בי חשק | ״ | ת |
| ״ | *עמו אנכי בצרה (קלד) | כ | א |
| ״ | *אורך ימים אשביעהו | צא | ת |
| ״ | מזמור שיר ליום השבת | צב | א |
| ״ | א״ר לוי בש״ר נזירא (קלה) | ״ | ״ |
| ״ | *כי שמחתני ה׳ | ״ | ח |
| תתמה | *ד״א שתולים בבית ה׳ אלו התינוקות (קלו) | ״ | יב |
| תתמו | *עוד ינובון בשיבה | ״ | יג |
| ״ | להגיד כי ישר ה׳ | ״ | יד |
| ״ | א״ר יוחנן | ״ | ״ |
| תתמז | ה׳ מלך גאות לבש | צג | א |
| ״ | *א״ר איבי למה״ד | ״ | ב |
| ״ | *נשאו נהרות | ״ | ד |
| ״ | *מעשה באדרינוס | ״ | ו |
| ״ | *ד״א נשאו נהרות | ״ | ז |
| ״ | עדותיך נאמנו מאד | ״ | ח |
| תתנ | *רשב״י אומר | צד | ב |
| ״ | כי לא יטוש ה׳ | ״ | ג |
| תתנב | לכו נרננה | צה | א |
| ״ | הוא אלהינו (קלז) | ״ | ב |
| ״ | אל תקשו לבבכם | ״ | ג |
| ״ | *ה׳ בציון גדול א״ר יוחנן (קלח) | צט | א |

| רמז | המתחיל | נמצא במזמור | אות |
|---|---|---|---|
| תתנב | כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר (קלט) | צט | ד |
| תתנד | *מזמור לתודה (קמ) | ק | א |
| תתנה | *לדוד מזמור | קא | א ב |
| ״ | לבקרים אצמית | ״ | ד |
| ״ | תפלה לעני | קב | א |
| ״ | *פנה אל תפלת הערער | ״ | ג |
| תתנו | לדוד ברכי נפשי | קג | א |
| ״ | הנפש סובלת את הגוף | ״ | ד |
| תתנח | המשביע בטוב עדיך (קמא) | ״ | ח |
| תתנט | *לבני ישראל עלילותיו | ״ | י |
| ״ | כרחוק מזרח ממערב | ״ | יג |
| ״ | כרחם אב על בנים | ״ | יד |
| ״ | כי רוח עברה בו | ״ | טו |
| ״ | *ולזוכרי פקודיו | ״ | ״ |
| תתס | *בשמים הכין כסאו | ״ | טז |
| ״ | ד״א מלאכיו אלו הנביאים (קמב) | | |
| תתסא | ברכי נפשי | קד | א |
| תתסב | ד״א לכל לראש (קמג) | ״ | ב |
| ״ | א״ר אליעזר | ״ | ד |
| ״ | הוד והדר לבשת (קמד) | ״ | ה |
| ״ | השם עבים רכובו (קמה) | ״ | ה |
| ״ | עוף השמים ישכון | ״ | ט |
| ״ | *מצמיח חציר לבהמה | ״ | יד |
| ״ | *זה הים גדול | ״ | כ כא |
| ״ | יתמו חטאים א״ר שמואל ב״ר יצחק | ״ | כז |
| ״ | הודו לה׳ (קמו) | קה | א |

ט׳ . (קלג) מן יראה אל עבדיך הוא מתנחומא תולדות אות ז׳ וחסר הציון , והציון מדרש מוסב על חזקיה אומר . (קלד) הציון תנחומא הוא בטעות ונ״ל מדרש , והוא בשו״ט . (קלה) על א״ר לוי המזמור הזה מציין ב״ר והוא בפכ״ב , ומן ר״ע אומר הוא מפדר״א פי״ט וחסר הציון ומן א״ר לוי בשם ר׳ נזירא הוא משו״ט . (קלו) על התחלת המאמר שתולים מציין ב״ר והוא בפכ״ו , ומן ד״א שתולים זה אברהם הוא מב״ר פמ״א , ומן ד״א שתולים אלו התינוקות הוא משו״ט . (קלז) מן רבי אומר אם עושים ישראל תשובה הוא ממדרש שה״ש פ״ה פ׳ אני ישנה ונוסף מירושלמי תענית פ״א סוף ה״א (דף ס״ד ע״א) . (קלח) הציונים שם נשמטו ממקומם, הציון ב״ר פפ״ג מוסב על מזמור שירו לה׳ שיר חדש , הציון ר״ה דף כ״ו [נ״ל כ״ז ע״א] מוסב על בחצוצרות וקול שופר , הציון מכילתא מוסב על ה׳ מלך ירגזו עמים והוא במכילתא בשלח מס׳ דשירתא פ״ט בפ׳ שמעו עמים ירגזון , ומן ה׳ בציון גדול א״ר יוחנן הוא משו״ט וחסר הציון . (קלט) בילקוט שם מציין על קוראים אל ה׳ „פסיקתא מדרש" ונ״ל להיפך מדרש פסיקתא , הציון מדרש הוא על המאמר כל ארבעים שנה , והציון פסיקתא הוא על קוראים אל ה׳ והוא בפסיקתא פסקא פרה . (קמ) מן מכסה פשעיו הוא מפסיקתא פסקא שובה , ומן כתוב אחד אומר הוא משו״ע . (קמא) מציין בגדו ב״ר ונ״ל מדרש והוא בשו״ט מזמור ק״ג אות ח׳ , ובמאמר שלפניו מציין ירושלמי והלשון שהביא הוא כלשון השו״ט , ובירושלמי ברכות פ״ב הוא בסגנון אחר . (קמב) בטעות מציין מדרש ונ״ל תנחומא והוא בתנחומא ריש ויקרא והוסיף באמצע גם מאמרים מריש וי״ר . (קמג) הציון מרמז שלפניו מוסב גם על זה . (קמד) מן המקרה במים עליותיו הוא מן ב״ר ריש פ״ד . (קמה) מן יסד ארץ על מכוניה הוא בב״ר פי״ב וחסר הציון ובגדו נכתב „בישעיה" הכוונה לילקוט ישעיה רמז סכ״ב . (קמו) מן ה״ר

| רמז | המתחיל | נמצא במזמור | אות |
|---|---|---|---|
| תתסג | *בהיותכם מתי מספר | קה | ד |
| ״ | *ויקרא רעב על הארץ(קמז) | ״ | ה |
| ״ | *עד עת בא דברו | ״ | ו |
| ״ | שרץ ארצם צפרדעים | ״ | ט |
| ״ | *ויך כל בכור א"ר אחא (קמח) | ״ | ״ |
| ״ | ויתן להם ארצות גוים | ״ | יג |
| תתסד | אר"א בן פדת ראה מה כתיב (קמט) | קו | א |
| ״ | זכרני ה' ברצון עמך | ״ | ד |
| ״ | *ר"ש בן ינאי אומר (קנ) | ״ | ה |
| ״ | *ויאמר להשמידם | ״ | ו |
| תתסה | א"ר הונא בשם רשב"נ במעשה של פעור (קנא) | ״ | ז |
| ״ | כי המרו את רוחו | ״ | ״ |
| ״ | וירא בצר להם | ״ | ט |
| ״ | ברוך ה' אלהים | ״ | ט |
| תתסו | *הודו לה' | קז | א |
| תתסז | שיר מזמור לדוד | קח | ״ |
| תתסח | למנצח לדוד מזמור (קנב) | קט | ״ |
| תתסט | לדוד מזמור | קי | ״ |
| ״ | אר"י בש"ר אחא לעתיד יושב הקב"ה | יח | כט |
| ״ | *ידין בגוים לע"ל נהרות יורדים | קיא | א |
| תתע | *הללויה אודה ה' | ״ | ״ |
| תתעא | הללויה אשרי איש | קיב | ״ |
| תתעב | הללויה הללו עבדי ה' | קיג | ״ |
| תתעג | יהי שם ה' מבורך (קנג) | ״ | ד |
| ״ | מה לך הים התחיל הים עומד (קנד) | | |

| רמז | המתחיל | נמצא במזמור | אות |
|---|---|---|---|
| תתעג | *ד"א ראה הים את ישראל (קנה) | קיד | ט |
| תתעד | ישראל אוהבים להקב"ה | קיו | א |
| ״ | כי הטה אזנו לי | ״ | ב |
| ״ | חבלי מות | ״ | ״ |
| תתעה | יקר בעיני ה' (קנו) | ״ | ״ |
| ״ | הללו את ה' כל גוים | קיז | ״ |
| ״ | הודו לה' כי טוב | קיח | ג |
| ״ | כי לעולם חסדו | ״ | דהו |
| ״ | יאמר נא ישראל | ״ | ט |
| ״ | מן המצר | ״ | ״ |
| ״ | ד"א מדבר בדוד | יא | א |
| ״ | ה' לי בעוזרי משל | קיח | יב |
| ״ | כל גוים סבבוני | ״ | ״ |
| תתעו | מאת ה' היתה זאת | ״ | כא |
| ״ | אנשי ירושלים | ״ | כב |
| ״ | אשרי תמימי דרך | קיט | ג |
| ״ | ד"א בכל מקום צוה הקב"ה על התורה | ״ | ז |
| ״ | זכרתי משפטיך | ג | ג |
| תתעח | לכל תכלה ראיתי קץ לכל יש סיקוסין (קנז) | | |
| ״ | צרופה אמרתך מאד א"ר אבין (קנח) | | |
| תתעט | הטיבה ה' לכל | ד | ה |
| תתפא | שיר המעלות רבת צררוני (קנט) | | |
| תתפב | לעושה נפלאות גדולות לבדו | קו | א |

יוחנן בשם ר' שלום הוא מב"ר פנ"ג אות י"ב וחסר הציון. (קמז) הציון ב"ר נשמט ממקומו ומוסב על המאמר שלאחריו ברזל באה נפשו עד לא הביע בה והוא בב"ר סוף פפ"ז, ועל ויקרא רעב חסר הציון מדרש. (קמח) מצוין בילדו מכילתא, אולם הציון נשמט ממקומו ומוסב על המאמר שלפניו ויך כל בכור במצרים כתיב, והוא במכילתא בא פ' י"ג, ומן ויך כל בכור א"ר אחא הוא משו"ט. (קמט) הציון מדרש נשמט ממקומו, כי המאמר וכי יש לך אדם הוא מפדר"א ריש פ"ג וחסר הציון והציון מדרש מוסב על א"ר אלעזר. (קנ) על מאמר שלפניו ויקנאו למשה מצוין תנחומא והוא בפ' קרח אות כ"ה ומן ר"ש בן ינאי אומר הוא משו"ט וחסר הציון. (קנא) בילקוט שם הציונים משובשים, על התחלת הרמז מצוין ב"ר והוא בריש פפ"ו ומוסב על לולי משה בחירו, ועל המאמר וישא ידו כשברא הקב"ה את עולמו מצוין מדרש בטעות וצ"ל ספרי והוא בספרי האזינו פיסקא ש"ל, והציון מדרש מוסב על המאמר א"ר הונא בשם רשב"נ במעשה של פעור, והציון תנחומא מוסב על המאמר וי"א במעשה מרגלים, והוא בתנחומא שלח אות כ"א. (קנב) הציון מדרש מוסב על התחלת הרמז, ומן הפקד עליו רשע הוא מן וי"ר פל"ד וחסר הציון. (קנג) הציון מרמז שלפניו מוסב גם על הרמז הזה. (קנד) מצוין בילדו מדרש בטעות כי לא נמצא בשו"ט במזמור קי"ד וצ"ל מכילתא והוא בפ' בשלח מסכתא ב' פרשה ד' ד"ה ויט משה את ידו. (קנה) הציון אלה הדברים רבה במאמר שלפניו שהוא בפ' עקב פ"ג אות ה' הוא רק עד ד"א ראה הים. (קנו) גם ההתחלה על פתחת למוסרי הוא משו"ט, ומן דרש רבא הוא מגמרא יבמות דף ע"ז, והסיום לך אזבח זבח תודה הודייה אני חייב לך הוא משו"ט. (קנז) מצוין מדרש בטעות וצ"ל ב"ר והוא בפ"י אות א'. (קנח) מצוין שם מדרש בטעות וצ"ל פסיקתא והוא בפסקא במדבר סיני דף ק"ב ע"ב. (קנט) מצוין



| רמז | המתחיל | נמצא במזמור | אות |
|---|---|---|---|
| תתפח | ותשת עלי כפיך כיון ששקעה החמה (קס) | | |
| ״ | ועל ספרך כלם יכתבו הראה לו כל הדורות(קסא) | | |
| ״ | למנצח מזמור לדוד א"ר יוסי בר בון (קסב) | | |
| ״ | עמל שפתימו יכסמו אלו ראשי סנהדרין (קסג) | | |
| ״ | מזמור לדוד ה' שמע | כו | א |

| רמז | המתחיל | נמצא במזמור | אות |
|---|---|---|---|
| | הפלתי וגו' | | |
| ״ | לדוד ברוך ה' צורי | ז | יג |
| ״ | אלופינו מסובלים ד"א אלופינו (קסד) | | |
| ״ | רצון יראיו יעשה כגון ר' חנינא בן דוסא (קסה) | | |
| תתפט | כבוד ה' יאספך א"ר חייא הגדול | ל | ג |

מדרש בטעות וצ"ל ספרא והוא בפ' בחקותי. (קס) מצוין מדרש בטעות וצ"ל ב"ר והוא בפי"א אות ב' ובפי"ב אות ו'. (קסא) מצוין מדרש בטעות וצ"ל תנחומא והוא בפ' בראשית אות כ"ח. (קסב) לא מצאתי עוד, ואולי גם פה הציון מדרש בטעות וציין פסיקתא דר"כ פסקא אחריתא לסוכות דף קפ"ו ובהערה י"ח מה שהעירותי שם. (קסג) לא מצאתי עוד. (קסד) מצוין מדרש צ"ל מדרש רות והוא בפסוק האיש אלימלך. (קסה) מצוין מדרש בטעות וצ"ל ירושלמי והוא בברכות פ"ה ה"א דף ט' ע"א.